STENDHAL

apie meilę

STENDHAL

apie meilę

Iš prancūzų kalbos vertė
JANINA BRUNDZIENĖ

alma littera
VILNIUS 1996

UDK 840-
St-155

Stendhal
DE L'AMOUR
Garnier-Flammarion,
Paris, 1965

ISBN 9986-02-279-7

© Vertimas į lietuvių kalbą,
„Alma littera", 1996

PRATARMĖ

Neverta autoriui tikėtis visuomenės atlaidumo, jau vien pats knygos išleidimo faktas prieštarauja šiam kukliam norui. Autorius pasikliauja skaitytojų vertinimu, kantrybe ir nešališkumu, labiausiai pastaruoju, į kurį ypač apeliuoja. Prancūzijoje dažnai girdėdamas kalbas, straipsniuose reiškiamas nuomones apie tikrai prancūziškus jausmus, jis turi pagrindo bijoti, kad, pateikdamas faktus tokius, kokie yra, ir vertindamas tik visiems būdingus jausmus ir nuomones, nenukreiptų prieš save jau kurį laiką dorybe laikomo išskirtinio nusistatymo, nors ir kokia akivaizdi būtų jo prigimtis. Iš tikrųjų, į ką pavirstų istorija, moralė, net mokslas ir literatūra, jeigu būtų reikalaujama, kad jie būtų tikrai vokiški, tikrai rusiški ar itališki, tikrai ispaniški ar angliški, vos tik atsidūrus kitapus Reino, kalnų ar Lamanšo? Ką ir galvoti apie tokią geografinę teisybę ir teisingumą? Užsienio patriotų pokalbiuose visiškai rimtai tariami tokie posakiai, kaip tikrai ispaniškas pasiaukojimas, tikrai angliškos dorybės, kelia nepasitikėjimą jausmais, apie kuriuos panašiai kalbama. Konstantinopolyje ir visose tamsiose tautose šis aklas šališkumas, savo šalies išskirtinumas — tai kraujo troškimas; apsišvietusiose tautose — tai nelaimingas, neramus, skausmingas troškimas, pažeidžiamas vos prisilietus.

Ištrauka iš p. Simono pratarmės „Kelionei į Šveicariją“

Pirmas skyrius

Apie meilę

Aš stengiuosi permanyti šią aistrą, kurios visos nuoširdžios apraiškos yra gražios savo prigimtimi.

Esama keturių meilės atmainų:

1. Aistringa meilė — tai portugalės vienuolės meilė, Eloizos meilė Abeliarui, kapitono Vezelio meilė, Čento žandaro meilė.

2. Meilė iš susižavėjimo, dominavusi Paryžiuje apie 1760 metus, aprašyta tų laikų memuaruose ir romanuose, Krebijono, Lozeno, Diuklo, Marmontelio, Šamforo, ponios d'Epinė kūryboje ir t.t., ir t.t.

Šiame paveiksle viskas, net šešėliai, turi būti gražūs ir tobuli, ir jokia dingstimi tenai neturi patekti nieko nemalonaus, neturi būti pažeisti įpročiai, geras tonas, taktas ir t.t. Kilmingas žmogus iš anksto žino, kaip turi elgtis įvairiose šios meilės fazėse ir kaip turi būti elgiamasi su juo; tai meilė be aistros, be staigmenų, dažnai subtilesnė už tikrąją meilę, nes ji daugiausia remiasi protu; tai šalta ir graži miniatiūra, nelyginant vienas Karačių paveikslų, ir jei aistringa meilė nepaiso jokių mūsų interesų, tai meilė iš susižavėjimo visada prie jų taikosi. Tikra tiesa, kad iš šios vargšės meilės atėmus garbės troškimą, mažai kas telieka; be garbės troškimo ji panaši į vos velkantį kojas, ką tik iš ligos patalo pakilusį ligonį.

3. Fizinė meilė.

Tai medžiojant užklupta per mišką sprunkanti graži ir skaisti valstietė. Visiems pažįstama tokiais malonumais grįs-

ta meilė; net šalto ir nevykusio būdo jaunuoliai nuo šešiolikos metų pradeda būtent šituo.

4. Garbėtroškos meilė.

Dauguma vyrų, ypač Prancūzijoje, trokšta turėti ir turi elegantišką moterį kaip gražų arklį, kaip jauno vyro prabangai reikalingą daiktą. Daugiau ar mažiau pamaloninta, daugiau ar mažiau paakinta garbėtroška pratrūksta susižavėjimu. Kartais, tačiau toli gražu ne visada, čia įsimaišo ir fizinė meilė, dažniausiai be fizinio pasitenkinimo. Šolno kunigaikštienė sakydavo, kad buržua akyse kunigaikštienė niekada neturi daugiau kaip trisdešimt metų; Olandijos karaliaus teisuolio Liudviko dvariškiai iki šiol linksmai prisimena vieną gražią moterį iš Hagos, kuri kiekvieną vyrą laikydavo gražuoliu, jei jis būdavo kunigaikštis ar princas. Tačiau ištikima monarchistiniam principui, ji nusisukdavo nuo kunigaikščio, vos tik dvare pasirodydavo princas: ji buvo nelyginant diplomatinio korpuso puošmena.

Laimingiausias šio lėkšto ryšio atvejis, kai fizinį malonumą stiprina įprotis. Prisiminimuose jis truputį panašus į meilę; pamestąjį kankina savimeilė ir liūdesys; romano fantazijos jums gniaužia gerklę, jaučiatės įsimylėjėlis ir melancholikas, nes tuštybė skatina vaizduotis didelę aistrą. Nesvarbu, kokiai meilės atmainai būtume dėkingi už teikiamus malonumus, bet jei siela egzaltuota, prisiminimai apie juos žavūs ir gyvi, nes šioje meilės kančioje, priešingai daugeliui kitų aistrų, prisiminimai apie praradimus visada nustelbia ateities lūkesčius.

Kartais įprotis ar sudužusi viltis rasti ką geresnio garbėtroškos meilę paverčia nepatraukliausia bičiulyste; ji giriasi savo *tikrumu* ir t.t.*

Visiems pažįstamas fizinis malonumas, būdingas žmogaus prigimčiai, tačiau švelnios ir aistringos sielos jam teskiria antraeilę reikšmę. Tokie žmonės atrodo juokingi salonuose, dažnai kenčia turtuolių intrigas, bet užtat patiria

*Žinomas Pono de Veilio pašnekesys su ponia Diu Defan prie židinio. (Pastabos knygoje — autoriaus)

malonumus, kurių niekada nepajunta širdys, plakančios tik dėl garbės troškimo ar dėl pinigų.

Kai kurios dorybingos ir švelnios moterys beveik neturi supratimo apie fizinius malonumus; jos retai juos patiria, jei taip galima pasakyti, susižavėjimas joms beveik užgožia kūno malonumus.

Kai kurie vyrai yra velniškai išdidžios lyg Alfierio kūryboje aukos ir įrankiai. Šie žmonės žiaurūs, nes visada nelyginant Neronas dreba iš baimės, visus vertindami pagal save; šie žmonės, sakau jums, fizinį malonumą patiria tik tada, kai gali džiaugsmingai pasipuikuoti, tai yra parodyti kuo didesnį žiaurumą kitai, malonumus teikiančiai pusei. Iš čia kyla *Žiustinos* siaubai. Kitaip šie vyrai neįgauna pasitikėjimo savimi.

Beje, vietoje keturių meilės atmainų galima lengvai išskirti aštuonis ar dešimt jos niuansų. Galbūt šio jausmo apraiškų esama tiek, kiek požiūrių, bet skirtingi vardai tolimesniuose samprotavimuose nieko nekeičia. Kiekviena meilė šioje žemėje pagal tuos pačius dėsnius gimsta, gyvena ir miršta arba iškyla į nemarumo aukštybes*.

Antras skyrius

Apie meilės gimimą

Štai kas dedasi širdyje:

1. Žavimasi.

2. Galvojama apie malonumą ją bučiuoti ir gauti atlygį tuo pačiu ir t.t.

3. Puoselėjama viltis.

---

* Ši knyga — laisvas vertimas itališko rankraščio, kurio autorius Lizijas Viskontis, be galo gerai išauklėtas jaunuolis, ką tik miręs savo tėvynėje Volteroje. Savo netikėtos mirties dieną jis leido vertėjui paskelbti esė apie meilę, jeigu pastarasis sugebės jai suteikti deramą formą.

Kastel Fjorentinas, 1819m. birželio 10 d.

Nagrinėjamos tobulybės; štai šiuo momentu dėl didžiausio fizinio malonumo moteris turėtų pasiduoti. Net santūriausios moterys vilties akimirką parausta iki ausų. Aistra tokia stipri, troškimas toks gyvas, kad susijaudinimas krinta į akis.

4. Gimsta meilė.

Mylėti — vadinasi, patirti malonumą, kai matai, lieti, visais pojūčiais jauti kiek galima arčiau mylimą ir mylinčią esybę.

5. Prasideda pirmoji kristalizacija.

Mums malonu tūkstančiu tobulybių išpuošti moterį, dėl kurios meilės esame tikri; su begaliniu pasitenkinimu vėl ir vėl prisimename visas savo laimės akimirkas. Netgi imame perdėtai vertinti mums iš dangaus nukritusį, dar nepažintą lobį, kuris priklausys tik mums.

Leiskite įsimylėjėlio galvai darbuotis dvidešimt keturias valandas, ir štai ką jūs pamatysite:

Į apleistą Zalcburgo druskos kasyklų gelmę įmetama belapė žiemos medžio šakelė. Po dviejų trijų mėnesių ji iš ten ištraukiama jau apsisagsčiusi žibančiais kristalais: mažiausios šakelės, ne didesnės už zylės kojelę, papuoštos begale virpančių ir akinančių deimantų. Nebegalima atpažinti paprastos šakelės.

Tai, ką aš vadinu kristalizacija, yra ypatinga proto veikla, kuri visame kame, ką tik paliečia, atskleidžia naujus mylimos esybės tobulumus.

Vienas keliautojas pasakoja apie apelsinmedžių giraičių vėsą Genujoje, ant jūros kranto, per vasaros karščius. Koks malonumas mėgautis šia vėsa kartu su ja!

Jūsų draugas medžioklėje susilaužo ranką. Kokia laimė, kai slaugo mylima moteris! Noras visada būti su ja ir nuolatos regėti jus mylinčią net skausmą paverčia kone palaima. Ir jūs, prisimindami slaugomą draugą, daugiau neabejojate angelišku savo mylimosios gerumu. Kitaip tariant, tereikia tik pagalvoti apie kokį nors tobulumą, ir jis priskiriamas tam, kurį mylime.

Šis reiškinys, kurį sau leidžiu vadinti *kristalizacija*, — tai gamtos malonė, teikianti mums malonumą ir varanti kraują į smegenis, žadinanti jausmą, kad malonumai didėja kartu su naujais meilės objekto tobulumais, ir kelianti mintį: ji priklauso man. Laukinis žengia pirmą žingsnį ir neturi kada žengti toliau. Jis patiria pasitenkinimą, tačiau jo smegenų veiklos tikslas — per girią skuodžiančio danieliaus gaudynės, nes tik jo mėsa jam greičiausiai atstatys jėgas, kai gresia mirtis nuo priešo kirvio.

Aš neabejoju, kad civilizacijos viršūnėje švelni moteris pasieks tai, jog fizinį malonumą galės patirti tik su vyru, kurį mylės*. Priešingybė laukiniui. Tačiau civilizuotose tautose moteris turi laisvo laiko, o laukinis tiek užsiėmęs savo reikalais, kad su savo patele elgiasi kaip su nešuliniu gyvuliu. Daugelio gyvulių patelės laimingesnės tik dėl to, kad jų patinai geriau viskuo aprūpinti.

Tačiau iš girių grįžkime į Paryžių. Aistringas žmogus įžiūri vien mylimojo tobulumus, tačiau jo dėmesys dar gali būti blaškus, nes siela persisotina visu tuo, kas vienoda, netgi tobula meile**.

Štai kas patraukia dėmesį:

6. Kyla abejonė.

Po dešimties dvylikos žvilgsnių ar daugelio kitų poelgių, kurie gali trukti akimirką ar keletą dienų, pradžioje įžiebę, paskui sustiprinę viltį, įsimylėjėlis, atsipeikėjęs po pirmojo nustebimo ir apsipratęs su savo laime ar vadovaudamasis teorija, visuomet grindžiama dažniausiai pasitaikančiais atvejais su lengvai prieinamomis moterimis, tai sakau aš, reikalauja svaresnių įrodymų ir trokšta greitesnės laimės.

---

*Vyrai šios savybės neturi, nes dėl akimirkos neaukoja savo nekaltybės.

**Tai reiškia, kad tas pats gyvenimo niuansas teikia tik akimirką tikros laimės, tačiau aistringo žmogaus elgesys keičiasi dešimt kartų per dieną.

Jei jis pernelyg pasitikintis, kaip priešprieša jam iškyla abejingumas*, šaltumas ar net pyktis; Prancūzijoje — lengva ironija, kuri tarytum sako: „Jums atrodo, kad jūs pasiekėte daugiau, negu iš tiesų yra“. Moteris taip elgiasi atsipeikėjusi nuo akimirkos kvaitulio ir susigėsta nesusilaikiusi arba tiesiog iš atsargumo ar koketiškumo.

Įsimylėjėlis pradeda abejoti žadėtąja laime, rimtai apmąsto vilties motyvus, jam pasidingojusius.

Jis nori apsiriboti kitais gyvenimo malonumais, bet *susigriebia jų neberandąs.* Jį apima baisios nelaimės nuojauta, o kartu skvarbesnis pasidaro jo dėmesys.

7. Antroji kristalizacija.

Tuomet prasideda antroji kristalizacija, deimantais paverčianti šią mintį: ji mane myli.

Kas valandėlę naktį, kilus abejonėms po išgyventos baisios nuojautos, įsimylėjėlis sau sako: „Taip, ji mane myli“. O kristalizacija vėl parodo naujus apžavus; paskui jį apninka abejonės, akys kaip paklaikusios, ir staiga jis pašoka. Jam užima kvapą, ir jis taria sau: „Bet ar ji mane myli?“ Saldžių ir skaudžių dvejonių apniktas vargšas įsimylėjėlis aiškiai jaučia: „Ji man suteiks tokį malonumą, kokį tik ji viena tegali duoti“.

Šioji akivaizdi tiesa, šis takas, vedantis pačiu baisios bedugnės pakraščiu, kai kita ranka liečiasi prie tobulos laimės, ypač išaukština antrąją kristalizaciją.

Įsimylėjėlis be atvangos blaškosi tarp trijų minčių:

1. Ji — tobulybės įsikūnijimas.

2. Ji mane myli.

3. Kaip gauti iš jos didžiausią meilės įrodymą, koks tik yra įmanomas?

---

*Tai, ką XVII amžiaus romanai vadino perkūnu iš giedro dangaus, nulemiančiu herojaus ir jo mylimosios likimą, yra sielos virpesys, nuvalkiotas gausybės rašeivų, bet ir toliau egzistuojantis gamtoje. Jis kyla neišgalint ilgai gintis. Mylinti moteris per daug laiminga nuo užplūdusių jausmų, kad ilgiau apsimetinėtų. Sveikas protas jai pabosta, ji nebepaiso jokio atsargumo ir aklai atsiduoda laimei mylėti. Nepasitikėjimas neįskelia kibirkšties.

Jauna meilė labai kankina dar tada, kai įsimylėjėlis susizgrimba, jog padarė neteisingą išvadą ir nuo šakelės teks nuberti gerą šūsnį kristalų.

Pradedama abejoti ir pačia kristalizacija.

Trečias skyrius

Apie viltį

Meilei gimti tereikia tik truputėlio vilties.

Po dviejų trijų dienų viltį galima prarasti, tačiau meilė jau gimusi.

Ryžtingam, drąsiam, veržliam charakteriui ir gyvenimo vargų išlavintai vaizduotei pakanka ir mažesnės vilties. Ji gali greitai dingti, bet meilė lieka.

Jei įsimylėjėlis patyrė kokių negandų, jei jis švelnaus ir svajingo būdo, jei nusivilia kitomis moterimis ir gyvai žavisi ta, apie kurią kalbama, — jokie įprastiniai džiaugsmai nesulaikys jo nuo antrosios kristalizacijos. Jis geriau svajos apie pačią neįtikimiausią galimybę kada nors jai patikti, negu stengsis gauti iš vulgarios moters viską, ką ši gali duoti.

Nebent šiuo momentu, ir ne vėliau, gerai įsidėmėkite, mylima moteris kaip nors žiauriai atimtų jam viltį ir pasmerktų viešai neapykantai, kuri nebeleidžia daugiau rodytis žmonėse.

Meilė gali gimti esant ilgesniems laiko tarpams tarp šių vilčių.

Meilei gimti reikia daug daugiau vilčių, ir labiau pagrįstų, jei žmonės šalti, flegmatiški, apdairūs. Tą patį galima pasakyti ir apie vyresnius žmones.

Meilės trukmė priklauso nuo antrosios kristalizacijos, kada kiekvieną akimirką aišku: arba meilė, arba mirtis. Kaip po tokių dažnų patikinimų, per kelis meilės mėnesius virtusių įpročiu, iškęsti mintį, kad teks liautis mylėjus? Kuo asmuo tvirtesnio būdo, tuo mažiau linkęs į nepastovumą.

Antrosios kristalizacijos beveik visiškai nebūna pernelyg greitai atsiduodančių moterų įkvėptoje meilėje.

Kristalizacijų, ypač antrosios, kuri daug stipresnė, paliestos medžio šakelės neatpažintų pašalinės akys, nes:

1. Ji išpuošta tobulumais arba deimantais, kurių jos nemato;

2. Ji išpuošta tobulumais, kurių jos neįvertina.

Kai kurių grožybių tobulumas, apie kurias jam kalba buvęs jo mylimosios draugas ir gyvai sužvilgusios jos akys, — tai Del Roso kristalizacijos* deimantas. Tokie vieno vakaro pastebėjimai jį paskatina svajoti visą naktį.

---

*Šį esė aš pavadinau ideologijos knyga. Norėjau parodyti, kad nors ji ir pavadinta *Meile*, bet ne romanas, ir ne tokia pramoginė kaip romanas. Atsiprašau filosofų už žodį *ideologija*; aišku, neketinu uzurpuoti termino, į kurį kiti reiškia teises. Ideologija yra detalus idėjų aprašymas, o ši knyga — detalus ir delikatus visų jausmų, iš kurių susideda *meile* vadinama aistra, aprašymas. Be to, iš šio aprašymo darau kai kurias išvadas, pavyzdžiui, kaip išsigydyti nuo meilės. Nežinau graikų kalbos žodžio, reiškiančio samprotavimus apie jausmus, panašiai kaip ideologija reiškia samprotavimus apie idėjas. Galėjau paprašyti kurį nors mokytą savo draugą sugalvoti tokį žodį, tačiau aš jau pakankamai apmaudavau, kai teko pasirinkti naują žodį *kristalizacija*, ir labai tikėtina, kad jei šis esė susilauks skaitytojų, jie man nedovanos už šį naują žodį. Prisipažįstu, kad jo išvengdamas būčiau parodęs turįs literatūrinių sugebėjimų; bandžiau, bet man nepavyko. Be šio žodžio, kuris, kaip manau, išreiškia šios meile vadinamos beprotybės esmę, *beprotybės*, kuri vis dėlto teikia žmogui didžiausius malonumus, kokius tik gali patirti jo rūšies būtybės, be šio žodžio tektų nuolat griebtis gan ilgos parafrazės, aprašymo, kas vyksta įsimylėjusio žmogaus galvoje ir širdyje, tuo jį apsunkinant, užtemdant, sukeliant nuobodulį netgi man, autoriui, o ką jau kalbėti apie skaitytoją?

Štai kodėl siūlau skaitytojui, kurį šokiruos žodis *kristalizacija*,užversti knygą. Tikrai dideliam savo džiaugsmui, aš netrokštu turėti daug skaitytojų. Man būtų malonu labai patikti trisdešimčiai ar keturiasdešimčiai paryžiečių, kurių niekada nepamatysiu, bet kuriuos beprotiškai myliu, nors ir nepažįstu. Pavyzdžiui, kokia nors jauna ponia Rolan slapčia skaito knygą, bet, vos išgirdusi menkiausią triukšmą, slepia ją savo tėvo, laikrodžių dangtelių graviruotojo, stalčiuose. Tikiuosi, kad siela, panaši į ponios Rolan sielą, man atleis ne tik už žodį *kristalizacija*, vartojamą nusakant šį beprotybės aktą, atskleidžiantį visas moters, kurią įsimylime, grožybes, visas tobulumo apraiškas, bet ir už daugelį pernelyg drąsių elipsių. Tereikia tik paimti pieštuką ir įrašyti tarp eilučių penkis šešis trūkstamus žodžius.

Netikėta pastaba, kuri aiškiau atskleidžia švelnią, kilnią, greit įsiliepsnojančią arba, kaip sakoma, *romantišką* sielą, kuri karalių laimę iškeistų į paprastą malonumą pasivaikščioti vienai kartu su savo mylimuoju vidurnaktį nuošaliame miške, skatina mane svajoti ištisą naktį**.

Jei kas nors pasakytų, kad mano mieloji apsimestinai dora, aš atsikirsčiau, kad jo mylimoji — *mergše.*

Ketvirtas skyrius

Atokioje pilyje tolimame kaime gyvenančios meilės nepatyrusios jaunos merginos sieloje mažiausia nuostaba gali virsti lengvu susižavėjimu ir, atsiradus nors truputėliui vilties, įžiebti meilę ir kristalizaciją.

Šiuo atveju meilė pradžioje atrodo lyg pramoga.

Nuostabą ir viltį ypač pakursto šešiolikmetės poreikis mylėti ir šiam amžiui būdinga melancholija. Suprantama, kad nerimas šiuose metuose — tai meilės troškulys, neišrankus atsitiktinumo pasiūlytam gėrimui.

Trumpai prisiminsime septynis meilės laikotarpius:

1. Susižavėjimas.

---

*Visi šie poelgiai mano akyse iš karto apsigaubė ta dangiška aureole, kuri tuojau pat paverčia žmogų ypatinga, iš visų kitų išsiskiriančia būtybe. Tariausi matąs šį didingesnės laimės troškulį, šį neišsakytą liūdesį, kuris įkvepia kažkam geresniam negu tai, ką randame šioje ašarų pakalnėje, ir kuris įvairiose situacijose, į kurias likimas ir revoliucijos gali nublokšti romantišką sielą,

... *Still prompts the celestial sight,*
For which we wish to live, or dare to die.

... įkvepia dangišką regėjimą,
dėl kurio mes trokštame
gyventi ar drįstame numirti (*angl.*)**.

Paskutinysis Bjankos laiškas motinai. Forlis, 1817 m.

Angliškus tekstus vertė *Ijolė Domarkienė.*

**Kad būtų trumpiau ir galėtų piešti žmogaus sielą, autorius pasirenka įvardį *aš* aprašydamas daugelį jam svetimų pojūčių; asmeniškai jis nėra patyręs nieko, ką vertėtų paminėti.

2. Galvojimas apie malonumą ir kt.
3. Viltis.
4. Meilės gimimas.
5. Pirmoji kristalizacija.
6. Abejonės atsiradimas.
7. Antroji kristalizacija.

Ištisi metai gali praeiti tarp Nr. 1 ir Nr. 2.

Mėnuo — tarp Nr. 2 ir Nr. 3. Jei nesušvinta išganinga viltis, pamažu atsisakoma Nr. 2, kad nebūtų prisišaukta nelaimės.

Akimirksnis — tarp Nr. 3 ir Nr. 4.

Intervalo tarp Nr. 4 ir Nr. 5 nėra. Juos gali atskirti tik intymumas.

Keletas dienų gali prabėgti tarp 5-ojo ir 6-ojo numerių priklausomai nuo veržlumo ir drąsos, tačiau tarp 6-ojo ir 7-ojo nėra jokio tarpo.

Penktas skyrius

Žmogus bejėgis atsisakyti to, kas jam teikia daugiau malonumų nei visi kiti galimi jo veiksmai*.

Meilė kaip karštligė, ji atsiranda ir dingsta be valios pastangų. Štai čia glūdi vienas pagrindinių skirtumų tarp meilės iš susižavėjimo ir aistringos meilės. Džiaugiamasi puikiomis mylimojo savybėmis kaip laimingu atsitiktinumu.

Pagaliau meilei neatsispiria joks amžius: prisiminkite ponios Diu Defan meilę ne itin žaviam Horacijui Volpoliui. Galbūt Paryžiuje prisimenamas naujesnis ir, svarbiausia, patrauklesnis pavyzdys.

Kaip didelių aistrų įrodymą aš pripažįstu tik juokingas jų pasekmes. Pavyzdžiui, drovumas — meilės įrodymas; nekalbu apie klaidinantį vakarykščių moksleivių drovumą.

---

*Gerai išauklėtam priekaištauja s[illegible] tai nusveria svarstyklių lėkštę.

Zalcburgo šakelė

Kristalizacija meilėje beveik niekada nenutrūksta. Štai jos istorija. Kol nesama gerų santykių su mylima būtybe, kristalizacijos *sprendimas įsivaizduojamas*: tik vaizduotė jus įtikina, kokia tobula ši moteris, kurią jūs mylite. Po suartėjimo vis kylančius būgštavimus malšina realesni sprendimai. Taigi laimės šaltinis visada vienodas. Tačiau kas dieną pražysta vis kitas žiedas.

Jeigu mylima moteris neatsispiria aistrai ir padaro didžiulę klaidą savo jausmų antplūdžiu* nuslopindama būgštavimus, kristalizacija trumpam sustoja, tačiau tapusi ramesnė, be baimės, meilė būna žavi savo nesivaržymu, beribiu pasitikėjimu. Švelnus įprotis užglaisto visas gyvenimo negandas ir suteikia malonumams kitokį pobūdį.

Jeigu jūs paliekamas, kristalizacija vėl prasideda ir kiekviena žavėjimosi apraiška, kiekvienas laimės regėjimas, kurį ji gali sukelti ir apie kurį jūs daugiau negalvojate, baigiasi šia skaudžia mintimi: „Tokios nuostabios laimės aš *niekada* daugiau nepatirsiu! Ir aš ją prarandu per savo kaltę!" Jei jūs ieškote laimės kitokiose emocijose, jūsų širdis jas atmeta. Jūsų vaizduotė gyvai tapo išorines situacijas, ji jus gražiai sodina ant eiklaus žirgo ir skraidina medžioklėn į Devonšyro miškus**, bet jūs regite, aiškiai jaučiate, kad iš to neturėsite jokio malonumo. Štai optinė apgaulė, dėl kurios iššauna pistoletas.

Lošimas taip pat turi savo kristalizaciją, kurią sukelia mintis, kur panaudosite išloštus pinigus.

Dvaro žaidimai, dėl kurių taip apgailestauja diduomenė, patrauklūs buvo ne tiek savo teisėtumu, kiek jų išprovokuo-

---

*Diana de Puatjė „Klevo princesėje".

**Nes jeigu jūs galėtumėte čia įsivaizduoti laimę, kristalizacija suteiktų jūsų mylimajai išskirtinę privilegiją duoti jums šią laimę.

jama kristalizacija. Nebuvo dvariškio, kuris nesvajotų apie greitą praturtėjimą, kaip praturtėja koks Liuinas ar Lozenas, kaip nebuvo mielos moters, kuriai nešmėžuotų prieš akis ponios de Polinjak kunigaikštystė. Nė viena racionali vyriausybė negali skatinti kristalizacijos. Niekas taip nėra nusistatęs prieš vaizduotę kaip Jungtinių Amerikos Valstijų vyriausybė. Mes matėme, kad jų kaimynai laukiniai beveik nežino, kas yra kristalizacija. Romėnai apie ją neturėjo supratimo ir teaptikdavo ją tik fizinėje meilėje.

Neapykanta turi savo kristalizaciją: vos atsiradus progai atkeršyti, ji vėl įsiliepsnoja.

Įvairūs tikėjimai, kuriuose esama *absurdo* ar *neįrodomų dalykų*, visada stengiasi iškelti savo vadovais labiausiai nusišnekančius žmones, ir tai dar viena *kristalizacijos* pasekmių. Kristalizacija būna net matematikoje (prisiminkite niutoniečius 1740 metais); ją regime vykstant tuose protuose, kurie bet kuriuo momentu negali aprėpti viso to, kuo tiki, įrodymo.

Tuo įsitikinsite peržvelgę didžiųjų vokiečių filosofų likimą, — jų tiek kartų skelbtas nemirtingumas niekada netrukdavo ilgiau kaip trisdešimt ar keturiasdešimt metų.

Taip yra todėl, kad mes nesuvokiame šių jausmų *priežasties*, kaip nesuvokiame to, kodėl protingiausi žmonės yra muzikos fanatikai.

Nelengva įrodinėti savo teisumą tokio oponento akivaizdoje.

Septintas skyrius

Meilės gimimo abiejose lytyse skirtumai

Moterys prisiriša dėl teikiamų malonių. Kadangi devyniolika dvidešimtųjų įprastinių jų svajonių susiję su meile, po suartėjimo jų svajonės sukasi apie vieną vienintelį

objektą; jos stengiasi pateisinti tokį neįprastą, tokį lemtingą, tokį prieštaraujantį gėdos supratimui veiksmą. Vyrai to nedaro. Moterų vaizduotė laisvalaikiu toliau gvildena subtilias akimirkas.

Kadangi meilė verčia abejoti jau įrodytais dalykais, moteris, iki suartėjimo buvusi visiškai tikra, kad jos mylimasis aukščiau vulgarių ketinimų, apsižiūri, kad nebeturi ko daugiau jam neleisti, ir pradeda baimintis, ar tik nebus tapusi dar viena moterimi jo sąraše.

Tik tada prasideda antroji kristalizacija, kuri daug stipresnė*, nes pilna baimės.

Moteriai atrodo, kad iš karalienės ji pavirto verge. Šią sielos ir proto būseną kursto nervingas svaigulys, kurį kelia tuo stipriau juntami malonumai, kuo jie retesni. Pagaliau siuvinėjanti moteris — nuobodus rankų darbas — svajoja apie savo mylimąjį, o tuo tarpu jis, su eskadronu šuoliuojantis lyguma, suimamas už neteisingai įvykdytą manevrą.

Taigi aš linkęs tikėti, kad antroji kristalizacija daug stipresnė, nes baimė didesnė: išdidumas bei garbė pavojuje, todėl pramogauti sunkiau.

Moteris negali vadovautis įpročiu blaiviai galvoti, o aš, vyras, jį įgyju prie savo rašomojo stalo kasdien po šešias valandas nagrinėdamas šaltus ir protingus dalykus. Ne tik meilėje jos linkusios atsiduoti savo vaizduotei ir įprastinei egzaltacijai. Jos turėtų greičiau pamiršti mylimos būtybės ydas.

Moterys renkasi emocijas, o ne protą; tai labai paprasta: kadangi dėl mūsų netikusių papročių jos šeimoje neturi jokių įpareigojimų, *protas joms niekada neteikia naudos*, jos jo niekada niekur nepritaiko.

Atvirkščiai, jis joms *visada kenkia*, nes priekaištauja dėl vakar dienos ir draudžia rytdienos malonumą.

---

*Antrosios kristalizacijos nepažįsta lengvai pasiekiamos moterys, esančios itin toli nuo šių romantiškų idėjų.

Patikėkite savo žmonai su fermeriais tvarkyti dviejų jūsų dvarų reikalus, — galiu kirsti lažybų, kad žiniaraščiuose bus geresnė tvarka, negu buvo jūsų, ir tada, niekingas despote, bent jau įgysite *teisę* skųstis, nes neturite talento būti mylimas. Kai tik moterys leidžiasi į bendrus samprotavimus, gyvena meile pačios to nepastebėdamos. Garbės reikalu jos laiko didesnį negu vyrų griežtumą ir tikslumą mažmožiuose. Pusė smulkios prekybos patikėta moterims, ir jos su tuo susidoroja geriau negu jų vyrai. Žinomas aforizmas, kad, kalbėdamas su jomis apie reikalus, nerizikuoji pasirodyti per daug rimtas.

Taip yra todėl, kad moterys visada ir visur trokšta emocijų: prisiminkite laidotuvių pramogas Škotijoje.

Aštuntas skyrius

This was her favoured fairy realm,
and here she erected her aerial palaces.
*Lammermoor I**

Aštuoniolikmetės merginos galių neužtenka kristalizacijai. Jos puoselėjamus troškimus riboja gyvenimo patirties stoka, ir ji negali mylėti taip karštai, kaip myli dvidešimt aštuonerių metų moteris.

Šį vakarą išdėsčiau tą doktriną vienai protingai moteriai, kuri teigia priešingai. „Kadangi jaunos merginos vaizduotė neatšaldyta jokios nemalonios patirties, ankstyvos jaunystės ugnis smarkiai liepsnoja, ir labai galimas daiktas, kad ji susikuria žavų pirmo pasitaikiusio vyro paveikslą. Kai tik ji susitiks savo mylimąjį, patirs malonumą ne dėl tikrojo, bet dėl patrauklaus jos susikurto paveikslo.

---

*Tai buvo jos mėgstama pasakų karalystė, kurioje ji statė savo oro pilis. „Lamermūro nuotaka".(*Angl.*)

Vėliau, nusivylus šiuo mylimuoju ir visais vyrais, liūdnos tikrovės patirtis jai sumažina kristalizacijos galią, nepasitikėjimas pakerta vaizduotės sparnus. Nors bet kuris kitas vyras būtų tikras stebuklas, ji nebegalės susikurti tokio patrauklaus paveikslo. Vadinasi, ji nebegalės taip karštai mylėti kaip ankstyvoje jaunystėje. Kadangi malonumas meilėje patiriamas tik dėl susikurtos iliuzijos, niekuomet vėliau, kai bus dvidešimt aštuonerių metų, jos susikurtas paveikslas neturės tiek spindesio ir didybės kaip tas, dėl kurio įsižiebė pirmoji šešiolikmetės meilė, o antroji meilė visuomet atrodys blankesnė". — „Ne, ponia, nepasitikėjimas, kurio neturėjo šešiolikmetė, aišku, suteikia antrajai meilei kitokį atspalvį. Ankstyvoje jaunystėje meilė kaip didžiulė upė, įtraukianti į savo tėkmę viską, kas pasitaiko jos kelyje, ir todėl jauti, kad negalėsi jai priešintis. O dvidešimt aštuonerių metų švelni siela jau pažinusi save; ji žino, kad jeigu dar gyvenime jai skirta laimės, tai jos reikia ieškoti meilėje; šioje vargšėje nerimstančioje širdyje užverda baisi kova tarp meilės ir nepasitikėjimo. Kristalizacija lėtai stumiasi į priekį; bet jeigu ji iš šio sunkaus išmėginimo, kur siela virpa baisaus pavojaus akivaizdoje, išeina nugalėtoja, tai šimtą kartų būna ryškesnė ir tvirtesnė nei šešiolikmetės kristalizacija, kur dėl jauno amžiaus viskas atrodė linksmybė ir laimė.

Taigi meilė turi būti ne tiek džiaugsminga, kiek aistringa"*.

Šis pašnekesys (Bolonija, 1820 m. kovo 9 d.), kuris paneigė tai, kas man atrodė itin aišku, vis labiau verčia galvoti, kad vyras negali pasakyti beveik nieko protingo apie tai, kas vyksta švelnios moters širdies gilumoje; kitas dalykas — koketė: aistros ir garbės troškimas būdingi ir mums.

---

*Epikūras sakydavo, kad sugebėjimas skirti yra būtina malonumo sąlyga.

Meilės gimimo abiejose lytyse skirtumus, atrodytų, lemia nepanašios viltys. Vienas puola, o kitas ginasi; vienas prašo, o kitas nesutinka; vienas drąsus, kitas labai drovus.

Vyras galvoja: „Ar sugebėsiu jai patikti? Ar norės ji mane pamilti?"

Moteris: „Ar jis su manim nežaidžia sakydamas, kad myli? Ar jis pastovaus būdo? Ar jis gali atsakyti sau už savo jausmų trukmę?" Štai kodėl daugelis moterų į dvidešimt trejų metų jaunuolį žiūri kaip į vaiką ir elgiasi su juo kaip su vaiku. Užtenka jam padalyvauti pustuzinyje karo žygių — ir požiūris į jį keičiasi: tai jaunas herojus.

Vyro viltis tiesiog priklauso nuo mylimos moters poelgių. Aiškiau ir būti negali. Moterų viltis grindžiama moralinėmis sampratomis, kurias labai sunku teisingai įvertinti. Dauguma vyrų reikalauja meilės įrodymo, kuris, jų manymu, išsklaido visas abejones. Moterys šiuo atžvilgiu nelaimingesnės, jos negali rasti tokio įrodymo, o gyvenimas taip negerai sutvarkytas, kad tai, kas teikia ramybę ir laimę vienam mylinčiajam, kitam yra pavojingas ir beveik žeminantis dalykas.

Įsimylėję vyrai rizikuoja slapta kankintis sieloje, moterims gresia aplinkinių pašaipa; jos drovesnės, be to, viešoji nuomonė joms daugiau reiškia, nes *gerbiama būti privalai**.

Jos neturi patikimų priemonių palenkti sau viešąją nuomonę, kai jų gyvenime iškyla pavojaus akimirkų.

Todėl moterys daug labiau nepasitiki. Paprastai jų mintys apie meilės gimimo laikotarpius švelnesnės, drovesnės, lėtesnės, neryžtingesnės. Jos pastovesnės, joms sunkiau sustabdyti jau prasidėjusią kristalizaciją.

Mylimojo akivaizdoje moteris mąsto skubotai arba atsiduoda laimei mylėti, laimei, nuo kurios ją nemaloniai

*Prisimenamas Bomaršė posakis: „Gamta sako moteriai: būk graži, jei gali, būk protinga, jei nori, bet gerbiama būti privalai". Be pagarbos Prancūzijoje nėra jokio susižavėjimo, vadinasi, nėra ir jokios meilės.

atplėšia mažiausia jo ataka, nes tenka mesti visus malonumus ir griebtis ginklų.

Mylimojo vaidmuo paprastesnis: jis žvelgia į mylimosios akis, vien šypsena gali jį sviesti į laimės viršūnę, ir jis be paliovos to siekia.* Ilga apgultis vyrą žemina, moterį — atvirkščiai, aukština.

Moteris sugeba mylėti ir ištisus metus tepasakyti tik dešimt ar dvylika žodžių žmogui, kurį pasirenka. Širdies gilumoje ji prisimena visus kartus, kada jį matė: porą sykių su juo buvo spektaklyje, dar du sykius kartu pietavo, jis ją triskart pasveikino pasivaikščiojimo metu.

Vieną vakarą, per kažkokį žaidimą, jis jai pabučiavo ranką. Nuo to laiko ji jokia dingstimi niekam neleidžia bučiuoti rankos, net rizikuodama pasirodyti keista.

Tokį vyro elgesį meilėje pavadintume moterišku, sakė mums Leonora.

Devintas skyrius

Visomis pastangomis bandau išlikti *nešališkas*. Noriu nutildyti savo širdį, kuriai atrodo, kad ji gali daug pasakyti. Nuolatos virpu nuo minties, kad, manydamas pastebėjęs teisybę, užrašau tik atodūsį.

**Quando leggemo il disiato riso*
Esser baciato da cotanto amante,
Questi che mai da me non fia diviso,
La bocca mi bacio tutto tremante.
Francesca da Rimini. Dante

Ir kai mes ten priėjom, kur herojus
Bučiuoja savo brangiąją veidan —
Jis, vargšas, nieko blogo negalvojęs,
Į karštas lūpas pabučiavo man.
Dantė „Frančeska da Rimini" (Vertė *A. Churginas*).

Kaip kristalizacijos įrodymą pateiksiu šią humoristinę istoriją*.

Jauna mergina girdi pasakojant, kad iš armijos grįžtantis jos giminaitis Eduardas — labai puikus vaikinas. Ji įtikinėjama, kad šis ją įsimylėjęs iš atsiliepimų, tačiau tikriausiai norėsiąs ją pamatyti prieš prisipažindamas meilę ir paprašydamas tėvus jos rankos. Bažnyčioje ji pastebi jauną atvykėlį, girdi jį vadinant Eduardu, galvoja tik apie jį, įsimyli. Po aštuonių dienų atvyksta tikrasis Eduardas, ne tas iš bažnyčios, ji išbąla, ir visą laiką bus nelaiminga, jei bus verčiama už jo tekėti.

Štai ką dvasios elgetos vadina viena iš meilės beprotybių.

Kilnus vyras apipila nelaimingą merginą subtiliausiomis malonėmis. Nebegalima būti geresniam, ir atrodytų, meilė tuoj įsiliepsnos, tačiau jo skrybėlė blogai išlankstyta, ji mato jį nerangiai ropščiantis ant arklio. Mergina atsidūsėdama sau prisipažįsta, kad į jo rodomus dėmesio ženklus negali atsakyti tuo pačiu.

Vyras asistuoja garbingai aukštuomenės moteriai. Ji sužino, kad šis ponas turėjo juokingų fizinių negalių; jis pasidaro nepakenčiamas. Beje, ji visai netroško kada nors jam atsiduoti, ir šios slaptos nesėkmės nė kiek nemenkina nei jo proto, nei jo korektiškumo. Tiesiog kristalizacija neįmanoma.

Kad žmogiškoji būtybė galėtų su didžiausiu malonumu dievinti mylimą asmenį, nors kur jį sutiktų — Ardenų girioje ar Kulono baliuje, nebūtina, kad jis būtų visiška tobulybė, o svarbu tik, kad toks atrodytų tuo momentu. Tobulas visais atžvilgiais jis atrodys tik po keleto antrosios kristalizacijos dienų. Tai labai paprasta, tereikia tik galvoti apie kokį nors tobulumą, ir jį išvysime tame, kurį mylime.

---

*Empolis, 1819 m. birželis.

Akivaizdu, kad *grožis* būtinas meilei atsirasti. Negražumas neturi būti kliūtis. Įsimylėjusiam mylimoji greitai atrodo graži tokia, kokia yra, apie *tikrąjį grožį* negalvojama.

Tikrojo grožio bruožai jam žadėtų, jei jis juos matytų, drįstu sakyti, tokią laimę, kurią išreikščiau vienetu, o jo mylimosios bruožai, tokie, kokie yra, jam žada tūkstantį laimės vienetų.

Prieš įsižiebiant meilei grožis būtinas kaip *iškaba.* Ji nuteikia šiam jausmui išgirdama tą, kurią pamilsime. Didelis susižavėjimas mažiausią viltį padaro lemtingą.

Meilėje iš susižavėjimo ir galbūt dar pirmąsias aistringos meilės valandėles moteris, įsigijusi meilužį, rasi daugiau paiso kitų moterų nei savo nuomonės apie šį vyrą.

Čia glūdi princų ir karininkų sėkmės priežastis*.

Gražios pasenusio Liudviko XIV dvaro moterys buvo įsimylėjusios šį princą.

Reikia labai atsargiai puoselėti viltis, kol nesate tikri, kad iš tiesų žavitės. Kitaip atsiradęs banalumas visam laikui užkirs kelią meilei arba, geriausiu atveju, ją šiaip taip toleruos tik savimeilės kurstomas.

Nesimpatizuojama *vėploms* bei tiems, kurie šypsosi kam papuola. Iš čia pasaulyje kyla apgaulaus žvilgsnio poreikis: tai manierų aristokratiškumas. Nuo pernelyg menko augalo nieko nenuskinsi net dėl *juoko.* Meilėje mūsų tuštybė niekina per daug lengvą pergalę, nes bet kuriuo atveju žmogus nelinkęs kelti kainos tam, kas jam siūloma.

---

*Žmonės, kurie šio jauno herojaus asmenyje įžiūri nežabotą drąsą, sumišusią su begaliniu išdidumu ir abejingumu artimųjų jausmams, negali nepripažinti to grožio, kuris būdingas įgimtai atviro veido elegancijai, be galo tinkančiai riteriškam mandagumui išreikšti ir tuo pat metu nieko neslepiančiai, ir todėl negali nesigėrėti tuo. Tokia išraiška dažnai klaidingai suprantama kaip vyriškas teisingumas, kai tuo tarpu tikrovėje tai tik nerūpestingo abejingumo, palaido charakterio, prigimties ir padėties arba kokių nors kitų nepelnytų pranašumų suvokimo išvada.

Valteris Skotas. „Aivenhas".

Kristalizacijai prasidėjus, su dideliu pasitenkinimu juntame kiekvieną naują mylimos būtybės grožio apraišką.

Bet kas tai yra grožis? Tai sugebėjimas teikti jums džiaugsmą.

Kiekvieno žmogaus patiriami malonumai skirtingi, dažnai priešingi: tuo labai gerai paaiškinama, kodėl tai, kas vienam gražu, kitam bjauru (įtikinantis Del Roso ir Lizijo pavyzdys, 1820 m. sausio 1 d.).

Norint atskleisti grožio prigimtį, reikėtų išsiaiškinti, kokia kiekvieno individo malonumų prigimtis. Pavyzdžiui, Del Rosui reikalinga moteris, kuri toleruotų tam tikrą lengvabūdiškumą ir savo šypsena skatintų itin žaismingus dalykus, moteris, kurios vaizduotė nė valandėlės nenukryptų nuo fizinių malonumų ir kuri tuo pat metu žadintų Del Rozo meilumą ir leistų jam jį parodyti.

Tikriausiai meilę Del Rosas supranta kaip fizinę meilę, o Lizijas — kaip aistringą meilę. Aiškiau ir būti negali, kad jų nuomonės nesutaps dėl žodžio „grožis"*.

Grožis, kurį jūs regite, — tai naujas gebėjimas jums teikti malonumą, o malonumai įvairuoja priklausomai nuo individo.

Kristalizacija, vykstanti kiekvieno vyro galvoje, turi turėti šio vyro malonumų *atspalvį.*

Vyrui jo mylimosios kristalizacija arba jos GROŽIS tėra visų troškimų, vienas po kito kilusių jam jos atžvilgiu, VISŲ PASITENKINIMO RŪŠIŲ rinkinys.

*Mano *grožis* — tai mano sielai artimo charakterio pažadas, esąs aukščiau už jausminį potraukį, kuris — tik savotiška detalė. 1815 m.

Kristalizacijos tąsa

Kodėl patiriama palaima, atsiskleidus naujai mylimos būtybės grožio apraiškai?

Todėl, kad kiekviena nauja grožio apraiška visiškai patenkina jūsų troškimą. Jūs norite, kad ji būtų švelni — ji švelni. Jūs taip pat norite, kad ji būtų išdidi kaip Kornelio Emilija, ir nors šios savybės tikriausiai nesuderinamos, tą pačią akimirką prieš jus iškyla romėniškos sielos moteris. Štai moralinis pagrindas, dėl kurio meilė — pati stipriausia aistra. Kiti troškimai turi taikytis prie šaltos tikrovės, o tikrovė skuba keistis, kaip ir trokštama. Vadinasi, tai ir yra toji aistra, kur dideli troškimai teikia didžiausius malonumus.

Egzistuoja bendros laimės sąlygos, be kurių negali būti patenkinti jokie troškimai.

1. Ji atrodo esanti jūsų nuosavybė, nes tik jūs vienas galite ją padaryti laimingą.

2. Ji — jūsų nuopelnų vertintoja. Ši sąlyga buvo labai svarbi galantiškuose ir riteriškuose Pranciškaus I ir Henriko II dvaruose ir elegantiškame Liudviko XV dvare. Valdant konstitucinėms postringautojų vyriausybėms, moterys visą šią įtakos sferą praranda.

3. Juo svajingesnė širdis ir pakilesnė siela, tuo dieviškesnius ir tyresnius, nepaliestus vulgarių ketinimų purvo malonumus jūs rasite jos rankose.

Dauguma aštuoniolikmečių prancūzų yra Ž. Ž. Ruso mokiniai. Ši laimės sąlyga jiems svarbi.

Nuo tiekos vylingų samprotavimų laimės trokštančiam apsvaigsta galva.

Nuo tos akimirkos, kai įsimyli, pats protingiausias žmogus jokio dalyko nebemato *tokio, koks yra.* Jis menkina savo asmeninius pranašumus ir didina mažiausius meilės ob-

jekto palankumo ženklus. Baimė ir viltis beregint įgauna kažką *romantiška (de wayward)**. Nieko daugiau jis nebepriskiria atsitiktinumui. Praranda tikimybės jausmą. Įsivaizduojami dalykai virsta realiais ir turi įtakos jo laimei**.

Baisus proto aptemimas, kai, apmąstydami kokį nors menką, sunkiai pastebimą faktą, jūs jį matote baltą ir aiškinate savo meilės naudai. Po minutės jūs pastebite, kad iš tiesų jis juodas, bet vis viena tebedarote išvadas savo meilės naudai.

Štai tada sielą užgriūva sunkios abejonės, ir ji ima karštai trokšti draugo. Tačiau įsimylėjėlis nebeturi draugų. Karališkajame dvare tai žinojo. Štai vienintelis nediskretiškumo šaltinis, kurį subtili moteris gali atleisti.

Tryliktas skyrius

Apie pirmąjį žingsnį, apie aukštuomenę ir apie negandas

Meilės aistra labiausiai stebina pirmuoju žingsniu, neįprasta permaina žmogaus galvoje.

Aukštuomenė savo prašmatniomis šventėmis pasitarnauja meilei paskatindama žengti *pirmąjį žingsnį.*

Pradžioje paprastas žavėjimasis (Nr. 1) virsta švelniu žavėjimusi (Nr. 2): koks malonumas ją bučiuoti ir t.t.

Greitas valsas tūkstančio žvakių nušviestame salone apsvaigina jaunas širdis. Šis svaigulys nustelbia drovumą, sustiprina savo galių suvokimą ir pagaliau jums duoda *drąsos mylėti.* Kadangi neužtenka vien matyti labai patrauklią

*Keistas, aikštingas (*angl.*).

**Tai fizinė priežastis, beprotybės pradžia, kraujo plūsnis į smegenis, sumaištis galvoje ir nervų sistemoje. Prisiminkime efemerišką elnių drąsą ir *soprano* minčių atspalvį. 1922 metais fiziologija mums pateiks fizinės šio reiškinio pusės aprašymą. Į tai atkreipiu pono Edvardso dėmesį.

būtybę, atvirkščiai, nepaprastas patrauklumas švelniai sielai kelia baimę, — atsiranda poreikis ją matyti jei ne jus mylinčią*, tai bent jau ne visa didybe.

Kas išdrįs įsimylėti karalienę, jei ji pati nežengs pirmojo žingsnio?**

Taigi niekas taip neuždega meilės kaip nuobodžios vienatvės ir keleto retų ir ilgai lauktų puotų derinys. Taip elgiasi geros šeimų motinos, turinčios dukterų.

Tikra aukštuomenė, tokia, kokia buvo Prancūzijos karalių dvare*** ir kokios, mano akimis žiūrint, nebėra nuo 1780 metų****, didelio palankumo meilei nerodė, nes ten beveik nebuvo žinoma, kas yra *vienatvė* ir laisvalaikis — kristalizacijai būtini dalykai.

Dvaro gyvenimas išugdo įprotį matyti ir jausti daugelį *niuansų*, o mažiausias niuansas gali būti susižavėjimo ir aistros pradžia*****.

Jeigu į tokias nelaimes, kaip meilės kančios, įsimaišo dar kitos bėdos (*garbėtroškos* kančios, jei jūsų mylimoji įžeidė jūsų išdidumą, jūsų garbės jausmą bei orumą; jeigu iškilo nemalonumų dėl sveikatos, pinigų, politinio persekiojimo ir t.t.), tai tik regimybė, kad meilė nuo to stiprėja; vaizduotėje jau kiti dalykai, ir tai trukdo viltingos meilės kristalizacijai prasidėti, o laimingos meilės atveju —

---

*Tai dirbtinai sukeltų aistrų galimybė, tokių kaip Benedikto ir Beatričės aistra (Šekspyras).

**Prisiminkime Striuenzi meilę Brounui „Šiaurės dvaruose", 1819 m.

***Prisiminkime ponios Diu Defan, panelės Lespinas „Laiškus", Bezenvalio, Lozeno, ponios d'Epinė „Memuarus", ponios de Žanli „Etiketo žodyną", Danžo, Horacijo Volpolio „Memuarus".

****Galbūt Peterburgo dvaras yra išimtis.

*****Prisiminkime Sen Simoną, Verterį. Nors koks švelnus ir subtilus būtų vienišas žmogus, jo siela išsiblaškiusi, vaizduotė kuria būsimą bendravimą. Charakterio jėga — vienas patraukliausių bruožų, pakerinčių tikrai moteriškas širdis. Štai kur slypi labai rimtų jaunų karininkų sėkmė. Moterys moka nujausti aistros proveržius, galinčius kilti jų širdyse, ir puikiai atskirti juos nuo charakterio jėgos: kartais gerų manierų moterys apsigauna dėl tam tikro šarlatanizmo šioje srityje. Jo galima griebtis be jokios baimės, vos pastebėjus, kad kristalizacija prasidėjo.

mažoms abejonėms atsirasti. Šioms negandoms praėjus, grįžta meilės saldybė ir beprotystė.

Gal pastebėjote, kad negandos padeda atsirasti lengvabūdžių ar nejautrių būtybių meilei, o kai ji atsiranda, negandų, nors jau praėjusių, poveikis meilei išlieka. Kitų gyvenimo aplinkybių prislėgta vaizduotė, kurianti tik liūdnus vaizdus, visiškai pasineria į kristalizaciją.

Keturioliktas skyrius

Štai meilės pasekmė, kuri bus užginčyta ir su kuria siūlau susipažinti tik tiems žmonėms, kuriuos, sakyčiau, buvo ištikusi tokia nelaimė — karštai mylėti metų metais, kai jų meilei kliudė neįveikiamos kliūtys.

Visa, ką matome be galo gražaus gamtoje ir menuose, lyg žaibo blyksnis primena mums tuos, kuriuos mylime. Panašiai kaip deimantais nusagstyta medžio šakelė Zalcburgo kasyklose, visa, kas gražu ir didinga pasaulyje, yra neatskiriama mylimos būtybės grožio dalis, ir nuo šio netikėto laimės reginio akys priplūsta ašarų. Taigi meilė žmogui ir meilė grožiui viena kitą papildo.

Viena gyvenimo negandų ta, kad laimė matyti mylimą būtybę, su ja kalbėtis nepalieka aiškių prisiminimų. Matyt, siela dėl emocijų būna pernelyg sutrikusi, kad negali dėmesingai gvildenti tų emocijų priežasčių ir pasekmių. Ji — tai pats jutimas. Galbūt kaip tik dėl to, kad negali būti valingai pakartoti, šie malonumai atgyja su tokia jėga, kad tik visai naujas dalykas tegali mums išblaškyti svajones apie mylimą moterį, kartu dar gyviau ją parodydamas naujoje šviesoje*.

Vienas senas architektas be niekur nieko kas vakarą ją sutikdavo aukštuomenėje. Sužavėtas nuoširdumo ir negalvodamas, ką aš jai sakau**, vieną dieną aš jį jai švel-

---

*Kvepalai.

**Žr. paskutinę trečiojo skyriaus pastabą.

niai ir pompastiškai išgyriau, o ji tik pasijuokė iš manęs. Neturėjau jėgų jai pasakyti: „Jis jus sutinka kiekvieną vakarą“.

Šis jausmas toks galingas, kad paliečia net mano priešę — esybę, kuri nesitraukia nuo jos nė per žingsnį. Kai ją matau, man ji taip primena Leonorą, kad šiuo momentu, nors kaip stengčiausi, negaliu jos neapkęsti.

Galima sakyti, kad dėl šio keisto širdies įgeidžio mylima moteris skleidžia aplinkui daugiau žavesio, negu pati jo turi. Tolimo miesto vaizdas, kur ją teko akimirką sutikti*, nuteikia gilesnėms ir saldesnėms svajonėms negu pats jos buvimas. Tokia atšiaurumo pasekmė.

Meilės svajos begalinės. Pastebiu, kad galiu skaityti gerą romaną kas treji metai su tokiu pat malonumu. Jis man žadina jausmus, panašius į tuo momentu mane apėmusį švelnumą, arba paįvairina mano mintis, jei nieko nejaučiu. Taip pat galiu su malonumu klausytis tos pačios muzikos neįsimindamas. Turi būti veikiama tik vaizduotė. Jei kokia nors opera teikia daugiau malonumo dvidešimtame spektaklyje, tai taip atsitinka dėl to, kad geriau suprantama muzika, o galbūt dėl to, kad ji pažadina man pirmosios dienos įspūdį.

O dėl naujų, romanuose skaitytų minčių apie žmogaus širdies pažinimą galiu pasakyti tiek, kad geriau prisimenu senąsias; net mėgstu jas skaitinėti paraštėse. Tačiau tokie malonumai su romanais siejasi tiek, kiek praplečia mano žinias apie žmogų, ir visai nesisieja su svajonėmis, kurios yra tikrasis romano žavesys. Šios svajo-

---

*... *Nessum maggior dolore*
Che rikordarsi del tempo felice
Nella miseria.
Dantė. *Francesca*

... *Tas kęs didžiausias kančias,*
Kas džiaugsmingus prisimins laikus
Nelaimėje.
Dantė. *„Frančeska“.*

nės neišreiškiamos žodžiais. Išreikšti jas žodžiais — vadinasi, sunaikinti dabarčiai, nes tai jau bus filosofinė malonumo analizė. Dar daugiau — sunaikinti jas ateičiai, nes niekas taip neparalyžiuoja vaizduotės kaip kvietimas prisiminti. Jei paraštėje randu pastabą, kuri parodo mano trejų metų senumo jausmus skaitant *Old Mortality* Florencijoje, iškart pasineriu į savo gyvenimo istoriją, lygindamas abiejų laikotarpių laimės didumą. Žodžiu, pasineriu į aukščiausią filosofiją ir ilgam atsisveikinu su nerūpestinga švelnių pojūčių tėkme.

Kiekvienas didis gyvos vaizduotės poetas drovus, tai yra bijo žmonių, kurie gali trukdyti ir drumsti subtilias jo svajones. Jis baiminasi dėl *dėmesio* sau. Žmonės su savo storžieviškais interesais išveda jį iš Armidos sodų įstumdami į dvokiančią balą ir negali atkreipti jo dėmesio nesuerzindami. Būtent dėl įpročio jautriomis svajonėmis duoti peno savo sielai ir dėl pasišlykštėjimo vulgarybėmis didis menininkas taip arti meilės.

Kuo didesnis menininkas, tuo stipriau jis turi trokšti titulų bei ordinų kaip gynybinės tvirtovės.

Penkioliktas skyrius

Pačioje stipriausioje ir nepatenkintoje aistroje būna akimirkų, kai žmogui staiga ima rodytis, kad jis nebemyli. Tai lyg gėlo vandens srovė atviroje jūroje. Galvodamas apie savo mylimąją, jis veik nebepatiria malonumo ir, nors jį slegia jos atšiaurumas, jaučiasi dar nelaimingesnis, nes viskas gyvenime nebetenka prasmės. Pati liūdniausia ir beviltiškiausia tuštuma pakeičia nerimastingą būseną, kuri, be abejo, visai aplinkai teikė daug ką naujo, uždegančio, įdomaus.

Taip atsitiko todėl, kad paskutinysis mylimosios aplankymas jus grąžino į tą padėtį, kurioje jau buvote bu-

vęs, o jūsų vaizduotė jau anksčiau iš ten buvo išrankiojusi visas galimas emocijas. Pavyzdžiui, po šaltojo laikotarpio ji su jumis elgiasi gražiau ir leidžia jums suprasti, kad suteikia tokią pat viltį kaip kadaise, galbūt pati to nesuvokdama. Kai vaizduotė susiduria su prisiminimais ir liūdna jų patirtimi, kristalizacija* akimirksniu nutrūksta.

Šešioliktas skyrius

*Mažame uoste, kurio pavadinimo nežinau, netoli Perpinjano, 1822 m. vasario 25 d.***

Šį vakarą pajutau, kad tobula muzika širdyje sužadina tokią pačią būseną, lyg mėgautumeisi mylimo žmogaus artumu. Vadinasi, ji teikia pačią tikriausią laimę, kokia egzistuoja šioje žemėje.

Jeigu visi žmonės taip jaustų, niekas labiau nei muzika nenuteiktų meilei.

Bet jau praėjusiais metais Neapolyje minėjau, kad muzika, kaip ir tobula pantomima***, skatino mane mąstyti

---

*Pirmiausia man patariama šio žodžio nevartoti arba, jeigu man nepavyktų to padaryti dėl literatūrinio talento stokos, dažnai priminti, kad *kristalizacija* — tai tam tikra vaizduotės karštligė, kuri paprasčiausią būtybę paverčia neatpažįstamai tobulu žmogumi. Moters siela, kuri, be garbės troškimo, nepažįsta kito laimės kelio, būtinai geidauja, kad į šios karštligės sukėlėjus pretenduojantis vyras nepriekaištingai pasirištų kaklaraištį, be perstogės būtų dėmesingas tūkstančiui mažmožių ir neatrodytų apsileidęs. Nors aukštuomenės moterys tai neigia, o gal nemato šio reiškinio priežasties, tačiau pripažįsta, kad tuo galima pasiekti tikslą.

**Lizijo žurnalo kopija.

***„Otelas" ir „Vestalė", Vigano baletai; pagrindines partijas šoka Palerini ir Molinaris.

apie tuometinių savo svajonių objektą, įkvėpdama puikias idėjas. Neapolyje aš galvojau apie tai, kaip apginkluoti graikus.

O štai šį vakarą, būsiu sau atviras, mane ištiko negan-da *of being too great an admirer of milady L.* *.

Ir galbūt tobula muzika, kurią turėjau laimės vėl rasti po porą trejetą mėnesių trukusio praradimo, nors kiekvieną vakarą lankydavausi Operoje, tiesiog veikė mane seniai žinomu būdu, noriu pasakyti — nugramzdino į svajones apie tai, kas man rūpėjo.

Kovo ketvirtąją, po aštuonių dienų.

Nedrįstu nei paneigti, nei patvirtinti senų pastebėjimų. Dvejonių nekelia vien tai, kad visa, ką rašiau, buvau perskaitęs savo širdyje. Jeigu šiandieną tuo abejoju, tai tikriausiai dėl to, kad nebeprisimenu, ką tuomet regėjau.

Įprotis paskęsti muzikoje ir jos sukeltose svajonėse nuteikia meilei. Švelnus ir liūdnas motyvas, jei nėra pernelyg dramatiškas, kad vaizduotei netektų sekti veiksmo eigą, sužadina meilės svajas, pradžiuginančias švelnią ir kenčiančią sielą: pavyzdžiui, ilgesinga klarneto melodija Bjankos ir Faljero kvarteto pradžioje ar Kamporezio rečitatyvas kvarteto viduryje.

Laimingas įsimylėjėlis sužavėtas klausosi garsaus dueto iš Rosinio „Armidos ir Rinaldo", kuris taip taikliai atskleidžia mažas laimingos meilės abejones ir malonias akimirkas po susitaikymo. Jam atrodo, kad instrumentinė dueto muzika, nuostabiai perteikianti aistrų kovą, tuo metu, kai Rinaldas nori bėgti, fiziškai veikia jo širdį ir iš tiesų jį jaudina. Nedrįstu papasakoti, ką aš tuo metu jaučiu. Šiaurietiečiai palaikytų mane bepročiu.

---

*Tapti be galo aistringu miledi L. gerbėju *(angl.)*.

Meilė nuvainikuoja grožį

Alberikas ložėje sutinka moterį, gražesnę už jo mylimąją: leiskite man pasakyti matematine kalba, — kurios bruožai žada jam tris vienetus laimės vietoje dviejų (man regis, tobulas grožis teikia laimę, išreiškiamą keturiais vienetais).

Ar reikia stebėtis, kad jis pasirenka savo mylimosios bruožus, kurie jam žada šimtą vienetų laimės? Net menki jos veido trūkumai, kaip raupų duobutė, graudina mylintį vyrą ir gramzdina į gilias svajones, jei tik jis regi tą pat kitoje moteryje. Ar ir tai ne jo mylimosios? Juk jis patyrė šimtus jausmų žvelgdamas į šią raupų duobutę, beveik visada nuostabių jausmų, begalinio jaudinimosi, ir nors kokie šie jausmai būtų, atgyja neįtikėtinai gyvi, kai tik pamatai šią žymę net kitos moters veide.

Jeigu kartais įsimylimas *bjaurumas*, tai šitai atsitinka tik dėl to, kad bjaurumas šiuo atveju yra grožis*. Vienas vyriškis karštai mylėjo labai liesą raupų pažeisto veido moterį. Mirtis ją pasigrobė. Po trejų metų Romoje jis, artimai susipažinęs su dviem moterimis, kurių viena buvo graži kaip diena, kita liesa, raupų paženklinto veido ir todėl, sakykim, gana bjauri; po aštuonių dienų mano akyse jis įsimyli negražiąją, per tą laiką prisiminimais užglaistęs jos negražumą. Iš tikrai dovanotino koketiškumo negražioji pasiskubino padėti jam pakaitindama kraują, o tai šiuo atveju buvo naudinga**. Vyras sutinka moterį, ir jį prabloškia jos negražumas; netrukus, jeigu ji jam ne-

---

*Grožis tėra tik laimės *pažadas*. 1822 metų graiko laimė skyrėsi nuo prancūzo laimės. Pasižiūrėkite, kokios Medičių Veneros akys, ir palyginkite jas su Pordenonės Magdalenos akimis (pas p. Somarivą).

**Jei esame tikri, kad moteris mus myli, apsižiūrime, ar ji graži; jei abejojame dėl jos širdies, nebeturime laiko galvoti apie jos veidą.

reiškia pretenzijų, jos veido išraiška priverčia jį pamiršti apie jos bruožų trūkumus. Ji jam atrodo miela, ir jis suvokia, kad gali ją mylėti; po savaitės jis turi vilčių, po kitos šios viltys iš jo atimamos, o dar po savaitės jis kraustosi iš proto.

Aštuonioliktas skyrius

Panašiai publika elgiasi teatre su numylėtais aktoriais. Žiūrovai praranda realaus grožio ar negražumo pajautimą. Le Kenas, nors stebėtinai negražus, žadino aistrą daugybei moterų. Garikas taip pat žavėjo dėl daugelio priežasčių. Tačiau pirmiausia moterys matydavo ne realų jų bruožų ar jų manierų grožį, o tą grožį, kurį vaizduotė seniai buvo pratusi jiems priskirti iš dėkingumo, prisimindama visus jų suteiktus malonumus. Pavyzdžiui, vos tik išvydę komiko veidą scenoje, prapliumpame juoktis.

Galbūt jauna mergina, pirmą kartą nuvesta į prancūzų teatrą, galėjo patirti antipatiją Le Kenui pirmojoje scenoje, tačiau netrukus ji jau verkė ar virpėjo. Kaip atsispirti jo Tankredo* ar Orosmano vaidmenims? Jo negražumas dar kiek buvo pastebimas, bet publikos žavėjimasis ir *nervingas* poveikis jaunai širdžiai** labai greitai jį nustelbdavo.

*Prisiminkime ponią de Stal „Delfinoje"; man regis, štai kur negražių moterų išradingumas.

**Kaip tik šiai nervingai simpatijai esu linkęs priskirti nepaprastą ir nesuvokiamą madingos muzikos poveikį (Drezdene, Rosiniui, 1821 m.). Tapusi nebemadinga, ji nepasidaro blogesnė, tačiau nebejaudina patiklių jaunų merginų širdžių. Galbūt ji joms patiko tik dėl to, kad kėlė jaunų vyrų susižavėjimą.

Ponia de Sevinjė (1672 m. gegužės 6 d., laiškas Nr. 202) savo dukrai rašo: „Liuli karališkąjį orkestrą pavertė tobulybe. Nuostabusis *Miserere* pakilo į naujas aukštumas. Grojant *Libera* visų akys buvo sklidinos ašarų".

Daugiau nebegalima abejoti šio poveikio tikrumu, kaip negalima ginčytis dėl ponios de Sevinjė proto ir subtilumo. Ją žavėjusi Liuli muzika šiandien mums įvarytų siaubą. Anuomet ši muzika skatino *kristalizaciją*, o šiandieną ją žlugdo.

Iš bjaurumo telikdavo vien vardas, net ir to nelikdavo, nes aplink aidėdavo tik entuziastingų Le Keno gerbėjų šauksmai: „Koks jis puikus!"

Prisiminkime, kad *grožis* yra charakterio, kitaip tariant, moralinių įpročių išraiška, todėl jis nepriklausomas nuo bet kokios aistros. Tačiau mums reikalinga *aistra.* Moters grožis mums gali teikti tik *tikimybę,* be to, tik nesujaudintos moters grožio tikimybę. Tuo tarpu jūsų mylimosios raupų pažeistu veidu žvilgsniai — žavi tikrovė, supaprastinanti visas galimas tikimybes.

Devynioliktas skyrius

Kitos išimtys kalbant apie grožį

Protingos ir švelnios, tačiau nepatiklios ir jausmingos moterys kitą dieną po savo pasirodymo aukštuomenėje šimtus kartų su kankinančiu drovumu perkratinėja viską, ką jos galėjo pasakyti arba leido atspėti. Šios moterys, sakau jums, lengvai pripranta prie vyrų grožio trūkumo, kuris beveik niekada nebūna kliūtis meilėje.

Dėl tos pačios priežasties esate beveik abejingi dievinamos mylimosios grožiui, jei ji su jumis elgiasi pernelyg šiurkščiai. Grožio kristalizacija kone išnyksta, o kai draugas jus guodžia, kad ji negraži, jūs beveik sutinkate su juo; jam atrodo, kad tik jo dėka daug pasiekta.

Mano draugas, šaunusis kapitonas Trabas, man mėgino nupasakoti, ką jautė aną vakarą matydamas Mirabo.

Šis didis žmogus niekam nesukeldavo jokio nemalonaus įspūdžio, tai yra niekam neatrodydavo bjaurus. Patraukti jo pritrenkiančių žodžių, žmonės stengėsi būti dėmesingi ir jautė malonumą būti dėmesingi tik tam, kas jo veide buvo *gražaus.* Kadangi jis beveik neturėjo

gražių bruožų (skulptūriško grožio arba tapybiško grožio), dėmesys krypo į kitokį grožį* — išraiškos grožį.

Tuo pačiu metu, kai užsimerkiama prieš bjaurumą, vaizdžiai kalbant, kreipiamas entuziastingas dėmesys į mažesnes, mielesnes detales, pavyzdžiui, į veślių jo plaukų *grožį*. Jei jis būtų raguotas, jo ragai atrodytų nuostabūs**.

---

*Dėl šio pranašumo galima būti madingam. Neteikiant reikšmės jau minėtiems veido trūkumams, kurie nebeveikia vaizduotės, pasirenkama viena iš šių trijų grožio atmainų:

1. Prastuomenėje — turto idėja.
2. Aukštuomenėje — fizinės ar dvasinės elegancijos idėja.
3. Dvare — idėja: noriu patikti moterims.

Beveik visur — šių trijų idėjų derinys. Laimė, susijusi su turto idėja, šliejasi prie subtilumo tų malonumų, kurie išplaukia iš elegancijos idėjos, ir visa tai žadina meilę. Vienaip ar kitaip vaizduotė gauna naujo peno. Pasitaiko, kad pradedama domėtis labai negražiu žmogumi negalvojant apie jo negražumą (a) ir ilgainiui jo negražumas virsta grožiu. 1788 metais Vienoje ponia Vigano, šokėja, populiari moteris, buvo nėščia, ir damos greit pradėjo nešioti pilvukus à la Vigano. Atvirkščiai, dėl tų pačių priežasčių nieko nėra baisesnio už pasenusią madą. Blogas skonis supainioti madą, kuri gyva tik permainomis, su ilgalaikiu grožiu, priklausančiu nuo gyvenimo būdo ir aplinkos. Madingas pastatas po dešimties metų bus pasenęs. Patrauklesnis jis bus po dviejų šimtų metų, kai mada bus pamiršta. Įsimylėjėliai paikai elgiasi galvodami, kaip geriau apsirengti. Mylimojo akivaizdoje moteris susirūpinusi kitais dalykais, o ne jo tualetais. Ruso sakė, kad, žiūrėdami į mylimąjį, mes jo netyrinėjame. Tyrinėja tik meilė iš susižavėjimo, bet anaiptol ne aistringa meilė. Mylimos esybės grožio spindesys mus nuteikia ne visai maloniai. Grožis tik akims, o norėtųsi matyti ją švelnią ir išsiilgusią. Puošeiviškumas meilėje daro įspūdį tik jaunoms merginoms, kurios griežtai saugomos tėvų namuose ir kurioms aistrą dažnai įžiebia akys.

Pasakė L. 1820 m. rugsėjo 15 d.

(a) Mažasis Žermenas. „Gramono memuarai".

**Gal savo glotnumu, gal didumu, o gal forma. Štai dėl šito „gal" jausmų asociacijų (prisiminkime aukščiau minėtas raupų žymes) mylinti moteris pripranta prie savo mylimojo trūkumų. Taip rusų kunigaikštienė K. priprato prie žmogaus, kuris galų gale buvo be nosies. Drąsos ir užtaisyto pistoleto įvaizdis pasiruošus nusišauti iš nevilties dėl šios nelaimės ir gailestis dėl žiauraus likimo, kurstomas minties, kad jis pasveiks, kad sveiksta, padarė stebuklą. Tik vargšas sužeistasis neturėtų būti panašus į žmogų, galvojantį apie savo nelaimę.

Berlynas, 1807 m.

Kas vakarą pasirodanti gražutė šokėja neapsakomai sužavi viskuo persisotinusią ar vaizduotės neturinčią publiką, puošiančią Operos balkoną. Grakščiais, drąsiais ir neįprastais judesiais ji žadina fizinę meilę ir sukelia galbūt vienintelę įmanomą kristalizaciją. Štai kodėl kaliausė, į kurią gatvėje nė nepažvelgtų gyvenimo aplamdyti žmonės, dažnai pasirodydama scenoje tampa itin brangia išlaikytine. Žofrua sakydavo, kad teatras — tai pjedestalas moterims. Kuo garsesnė ir labiau nusidėvėjusi šokėja, tuo jos kaina didesnė. Iš čia atsiradusi užkulisių patarlė: „Parsiduoti sekasi tai, kuriai nesiseka atsiduoti". Šios mergšės grobia dalį savo meilužių aistros, jos linkusios mylėti *iš keršto.*

Kaip nesieti pakilių ir malonių jausmų su aktorės veidu, kurio bruožuose nematai nieko atstumiančio, kai kiekvieną vakarą porą valandų tavo akyse ji reiškia kilniausius jausmus ir nepažįsti jos kitoje aplinkoje? Kai galų gale jums pavyksta patekti pas ją į priėmimą, jos bruožai jums primena tokias malonias emocijas, kad dvasiškai skurdi jos aplinka akimirksniu nusidažo jaudinančia romantiška spalva.

„Ankstyvojoje jaunystėje, būdamas entuziastingas nuobodžios prancūzų tragedijos* gerbėjas, aš turėjau garbės vakarieniauti su panele Olivjė. Kiekvieną akimirką jaučiau, jog mano širdis sklidina pagarbos, ir tariausi kalbąs su karaliene. Ir iš tiesų, iki šiol gerai nežinau, ar, būdamas šalia jos, buvau įsimylėjęs karalienę, ar gražią merginą".

Dvidešimtas skyrius

Galbūt žmonės, kurie nesugeba patirti aistringos meilės, labai gyvai jaučia grožio poveikį. Bent jau moterys sukelia jiems stiprų įspūdį.

---

*Nepadorus posakis, paimtas iš mano draugo amžinatilsio barono de Botmero memuarų. Dėl tos pačios išmonės Feramorzas patinka Lalai Ruk. Prisiminkime šią nuostabią poemą.

Vyras, kuriam širdis daužosi tolumoje išvydus baltą atlasinę savo mylimosios skrybėlę, pats stebisi savo šaltumu, atsidūręs prieš didžiausią pasaulio grožybę. Matant kitų žmonių polėkį, jį net apninka liūdesys.

Be galo gražios moterys kitą dieną nebe taip stebina. Tai didelė bėda, tai stabdo kristalizaciją. Jas puošiantys privalumai visiems matomi kaip ant delno, o savo įsimylėjėlių sąraše jos tikriausiai turi nemažai kvailių, princų, milijonierių ir t.t.*

Dvidešimt pirmas skyrius

Apie pirmąjį įspūdį

Vaizduote apdovanotos moters siela yra švelni ir *nepatikli*, sakyčiau, be galo naivi**. Ji gali nepasitikėti pati to nenumanydama. Gyvenime jai teko tiek daug nusivilti! Todėl visa, kas žinoma ir oficialu susipažįstant su vyru, sukelia sumaištį jos vaizduotėje ir atitolina kristalizaciją. Ir atvirkščiai, romantiškoje aplinkoje triumfuoja meilė iš pirmo žvilgsnio.

Nieko nėra paprastesnio: nuostaba, verčianti ilgai mąstyti apie neįprastą dalyką, atlieka pusę kristalizacijai būtino smegenų darbo.

Priminsiu Serafinos meilės pradžią („Žilis Blazas", II t.). Donas Fernandas pasakoja, kaip jis bėgo nuo ink-

*Matyti, kad autorius nėra nei princas, nei milijonierius. Norėjau pavogti iš skaitytojo šią šmaikščią išvadą.

**Lamermūro sužadėtinė, mis Ašton. Gyvenimo patirties turintis žmogus savo atmintyje suranda daugybę *meilės* pavyzdžių, ir tuo sunkiau jam pasirinkti. Tačiau kada jam tenka rašyti, jis nežino, kuo remtis. Linksmi pasakojimai iš aplinkos, kurioje jis gyveno, kitiems nežinomi, ir prireiktų prirašyti daugybę puslapių, kad jie būtų pateikti su visomis būtinomis smulkmenomis. Štai kodėl cituoju visiems žinomus romanus, tačiau skaitytojų teismui siūlomų minčių toli gražu negrindžiu tais tuščiais išvedžiojimais, sukurtais daugiau dėl meninio efekto, o ne iš meilės tiesai.

vizicijos sbirų persekiojimo... „Visiškoje tamsoje, perėjęs keletą alėjų pliaupiant lietui, aš atsidūriau prieš praviras salono duris. Įėjęs pamačiau visą jo puikumą... Vienoje pusėje pastebėjau vos privertas duris. Pradaręs jas, išvydau virtinę kambarių. Tik paskutiniajame degė šviesa. Ką man daryti? — pagalvojau. Nesitvėriau smalsumu. Žengiau į priekį, perėjau visus kambarius ir įėjau į tą, kur degė šviesa. Ant marmurinio stalelio paauksuoto sidabro žvakidėje degė žvakė... Žvilgtelėjęs į lovą, kurios užuolaidos buvo tik pusiau užtrauktos, nes buvo karšta, pamačiau tai, kas prikaustė mano dėmesį: tai buvo jauna moteris, kietai įmigusi, nors grumėjo griaustinis... Prisiartinau prie jos... Buvau priblokštas... Kai ją apžiūrinėdamas svaigau iš malonumo, ji pabudo.

„Ar jūs įsivaizduojate, kaip ji nustebo matydama vidurnaktį savo kambaryje visai nepažįstamą vyrišką? Ji krūptelėjo mane pamačiusi ir sušuko... Mėginau ją raminti ir priklaupęs tariau: „Ponia nebijokite nieko..." Ji pašaukė savo tarnaites... Mažos tarnaitės pasirodymas ją padrąsino, ir ji manęs išdidžiai paklausė, kas aš esu, ir t.t., ir t.t., ir t.t.".

Štai pirmasis įspūdis, kurį nelengva pamiršti. Priešingai, kas gali būti kvailesnio šiuolaikiniuose mūsų papročiuose už oficialų ir beveik sentimentalų *būsimojo* pristatymą jaunai merginai! Ši įteisinta prostitucija žeidžia drovumą.

„1790 m. vasario septynioliktosios popietę (pasakoja Šamforas) stebėjau vadinamąją šeimos iškilmių ceremoniją, tai yra padorius žmones, gerbiamą draugiją, plojančią panelės Marilės, jaunos, gražios, protingos, skaisčios merginos, laimei. Merginai suteikta garbė tapti pono R., ligoto, atstumiančio, storžievio, kvailo, bet turtingo senio, žmona. Šiandien, pasirašydama vestuvių sutartį, ji mato jį tik trečiąsyk gyvenime.

Apibūdinant šlykštų mūsų amžių, panaši dingstis tiktų triumfui. Tokio džiaugsmo juokingumas, o ateityje šven-

teiviškas žiaurumas, su kuriuo ta pati draugija pilnomis rieškučiomis lies neapykantą vargšei įsimylėjusiai jaunai moteriai už jos mažiausią neatsargumą".

Bet kokia ceremonija iš esmės yra nenatūralus, iš anksto numatytas dalykas, reikalaujantis *atitinkamo elgesio*, paralyžiuojantis vaizduotę, paliekantis vien menką galimybę jai veikti tik juokingu, priešingu ceremonijos tikslams atveju. Štai kodėl tuomet taip magiškai veikia mažiausias juokas. Per oficialų būsimojo jaunikio pristatymą vargšė mergina daugiau apie nieką negali galvoti, kaip tik apie tą vaidmenį, kurį pati vaidina. Tai dar vienas tikras būdas vaizduotei užgniaužti.

Daug labiau drovumas pažeidžiamas po trijų, bažnyčioje pasakytų lotyniškų žodžių gulantis į lovą su porą kartų matytu vyru nei impulsyviai atsiduodant porą metų dievinamam vyrui. Bet mano postringavimai gali pasirodyti absurdiški.

Nesenkančių ydų ir nelaimių šiuolaikinėse santuokose šaltinis — papizmas. Jis suvaržo jaunų merginų laisvę prieš jungtuves, o ir skyrybos joms neįmanomos, nors paaiškėja, kad jos apsigavo, teisingiau sakant, buvo apgautos primetus pasirinkimą. Štai Vokietijoje, šioje tvirtų santuokų šalyje, viena-miela kunigaikštienė (kunigaikštienė de Sagan) neseniai kuo garbingiausiai ištekėjo ketvirtą kartą, nepamiršusi į vestuves pakviesti savo pirmųjų trijų vyrų, su kuriais puikiausiai sutaria. Tai kraštutinumas. Tačiau vienos skyrybos, nubaudžiančios vyrą už jo despotiškumą, užkerta kelią tūkstančiams netikusių santuokų. Įdomu, kad Roma garsėja kaip viena iš vietų, kur daugiausia skyrybų.

Pirmasis įspūdis meilėje lemia pasirinkti tokį veidą, kuris tuo pat metu kelia ir pagarbą, ir gailestį.

Apie beatodairišką žavėjimąsi

Subtilūs protai itin linkę smalsauti ir spėlioti, kaip klostysis įvykiai. Tai ypač būdinga toms sieloms, kuriose užgesusi šventoji ugnis — aistrų šaltinis. Tai vienas pražūtingiausių simptomų. Beatodairiškai linkę žavėtis ir ką tik į pasaulį išėję moksleiviai. Gyvenimo kelio pradžioje ir pabaigoje, kai jausmingumas pernelyg didelis ar pernelyg mažas, nėra taip paprasta jausti tikrąjį dalykų poveikį, patirti kaip tik tuos pojūčius, kuriuos jie žadina. Tik pernelyg aistringos arba staigiai užsiliepsnojančios sielos, iš anksto įsimylėjusios, jei taip galima pasakyti, skubina įvykius, užuot jų laukusios.

Nelaukdami, kol patirs vieno ar kito dalyko įspūdį, kol atsiskleis dalykų esmė, jie, dar nematydami, juos apgaubs iš toli įsivaizduojamu žavesiu, kurį semsis iš neišsenkančio šaltinio — iš savęs paties. Paskui, prisiartinę prie jų, jie matys daiktus ne tokius, kokie jie yra, o tokius, kokius susikūrė vaizduotėje ir, gėrėdamiesi vietoj jų pačiais savimi, klaidins save. Tačiau vieną gražią dieną pavargstama semti iš savojo šaltinio, apsižiūrima, kad dievinamasis meilės objektas *neatmuša sviedinio.* Beatodairiškas žavėjimasis dingsta, o savimeilė, patyrusi pralaimėjimą, neteisingai apkaltina pernelyg pervertintą meilės objektą.

Meilė iš pirmo žvilgsnio

Reikėtų pakeisti kuo kitu šį juokingą posakį. Tačiau pats faktas vis tiek egzistuoja. Regėjau mielą ir kilnią Vilhelminą, Berlyno *gražuolių* neviltį, neapkenčiant meilės ir tyčiojantis iš jos kvailysčių. Švytėdama jaunyste, grožiu,

protu, visokeriopa laime, neaprėpiamais turtais, kurie jai leido ugdyti visas savo savybes, ir lyg susimokiusi su gamta ji rodė pasauliui tokį retą laimės pavyzdį, atitekusį tikrai to vertai būtybei. Jai buvo dvidešimt treji metai. Jau seniai pakviesta į rūmus, ji atstumdavo aukštos kilmės asmenų priesaikas. Jos kuklios, bet tvirtos dorybės buvo laikomos pavyzdžiu, o labiausiai jos meilės verti vyrai, jau nebesitikėdami jai patikti, siekė tik jos draugystės. Vieną vakarą ji atvyksta į princo Ferdinando puotą, ten dešimt minučių šoka su vienu jaunu kapitonu.

„Nuo šios akimirkos, — rašė ji vėliau vienai draugei*, — jis taip užvaldė mano širdį ir mane pačią, kad man būtų kėlę siaubą, jeigu laimė matyti Hermaną man būtų leidusi mąstyti apie ką nors daugiau gyvenime. Gyvenau viena mintimi: ar nors truputį dėmesio jis skiria man?

Vienintelis nusiraminimas šiuose mano paklydimuose dabar buvo — puoselėti iliuziją, kad aukščiausioji galybė pagrobė mane iš manęs pačios ir mano proto. Jokiais tikrais žodžiais negaliu apsakyti, kas man darosi vien tik jį pamačius, kokia aš sutrikusi ir sukrėsta. Aš raustu galvodama, kaip greitai ir stipriai mane prie jo patraukė. Jeigu pirmieji jo žodžiai, kai jis pagaliau užkalbino mane, būtų buvę: „Ar jūs dievinate mane?“, — iš tiesų man nebūtų užtekę jėgų neatsakyti: „Taip“. Toli gražu aš negalvojau, kad jausmai gali būti tokie staigūs ir kartu tokie netikėti. Vienu metu man pasirodė, kad mane nunuodijo.

Deja, miela mano drauge, ir jūs, ir visi žino, kad aš tikrai įsimylėjau Hermaną: taigi po geros valandėlės jis man tapo toks brangus, koks tik galėjo būti. Mačiau visas jo ydas ir viską jam atleidau, kad tik jis mane mylėtų.

Netrukus po to, kai aš su juo šokau, karalius išvyko; Hermanas, buvęs specialios paskirties tarnyboje, turėjo jį lydėti. Kartu su juo dingo viskas pasaulyje. Veltui ban-

*Iš Botmero „Memuarų“.

džiau jums apsakyti tą begalinį ilgesį, kuris mane gniuždo, kai jo nebematau. Jam prilygsta tik begalinis mano noras būti vienai, pačiai su savimi.

Pagaliau aš įstengiau išvykti. Vos du kartus apsukusi savo kambario durų raktą, mėginau priešintis savo aistrai. Atrodė, man pasisekė. Ak, mieloji drauge, kaip brangiai užmokėjau tą vakarą ir vėlesnes dienas už malonumą tikėti savo dora!"

Tai, ką dabar perskaitėte, — tikslus dienos naujiena tapusio įvykio atpasakojimas, nes po mėnesio ar dviejų, vargšės Vilhelminos nelaimei, jos jausmą pastebėjo aplinkiniai. Taip prasidėjo ši ilga virtinė nelaimių, kurios ją, tokią jauną, taip tragiškai pražudė: ji pati nusinuodijo arba ją nunuodijo mylimasis. Stebėdami šį jauną kapitoną, matėme tik tiek, kad jis šoko tikrai gerai, buvo labai linksmas, labai pasitikintis savimi, atrodė itin geraširdiškas ir gyveno su mergšėmis. Beje, jis buvo ne toks jau kilmingas, gana neturtingas ir rūmuose nesilankė.

Reikia ne tik atmesti nepasitikėjimą, reikia nuo jo pavargti, taip sakant, išdrįsti priešintis gyvenimo atsitiktinumams. Siela, to nežinodama, pavargusi nuo meilės ilgesio, savaime įtikinta kitų moterų pavyzdžio, nugalėjusi bet kokią baimę gyvenime, nepatenkinta liūdna išdidumo laime, nejučiomis susikuria idealo modelį. Vieną dieną ji sutinka būtybę, panašią į šį modelį, kristalizacija atpažįsta savo objektą dėl jo sukelto jaudulio ir siela visiems laikams savo likimo valdovui paaukoja tai, ką seniai svajojo paaukoti *.

Nuo tokios nelaimės neapsaugotų moterų siela per daug išdidi, kad galėtų mylėti kitaip — ne vien aistringai. Jos būtų išgelbėtos, jei galėtų nusileisti iki flirto.

Kadangi meilės iš pirmo žvilgsnio priežastis — slaptas nuovargis nuo to, ką katekizmas vadina dorybe, ir nuo nuobodulio, kurį kelia tobulumo monotoniškumas, aš prieinu išvadą, jog dažniausiai ją gali uždegti tie, ku-

*Keletas frazių paimta iš Krebijono, III t.

riuos žmonės vadina pasileidėliais. Labai abejoju, kad Katono išvaizdos vyras kada nors galėtų sukelti meilę iš pirmo žvilgsnio.

Tokia meilė pasitaiko labai retai, nes jei įsimylėti trokštanti širdis nors truputį susivokia savo būsenoje, meilė iš pirmo žvilgsnio tampa nebeįmanoma.

Moteris, nelaimės pastūmėta nepasitikėti, neatvers savo sielos tokiam sukrėtimui.

Niekas taip nekursto meilės iš pirmo žvilgsnio, kaip išankstinės moterų pagyros būsimam meilės objektui.

Vieni komiškiausių meilės nuotykių šaltinių yra tariami įsimylėjimai iš pirmo žvilgsnio. Nuobodžiaujanti, bet ne jausminga moteris visą vakarą tiki įsimylėjusi visam gyvenimui. Ji didžiuojasi, kad pagaliau jos neaplenkė viena tų didžiųjų sielos revoliucijų, kurių taip troško jos vaizduotė. Rytojaus dieną ji nebežino, kur slėptis ir ypač kaip išvengti vakarykščiai garbinto nelaimingojo.

Protingi žmonės moka pastebėti tokias tariamas meiles iš pirmo žvilgsnio, tai yra pasinaudoti jomis.

Fizine meile taip pat galima įsimylėti iš pirmo žvilgsnio. Vakar matėme, kaip pati gražiausia ir labiausiai sukalbama Berlyno moteris, sėdėdama savo karietoje, kurioje kartu važiavome ir mes, staiga paraudo. Pro šalį nušuoliavo gražuolis leitenantas Findorfas. Ji įsisvajojo, sunerimo. Vakare, spektaklio metu, man ji prisipažino, kad ją apniko meilės aistros ir kliedesiai, ji galvojo tik apie Findorfą, su kuriuo niekada nebuvo kalbėjusi. Ji man pasisakė, kad jei būtų išdrįsusi, būtų pasiuntusi jo ieškoti. Gražiame jos veide galima buvo įžvelgti stipriausios aistros ženklus. Tai tęsėsi ir kitą dieną, bet Findorfas padarė kvailystę ir po trijų dienų ji apie jį nebegalvojo. Po mėnesio jautė jam neapykantą.

Kelionė į nežinomą šalį

Daugumai šiauriečių patariu šį skyrių praleisti. Tai miglota disertacija apie kai kuriuos apelsinmedį liečiančius reiškinius. Šis medis tik Italijoje ir Ispanijoje išauga natūralaus dydžio. Kad būčiau suprastas kitose šalyse, turėčiau *supaprastinti* faktus.

Tikrai būčiau taip padaręs, jei nors akimirką būčiau ketinęs parašyti visiems malonią knygą. Bet dangus nedavė man literatūrinio talento, todėl galvojau vien apie tai, kaip moksliškai įkyriai tiksliai aprašyti kai kuriuos faktus, kurių liudininku netyčiomis tapau ilgokai užtrukęs apelsinmedžio tėvynėje. Frydrichas Didysis arba koks kitas žymus šiaurietis, niekada neturėjęs progos pamatyti laisvėje išaugusį apelsinmedį, be abejo, šiuos faktus nuoširdžiai paneigs. Aš be galo gerbiu nuoširdų įsitikinimą ir matau jo priežastį.

Kad šis atviras pareiškimas nebūtų suprastas kaip išdidumas, pridursiu šį pastebėjimą.

Mes rašome kas ant seilės užėjo apie tai, kas mums atrodo tikra, ir kiekvienas prieštaraujame savo kaimynui. Į mūsų knygas žiūriu kaip į loterijos bilietus. Iš tiesų jų vertė ne didesnė. Vienos nueis užmarštin, kitos bus pakartotinai išleistos, palikuonys paskelbs laimingus bilietus. Iki tol kiekvienas mūsų, kaip galima geriau aprašęs tai, kas jam atrodė tikra, neturi jokio pagrindo šaipytis iš savo kaimyno, nebent jei jo satyra būtų žaisminga: šiuo atveju jis visada teisus, ypač jei rašo taip, kaip ponas Kurjė rašė Del Furijai.

Po šios įžangos pradėsiu drąsiai nagrinėti faktus, kuriuos, esu įsitikinęs, retai tekdavo matyti Paryžiuje. Betgi Paryžiuje, mieste, be abejonės, pranokstančiame visus kitus, nematome augančių apelsinmedžių kaip Sorente, o juk kaip tik Sorente, Taso tėvynėje, prie Neapolio įlankos,

pajūrio šlaite, gražesniame net už patį Neapolį, kur neskaitomas *Miroir*, Lizijas Viskontis stebėjo ir užrašė šiuos faktus.

Jei norite vakare pamatyti mylimą moterį, tai kiekviena nuo jos skirianti akimirka, laukiant tokios didelės laimės, pasidaro nepakenčiama.

Pragaištingos karštligės pagauti, iškart griebiatės dvidešimties darbų ir vėl juos metate. Kas akimirką žiūrite į laikrodį ir džiaugiatės pastebėję, kad galėjote praleisti dešimt minučių į jį nesižvalgę. Pagaliau išmuša lauktoji valanda, ir kada atsiduriate prie jos durų pasiruošę belsti, jaučiate, kad būtų gerai jos nerasti namie. Apmąstę tai — krimstumėtės. Žodžiu, susitikimo su ja laukimas jus veikia nemaloniai.

Šie dalykai verčia gerus žmones tikinti, kad tai meilės kliedesiai.

Staiga pakirdusi iš subtilių svajonių, kur kiekvienas žingsnis žada laimę, vaizduotė susiduria su žiauria tikrove.

Švelni siela puikiai žino, kad tuoj prasidėsiančiame mūšyje, kai tik ją pamatysite, mažiausias aplaidumas, mažiausia dėmesio ar drąsos stoka bus ilgam nubausta jūsų svajas žlugdančiu pralaimėjimu, ir tai net įžeis jūsų savimeilę, jei, palikę nuošaly aistros interesus, vėl ieškosite prieglobsčio vaizduotėje. Sakoma „man neužteko proto“ arba „man neužteko drąsos“, tačiau būti drąsiam su mylimu žmogum galima tik nelabai jį mylint.

Iš kristalizacijos svajonių sunkiai išplėšiamas dėmesio likutis padaro tik tiek, kad, vos pradėjus kalbėtis su mylima moterimi, jums iš lūpų pasipila galybė beprasmių arba priešingų jūsų jausmams žodžių arba, dar skaudžiau, jūs perdedate savo jausmus, kurie jos akyse pasidaro juokingi. Jūs neaiškiai nujaučiate, kad savo žodžiams skiriate nepakankamai dėmesio, ir, dar labiau stengdamiesi, automatiškai pereinate į deklamaciją. Tačiau negalima nutilti, nes tyla varžo, ir lieka dar mažiau galimybių galvoti apie ją. Taigi jautriu tonu, bet patys to nejausdami, jūs

beriate žodžius, kuriuos vargu ar galėtumėte pakartoti. Jūs spyriojatės, kad ji vis būtų su jumis, nes norite dar labiau jai priklausyti. Pirmas meilės akimirkas ši keistybė man kėlė mintį, kad aš nemyliu.

Suprantu, kas yra bailumas ir kodėl naujokai, gelbėdamiesi iš baimės, stačia galva puola į ugnį. Bijodamas tylos, per dvejus metus prikalbėjau tiek kvailysčių, kad, vien pagalvojęs apie tai, puolu į neviltį.

Moterų akyse tai turėjo atrodyti ženklus skirtumas tarp aistringos meilės ir flirto, tarp švelnios ir proziškos* sielos.

Šiomis lemtingomis akimirkomis viena tiek išlošia, kiek kita pralošia. Proziška siela pasidaro tiek karšta, kiek jai paprastai to trūksta, o tuo tarpu vargšė švelnioji siela, apkvaitusi nuo jausmų antplūdžio, beviltiškai stengiasi tai nuslėpti. Tramdydama savo jausmus, ji toli nuo taip reikalingo šaltakraujiškumo ir po susitikimo pamato sugadinusi reikalus ten, kur proziška siela būtų turėjusi pasisekimą. Kai sprendžiami esminiai aistringos meilės klausimai, švelni ir išdidi siela nepasižymi iškalbingumu mylimo žmogaus akivaizdoje — nesėkmė ją per daug įskaudintų. Vulgari siela, atvirkščiai, tiksliai apskaičiuoja visus šansus, nestabčioja dėl nesėkmės nuojautos ir didžiuojasi savo vulgarumu. Ji tyčiojasi iš švelnios sielos, kuri, net būdama didelio proto, niekada nesijaučia tokia nepriklausoma, kad drįstų išsakyti paprasčiausius, sėkmę garantuojančius dalykus. Toli gražu nieko negalėdama užsikariauti jėga, švelni siela paklūsta likimui ir pasitenkina tuo, ką teikia mylimo žmogaus *mielaširdystė*. Jeigu mylima moteris iš tikrųjų jautri, jūs visada gailėsitės, jog vertėte save kalbėti jai apie meilę. Jūs atrodote susigėdęs ir sustingęs, tačiau atrodytumėte apgaulingai, jei aistros neišduotų kiti tikri požymiai. Išreikšti tai, ką visais gyvenimo momentais taip gyvai ir giliai jauti, — sunki priedermė, kurią, prisiskaitę romanų, žmonės patys sau užsikrauna, nes iš natūralių

*Taip kalbėjo Leonora.

paskatų niekas niekada nesiimtų tokio sunkaus dalyko. Užuot stengęsi kalbėti apie tai, ką jautėte prieš valandėlę, bei tapyti išbaigtą ir įdomų paveikslą, jūs tiesiog su visomis smulkmenomis išreiškiate tai, ką jaučiate šią akimirką. Bet ne, begalinėmis pastangomis jūs stumiate save į nepasisekimą, o jūsų tariami žodžiai neatitinka šiuo metu išgyvenamų jausmų, ir kadangi jūsų atmintis nėra laisva, manote suradęs tinkamus ta proga žodžius, o kalbate žeminančius juokingus dalykus.

Pagaliau kai po nerimastingos valandos be galo kankinančiomis pastangomis jūs išsikapanojate iš užburtų vaizduotės sodų ir tiesiog pradedate mėgautis mylimo žmogaus buvimu, dažniausiai pasirodo, kad jau reikia skirtis.

Visa tai atrodo be galo keista. Būna dar blogiau. Tai atsitiko vienam mano draugui. Moteris, kurią iš meilės dievino, tarėsi esanti įžeista kažkokio jo netakto, kurio jis man nenorėjo atskleisti, ir ji staiga pasmerkė jį matytis su ja tik du kartus per mėnesį. Šie tokie reti ir tokie geidžiami apsilankymai virto beprotybės priepuoliais, ir tik Salviačio charakterio jėga neleisdavo jiems prasiveržti į paviršių.

Nuo pat vizito pradžios iš galvos neišeinanti mintis apie jo pabaigą atima bet kokį malonumą. Jūs daug kalbate, neįsiklausydami ką. Dažnai kalbate priešingai negu galvojate. Leidžiatės į samprotavimus, kuriuos tenka nutraukti per pusę žodžio, nes, atsipeikėję ir įsiklausę į save, jūs pamatote, kokie jie juokingi. Begalinės jūsų pastangos stingdo jūsų veido išraišką. Meilė slepiasi už savo pertekliaus.

Vaizduotę, atsidūrusią toli nuo meilės, užliūliuoja nuostabiausi dialogai. Juose patys švelniausi, patys subtiliausi jausmų protrūkiai. Per dešimt ar dvylika dienų jūs įtikinate save, kad jums užteks drąsos pakalbėti su ja, bet, likus porai dienų iki tos lemtingosios valandos, prasideda karštligė. Ji tuo didesnė, kuo arčiau siaubingoji akimirka.

Žengdamas į jos saloną, jūs nusprendžiate tylėti, kad neprikalbėtumėte ar nepridarytumėte neįtikėtinų kvailysčių, ir žiūrėti į ją, kad bent jau po to prisimintumėte jos veidą.

Vos tik išvydus ją, tarytum svaigulio migla aptraukia akis. Jaučiate, kad jums lyg maniakui maga keisti poelgiai, kad turite dvi sielas: viena veikia, kita už tai ją smerkia. Jūs neaiškiai jaučiate, kad priverstinis dėmesys kokiai kvailystei akimirka nuramintų jūsų kraują, užgoždamas vizito pabaigą ir išsiskyrimo porai savaičių sielvartą.

Jeigu salone yra dar koks nuobodus lankytojas, kuris pasakoja lėkštą istoriją, nelaimingas įsimylėjėlis, apimtas nepaaiškinamos beprotybės, lyg tyčia stengiasi prarasti tokias brangias akimirkas, be galo dėmesingai jo klausydamasis. Žadėjusi būti labai subtili, ši valanda pralekia kaip deginanti strėlė, o tuo tarpu jis su nenusakomu kartėliu jaučia visas smulkmenas, rodančias, koks svetimas tapo mylimam žmogui. Jį supa abejingi svečiai, ir tarp jų tik jis vienas nežino pastarųjų jos gyvenimo dienų detalių. Pagaliau jis išeina, ir, šaltai su ja atsisveikinus, jį apima siaubas, kad jos vėl nematys porą savaičių. Be abejonės, jis mažiau kentėtų, jei niekada nebematytų tos, kurią myli. Tai man primena dar juodesnį kunigaikščio Polikastro atvejį — šis kas pusmetį važiuodavo šimtą mylių į Lečė, kad penkiolika minučių galėtų žiūrėti į pavyduolio saugomą dievinamą mylimąją.

Labai gerai mums parodoma, kad meilė stipresnė už valią: pasipiktinęs mylimąja ir pačiu savimi, su kokiu įsiūčiu skandintumeisi abejingume! Tokio susitikimo nauda viena — atnaujinti kristalizacijos lobį.

Salviačio gyvenimas buvo suskirstytas į dviejų savaičių laikotarpius, kurie įgaudavo to vakaro, kada jam buvo leista pamatyti ponią***, atspalvį. Pavyzdžiui, gegužės dvidešimt pirmąją jis nesitvėrė džiaugsmu, o birželio antrąją negrįžo namo bijodamas pagundos paleisti sau kulką į smegenis.

Tą vakarą nusprendžiau, kad romanistai labai blogai aprašė savižudybės akimirką. „Aš ištroškęs, — visai paprastai pasakė Salviatis, — man reikia išgerti šią stiklinę vandens". Nesistengiau jo atkalbinėti ir atsisveikinau su juo. Jis pravirko.

Įsimylėjėlių pašnekesius lydi sumišimas, ir neprotinga būtų daryti skubotas išvadas iš kokios nors pokalbio detalės. Tik netikėtai išsprūdę žodžiai tiksliai išreiškia jų jausmus, nes tai širdies šauksmas. Todėl tik iš to, kas pasakyta, visumos galima daryti vienokias ar kitokias išvadas. Reikia atminti, jog gana dažnai labai susijaudinęs žmogus neturi laiko pastebėti, kad kitas, jo emocijas žadinantis, taip pat susijaudinęs.

Dvidešimt penktas skyrius

Pristatymas

Be galo žaviuosi, su kokiu įžvalgumu ir blaiviu protu moterys pagauna kai kurias detales. Po akimirkos mano akivaizdoje jos į padanges iškelia kvailį, iki ašarų graudenasi dėl banalybės, kuo rimčiausiai svarsto lėkštą nenatūralų elgesį lyg charakterio savybę. Negaliu suvokti tiekos sapaliojimų. Čia turėtų veikti kažkoks man nežinomas bendras dėsnis.

Visą dėmesį skirdamos kokiam nors *vienam* vyro nuopelnui ir žavėdamosi kokia nors *viena* savybe, jos gyvai juos jaučia, bet nieko daugiau nemato. Visa energija eikvojama gėrintis šia savybe, jos nebeužtenka kitiems bruožams pastebėti.

Mačiau, kaip iškilniausi vyrai buvo pristatinėjami labai protingoms moterims. Pirmą įspūdį visuomet nulemdavo išankstinio įsitikinimo dalelė.

Jeigu man bus leista priminti vieną žinomą atvejį, papasakosiu, kaip mielas pulkininkas La Beduajeras turėjo būti pristatytas žymiai moteriai poniai Struvei iš Karaliaučiaus. Mums rūpėjo: *Farà colpo?* (Ar jis padarys įspūdį?) Buvo prieita iki lažybų. Prisiartinau prie ponios Struvės ir jai papasakojau, kad pulkininkas dvi dienas iš eilės nešioja tą patį kaklaraištį. Antrą dieną jis jį „skalbia" pagal gaskoniečių

madą (išverčia į kitą pusę). Ji galės pamatyti vertikalias jo kaklaraiščio klostes. Tai buvo aiškiausia melagystė.

Vos man tai pasakius, buvo pranešta apie šio nuostabaus žmogaus atvykimą. Menkiausias Paryžiaus puošeiva būtų galėjęs padaryti didesnį įspūdį. Turėkite omenyje, kad ponia Struvė buvo įsimylėjusi, kad tai buvo garbinga moteris ir negalėjo būti nė kalbos apie flirtą.

Niekada nemačiau dviejų taip vienas kitam tinkančių charakterių. Ponia Struvė buvo smerkiama už romantiškumą, ir tik dora, iškilusi iki romantikos, galėjo patraukti La Beduajerą. Dėl jos jis buvo sušaudytas labai jaunas.

Moterims duota stebėtinai puikiai jausti prieraišumo niuansus, nesugaunamus žmogaus sielos virpesius, vos juntamą savimeilės jaudulį.

Šiuo atžvilgiu jos apdovanotos dar viena savybe, kurios mes, vyrai, neturime. Žiūrėkite, kaip jos slaugo sužeistąjį.

Tačiau jos galbūt nemato proto, moralinių dalykų. Teko regėti, kaip pačios įdomiausios moterys gėrėjosi vyro protu — tai buvau ne aš — ir tuoj pat, beveik tais pačiais posakiais žavėjosi didžiausiais kvailiais. Tai mane trikdė kaip žinovą, kurio akyse puikiausi briliantai buvo laikomi pakaitalu, o pakaitalai briliantais, nes pastarieji buvo didesni. Todėl priėjau išvadą, kad moterų akivaizdoje galima ryžtis viskam. Ten, kur generolas Lasalis pralaimėjo, keiksnojantis ūsuotas kapitonas nugalėjo*. Žinoma, daugybės vyrų privalumų moterys neįvertina.

Vėl grįžtu prie fizinių dėsningumų. Vyrų nervinė energija eina į smegenis, moterų — į širdį, štai kodėl jos jautresnės. Didelis privalomas darbas, susijęs su amatu, kuriuo verčiamės visą gyvenimą, ramina vyrus, o moteris gali nuraminti tik pramogos.

Apianis, kuris dora tiki tik kraštutiniais atvejais ir su kuriuo šį vakarą leidausi idėjų medžioklėn išdėstydamas jam tas pačias idėjas, apie kurias kalbu šiame skyriuje, man at-

*Poznanė, 1807 m.

sakė: „Dvasios energiją, kurią pasiaukojanti Epona eikvojo padėdama savo vyrui išgyventi požeminiame urve ir nepasiduoti nevilčiai, ji būtų išliejusi slapstydama meilužį, jei jiems būtų tekę ramiai gyventi Romoje. Stiprioms sieloms reikalingas toks maistas".

Dvidešimt šeštas skyrius

Apie drovumą

Madagaskaro moteris nieko negalvodama atidengia tai, kas mūsų kraštuose labiausiai slepiama, tačiau ji verčiau mirtų iš gėdos nei apnuogintų savo petį. Aišku, kad drovumas trimis ketvirčiais išmoktas dalykas. Tai galbūt vienintelis civilizacijos pagimdytas dėsnis, kuris atneša vien laimę.

Buvo pastebėta, kad plėšrieji paukščiai gerdami slepiasi. Taip elgtis juos verčia savisaugos instinktas: įmerkę galvą į vandenį, jie jaučiasi nesaugūs. Apmąstęs tai, kas dedasi Otaity*, aš nematau, kaip kitaip natūraliai drovumą pagrįsti.

Meilė — civilizacijos stebuklas. Laukinėse ar barbariškose tautose aptinkama tik fizinė, be to, labai šiurkšti meilė, o drovumas meilei į pagalbą atsiunčia vaizduotę, kad įkvėptų jai gyvybę.

Mažas mergaites motinos ima mokyti drovumo labai anksti, ir taip primygtinai, lyg būtų susimokiusios su būsimais savo dukterų mylimaisiais ir iš anksto rūpintųsi jų laime.

Kukliai ir švelniai moteriai nėra didesnės kančios kaip suvokimas, jog vyro akivaizdoje ji sau leido padaryti kažką, dėl ko tenka raudonuoti. Esu įsitikinęs, kad turinti išdidumo moteris verčiau šimtą kartų pasirinktų mirtį. Tru-

*Prisiminkime Bugenvilio, Kuko ir kt. keliones. Kai kurių gyvūnų patelė atsidavimo momentu atrodo besipriešinanti. Svarbiausių savo paslapčių atskleidimo turime tikėtis iš lyginamosios anatomijos.

putis familiarumo, kaip mylimo žmogaus švelnumo apraiška, suteikia didžiausio malonumo akimirką*, tačiau jei jo išraiška rodo, kad jis tam nepritaria arba tai jam neteikia malonumo, toks elgesys palieka sieloje baisią abejonę. Todėl moteriai, esančiai aukščiau vulgarumo ribos, įtiks tik labai santūrios manieros. Žaidimo sąlygos nelygios. Dėl mažyčio malonumo ar noro pasirodyti mielesnei rizikuojama graužtis ar mirti iš gėdos. Net mylimasis ne toks brangus atrodo. Tai per daug didelė kaina už linksmai, lengvabūdiškai ir nerūpestingai praleistą vakarą. Jei moteris baiminasi, kad klaidingai elgėsi, vien mylimojo vaizdas keletą dienų jai tampa nepakenčiamas. Ar galima stebėtis įpročio jėga, dėl kurios mažiausi paklydimai baudžiami žiauriausia gėda?

Jei kalbėsime apie drovumo naudą, tai drovumas yra meilės šaltinis. To niekas nenuginčys. Nieko nėra paprastesnio už šio jausmo mechanizmą: užuot pasinėrusi geisme, siela uždraus sau net galvoti apie jį ir drovėsis, o juk tik geismas skatina veiksmą.

Aišku, kiekviena švelni ir išdidi moteris, — o abi šios savybės yra priežastis ir pasekmė kartu ir beveik neatskiriamos, — turi įgyti santūrumo įprotį, kurį žmonės iš sutrikimo vadina apsimestine dorybe.

Kaltinimas tuo mažiau pagrįstas, kuo sunkiau laikytis tikslaus vidurio. Jeigu moteris turi mažai proto, o daug išdidumo, tai netrukus įtikės, kad su drovumu ne per daug ką nuveiksi. Štai kodėl anglė įsižeidžia, kai jai girdint ištariami kai kurių drabužių pavadinimai. Kaime, vakare, anglė labai gerai apsižiūri, kad kitų akivaizdoje neišeitų iš svetainės kartu su savo vyru. Dar blogiau, ji manys nusižengusi drovumui, jei pasirodys pagyvėjusi kieno nors kito, o ne savo vyro akyse**. Galbūt dėl šio subtilaus dėmesio anglai, proto žmonės, savo namų lai-

*Jo meilę išvysta naujoje šviesoje.

**Prisiminkite nuostabų šių nuobodžių papročių aprašymą „Korinos" pabaigoje; ponia de Stal dar pagražino portretą.

me kelia tiek nuobodulio. Jie patys kalti: kam toks išdidumas?*

Užtat tiesiai iš Plimuto patekęs į Kadiksą ir Seviliją, aš įsitikinau, kad Ispanijos klimato ir aistrų karštis pernelyg greitai nustumia užmarštin reikalingą santūrumą. Stebėjau viešas gana švelnias glamones, kurios toli gražu neatrodė jaudinančios ir kėlė man visiškai priešingus jausmus. Nieko negali būti nemalonesnio.

Reikia sutikti, kad drovumo dingstimi moterims įkvėptų įpročių galia *neišmatuojama.* Vulgari moteris, stengdamasi žūtbūt susidrovėti, mano prilygstanti gerai išauklėtai moteriai.

Drovumas taip valdo, kad švelni moteris savo mylimojo akivaizdoje išsiduoda daugiau veiksmais negu žodžiais.

Pati gražiausia, pati turtingiausia ir pati sukalbamiausia Bolonijos moteris man ką tik papasakojo, kad vakar vakare vienas prancūzų dabita, bandantis suformuoti keistą nuomonę apie savo naciją, sugalvojo pasislėpti po jos lova. Matyt, jis nenorėjo, kad begalės juokingų prisipažinimų, kuriais jis persekiojo ją daugiau nei mėnesį, nueitų perniek. Bet šis didis vyras pritrūko šaltakraujiškumo. Teisybė, jis palaukė, kol ponia M... išsiuntė kambarinę ir atsigulė į lovą, tačiau nebeturėjo kantrybės palaukti, kol sumigs tarnai. Ponia M... puolė skambinti ir jį gėdingai išvijo kumščiuojant ir aliojant penkiems ar šešiems tarnams. „O jeigu jis būtų porą valandų palaukęs?" — paklausiau jos. „Aš būčiau buvusi labai nelaiminga: kas suabejos, būtų pasakęs jis man, kad aš čia ne jūsų prašymu?"**.

Atsisveikinęs su šia gražia moterimi, nuėjau pas kitą, kuri labiausiai iš visų moterų, kurias pažinojau, buvo verta

*Biblija ir aristokratija žiauriai keršija žmonėms, kuriems jų pareigos svarbiausias dalykas.

**Man patariama praleisti šią detalę: „Jūs mane laikote labai lengvabūdiška moterimi, jei drįstate man pasakoti tokius dalykus".

meilės. Jeigu tai būtų įmanoma, jos begalinis subtilumas būtų pranokęs jos jaudinantį grožį. Radęs ją vieną, papasakojau jai ponios M... istoriją. Mes pradėjome samprotauti: „Klausykite, — pasakė ji man, — jeigu tokį dalyką sau leidęs vyras jau anksčiau būtų patikęs šiai moteriai, ji jam būtų dovanojusi ir dėl to net įsimylėjusi". Prisipažįstu, šis netikėtas žmogaus širdies gelmes apšvietęs spindulys mane sutrikdė. Kiek patylėjęs jai atsakiau: „Bet kai mylima, ar ryžtamasi tokiai šiurkščiai prievartai?"

Šiame skyriuje būtų kur kas mažiau neaiškumų, jeigu jį būtų rašiusi moteris. Visa, kas siejasi su moterišku išdidumu dėl savo vertės pajautimo, dėl drovumo įpročio ir kraštutinių jo apraiškų, dėl neabejotinų *subtilybių*, daugiau priklausančių vien nuo *išorinio įspūdžio asociacijų**, kurių negali turėti vyrai, ir dažniausiai dėl neišplaukiančių iš prigimties *subtilybių*, — visi šie dalykai, sakyčiau, čia atspindėti tik tiek, kiek buvo galima rašyti iš nuogirdų.

Filosofinio atvirumo valandėlę viena moteris man kalbėjo maždaug taip:

„Jei kada nors paaukosiu savo laisvę, vyras, kurį išsirinksiu, labiau vertins mano jausmus matydamas, kad niekada aš nebuvau pernelyg prielanki net smulkmenose". Norėdama įtikti būsimam mylimajam, kurio galbūt niekada nesutiks, tokia miela moteris vien tik šaltumą rodo vyrui, su kuriuo kalba šiuo momentu. Štai čia pirmiausia matome perdėtą drovumą. Jis vertas pagarbos. Kitu atveju jis kyla iš moteriško išdidumo. Trečias perdėto drovumo šaltinių yra vyrų išdidumas.

---

*Drovumas lemia norą kukliai rengtis. Būtent taip, o ne kitaip apsirengusi moteris mažiau ar daugiau žada. Štai kodėl puoštis senatvėje nebeaktualu.

Provincialė, mėginanti Paryžiuje atrodyti madinga, siūlosi nei šiaip, nei taip ir atrodo juokinga. Į Paryžių patekusi provincialė pradžioje turėtų rengtis taip, lyg jai būtų trisdešimt metų.

Man atrodo, kad apie tokią meilę dažnai svajoja pačios dorybingiausios moterys, ir jos teisios. Nemylėti iš dangaus gavus meilei sukurtą sielą — tai atimti iš savęs ir iš savo artimo didžiulę laimę. Tai tas pat, kaip kad apelsinmedis nežydėtų iš baimės nusidėti. Atkreipkite dėmesį, kad meilei sukurta siela negali džiaugsmingai mėgautis jokia kita laime. Iš antro karto ji vadinamuosiuose žemiškuose džiaugsmuose randa nepakeliamą tuštumą. Dažnai atrodo, kad ji myli meną ir gamtos didybę, tačiau ir jie jai žada pakilią meilę, jeigu tai įmanoma, bet veikiai pastebi, kad ir jie kalba apie tokią laimę, kurios ji nusprendė atsisakyti.

Vienintelis smerktinas dalykas, kurį sieju su drovumu, — tai pratinimasis meluoti. Štai vienintelis sukalbamų moterų pranašumas prieš švelnias moteris. Sukalbamos moterys jums sako: „Mielas drauge, kai tik jūs man pradėsite patikti, aš pati jums apie tai pasakysiu, ir tai man suteiks daugiau džiaugsmo, nes aš jus labai vertinu".

Koks didelis buvo Konstansos pasitenkinimas, kai sušuko po savo meilužio pergalės: „Kokia aš laiminga, kad jau aštuoneri metai niekam nebuvau atsidavusi po to, kai susipykau su savo vyru!"

Kad ir koks juokingas man atrodytų toks samprotavimas, šis džiaugsmas man regis be galo tyras.

Būtinai reikia čia papasakoti, kokią graužatį patyrė viena meilužio palikta Sevilijos ponia. Reikia priminti, kad meilėje viskas reikšminga, ir svarbu paprašyti, kad būtumėte atlaidesni mano stiliui*.

.....

Mano vyriška akis skiria devynis *drovumo* ypatumus.

1. Ant kortos pastačius mažai, lošiama daug, vadinasi, reikia būti be galo santūriai, ir todėl kuklumas dažnai apsimestinis. Pavyzdžiui, nesijuokiama iš juokingiausių da-

*Kiek aukščiau buvęs patarimas.

lykų. Vadinas, reikia turėti labai daug proto, kad drovėtumeisi su saiku*. Štai todėl daugelis moterų intymioje aplinkoje per daug nesidrovi arba, tiksliau kalbant, nereikalauja, kad joms pasakojamos istorijos būtų pakankamai sušvelnintos, nelygu girtumo laipsnis ir lengvabūdiškumas**.

Ar tik ne dėl drovumo ir mirtino nuobodulio, kurį jis kelia kai kurioms moterims, dauguma jų nieko taip nevertina kaip vyrų įžūlumą? Ar įžūlumas joms atrodo charakterio stiprybė?

2. Antras dėsnis: mano mylimasis mane už tai labiau gerbs.

3. Įpročio jėga ima viršų net pačiomis aistringiausiomis akimirkomis.

4. Drovumas sustiprina malonumus mylimajam, nes leidžia jam pajusti, kokie įstatymai dėl jo sulaužomi.

5. Malonumai moteris labiau *svaigina*, nes jie paskatina moterį nugalėti galingą įprotį ir stipriai sudrumsčia jos sielą. Vidurnaktį grafas de Valmonas atsiduria gražios jaunos moters miegamajame. Jam taip atsitinka kas savaitę, o jai galbūt kas antri metai. Retas atvejis ir drovumas moteriai turi būti daug didesnių malonumų priežastis***.

6. Neigiama drovumo pusė — jis be perstojo verčia meluoti.

---

*Prisiminkime Ženevos draugijos toną, ypač *aukštuomenės* šeimose; rūmuose šventeiviškumas gydomas pašaipomis; Diuklo, kažką pasakodamas poniai Rošfor, gauna pastabą: „Iš tiesų, jūs mus laikote per daug garbingomis moterimis". Nieko nėra nuobodesnio kaip nenuoširdus drovumas.

**„Ei, mano miełas Fronsakai, tarp to, ką tu mums pradedi pasakoti, ir to, ką mes dabar kalbame, — dvidešimt butelių šampano".

***Tokia melancholiško temperamento istorija palyginus su sangviniškuoju. Prisiminkite dorybingą moterį, kuri pelnosi iš religinių dorybių (dorybingą dėl šimtkartinio atlyginimo rojuje), ir persisotinusį keturiasdešimtmetį pasileidėlį. Nors Valmonas iš „Pavojingų ryšių" tokiems dar nepriskirtinas, prezidento Turvelio žmona laimingesnė už jį visame romane, ir jeigu tokį protą parodęs autorius būtų dar protingesnis, tai tokia ir būtų šio išradingo kūrinio moralė.

7. Drovumas ir griežtumas švelnias ir drovias* sielas atbaido nuo meilės, ir ypač tas, kurios sukurtos teikti ir jausti meilės saldybę.

8. Švelnioms moterims, neturėjusioms daug meilužių, drovumas kliudo manierų laisvumui, o tai jas verčia truputį priklausyti nuo draugių, kurioms negalima priekaištauti dėl panašaus trūkumo**. Jos įdėmiai apgalvoja kiekvieną atskirą atvejį, užuot aklai atsidavusios įpročiui. Jų subtilus drovumas tramdo kiekvieną poelgį. Būdamos natūralios, jos bijo pristigti natūralumo, tačiau šis trūkumas branginamas kaip dangaus malonė.

Jeigu kartais draugiškas jų elgesys panašus į švelnumą, tai dėl to, kad šios angeliškos sielos yra koketiškos pačios to nežinodamos. Tingiai įsisvajojusios, jos nesivargina ir neieško savo draugui malonių, mandagių žodžių, kurie būtų tik mandagūs, bet švelniai atsiremia į jo petį***.

9. Moterys rašytojos retai kada pasiekia aukštumų, o tuo tarpu net menkiausi jų laiškučiai žavūs. Pirmuoju atveju jos išdrįsta būti tik pusiau nuoširdžios. Būti atviroms joms yra tas pat, kaip išeiti iš namų be skaros. Vyrui nėra nieko paprastesnio, kaip rašyti vien tik diktuojant vaizduotei ir nežinant, kur tai nuves.

---

*Melancholiškas temperamentas — tai meilės temperamentas. Mačiau, kaip labai gerai išauklėtos moterys, sukurtos kaip tik meilei, dėl riboto proto pasirinkdavo prozišką sangvinišką temperamentą. (Alfredo istorija. Grand Šartrezė, 1810 m.) Aš neturiu jokios kitos minties, kuri mane skatintų lankytis vadinamojoje blogoje draugijoje.

(Čia vargšas Viskontis nukrypsta nuo temos. Visos moterys vienodai patiria širdies jaudulį ir aistrų gelmes. Skirtumą lemia didesnis turtas, didesnė dvasios kultūra, įprotis giliau mąstyti ir, be to, nelaimei, labiau užgaunamas išdidumas.

Princesę erzinantys žodžiai toli gražu nešokiruoja Alpių piemenaitės. Tačiau pyktį princesė ir piemenaitė išgyvena vienodai.)

(Vienintelė leidėjo pastaba.)

**Taip kalbėjo M...

***Voltera. Guarna.

Įprastinė klaida — su moterimis elgtis kaip su tam tikrais vyrais, kilnesniais, nepastovesniais ir, svarbiausia, su kuriais nesirengiama varžytis. Čia užmirštama, kad veikia du savotiški nauji dėsniai, kurie tironizuoja šias nepastovias būtybes, konkuruodami su visais kitais žmogiškos prigimties polinkiais, noriu pasakyti: su moterišku išdidumu, drovumu ir dažnai nepaaiškinamais įpročiais, atsiradusiais iš drovumo.

Dvidešimt septintas skyrius

Apie žvilgsnius

Tai didelis doro koketavimo ginklas. Žvilgsniu galima pasakyti viską, bet žvilgsnį visada galima paneigti, nes jis negali būti tiksliai pakartotas.

Tai man primena grafą Žiro, savotišką Romos Mirabo: miela niekinga šalies vyriausybė skatino jį originalia maniera sakyti kalbas kapojant žodžius, kurie pasako viską ir nepasako nieko. Jis leisdavo viską suprasti, tačiau net pažodžiui jį kartojant sukompromituoti jo nepavykdavo. Kardinolas Lantė jam sakydavo, kad šį talentą jis pasivogęs iš moterų, sakyčiau, iš pačių dorybingiausių. Ši suktybė — tai žiaurus, bet teisingas kerštas už vyrų tironiją.

Dvidešimt aštuntas skyrius

Apie moterų išdidumą

Visą savo gyvenimą moterys girdi vyrų šnekas apie svarbius dalykus: apie stambius piniginius laimėjimus, karinę sėkmę, dvikovoje nukautus žmones, apie žiaurų ar nuostabų kerštą ir t.t. Tos, kurios turi išdidžią sielą, jaučia, kad vi-

sa tai joms nepasiekiama, ir todėl negali didžiuotis šių esminių dalykų reikšmingumu. Jos jaučia savo krūtinėje plakant širdį, kuri savo jausmo galia ir išdidumu yra aukščiau už tai, kas ją supa, ir sykiu mato, kad net didžiausi netikėliai vyrai labiau gerbiami. Jos supranta, kad savo išdidumą galės parodyti tik mažmožiuose arba nebent tuose dalykuose, kurie pasidaro reikšmingi tik jausmo dėka ir kuriems niekas svetimas negali būti teisėju. Kentėdamos dėl nemalonaus prieštaravimo tarp šios likimo kiaulystės ir savo dvasios išdidumo, jos stengiasi sukelti pagarbą savajam išdidumui ryškiomis jo apraiškomis arba priimamų sprendimų nepalenkiama tvirtybe. Iki suartėjimo šios moterys, išvydę savo mylimąjį, įsivaizduoja, kad jis joms spendžia spąstus. Jo poelgiai erzina jų vaizduotę, nors tai ne kas kita, kaip meilės įrodymas, nes jis myli. Užuot džiaugusios pasirinkto vyro jausmais, jos tuo išbando savo tuštybę. Pagaliau, nepaisant sielos švelnumo, kol jų jautrumas dar nesutelktas vienam objektui, įsimylėjusios jos paskęsta tuštybėje kaip paprasčiausios koketės.

Kilnaus charakterio moteris šimtą kartų paaukos savo gyvenimą mylimajam, bet su juo išsiskirs visam laikui iš išdidumo, susiginčijusi dėl atidarytų ar uždarytų durų. Joms tai garbės dalykas. Napoleonas save pražudė nepasitraukdamas iš vieno kaimo.

Man teko stebėti, kaip panašus ginčas truko daugiau negu metus. Viena nepaprasta moteris paaukojo savo laimę, neduodama mylimajam nė akimirkos suabejoti jos išdidumo kilniadvasiškumu. Tik atsitiktinumo dėka jie susitaikė, nes ir mano draugę tuo metu buvo apėmusi akimirkos silpnybė, kai mylimąjį išvydo ten, kur jo visai nesitikėjo pamatyti, manydama, kad jis esąs už keturiasdešimties mylių nuo čia. Ji negalėjo nuslėpti pirmojo džiaugsmo protrūkio, o mylimasis susigraudino daugiau nei ji. Jie vos nepuolė vienas prieš kitą ant kelių. Niekada nemačiau tiek daug pralietų džiaugsmo ašarų. Prieš mane atsiskleidė netikėtas meilės reginys. Ašaros — tai pati nuostabiausia šypsena.

Argylo kunigaikštis parodė gražų šaltakraujiškumo pavyzdį nestodamas į kovą su moterišku išdidumu per savo pasimatymą su karaliene Karolina Ričmonde*. Kuo moteris išdidesnio charakterio, tuo baisesnės šitos audros:

As the blackest sky
*Foretells the heaviest tempest***
D. Juan

Ar tik nebus taip: kuo stipriau gėrisi moteris išskirtinėmis savo mylimojo savybėmis kasdieniniame gyvenime, tuo daugiau ji stengiasi keršyti jam už pranašumą prieš kitus žmones tomis žiauriomis akimirkomis, kai simpatija, rodos, persiverčia į atvirkščią pusę? Ji bijo būti supainiota su tais kitais žmonėmis.

Jau seniai neskaičiau nuobodžios „Klarisos", bet man atrodo, kad tik dėl moteriško išdidumo ji pasirenka mirtį ir nepriima Lovelaso rankos.

Lovelaso kaltė buvo didelė, bet jinai jį juk truputį mylėjo, todėl savo širdyje galėjo atleisti kaltę, kurios priežastis buvo meilė.

Monima, atvirkščiai, man atrodo jaudinantis moteriško subtilumo pavyzdys. Kieno kakta nerausta iš malonumo, kai šio vaidmens verta aktorė sako:

Aš nugalėjau meilę fatališką, kurią
Atskleidė jūsų klasta.
Prisipažinau. Kelio atgal nėra,
O atminty ji liks gyva,
Nors šiam gėdingam prisipažinimui
Jūs stūmėte mane jėga.
Gyvens ji mano mintyse,
O jūs nebūsit tikras niekada,

---

* *The Heart of Midlothian, III t.*

** Kaip juodžiausias dangus žada pikčiausią audrą. Iš Bairono poemos „Don Žuanas".

Ar tesima, kas pažadėta.
Viešpatie, net kapo duobėje liūdniau nebus,
Kaip įžeidimu pažymėtam guoly.
Pasmerkęs liūdesiui mane,
Jūs drįstat gėdyti už tai,
Kad jausmas jums nebuvo skirtas.
Rasinas

Įsivaizduoju, kad ateinantys amžiai sakys: „Štai kuo monarchija* buvo gera pagimdydama tokius charakterius ir didžių artistų sukurtus jų paveikslus".

Tačiau net viduramžių respublikose aš randu nuostabų šio subtilumo pavyzdį, kuris pretenduoja sugriauti mano teoriją apie valstybių valdymo būdo įtaką aistroms, kurią kūriau kuo nuoširdžiausiai.

Kada atėjus valandai ir dienai,
Vėl būsi ten, gyvųjų gretose,
Tai Piją prisimink: gimiau aš Sjenoj,
Maremoje žuvau aš nekaltai,
Kaip puikiai žino tas, kurs man tik vienai
*Jungtuvių žiedą įteikė kadai***.

Moterį, kuri kalba taip santūriai, ištiko Dezdemonos likimas. Niekas žemėje nežinojo apie tai, ir ji nė žodžiu neprasitarė, nors galėjo šiame pasaulyje paliktiems draugams atskleisti savo vyro nusikaltimą.

Nelas dela Pjetra vedė madoną Piją, vienintelę Tolomėjų, turtingiausios ir kilmingiausios Sjenos šeimos įpėdinę. Visą Toskaną žavėjęs grožis jos vyro širdyje sukėlė pavydą, kuris, melagingų pranešimų ir nuolatinių įtarimų kurstomas, nuvedė jį prie baisių užmačių. Sunku šiandieną spręsti, ar jo žmona buvo visai nekalta, tačiau Dantė ją pavaizdavo kaip tik tokią.

*Monarchija be chartijos ir rūmų.

**Dantė. *Dieviškoji komedija, Skaistykla,* V giesmė. Vertė *A. Churginas.*

Vyras ją išvežė į Sjenos pelkes, šiandieną garsėjančias *aria cattiva**. Jis net nesiteikė paaiškinti savo nelaimingai žmonai, kokia dingstimi ją ištrėmė į tokią pavojingą vietą. Jo išdidumas neleido nei skųstis, nei kaltinti. Jis gyveno vienas kartu su ja apleistame bokšte, kurio griuvėsius ant jūros kranto aš aplankiau. Ten jis nepaliovė niekinamai tylėti, niekada neatsakinėjo į savo jaunos žmonos klausimus, niekada neišklausė jos maldavimų. Jis šaltakraujiškai laukė, kol pragaištingas oras padarys savo darbą. Gražiausius jos veido bruožus, kokius buvo galima išvysti šiame šimtmetyje šioje žemėje, netruko nublukinti pelkių garai. Po keleto mėnesių ji mirė. Kai kurie šių tolimų laikų kronikų autoriai teigė, kad Nelas, norėdamas pagreitinti jos baigtį, griebėsi durklo: žiauriausiu būdu ji buvo numarinta pelkėse, bet jos mirtis taip ir liko mįslė net amžininkams. Nelas dėl Pjetra neprakalbėjo iki mirties.

Toks nepraeinantis kerštas dėl įžeisto išdidumo įmanomas tik pietų šalyse.

Nieko negali būti kilnesnio ir subtilesnio už jaunosios Pijos kreipimąsi į Dantę. Ji trokšta, kad žemėje likę draugai prisimintų, kokia jauna ji juos paliko, tačiau prisistatydama ir kalbėdama apie vyrą nė kiek nenori skųstis dėl negirdėto, nepataisomo žiaurumo, tik nurodo, kad jis žino jos mirties istoriją.

Pjemonte aš tapau netikėtu panašaus įvykio liudininku, tačiau jo detalių nesužinojau. Mane su dvidešimt penkiais dragūnais išsiuntė į mišką, palei Seziją sulaikyti kontrabandos. Vakare, atjojęs į šitą laukinę ir nykią vietą, tarp medžių pastebėjau senos pilies griuvėsius. Įėjau. Dideliam mano nustebimui, ji buvo gyvenama. Joje sutikau vieną vietinį niūrios išvaizdos aristokratą, šešių pėdų ūgio keturiasdešimtmetį vyrą. Nepatenkintas jis man užleido du kambarius. Ten muzikuodavau kartu su savo kavalerijos puskarininkiu. Po kelių dienų pastebėjome, kad mūsų šeimininkas slepia moterį, kurią juokais

*Maliarija.

pavadinome Kamile. Mums į galvą neatėjo įtarti baisų dalyką. Po šešių savaičių ji mirė. Liūdnas smalsumas mane nuvedė prie jos karsto. Papirkau ją saugojusį vienuolį ir prieš vidurnaktį ta dingstimi, kad jam reikią ten pašlakstyti švęstu vandeniu, jis mane įvedė į koplyčią. Ten išvydau vieną tų išdidžių veidų, kurie net mirties glėbyje gražūs. Niekada neužmiršiu stambokos ereliškos nosies kilnių ir švelnių kontūrų. Išvykau iš tos liūdnos vietos. Po penkerių metų, kai mano pulko būrys lydėjo imperatorių į jo karūnavimą Italijos karalium, man papasakojo visą istoriją. Sužinojau, kad pavydus vyras grafas*** vieną rytą pastebėjo ant savo žmonos lovos pakabintą angliską laikrodį, priklausiusį jaunam to miestelio, kuriame jie gyveno, vyrui. Tą pačią dieną jis ją išvežė į apgriuvusią pilį Sezijos miškų gūdumoje. Panašiai kaip Nelas dela Pjetra jis daugiau nebeištarė nė žodžio. Kai ji į jį kreipdavosi maldaudama, jis jai mirtinoje tyloje parodydavo angliską laikrodį, kurį visada nešiojosi. Vienu du jie išgyveno apie trejetą metų. Galų gale ji pasimirė iš nevilties, pačiame jėgų žydėjime. Jos vyras bandė nudurti peiliu laikrodžio savininką. Jam nepasisekė. Nuvykęs į Genują, sėdo į laivą ir dingo be žinios. Jo turtai buvo išparceliuoti.

Jei išdidžių moterų akivaizdoje atlaidžiai žiūrima į keiksmažodžius, kaip įprasta dėl kariško gyvenimo įpročių, šios kilnios sielos susierzina. Jos jus laiko bailiais ir greit pradeda užgaulioti. Tokie išdidūs charakteriai su malonumu paklūsta tiems vyrams, kurie netolerantiški kitiems vyrams. Man atrodo, vienintelė išeitis — dažnai ginčytis su savo kaimynu, kad išvengtum ginčų su mylimąja.

Kartą pas misis Kornel, garsią Londono aktorę, netikėtai užsuko turtingas pulkininkas, iš kurio ji tikėjosi naudos. Tuo metu ji priiminėjo jai malonų, ir tik tiek, įsimylėjėlį. „Toks ir toks ponas, — susijaudinusi pasakė ji pulkininkui, — atėjo apžiūrėti ponio, kurį ketinu parduoti". — „Aš čia atvykau visai kitais tikslais, — išdidžiai paprieštaravo šis nereikšmingas įsimylėjėlis, jau be-

pradedantis jai įkyrėti". Po šio atsakymo ji vėl jį karštai pamilo*. Tokioms moterims simpatiją kelia jų mylimųjų išdidumas vietoje to, kad jos pačios jais didžiuotųsi.

Kunigaikščio de Lozeno** (1660 metai) charakteris turi žavėti tokias moteris ir galbūt visas nepaprastas moteris, jei jos iš pirmos dienos jam atleis nemandagumą. Jos nepastebi didingesnių savybių. Viską aprėpiantį ramų žvilgsnį, kurio netrikdo smulkmenos, jos palaiko šaltu. Argi Sen Kliu dvaro damos netvirtino, kad Napoleonas buvo šalto ir proziško charakterio?*** Didis žmogus panašus į erelį — kuo aukščiau kyla, tuo mažiau matomas, ir už savo didybę jis nubaudžiamas sielos vienatve.

Moteriškas išdidumas pagimdo tai, ką moterys vadina *takto stoka*. Man atrodo, anksčiau karaliai tai vadino didenybės įžeidimu. Nusikaltimas tuo pavojingesnis, kad jį galima padaryti to net neįtariant. Liūdniausia, jog švelnus įsimylėjėlis gali būti apkaltintas takto stoka, jei jis ne toks jau nuovokus, kad išdrįstų atsiduoti didžiausiam

---

*Pabuvęs pas misis Kornel, aš visuomet sugrįžtu pilnas susižavėjimo ir susimąstęs apie mano akyse atsiskleidusias aistras. Įsakmus jos tonas kalbant su tarnais rodo ne despotizmą, o tai, kaip aiškiai ir greitai ji pamato, ką reikia daryti.

Pasipiktinusi manimi vakaro pradžioje, ji nebegalvoja apie tai pabaigoje. Ji pasakoja man visas savo aistros Mortimerui smulkmenas. „Man su juo geriau matytis draugijoje negu vienumoje". Pati genialiausia moteris negalėtų elgtis geriau. Ji nori būti tikrai *natūrali*, nevaržoma jokių teorijų. „Man maloniau būti aktore negu pero žmona". Didi siela man patarėja, ir jos draugystę dėl to turiu branginti.

**Didybė ir drąsa mažuose dalykuose, tačiau kartu ir uolus dėmesys jiems, tulžingo temperamento karštumas, jo elgesys su ponia de Monako (Sen Simonas, V t.), jo nuotykis po ponios de Montespan lova, kai ten kartu su ja buvo karalius. Jei ne dėmesys mažiems dalykams, tokio charakterio moterys nepastebėtų.

***„Kai Mina Trua klausydavosi kokio nors liūdno ar fantastiško pasakojimo, kraujas plūsteldavo į jos skruostus ir būdavo aišku, kaip karštai plaka jos širdis, nors dvasios būsena, sprendžiant iš veido ir elgesio, atrodydavo rimta ir santūri". — „Piratas", I t. Paprastiems žmonėms tokios sielos kaip Mina Trua, kurios įprastomis aplinkybėmis neatveria savo emocijų, atrodo šaltos.

meilės žavesiui — laimei būti su savo mylimąja tokiam, koks yra, neklausant to, kas jam sakoma.

Kilni siela net neįtaria egzistuojant tokius dalykus, ir norint patikėti, reikia tai išgyventi. Vyrų draugijoje dalijamasi patyrimu — mes turime įprotį būti teisingi ir atviri.

Niekada negalima pamiršti, kad turime reikalų su būtybėmis, kurios, nors ir be pagrindo, gali tikėti esančios žemesnės dėl charakterio savybių arba, kitaip tariant, gali manyti, kad laikomos žemesnėmis.

Argi tikrasis moters pasididžiavimas neturėtų būti matuojamas jos įkvepiamo jausmo galia? Viena karalienės, Pranciškaus I žmonos, garbės palydos mergina buvo erzinama dėl jos mylimojo lengvabūdiškumo, girdi, jos nemyliįs. Netrukus jos mylimasis susirgo, po kurio laiko dvare pasirodė praradęs kalbos dovaną. Kartą, po poros metų, visiems stebintis, kad ji vis dar jį myli, ji jam tarė: „Kalbėkite". Ir jis prakalbo.

Dvidešimt devintas skyrius

Apie moterų tvirtybę

*I tell thee proud templar, that not in thy fiercest battles hadst thou displayed more of thy vaunted courage, than has been shewn by women when called upon to suffer by affection or duty.**

Ivanhoe

*Iš tiesų, išdidusis tamplieriau, net žiauriausiuose mūšiuose išgirstąją tavo narsą pranoksta iš meilės ar pareigos kenčiančių moterų tvirtybė.

„Aivenhas"

Prisimenu frazę, rastą istorijos vadovėlyje: „Visi vyrai pameta galvą. Tokiomis akimirkomis moterys neginčytinai pralenkia vyrus“.

Moterų tvirtybė turi atramą, kurios trūksta jų mylimiesiems. Jos tuo didžiuojasi iš savimeilės. Tokį malonumą joms teikia galimybė didžiausio pavojaus valandą varžytis tvirtybe su vyrais, kurie jas dažnai žeidė didžiuodamiesi savo globa ir jėga, o iš to malonumo spinduliuojanti energija jas iškelia virš bet kokios baimės, kuri šiuo momentu — vyrų silpnybė. Jeigu tuo metu vyrai turėtų tokią atramą, jie taip pat pasirodytų esą aukščiau visko, nes baimė nėra pavojai — ji glūdi mumyse pačiuose.

Tai anaiptol nereiškia, kad aš stengiuosi nuvertinti moterų tvirtybę. Mačiau, kaip kartais jos būna aukščiau už pačius šauniuosius vyrus. Reikia tik, kad jos turėtų ką mylėti. Tada visus savo jausmus jos nukreipia tik mylimajam, tada pats baisiausias tiesioginis ir asmeninis pavojus jo akivaizdoje joms virsta rože, kurią lengva nuskinti*.

Mačiau, kaip moterys, kurios nemylėjo, taip pat pasižymėjo šalta, stulbinančia, nesvyruojančia drąsa.

Teisybė, aš pagalvodavau, jog tos moterys tokios šaunios dėl to, kad nežino, kokios skausmingos būna žaizdos.

Kalbant apie moralinę tvirtybę, iškylančią virš visa ko, reikia pasakyti, kad tvirtybė moters, kuri stengiasi atsispirti meilei, — tai nuostabiausias dalykas, koks tik gali egzistuoti žemėje. Visos kitos tvirtybės apraiškos — menkniekiai, palyginus su šia antgamtiška ir be galo sunkia kova. Galbūt joms teikia jėgų įprotis aukotis, kaip to reikalauja drovumas.

Moterų nelaimė ta, kad šios tvirtybės įrodymai visuomet slapti ir neskelbtini.

Dar didesnė nelaimė, kad jie visada nukreipti prieš jų pačių laimę: Klevo princesei nereikėjo nieko sakyti savo vyrui, o atsiduoti ponui de Nemūrui.

*Marija Stiuart kalba apie Lesterį po pasimatymo su Elžbieta, kai ji save pražudė. Šileris.

Galbūt moterys labiausiai didžiuojasi gera gynyba, įsivaizduodamos, kad jų mylimieji stengiasi jas turėti iš tuščiagarbiškumo. Niekinga ir menka mintis: aistringi vyrai, atvira širdimi atsiduriantys pačiose juokingiausiose situacijose, neturi laiko galvoti apie tuščiagarbiškumą! Nelyginant vienuoliai, kurie, vaizduodamiesi išguję velnią, didžiuojasi savo ašutinėmis ir kūno marinimu.

Man atrodo, kad jei Klevo princesė būtų sulaukusi senatvės, to laiko, kada apmąstomas gyvenimas, o pasididžiavimo malonumai iškyla prieš akis visu savo nykumu, ji būtų pasigailėjusi. Būtų norėjusi gyventi taip, kaip gyveno ponia de Lafajet*.

Ką tik perskaičiau šimtą šio esė puslapių. Nupiešiau labai varganą tikros meilės portretą, meilės, kuri apima visą sielą, pripildo ją čia laimingiausių, čia beviltiškiausių, bet visada kilnių paveikslų, paverčia ją visiškai nejautria viskam pasaulyje. Nežinau, kaip išreikšti tai, ką aš taip gerai matau. Niekada taip skaudžiai nejutau talento stokos. Kaip priversti skaitytoją pajusti judesių ir charakterių paprastumą, begalinę rimtį, susirūpinusį žvilgsnį, realiai ir nuoširdžiai atspindintį jausmų atspalvius ir ypač, prie to grįžtu, šį nepaaiškinamą abejingumą viskam, jei tai ne jo mylima moteris? *Taip* arba *ne* ištartas mylinčio žmogaus yra kupinas tos *saldybės*, kurios nėra niekur kitur, kurios kitados nebuvo tame pačiame žmoguje. Šį rytą (rugpjūčio trečiąją) apie dešimtą valandą jojau pro gražų anglišką markizo Zampjerio sodą, banguota linija nusidriekusį dideliais medžiais vainikuotų kalvų papėdėje, kurioje glaudžiasi Bolonija. Nuo jų atsivėrė toks gražus turtingos ir žaliuojančios gražiausios pasaulio šalies Lombardijos vaizdas. Zampjerio laurų giraitėje, iš-

*Yra žinoma, kad ši garsi moteris romaną „Klevo princesė" tikriausiai rašė kartu su ponu de Larošfuko, kad abu autoriai kartu išgyveno gražiausiai sutardami dvidešimt paskutiniųjų savo gyvenimo metų. Tai iš tiesų itališka meilė.

kilusioje virš kelio, kuriuo jojau ir kuris veda link Reno krioklio prie Kaza Lekjo, pamačiau įsisvajojusį grafą Delfantę. Nors mes kartu buvom praleidę vakarą iki antros valandos po vidurnakčio, jis vos atsakė į mano pasveikinimą. Nujojau iki krioklio, persikėliau per Reną, pagaliau, mažiausiai po trijų valandų, jodamas pro Zampjerio giraitę, vėl jį pamačiau. Jis stovėjo toje pačioje vietoje, atsirėmęs į didelę pušį, išstypusią virš laurų giraitės. Bijau, kad tai per daug paprasta ir nieko neįrodanti detalė, — jis priėjo prie manęs su ašaromis akyse ir paprašė mane nekurti šmaikštaus pasakojimo apie jo sustingimą. Susijaudinau ir pasiūliau jam grįžti atgal ir praleisti su manim kaime likusią dienos dalį. Per porą valandų jis man viską papasakojo: tai nuostabi siela, tačiau kokie šalti ką tik jūsų perskaityti puslapiai, palyginus su tuo, ką jis man kalbėjo!

Jam vėl atrodo, kad jo *nemyli*. Tai ne mano nuomonė. Grafienės Gidži, pas kurią praleidome vakar vakarą, gražiame marmuriniame veide nieko negalėjai įžvelgti. Tik kartais švelnus netikėtas raudonis, kurio ji negalėdavo suvaldyti, išduodavo susijaudinus sielą, kurioje kovojo egzaltuotas moteriškas išdidumas ir stiprios emocijos. Dar buvo matyti, kaip rausta jos alebastro kaklas ir Kanovos kalto vertų baltų jos pečių nepridengtos vietos. Ji geba paslėpti gilias juodas akis nuo skvarbių žvilgsnių tų žmonių, kuriais abejoja jos moteriškas jautrumas. Tačiau šįvakar pastebėjau, kaip netikėtas raudonis nudažė ją visą, kai Delfantė pasakė kažką, jai smerktina. Šiai išdidžiai sielai pasirodė, kad jis nelabai jos vertas.

Tačiau net jei klystu spėliodamas apie Delfantės laimę, bet, palikęs nuošaly tuštybę, matau jį laimingesnį už mane žmogų, iš šono pažvelgus, kur kas sėkmingiau siekiantį laimės tiek regimybėje, tiek realybėje.

Bolonija, 1818 m. rugpjūčio 3 d.

Keistas ir liūdnas spektaklis

Moterys su savo moterišku išdidumu išlieja kvailių sukeltą apmaudą ant protingų vyrų, o už prozišką sielų per pinigus ir lazdų smūgiais padarytas nuoskaudas atsikeršija kilnioms širdims. Reikia pripažinti — rezultatas neblogas.

Smulkmeniškas išdidumo ir pasaulio priedermių supratimas buvo kai kurių moterų nelaimės priežastis, o jų tėvai per išdidumą įstūmė jas į bjaurią padėtį. Likimas joms nuraminti paliko virš visų jų nelaimių laimę mylėti ir būti karštai mylimoms, bet štai vieną gražią dieną jos iš savo priešų perima tą patį bejausmį išdidumą, kurio pirmomis aukomis jos pačios tapo, ir vien tik tam, kad pražudytų vienintelę joms likusią laimę, užtraukdamos nelaimę sau ir tiems, kas jas myli. Kokia nors draugė, turėjusi dešimt visiems žinomų dažniausiai trumpalaikių ryšių, primygtinai įtikinėja, kad mylėdamos jos nebus gerbiamos visuomenės akyse, tačiau ši miela visuomenė, kuri niekada nepakyla aukščiau žemų idėjų, kilniadvasiškai leidžia kasmet įsigyti naują meilužį, nes, pasak jos, taip esą priimta. Ir štai šio keisto spektaklio nuliūdinta siela, švelni ir be galo subtili moteris, skaistus angelas, kekšės be jokių skrupulų patariama, pabėga nuo telikusios vienintelės ir didžiulės laimės, kad galėtų pasirodyti su akinančio baltumo suknia prieš bukagalvį teisėją, apakusį, kaip žinoma, prieš šimtą metų ir dabar visa gerkle šaukiantį: „Ji apsirengusi juodais drabužiais“.

Salviačio dienoraščio ištrauka

Ingenium nobis ipsa puella facit.*
Propert. 2, 1
Bolonija, 1818 m. balandžio 29 d.

Apimtas nevilties, į kurią mane įstūmė nelaiminga meilė, aš prakeikiu visą savo gyvenimą. Nieko netrokštu. Oras subjuręs, lyja, vėlyvas šaltis vėl apniaukė gamtą, kuri po ilgos žiemos veržėsi į pavasarį.

Skjasetis, atsargos pulkininkas, blaiviai protaujantis ir šaltakraujiškas draugas, porą valandų svečiavosi pas mane. „Jūs turėtumėte nustoti mylėti." — „Kaip to pasiekti? Grąžinkite man aistrą karui". — „Tai didelė jūsų nelaimė, kad jūs su ja susipažinote". Aš jaučiuosi toks prislėgtas, sumišęs, šiandieną mane apnikusi tokia melancholija, kad beveik sutinku su juo. Abu stengiamės atspėti, kokių sumetimų paskatinta jos draugė mane jai apšmeižė. Nieko daugiau nerandame kaip šį neapolietišką priežodį: „Moteris, kurią apleido jaunystė ir meilė, pyksta dėl niekų". Viena nekelia abejonių: ši žiauri moteris *siunta* ant manęs. Taip pasakė vienas jos draugas. Galiu jai baisiai atkeršyti, tačiau neturiu nė mažiausios galimybės apsiginti nuo jos neapykantos. Skjasetis išeina. Nežinodamas, ko stvertis, einu į lietų. Mano butas, ši svetainė, kur gyvenau mums ką tik susipažinus, kai matydavomės kiekvieną vakarą, — visa tai man pasidarė nebepakenčiama. Kiekvienas raižinys, kiekvienas baldas man priekaištauja už laimę, apie kurią jų akivaizdoje svajojau ir kurios netekau visam gyvenimui.

Klaidžioju gatvėmis per šaltą lietų, ir atsitiktinumas, jeigu tai galima pavadinti atsitiktinumu, mane atveda po jos langais. Jau temo, o aš vaikščiojau pilnomis ašarų aki-

*Dėl savo dvasios būklės pati mergina kalta (*it.*).

mis, žvelgdamas į jos kambario langą. Staiga užuolaida truputį prasiskleidė, lyg kas būtų norėjęs pažvelgti į aikštę, ir tą pat akimirką vėl užsiskleidė. Pajutau fizinį skausmą širdyje. Negalėjau išsilaikyti ant kojų: pasislėpiau po gretimo namo portiku. Tūkstančiai jausmų užliejo man sielą. Galbūt užuolaida sujudėjo atsitiktinai, o gal jos ranka ją atitraukė?

Esama dviejų nelaimių pasaulyje: nelaimė dėl nepatenkintos aistros ir dėl *dead blank**.

Kai meilės sklidina mano širdis, jaučiu, kad už poros žingsnių egzistuoja begalinė laimė, kuri priklauso tik nuo vieno žodžio, nuo vienos šypsenos ir kuri pranoktų visus mano lūkesčius.

Kai nelyginant Skjasetis aš nejaučiu aistros, tomis liūdnomis dienomis niekur nematau laimės. Pradedu abejoti, jog kada nors pasijusiu laimingas, ir nugrimstu į melancholiją. Reikėjo nepatirti stiprių aistrų ir pasitenkinti tik trupučiu smalsumo ar tuščiagarbiškumo.

Jau antra valanda ryto, lengvą užuolaidos judesį mačiau šeštą valandą. Aplankiau dešimt draugų, buvau spektaklyje, tačiau visur buvau tylus ir susimąstęs. Per visą vakarą sprendžiau šį klausimą: „Ar po tokio stipraus ir tokio nepagrįsto pykčio, — juk aš nenorėjau jos įžeisti, o be to, ar yra pasaulyje dalykas, kurio negalima pateisinti gerais ketinimais? — ar ji nors akimirką pajuto man meilę?“

Vargšas Salviatis, užrašęs šias eilutes Petrarkos knygoje, po kurio laiko mirė. Jis buvo artimas Skjasečio ir mano draugas. Žinojome visas jo mintis, ir kaip tik dėl jo atsirado ši niūri esė dalis. Tai įkūnyta beprotybė. Beje, moteris, dėl kurios jis pridarė tiek kvailysčių, yra įdomiausia būtybė, kokią aš kada nors buvau sutikęs. Skjasetis man kalbėjo: „Negi jūs manote, kad ši nelaiminga aistra nieko gero nedavė Salviačiui?“ Pradžioje jis patyrė pinigines negandas, baisesnes sunku ir įsivaizduoti. Po prašmatnios

*Mirtinas ilgesys (*angl.*).

jaunystės ši nelaimė vertė jį tenkintis labai kukliu turtu ir, esant kitokioms aplinkybėms, būtų kėlusi begalinį pyktį, o dabar jis tai prisimindavo kartą per dvi savaites.

Toliau ši aistra buvo, — tai labai svarbu tokiam galvotam žmogui, — pirmas tikras jam kliuvęs logikos kursas. Keistai atrodė šis žmogus, kuris lankėsi rūmuose, bet tai paaiškinama begaline jo narsa. Pavyzdžiui, jis kaip niekur nieko praleido tą dieną, kai atsidūrė sunkiausioje būklėje, stebėjosi, kad nejaučia nieko ypatingo kaip ir Rusijoje. Iš tiesų, jis niekada nieko nebijojo tiek, kad apie tai galvotų dvi dienas. Tačiau, užuot elgęsis nerūpestingai, per paskutiniuosius dvejus metus jis kiekvieną minutę stengėsi neprarasti drąsos. Iki tol jam nebuvo tekę matyti tikro pavojaus.

Kai dėl jo neatsargumo ir tikėjimo gera nuomone* apie save mylima moteris jį pasmerkė tik dviem susitikimams per mėnesį, matėme, kaip, apsvaigęs iš džiaugsmo, prašnekėdavo kiauras naktis su ja, nes ji priimdavo jį su tuo kilniu nuoširdumu, kurį jis dievino. Jis manė, kad jo ir ponios*** sielos neturi sau lygių ir kad jie turėtų susikalbėti žvilgsniais. Jis negalėjo suprasti, kaip ji gali teikti nors kiek reikšmės miesčioniškiems vertinimams, pagal kuriuos galėjo jį palaikyti nusikaltėliu. Šis gražus pasitikėjimas jo priešų apsupta moterimi baigėsi tuo, kad jam užsidarė jos durys.

„Su ponia***, sakydavau jam, jūs užmirštate savo taisykles ir tai, kad sielos didybe galima tikėti tik pačioje pabaigoje". — „Nejaugi jūs manote, — atsakydavo jis, — kad pasaulyje yra kita širdis, gimininges nė manajai? Teisybė, už aistringumą, dėl kurio išvydau supykusią Leonorą horizonte nusidriekusių Polinji uolų fone, aš moku visais savo nepavykusiais sumanymais tikrajame gyvenime, nesėkmėmis pritrūkus kantraus apskaičiavimo ir per akimirkos įspūdį pridarius kvailysčių". Tai lyg kokia beprotybė.

**Sotto l'usbergo del sentirsi puro.* Drąsu apsišarvuoti tiesa. Dantė.

Salviačio gyvenimas buvo padalytas į dvisavaitinius laikotarpius, vis įgaunančius paskutinio jam skirtojo susitikimo atspalvį. Tačiau daug kartų aš pastebėjau, kad laimė, kurią jam suteikdavo priėmimas, rodės, kiek šiltesnis, buvo ne tokia didelė kaip nelaimė, kurią jis jausdavo po šiurkštaus priėmimo*. Ponia*** kartais su juo būdavo nenuoširdi. Tai tik du prieštaravimai, kurių niekada nedrįsau jam pasakyti. Be to, tai, kad jos skausmas turėjo daugiau intymumo, apie kurį jis subtiliai nutylėdavo net patiems brangiausiems ir nepavydžiausiems draugams, rodė, kad jis šaltuose Leonoros priėmimuose matė prozišku ir intriguojančių sielų triumfą prieš kilnias ir atviras sielas. Tada jis nusivildavo dorybe ir ypač garbe. Iš tikrųjų jis sau leisdavo išsakyti draugams tik liūdnas mintis, kurių priežastis buvo jo aistra, tačiau kurios, tarp kita ko, galėjo būti kiek įdomios filosofiniu požiūriu. Man buvo smalsu stebėti šią keistą sielą. Paprastai aistringa meilė būdinga vokiškai naivokiems žmonėms**. Salviatis, atvirkščiai, priklausė patiems tvirčiausiems, patiems protingiausiems žmonėms iš tų, kuriuos man teko pažinti.

Man atrodė, kad po šių atšiaurių priėmimų jis nusiramindavo tik tada, kai jam pasisekdavo pateisinti Leonoros šiurkštumą. Kol jis galvojo, kad ji turbūt neteisi blogai su juo elgdamasi, tol jautėsi nelaimingas. Niekada nebūčiau patikėjęs, kad meilėje tiek nedaug garbės troškimo.

Jis nuolat aukštino meilę. „Jeigu kokia nors antgamtinė jėga man lieptų sudaužyti šio laikrodžio stiklą, kad Leonora vėl būtų tokia, kokia buvo prieš trejus metus — abejinga bičiulė, teisybę pasakius, manau, kad jokią savo gyvenimo akimirką nesiryžčiau jo sudaužyti“. Mačiau, kad taip svarstydamas jis kraustosi iš proto, todėl niekada neišdrįsau jam išsakyti ankstesnių prieštaravimų.

Jis pridurdavo: „Kaip Liuterio reformacija viduramžių pabaigoje iki pat pamatų sukrėsdama visuomenę atnauji-

* Dažnai pastebėdavau meilėje šį polinkį labiau sielvartauti dėl liūdnų dalykų negu džiaugtis laime.

**Don Karlas, Sen Prė, Rasino Ipolitas ir Bajazė.

no pasaulį ir pertvarkė jį protingiau, taip meilė atnaujina ir sustiprina kilnų charakterį".

„Tik tada atsikratoma vaikiškumo gyvenime. Be tokio apsivalymo visam laikui liktų kažkas pompastiška ir teatrališka. Tik įsimylėjęs išmokau surasti savo charakteryje didybės, — toks juokingas karinės mokyklos auklėjimas.

Nors ir gerai elgiausi, buvau tik kūdikis Napoleono rūmuose ir Maskvoje. Aš atlikdavau savo priedermes, bet nepažinau herojiško paprastumo, visiško ir nuoširdaus pasiaukojimo vaisiaus. Štai, pavyzdžiui, tik paskutiniaisiais metais mano širdis pradėjo suprasti Tito Livijaus romėnų paprastumą. Anksčiau man jie atrodė šalti, palyginus su mūsų prašmatniais pulkininkais. Tai, ką jie galėjo savo Romai, dabar randu savo širdyje Leonorai. Jeigu turėčiau laimę kažką nuveikti jos labui, pirmiausia norėčiau tai nuslėpti. Regulų ir Desijų elgesys būdavo iš anksto nulemtas ir todėl negalėjo jų stebinti. Prieš pamildamas buvau menkas kaip tik dėl to, kad kartais neatsispirdavau pagundai rodytis sau didžiu. Čia būta tam tikrų pastangų, kurias jutau ir dėl kurių save gyriau.

O kiek mes skolingi meilei už savo jausmus? Po pirmosios jaunystės atsitiktinumų širdis užsiveria simpatijai. Mirtis ar išsiskyrimas atitolina vaikystės draugus, ir mes esame priversti gyventi kartu su šaltais bendrakeleiviais, nepaleidžiančiais iš rankų matuoklės, nuolatos apniktais naudos ar tuštybės patenkinimo idėjų. Pamažu, nepanaudojamos, visos švelnios ir kilnios sielos pusės pasidaro bevaisės ir nė trisdešimties metų neturintis žmogus tampa abejingas it akmuo visiems švelniems ir saldiems pojūčiams. Tik meilės dėka šios bevaisės dykumos vidury-je prasimuša jausmų šaltinis, dar sraunesnis ir gaivesnis negu pirmojoje jaunystėje. Tada viltis būdavo neaiški, beprotiška ir visuomet blaški*. Niekada niekam jokio atsidavimo, niekada pastovių ir didelių troškimų. Visuomet lengvabūdiškai nusiteikusi siela troško naujo ir šian-

*Mordauntas Mertonas. „Piratas", I t.

dieną nevertino to, ką dievino vakar. Ir nieko nėra sutelktesnio, paslaptingesnio, savo esme amžinesnio kaip meilės kristalizacija. Anksčiau tik malonūs dalykai patikdavo, ir tik akimirką. Dabar stipriai jaudina visa, kas siejasi su mylima esybe, net patys nereikšmingiausi dalykai. Atvykęs į didelį miestą už šimto mylių nuo tų vietų, kur gyveno Leonora, aš drebėjau iš drovumo: kiekviename gatvės posūkyje bijojau susitikti Alvizą, artimą ponios*** draugę, kurios net nepažinojau. Viskas aplinkui man įgavo paslaptingą ir šventą atspalvį. Mano širdis virpėjo kalbantis su senu mokslininku. Negalėjau nerausdamas klausyti šnekų apie kelią, šalia kurio gyvena Leonoros draugė.

Net mylimos moters atšiaurumas sklidinas begalinio žavesio, kurio nerandame kitose moteryse net pačiomis laimingiausiomis akimirkomis. Tai kaip tamsūs Koredžo paveikslų šešėliai, kuriuose nėra tų nemalonių perėjimų kaip kitų dailininkų paveiksluose — kai paryškinami šviesos efektai ir figūroms suteikiama reljefiškumo. Savo nuostabumu jie paskandina mus į švelnias svajones*.

Taip, pusė, pati gražiausioji gyvenimo pusė lieka neatsivėrusi žmogui, kuris aistringai nemylėjo".

Salviačiui buvo reikalinga visa jo dialektikos jėga, kad nusileistų Skjasečio išminčiai, kuris jam visada sakydavo: „Jeigu norite būti laimingas, pasitenkinkite gyvenimu be širdgėlų ir maža kasdieninės laimės doze. Sergėkitės didelių aistrų loterijos". — „Tada duokite man savo smalsumą", — atsakydavo Salviatis.

Man atrodo, daug būdavo dienų, kai jis būtų norėjęs paklausyti išmintingo mūsų pulkininko patarimų. Jis mėgino kovoti, ir jam rodėsi, kad sėkmingai, bet ši kova pranoko jo jėgas, o tuo tarpu kokia didi jėga slypėjo šioje sieloje!

---

*Kadangi paminėjau Koredžą, pasakysiu, kad angelo galvos eskize, Florencijos galerijos tribūnoje, regime laimingos meilės žvilgsnį, o Parmoje „Kristaus vainikuojamoje Madonoje" — iš meilės nuleistas akis.

lietus pylė kaip iš kibiro. Buvo tamsus vėjuotas žiemos rytas. Tamsa ir vėjo ūžesys padėjo man išsigelbėti pro užpakalinį kiemą ir arklides. Septintą valandą ryto atsidūriau gatvėje tuščiomis rankomis.

Maniau, kad manęs ieško aplinkui užeigą. Nesusivokdamas, ką darau, ėjau uosto molo link. Negalėjau nieko sugalvoti. Prieš akis mačiau tik vieną perspektyvą: giljotiną.

Iš uosto į audringą jūrą ruošėsi išplaukti paketbotas. Jis jau buvo už dvidešimt sieksnių nuo molo. Staiga nuo jūros pusės išgirdau šauksmą, lyg mane kas kviestų. Pamačiau artinantis valtį. „Eikšekit, pone, laukiame jūsų" Aš negalvodamas žengiau į valtį. Žmogus sušnibždėjo man į ausį: „Pamačiau jus sutrikusiu veidu vaikščiojant molu ir pagalvojau, kad jūs nelaimingas tremtinys. Pasakiau, kad jūs mano draugas, kurio laukiau. Dėkitės sergąs jūros liga ir nusileiskite į tamsiausią kampą".

„O, koks gražus poelgis, — sušuko vakaro šeimininkė atsidusdama. Ilgas, kupinas pavojų abato pasakojimas ją sujaudino iki ašarų. — Kaip jūs turėjote būti dėkingas šiam kilniam nepažįstamajam! Kuo jis vardu?" — „Aš nežinau jo vardo", — atsakė truputį sumišęs abatas.

Akimirką gūdi tyla tvyrojo salone.

167.

Tėvas ir sūnus
1787 metų dialogas

Tėvas (gynybos ministras). Sveikinu jus, mano sūnau, didelis malonumas būti pakviestam pas poną Orleano kunigaikštį. Tai išskirtinis dėmesys jūsų amžiaus žmogui. Nepavėluokite, tiksliai šeštą valandą būkite Karalių rūmuose.

Sūnus. Manau, pone, jūs irgi ten pietausite?

Tėvas. Ponas Orleano kunigaikštis, visada palankus mūsų šeimai, pirmą kartą jus priimdamas, norėjo ir mane pasikviesti.

Gatvėje iš tolo pastebėjęs balto atlaso skrybėlę, kiek panašią į tą, kurią nešioja ponia***, jis pajusdavo, jog stoja širdis, ir atsišliedavo į sieną. Net pačiomis liūdniausiomis akimirkomis susitikimo su ja laimė suteikdavo jam keletą svaigulio valandų, nepaisant jokių negandų ir įvairiausių samprotavimų*. Be to, nėra abejonės, kad prieš mirtį**, po dvejų šios beribės aistros metų, jo charakteris įgavo kai kurių kilnių bruožų, ir bent jau šiuo atžvilgiu jis vertino save teisingai: jei jis būtų likęs gyvas ir jei aplinkybės būtų buvusios nors kiek jam palankesnės, būtų privertęs apie jį kalbėti. Galbūt dėl paprastumo jo nuopelnai šioje žemėje buvo nepastebimi.

O lasso!
Quanti dolci pensier, quanto disio,
Meno costui al doloroso passo!

Biondo era e bello, e di gentile aspetto:
*Ma l'un de'cigli un colpo avea diviso****.*

Dante

**Come what sorrow can,*
It cannot countervail the exchange of joy
That one short moment gives me in her sight.
Romeo and Juliet.

Tegu ateina neganda,
tačiau jai neužgožt
akimirkos patirto džiaugsmo.
„Romeo ir Džuljeta".

**Kelios dienos prieš mirtį jis sukūrė mažą odę, kurios nuopelnas toks: joje tiksliai išreikšti jausmai, apie kuriuos jis mums pasakojo.

L'ULTIMO DI
anacreontica

A ELVIRA

Vedi tu deve il rio
Lambendo un mirto va,
Là del riposo mio
La pietra surgerà.

Tryliktas skyrius.
Apie pirmąjį žingsnį, apie aukštuomenę ir apie negandas 28

Keturioliktas skyrius 30

Penkioliktas skyrius 32

Šešioliktas skyrius 33

Septynioliktas skyrius.
Meilė nuvainikuoja grožį 35

Aštuonioliktas skyrius 36

Devynioliktas skyrius.
Kitos išimtys kalbant apie grožį 37

Dvidešimtas skyrius 39

Dvidešimt pirmas skyrius.
Apie pirmąjį įspūdį 40

Dvidešimt antras skyrius.
Apie beatodairišką žavėjimąsi 43

Dvidešimt trečias skyrius.
Meilė iš pirmo žvilgsnio 43

Dvidešimt ketvirtas skyrius.
Kelionė į nežinomą šalį 47

Dvidešimt penktas skyrius.
Pristatymas 52

Dvidešimt šeštas skyrius.
Apie drovumą 54

Dvidešimt septintas skyrius.
Apie žvilgsnius 61

136.

Man juokinga, kai žmonės iš įsitikinimų niekada sau negali leisti bjauriai nusikeikti ar net pagalvoti apie tai. Gyventi — tai jausti, kad gyveni, kad patiri stiprius įspūdžius. Kiekvieno individo šios galios vis kitokios. Jei vieną žmogų apsunkina kito per didelė energija, atsiranda dar kitas, kuriam kaip tik šito reikia. Pavyzdžiui, per gaisrą paisyti kanonų — tai tas pat kaip skverbtis į Rusiją Partų pėdsakais, tas pat, kaip Šekspyro ir Rasino tragedijose ir t.t., ir t.t.

Orša, 1812 m., rugpjūčio 13 d.

137.

Pradžioje malonumas teikia perpus mažesnį įspūdį kaip skausmas, toliau — esant nepakankamai emocijų, *laimė* sukelia perpus mažiau išgyvenimų negu nelaimės vaizdas. Taigi poetai nemoka piešti nelaimės plačiais potėpiais, jie baiminasi povandeninių uolų. Šie dalykai žadina *pasibjaurėjimą*. Pojūčių *stiprumas* taip pat priklauso nuo monarchijos ar nuo respublikos. Vien Liudvikas XIV šimteriopai pagausina atstumiančių dalykų (Krabo eilėraščiai).

Vien dėl fakto, kad gyvuoja Liudviko XIV monarchija, apsupta kilmingųjų, visa, kas paprasta menuose, tampa nepadoru. Kilmingą žmogų tai traumuoja. Šis jausmas nuoširdus ir todėl gerbtinas.

Štai ko pasimokė švelnusis Rasinas iš herojiškos ir atsidavusios draugystės antikoje, iš Oresto ir Pilado. Orestas tujina Piladą, o Piladas į jį kreipiasi *Valdove*. O norima, kad Rasinas mus labiausiai jaudintų! Jei toks pavyzdys neįtikina — reikia kalbėti visai apie ką kita.

138.

Kai tik pabunda viltis atsikeršyti, neapykanta vėl sukyla. Tik paskutiniosiomis savaitėmis kalėjime man atėjo į galvą mintis gelbėtis ir sulaužyti draugui duotą žodį. (Du

Il passero amoroso,
E il nobile usignuol,
Entro quel mirto ombroso
Raeccoglieranno il vol.

Vieni, diletta Elvira,
A quella tomba vien,
E sulla mutta lira,
Appoggia il bianco sen.

Su quella bruna pietra,
Le tortore verrah,
E intorno alla mia cetra,
Il nido intrecceran.

E ogni anno, il di che offendere
M'osasti tu infedel,
Faro lessù discendere
La folgore del ciel.

Odi d'un uom che muore
Odi l'estremo suon
Questo appassito fiore
Ti lascio, Elvira, in don.

Quanto prezioso ei sia
Saper tu il devi appien;
Il di che fosti mia,
Te l'involai dal sen.

Simbolo allor ol'affetto.
Or pegno di dolor,
Torno a posarti in petto.
Quest' appassito fior.

E avrai nel cuor scolpito,
Se crudo il cor non è,
Come ti fu rapito,
Come fu reso a te.
S. Radael

**PASKUTINIOJI DIENA

Anakreontine dvasia

ELVYRAI

Kur palinkus mirta virš upės,
Ir antkapio šalto akmuo,
Amžino poilsio vietoj
Ramybę suradęs ilsiuos.

Meilus žvirblis
Ir tauri lakštingala
Toje pavėsingoje mirtoje
Pakils skrydin.

Ateik, mylimoji Elvyra,
Prie to antkapio ateik,
Ir į bežadę lyrą,
Atsiremk balta krūtim.

Ant to rudo akmens
Balandėlės atskris
Ir apie mano citrą
Lizdą susuks.

Ir kasmet tą dieną, kai įžeisti
Mane išdrįsai tu, neištikimoji,
Iš aukštai nuleisiu
Tvyksnius dangaus.

Paklausyk žmogaus mirštančio,
Paklausyk paskutinio atodūsio.
Šitą nuvytusią gėlę
Tau palieku, Elvyra, dovanų.

Kokia vertinga ji išties,
Žinoti tu privalai tikrai.
Tą dieną, kai buvai mano,
Pavogiau ją iš tavęs.

Simbolį ano jausmo,
Dabar pilną skausmo,
Vėl padedu tau ant krūtinės
Šitą nuvytusią gėlę.

Ir bus širdyje tavo išraižyta,
Jei žiauri nėra širdis,
Kaip iš tavęs buvo pavogta,
Kaip grąžinta buvo tau.

S. Radaelis (pažod. vert. iš italų k. *Beatričės Strimaitienės*)

*** „Ką tu galvoji?“ — Ak, kokia svaja,-
Aš atsakiau, — kokia aistra galinga
Juos į bedugnę atvedė, deja.
Įsistebėjau: judesių grakščių
Šviesplaukis buvo jis, bet kaktą skrodė
Gili rievė ties antakiu plačiu.
Dantė. Dieviškoji komedija. Skaistykla, III giesmė. (Vertė *A. Churginas*)

Apie artimumą

Didžiausia laimė, kokią gali duoti meilė, — tai pirmas mylimos moters rankos paspaudimas.

Koketavimo laimė, atvirkščiai, tikresnė ir labiau linkusi į juokavimą.

Aistringoje meilėje artimumas nėra tokia tobula laimė kaip pats paskutinis žingsnis jo link.

Tačiau kaip aprašyti laimę, jei ji nepalieka prisiminimų?

Mortimeras nekantraudamas grįžta iš ilgos kelionės. Jis dievina Dženę. Ji neatsakinėjo į jo laiškus. Atvykęs į Londoną, jis sėda ant žirgo ir lekia jos ieškoti į užmiesčio vilą. Jis atjoja, ji vaikštinėja parke. Jis bėga ten, jo širdis virpa. Jis ją sutinka. Susijaudinusi ji tiesia jam ranką: jis mato esąs mylimas. Jiems vaikštinėjant po parko alėjas, Dženės suknelė įsipainioja į spygliuotą akacijos krūmą. Vėliau Mortimeras buvo laimingas, bet Dženė nebuvo jam ištikima. Aš jam pasakiau, kad Dženė niekada jo nemylėjo. Kaip meilės įrodymą jis papasakoja apie jų susitikimą jam grįžus iš kontinento, tačiau visiškai nesugeba papasakoti jokių detalių, tik pastebimai krūpčioja, vos pamatęs akacijos krūmą. Tai iš tiesų vienintelis aiškus prisiminimas, jam likęs iš pačios laimingiausios jo gyvenimo akimirkos*.

Vienas jautrus ir atviras žmogus, senųjų laikų riteris, šį vakarą (darganos užkluptoje mūsų valtyje Gardo ežere)** man papasakojo savo meilės istoriją, kuria aš savo ruožtu nesidalysiu su skaitytojais, bet iš kurios turiu teisę padaryti išvadą, kad intymumo momentas panašus į gra-

*„Haidno gyvenimas".

**1811 m. rugsėjo 20 d.

žias gegužės dienas, gražioms gėlėms pavojingą laiką, — tai lemtingas momentas, galintis akimirka sugriauti pačias gražiausias viltis.

.....*

Per daug girti *natūralumą* nevalia. Tik koketavimas leidžiamas tokiame rimtame dalyke kaip meilė pagal Verterį, kai žmogus nežino, kur eina. Kartu tai bus geriausia taktika laimingo atsitiktinumo dėka. Nuoširdžiai įsimylėjęs žmogus, pats tuo neabejodamas, kalba puikius dalykus, kalba jam nepažįstama kalba.

Nelaimingas žmogus iš manieringojo pasaulio! Net kai myli, net jei labai protingas, jis praranda tris ketvirčius savo dorybių. Jeigu jūs nors akimirką pasiduosite dirbtinumui, tuoj pat jus apims nejautrumas.

Man atrodo, menas mylėti — tai tiksliai kalbėti tai, ko reikalauja tos akimirkos svaigulys. Kitaip tariant, reikia įsiklausyti į savo sielą. Nereikia manyti, kad tai lengva. Vyras, kuris tikrai myli, jo draugei kalbant tokius žodžius, nuo kurių jis pasidaro laimingas, pats praranda kalbos dovaną.

Dėl to jis praranda galimybę daryti tai, ko neišreiškė žodžiais**, kita vertus, geriau patylėti, negu ne laiku prikalbėti per daug švelnių žodžių. Tai, kas derėjo prieš valandėlę, visai ne vietoje atrodo šiuo momentu, be to, ir

---

*Kilus pirmajam ginčui, ponia Iverneta išvarė vargšą Bariaką. Bariakas buvo tikrai įsimylėjęs. Šis išsiskyrimas įstūmė jį į neviltį. Tačiau jo draugas Gijomas Balaonas, kurio gyvenimą aprašome, nepaprastai daug jam padėjo ir pasiekė to, kad apramino atšiaurią Ivernetą. Įsivyravo taika, susitaikyta buvo tokiomis delikačiomis aplinkybėmis, jog Bariakas prisiekė Balaonui, kad pirmųjų iš mylimosios gautų malonių akimirka nebuvo tokia saldi kaip šis palaimingas susitaikymas. Jo žodžiai susuko Balaonui galvą, ir šis panoro pats patirti draugo jam papasakotą malonumą ir t.t. — *Vie de quelques troubadours par Nivernois,* I t.

**Tai toks drovumas, kuris atlieka lemiamą vaidmenį ir parodo protingo žmogaus aistringą meilę

kompromituoja. Kiekvieną kartą, kai šią taisyklę pažeisdavau* ir ištardavau frazę, kuri buvo atėjusi man į galvą prieš tris minutes ir kuri atrodė graži, Leonora mane bausdavo. Išeidamas aš sakydavau sau: „Ji teisi". Štai vienas tų dalykų, kurie turėtų be galo šokiruoti subtilias moteris. Tai nepadorus jausmas. Jos tai turėtų suprasti kaip prasto skonio gražbylystę, tam tikrą silpnumą ir šaltumą. Niekas pasaulyje jų taip negąsdina, kaip mylimojo apgavystės, todėl menkiausia nenuoširdi, nors pati nekalčiausia smulkmena akimirksniu sugriauna bet kokią laimę ir sužadina nepasitikėjimą.

Garbingos moterys vengia nelauktų ir staigių momentų, kurie vis dėlto išduoda aistrą; be to, staigumas stiprina drovumą, ir jos ginasi.

Kai pavydo ar nepasitenkinimo protrūkiai atvėsina kraują, iš esmės galima grįžti prie kalbų, sukeliančių šį meilei palankų svaigulį, ir jeigu po dviejų trijų pirmųjų įžanginių frazių jūs nepraleisite momento tiksliai nusakyti tai, ką jaučia siela, suteiksite mylimai būtybei didelį pasitenkinimą. Daugelis vyrų klysta norėdami ištarti tokius žodžius, kurie jiems atrodo gražūs, sąmojingi, jaudinantys, užuot bandę nusiplauti pasaulietiškąjį krakmolą ir pasistengti šioje intymumo ir natūralumo būsenoje naiviai reikšti tai, kas tuo metu jaučiama. Jei tam jums užteks drąsos, jums tuoj pat bus atlyginta susitaikymu.

Būtent šis greitas ir nevalingas atlygis už malonumus, teikiamus mylimam žmogui, šią aistrą iškelia daug aukščiau už kitas aistras.

Jei abi pusės elgiasi tikrai natūraliai, dviejų būtybių laimė susilieja**. Simpatijos ir kai kurių kitų mūsų gamtos dėsnių dėka tai tiesiog didžiausia laimė, kokia tik gali būti.

*Priminsiu, kad jei autorius kartais vartoja įvardį *aš*, tai daro tik norėdamas paįvairinti šio esė formą. Jokiu būdu jis neketina pasakoti skaitytojams apie savo jausmus. Vengdamas monotonijos, jis stengiasi papasakoti jiems tai, ką pastebėjo turint savo artimuosius.

**Ją išreiškia visiškai vienodi poelgiai.

Nieko nėra sunkesnio, kaip apibrėžti žodžio *natūralumas* prasmę. *Natūralumas* — tai laimės meilėje būtinoji sąlyga.

Natūralumu vadinama visa tai, kas nenukrypsta nuo įprastinio elgesio. Savaime suprantama, kad mylimam žmogui niekada negalima ne tik meluoti, bet ir pagražinti ar iškreipti grynos tiesos. Jeigu gražinama, dėmesys nukrypsta vien į tai ir paprastai daugiau lyg rojalio klavišu nebeatliepiama į moters akyse įžvelgiamą jausmą. Greit ji tai pajunta iš nežinia kaip ją apėmusio šaltumo ir savo ruožtu griebiasi koketavimo. Ar tik ne čia glūdi slapta priežastis to, kad mes negalime mylėti menkesnio nei mūsų pačių proto moters? Mat greta tokios moters galima nebaudžiamai apsimetinėti, o kadangi apsimetinėti iš įpročio patogiau, tai mes prarandame natūralumą. Nuo šiol meilė jau nebe meilė. Ji nusileidžia iki paprasčiausio sandėrio lygio. Vienintelis skirtumas, kad vietoje pinigų gauname malonumą arba patenkiname tuštybę, arba viena ir kita. Tačiau sunku nejausti tam tikros neapykantos dozės moteriai, su kuria nebaudžiamai galime vaidinti komediją, o dėl to ir mesti ją lengviau. Tereikia tik sutikti kiek geresnę šiuo požiūriu. Įprotis ar priesaikos gali sulaikyti, bet aš kalbu apie širdies, trokštančios kuo didesnio malonumo, trauką.

Grįžtant prie žodžio *natūralumas* reikia pastebėti, kad natūralumas ir įpratimas — skirtingi dalykai. Jei vartosime šiuos žodžius ta pačia prasme, aišku, kad kuo jautresnis esi, tuo sunkiau būti *natūraliam*, nes įprotis mūsų būsenai ir elgsenai turi mažesnės galios nei aplinkybės. Visi šalto žmogaus gyvenimo puslapiai vienodi. Šiandien jis bus toks, koks buvo vakar — visada ta pati medinė ranka.

Kai jautraus žmogaus širdis suvirpa, jis neberanda savyje jokių įpročio pėdsakų. Kaip jis galėtų šiuo keliu eiti toliau, jei praradęs net jo nuojautą?

Jis jaučia didžiulį kiekvieno mylimam žmogui ištarto žodžio svorį, jam atrodo, kad vienas žodis gali nulemti jo likimą. Kaip jis gali nesistengti gerai kalbėti? Arba kaip jis gali nejausti, kad gerai kalba? Nuo šiol nuoširdumo nebė-

ra. Taigi nereikia siekti nuoširdumo, nes ši sielos savybė niekada nemato pati savęs. Esame tokie, kokie esame, bet mes jaučiame, kokie mes.

Man regis, jau priartėjome prie galutinės natūralumo meilėje ribos, prie kurios gali veržtis subtiliai jaučianti širdis.

Aistringas vyras gali tik stvertis, kaip vienintelės vilties audroje, priesaikos niekada neiškraipyti tikrovės ir teisingai suprasti savo širdį. Jei pokalbis gyvas ir trūksmingas, jis gali tikėtis gražių natūralių minčių, kitaip jam pasiseks būti visai natūraliam tik tada, kai mylės ne taip beprotiškai.

Mylimos moters akivaizdoje sunkiai išlieka natūralūs net *judesiai*, nors įprotis taip stipriai įsišaknijęs raumenyse. Kai aš ištiesdavau ranką Leonorai, man visada atrodydavo, kad aš tuoj tuoj parkrisiu, ir galvodavau apie tai, kaip eiti tiesiai. Mūsų valioje tik tai, kad nesistengtume būti nenatūralūs savo noru. Tam užtenka įsitikinimo, kad nenatūralumas niekada nenaudingas ir gali lengvai tapti didžiausių negandų šaltiniu. Jūsų mylimos moters širdis nebegirdi jūsiškės, jūs prarandate nervinį ir nevalingą sugebėjimą būti nuoširdus, o tiktai nuoširdumas atsako į nuoširdumą. Tai reiškia — prarandate bet kokią galimybę ją liesti, vos nepasakiau — ją gundyti. Tačiau aš anaiptol nesistengiu paneigti, kad meilės verta moteris gali matyti savo likimą gražiame gebenės šūkyje, gebenė miršta, jei neranda atramos. Tai gamtos dėsnis, tačiau tai visada lemiamas žingsnis į laimę, kai laimę suteiki mylimam žmogui. Man atrodo, kad išmintinga moteris neturi savo mylimajam leisti visko tol, kol gali priešintis, o menkas suabejojimas jos širdies atvirumu suteikia jai jėgų, kurių bet kokiu atveju užtenka dar vienai dienai atitolinti savo pralaimėjimą*.

Ar bereikia pridurti, kad meilėje iš susižavėjimo galima taip apsijuokti.

---

*Su nenusakomai salsvu kartėliu aš panorau užrašyti tai liūdnam atminimui... kad atmintume, jog nieko malonesnio už tai gyvenime negali būti. — Petrarka. 1819 m. sausio 15 d.

Visą laiką kirba maža abejonė, kurią reikia slopinti — štai čia glūdi akimirkų troškulys, štai čia laimingos meilės esmė. Kadangi būgštavimai dėl jos niekada neapleidžia, jos malonumai niekada negali nusibosti. Skiriamasis šios laimės požymis — kraštutinis rimtumas.

Trisdešimt ketvirtas skyrius

Paslapčių patikėjimas

Nėra pasaulyje kvailystės, kuri būtų greičiau nubaudžiama kaip patikėjimas artimam draugui aistringos meilės paslapties. Jis žino, kad tai, ką jūs sakote, tiesa, kad jums tenka patirti šimtus kartų didesnius malonumus nei jam ir kad jūs niekinate tai, ką tenka patirti jam.

Moterų draugijoje būna dar blogiau, nes jų gyvenimo sėkmė priklauso nuo sugebėjimo įkvėpti aistrą, o patikėtinė paprastai pati nevengia žavėti.

Kita vertus, šios karštligės deginamai būtybei nėra nieko dvasiškai reikalingesnio kaip draugas, su kuriuo galima aptarti šiurpias abejones, be perstojo kankinančias sielą, nes ši baisi aistra *vaizduotės kūrybą visada paverčia tikrove...*

„Didelė Salviačio charakterio yda, — rašė jis 1817 metais, — šiuo atžvilgiu visiškai priešinga Napoleonui, yra tai, kad, didelei savo nelaimei, jis negali apsispręsti laikyti tvirtu išeities tašku išprotautų konkrečių aistros įrodymų, bet prieš savo valią nuolatos juos nagrinėja". Siekiant garbės lengva būti drąsiam. Jei kristalizacija žūtbūt netrokšta kažko pasiekti, ji padrąsina. Meilėje ji visada tarnauja tam, kuriam reikalinga drąsa.

Moteris gali sutikti klastingą draugę. Ji taip pat gali sutikti nuobodžiaujančią draugę.

Nuobodžiaujanti, trokštanti veiklos, intrigų ir t.t. trisde-

šimt penkerių metų kunigaikštienė* nepatenkinta atvėsusiais savo meilužio jausmais, tačiau nesitiki kitos meilės, nežino, kur nukreipti troškimą veikti, bet, neturėdama jokių kitų būdų prasiblaškyti, išskyrus blogos nuotaikos protrūkius, gali labai greitai savo gyvenimo malonumu ir tikslu padaryti tokį užsiėmimą, kuris paverstų nelaiminga tikrąją aistrą, nes kažkas kitas ją išdrįsta patirti, kai jos meilužis užsnūsta pašonėje.

Štai vienintelis atvejis, kai *neapykanta* teikia laimę, nes duoda veiklos ir darbo.

Pirmosiomis akimirkomis šios veiklos žavesys — intrigos užuomazga, o kai visuomenė susiprotėja, kokios tai užmačios siekiant sėkmės, atsiranda *azartas*. Pavydas draugei uždeda neapykantos mylimajam kaukę, nes kaip kitaip moteris galėtų neapkęsti žmogaus, kurio niekada nėra regėjusi? Nieku gyvu ji neprisipažins pavydinti, nes tokiu atveju jai tektų pripažinti kitos pranašumą, o tuo tarpu ji apsistačiusi pataikūnais, kurie rūmuose laikosi tik savo sugebėjimu rasti juokingų gerosios savo draugės savybių.

Klastingoji patikėtinė, toliau dirbanti savo juodą darbą, gali lengvai įsivaizduoti, kad tik troškimas išsaugoti tokią brangią draugystę ją skatina veikti. Nuobodžiaujanti moteris mano, kad meilės ir nerimo draskomoje širdyje net ir draugystė išsisemia. Šalia meilės draugystę galima puoselėti tik patikint paslaptis. O ko labiau gali neapkęsti pavydas, jei ne patikėtų paslapčių?

Vienintelis dalykas, kurį galima patikėti moterims, — tai nuoširdus tokio turinio samprotavimas: „Mano brangioji drauge, šiame absurdiškame ir žiauriame kare su mūsų tironų prietarais pagelbėkite man šiandieną, ryt ateis mano eilė**.

---

*Venecija, 1819 m.

**Ponios d'Epinė „Memuarai"

Praha, Klagenfurtas, visa Moravija ir t.t., ir t.t. Moterys ten labai protingos, o vyrai geri medžiotojai. Moterų draugystė čia dažnas reiškinys. Geriausias metas šiuose kraštuose — žiema. Medžiojama pagrečiui po dvi tris savaites, apsistojant žymiausiose provincijos šeimose. Vienas iš šmaikščių ponų kartą man pasakė, kad Karolis V įstatymiškai valdė Italiją ir dėl to italai veltui būtų sukilę. Šio šaunaus vyro žmona skaitė panelės de Lespinas laiškus. Znaimas, 1816 m.

Aukščiau šios išminties yra tikroji draugystė, atsiradusi vaikystėje ir nuo to laiko neužtemdyta jokio pavydo.

.....

Aistringos meilės paslaptis draugiškai išpažinti gali tik meilę dievinančios mokinės ir smalsumo bei neišeikvoto švelnumo kamuojamos jaunos mergaitės, galbūt atsiverian-čios iš instinkto*, kuris joms sako, kad tai jų gyvenimo prasmė ir kad tuo domėtis niekada ne per anksti.

Visi yra matę, kaip mažos trejų metų mergytės puikiai sugeba koketuoti.

Paslapčių patikėjimas meilę iš susižavėjimo kursto, o aistringą meilę šaldo.

Paslapčių patikėjimas ne tik pavojingas, bet ir sunkus. Visa tai, ko aistringoje meilėje neįmanoma nusakyti žodžiais — (kalba per daug šiurkšti, kad perteiktų jos niuansus), egzistuoja kaip labai subtilūs dalykai, ir be galo rizikinga suklysti juos stebint.

Be to, labai susijaudinęs stebėtojas blogai mato: jis neteisingai vertina atsitiktinumus.

Protingiausia galbūt pačiam pasidaryti savo paties patikėtiniu. Užrašykite prasimanytais vardais savo ir savo draugės šio vakaro dialogą su visomis būdingomis detalėmis ir jus jaudinančiais ginčais. Po kokios savaitės, jei jūs įsimylėjęs aistringai, būsite jau kitas žmogus ir, perskaitęs šį pokalbį su pačiu savimi, galėsite duoti sau gerą patarimą.

Kai vyrų susirenka daugiau negu du ir kai tarp jų gali kilti pavydas, mandagumas reikalauja kalbėti tik apie fizinę meilę. Prisiminkite, kas kalbama vyriškoje kompanijoje po pietų. Ten skaitomi begalinį malonumą teikiantys Bafo** sonetai, nes kiekvienas pažodžiui supranta savo kai-

*Rimtas klausimas. Man atrodo, kad šalia auklėjimo, kuris prasideda nuo aštuonių ar dešimties mėnesių, esama trupučio instinkto.

**Fizinės meilės venecijietiška tarme aprašymai savo vaizdumu už tūkstančio mylių paliktų Horacijų, Propercijų, Lafonteną ir visus kitus poetus. Ponas Buratis iš Venecijos šiuo metu — pirmas poetas satyrikas mūsų liūdnoje Europoje. Ypač gerai jam sekasi aprašyti groteskišką savo herojų išorę, ir už tai jam dažnai tenka sėdėti kalėjime. Žr. *l'Elefantéide, l'Uomo, la Strefeide.*

myno, kuris dažnai stengiasi atrodyti linksmas arba mandagus, pagyrimus ir susižavėjimą. Švelnus Petrarkos žavesys ar prancūziški madrigalai būtų ne vietoje.

Trisdešimt penktas skyrius

Apie pavyduliavimą

Kai myli, kiekvienas naujas dalykas, kuris krinta į akis ar išplaukia iš atminties sėdint sausakimšoje tribūnoje ir atidžiai klausant parlamentinių diskusijų ar šuoliuojant priešakinėse pozicijose pro atidengtą priešo ugnį pakeisti sargybos, visada randi dar vieną naują tobulybę savo mylimosios įvaizdyje arba dar vieną būdą, kaip pasiekti, kad ji tave stipriau mylėtų, — tas būdas pradžioje atrodo nuostabus.

Kiekvienas vaizduotės žingsnis atlyginamas palaimos akimirka. Nenuostabu, kad tai patrauklus būdas.

Pavyduliaujant sielos būsena išlieka tokia pati, tačiau kuriamas atvirkščias efektas. Kiekviena tobulybė, kurią jūs įpinate į mylimosios, galbūt mylinčios kitą, vainiką, užuot suteikusi dangišką džiaugsmą, jums smeigia durklą į širdį. Kažkoks balsas jums šaukia: „Šis nuostabus malonumas atiteks tavo varžovui"*.

O jus sujaudinę dalykai nebedaro buvusio įspūdžio ir, užuot kaip andai jums parodę, ką reikia daryti norint užkariauti jos meilę, atskleidžia tik naują varžovo pranašumą.

Jūs sutinkate gražią moterį, šuoliais jojančią per parką**, o jūsų varžovas garsėja puikiais arkliais, nuskriejančiais per penkiasdešimt minučių dešimt mylių.

Tokioje būsenoje lengvai tarpsta beprotybė; visai pamirštama, kad meilėje *turėti nereiškia nieko, o sugebėti mėgautis malonumu — reiškia viską.* Varžovo laimė perdėtai padidinama, perdedamas įžūlumas, kurį jam teikia ši lai-

*Štai meilės beprotybė. Tai, ką jūs laikote tobulumu, jai yra visai kas kita.

**„Montanjola", 1819 m. balandžio 13 d.

mė, ir pasiekiama kančių viršūnė, tai yra didžiausia negan-da, be to, dar užnuodyta vilties likučių.

Galbūt vienintelis vaistas — iš labai arti stebėti varžovo laimę. Dažnai jūs jį pamatysite taikiai snaudžiantį svetai-nėje tos moters, dėl kurios sustoja jūsų širdis vos pamačius gatvėje panašią skrybėlaitę.

Jeigu jūs norite jį pažadinti, užtenka pradėti pavydu-liauti. Galbūt tada parodysite savo pranašumą, pamokyda-mi jį, kaip reikia vertinti moterį, vietoje jūsų pasirinkusią jį. Už savo meilę jai jis bus skolingas jums.

Kai kalbama apie varžovą, nėra vidurio. Reikia arba juokauti su juo, nutaisius kiek įmanoma laisvą veido iš-raišką, arba priversti jį bijoti.

Pavyduliavimas — visų blogių blogis, todėl rizikuoti savo gyvenimu jums atrodys malonus prasiblaškymas. Ka-dangi mūsų mintys ne visos ydingos ir ne viskas piešiama juodai (pagal aukščiau išdėstytą schemą), kartais galima įsivaizduoti, kad varžovą užmuši.

Pagal taisyklę, kad niekuomet nereikia siųsti priešui pa-stiprinimo, savo meilę reikia slėpti nuo varžovo ir kokia nors tuštybės dingstimi, labai nutolusia nuo meilės, visiškai slap-ta kuo mandagiau, labai ramiai ir paprastai pasakyti: „Pone, aš tiesiog nežinau, kodėl žmonėms šauna į galvą saistyti mane su tokia viena mažyte. Iš jų malonės atrodo, lyg būčiau ją įsi-mylėjęs. Jei jūs jos norėtumėt, aš jums ją mielai perleisčiau, jei tik nerizikuočiau patekti į juokingą padėtį. Po pusmečio imkite ją į valias, tačiau dabar garbė, kurią nežinia kodėl kli-juoja prie tokių dalykų, mane verčia didžiai apgailestaujant jums pasakyti, kad jei jūs atsitiktinai ir ne pagal teisybę ne-sulauksite savo eilės, vienam iš mūsų teks mirti".

Tikriausiai jūsų varžovas nėra aistringas žmogus, o gal jis labai atsargus ir, įsitikinęs jūsų ryžtingumu, pirma pa-sitaikiusia proga perleis jums minėtą moterį. Štai kodėl jūs turite tai pareikšti linksmu tonu ir šį žygį laikyti didžiau-sioje paslaptyje.

Pavyduliavimo kančios tokios skaudžios, o garbės troškimas negali padėti jų išgyventi, todėl minėtasis me-

todas duoda jūsų tuštybei gero peno. Jeigu jūs savęs nepakenčiate už patrauklumo stoką, tai šiuo atveju galėsite save gerbti už drąsą.

Jeigu jūs nepažiūrėsite į viską tragiškai, turite išvykti, apsistoti už keturiasdešimties mylių nuo tos vietos, pasiimti išlaikytine šokėją, kurios grožybės jus patrauks kelyje.

Jūsų varžovas, jei bus prasčioko sielos, patikės, kad jūs aprimote.

Dažnai geriausia išeitis yra ramiai laukti, kol varžovas dėl savo kvailysčių *nublanks* mylimosios akyse. Mat jeigu tai ne didelė aistra, pamažu įsiliepsnojusi ankstyvojoje jaunystėje, protinga moteris neilgai myli prasčioką vyrą*. Prie pavyduliavimo po intymumo dar reikia pridėti tariamą abejingumą ir tikrą nepastovumą, nes daugelis moterų, įžeistos mylimojo, kurį tebemyli, prisiriša prie vyro, kuriam jis pavyduliauja, ir žaidimas tampa tikrove**.

Aš leidausi į kai kurias detales, nes pavyduliavimo akimirkomis dažniausiai pametama galva. Seniai parašyti patarimai duoda naudą, o kadangi svarbiausia — dėtis ramiu, tai kaip tik atėjo metas imtis filosofinio kūrinio tono.

Kadangi esate valdomi vien atimant iš jūsų arba jums siūlant tuos dalykus, kuriems tik aistra suteikia vertę, jūsų priešininkai čia pat bus nuginkluoti, jei įtikės jūsų abejingumu.

Jeigu jums nėra jokios galimybės veikti ir jeigu jūs sugebate išsiblaškyti ieškodami palengvėjimo, „Otelo" skaitymas suteiks jums tam tikrą malonumą, privers suabejoti akivaizdžiomis galimybėmis. Jūsų žvilgsnis su malonumu sustos prie šių žodžių:.

Pavyduliautojui mažiausias niekas —
Nors būtų jis už dulkę niekingesnis —
Toks pat stiprus įrodymas yra
*Kaip Šventas Raštas****.

---

*„Taranto princesė". Skarono novelė.

**Kaip „Įžūliame smalsuolyje". Servanteso novelė.

***Šekspyras. „Otelas", trečias veiksmas.

(Vertė *A. Churginas.*)

Aš pats patyriau, kaip ramina puikus jūros vaizdas.

„Auštant ramiam ir giedram rytui, iš pilies į krašto tolius atsivėrė begalinio žavesio kalnų vaizdas. Kitoje pusėje visa savo grėsminga ir kartu švelnia didybe iki pat horizonto driekėsi gražuolis vandenynas, plakdamasis į krantą tūkstančiais ošiančių sidabrinių bangų. Į šį dieviškos palaimos reginį žmogaus širdis atsiliepia net apimta didžiausio nerimo, ir didinga gamtos galia įkvepia jį žygiams ir geriems darbams". „Lamermūro sužadėtinė", I t.

Randu kitą Salviačio įrašą: 1818 metų birželio 20 d. „Aš dažnai ir, atrodo, neprotingai apie viską gyvenime sprendžiau iš jausmo, kurį patiria ambicingas ar geras pilietis, mūšio metu pasiųstas saugoti atsargos parko arba bet kurio kito nepavojingo posto, kur nėra ko veikti. Būdamas keturiasdešimties metų, gailėjausi, kad meilės amžių nugyvenau nepatyręs stiprios aistros. Mane būtų prislėgęs ir žeminantis nepasitikėjimas, jei per daug vėlai būčiau susigriebęs, jog apsigavau praleidęs gyvenimą negyvendamas.

Vakar trejetą valandų išbuvau su mylima moterimi ir su varžovu — ji mane nori įtikinti, kad jis naudojasi jos palankumu. Be abejo, buvo kartėlio akimirkų matant įsmeigtas į jį jos gražias akis, o išeidamas iš jos patyriau visą jausmų gamą nuo didžiausios negandos iki vilties. Tačiau kiek naujo! Kiek gyvų minčių! Kiek netikėtų samprotavimų! Ir nors kokia akivaizdi buvo varžovo laimė, su begaliniu pasididžiavimu ir palaima jaučiau, jog mano meilė iškilesnė. Aš sau tariau: „Šie skruostai išblykštų iš menkos baimės prieš mažiausią auką, kurią mano meilė sutiktų paaukoti juokaudama. Laimingas būčiau, pavyzdžiui, tiesdamas ranką prie skrybėlės ištraukti vieno iš dviejų raštelių: *būti jos mylimas* ar *šią akimirką mirti.* Šis jausmas pasidarė toks neatskiriamai savas, kad netrukdė man maloniai šnekučiuoti.

Jeigu man kas būtų apie tai papasakojęs prieš porą metų, būčiau pasijuokęs".

Skaitau kapitono Levio ir kapitono Klarko kelionės į Misurio aukštupį 1806 metais aprašymą 215 puslapyje: „*Rikarai* neturtingi, tačiau geri ir kilnūs. Mes gana ilgai gyvenome trijuose jų kaimuose. Jų moterys gražesnės už visų kitų sutiktų genčių moteris. Jos taip pat nelinkusios versti ilgai laukti savo mylimuosius. Suradome naują šios tiesos patvirtinimą, jog užtenka paklajoti po pasaulį, kad pamatytum nepaprastą įvairovę. *Rikarų* papročiu didelė nuodėmė, jei moteris mylisi be savo vyro ar brolio sutikimo. Be to, jų broliai ir vyrai džiaugiasi proga suteikti šią malonę draugams.

Vienas iš mūsų tarnų buvo juodaodis. Jis padarė didelį įspūdį šiai genčiai, pirmą kartą išvydusiai žmogų tokios odos spalvos. Greit jis tapo gražiosios lyties numylėtiniu. Mes matėme, kaip jų vyrai, užuot jam pavyduliavę, neatsidžiaugdavo, kai jis užsukdavo pas juos. Juokingiausia, kad šiose ankštose lūšnelėse viskas kaip ant delno*“.

---

*Filadelfijoje buvo numatyta įkurti akademiją, kuri rūpintųsi vien tik medžiagos apie pirmykštį žmogų rinkimu ir nagrinėjimu, nelaukdama, kol šios įdomios tautelės išnyks.

Gerai žinau, kad tokių akademijų esama, tačiau tikriausiai ten tokia pati tvarka kaip mūsiškėse akademijose Europoje. (Pranešimas ir diskusija apie Dendero Zodiaką Paryžiaus Mokslų akademijoje 1821 metais.) Atrodo, Masačiuseto akademija apdairiai įgaliojo asmenį iš dvasininkų luomo (poną Džarvizą) paskaityti pranešimą apie laukinių religiją. Dvasininkas, aišku, visomis savo išgalėmis paneigė nelaimingą prancūzą Volnėjų. Dvasininkas teigė, kad laukiniai turi aiškų ir kilnų Dievybės supratimą ir t.t. Jei jis būtų gyvenęs Anglijoje, toks pranešimas šito vertam akademikui būtų garantavęs *paaukštinimą tarnyboje* su trim keturiais šimtais luidorų atlygio ir visų kilmingų kantono lordų palankumą. Tačiau Amerikoje? Tarp kitko, šios akademijos komiškumas man primena, kad laisvėje amerikiečiai itin linkę regėti gražių herbų piešinius ant savo karietų durelių. Juos liūdina tik tai, kad dėl menko dailininkų išprusimo ant jų karietų pilna heraldikos klaidų.

Apie pavyduliavimą (tęsinys)

Šnekant apie nepastovumu kaltinamą moterį, galima pasakyti, jog ji jus palieka todėl, kad jūs sustabdėte kristalizaciją ir galbūt glaudžiatės prie jos širdies iš įpročio.

Ji jus palieka todėl, kad per daug jumis pasitiki. Jūs nuslopinote jos baimę, o lengvų dvejonių, ar meilė laiminga, jau nebekyla. Sužadinkite jai nerimą ir, svarbiausia, venkite beprasmiškų meilės priesaikų.

Per ilgą kartu su ja išgyventą laiką jūs, aišku, pastebėjote, kokia miesčionė ar aukštuomenės dama sukelia jai daugiausia pavyduliavimo ir būgštavimų. Pradėkite šiai moteriai rodyti dėmesį, tačiau savo pastangų negarsinkite, o atvirkščiai, stenkitės jas nuslėpti, be to, sąžiningai. Pasikliaukite budria neapykantos akimi, kuri viską pamatys ir viską nujaus. Tai jums bus lengviau įgyvendinti, jei per keletą mėnesių jūs visiškai nutolsite nuo kitų moterų*. Prisiminkite, kad jūsų padėtyje parodyta aistra gali viską sugadinti. Rečiau susitikinėkite su mylima moterimi ir gerkite šampaną geroje kompanijoje.

Norėdami teisingai įvertinti savo mylimosios meilę, atminkite:

1. Kuo labiau meilė grindžiama fiziniu malonumu, kuo labiau jis kitados pastūmėjo prie intymumo, tuo meilė nepastovesnė ir neištikimesnė. Tai itin būdinga meilei, kurios kristalizaciją spartino šešiolikmetės jaunystės ugnis.

2. Dviejų žmonių meilė beveik niekada nebūna vienoda**. Aistringa meilė turi savo pakilimus ir atoslūgius, kurių metu paeiliui vienas iš dviejų myli stipriau. Dažnai pa-

---

*Jūs lyginate deimantais nusagstytą šakelę su belape šakele, ir šitas kontrastas atgaivina jūsų prisiminimus.

**Pavyzdys — Alfierio meilė anglų aristokratei (miledi Ligonjė), kuri tuo pat metu mylėjosi su savo tarnu ir taip žaismingai vaidino *Penelopę*. — „Gyvenimas", 2.

prasčiausiu koketavimu arba meile iš garbėtroškos atsakoma į aistringą meilę, ir čia dažniausiai jausmingiau myli moteris. Nors koks būtų vieno mylimųjų jausmas, bet kai tik vienas pradeda pavyduliauti, tuoj reikalauja, kad antrasis tenkintų aistringos meilės sąlygas. Garbėtroška paakina jam visus švelnios širdies poreikius.

Pagaliau niekas taip neįkyri meilėje iš susižavėjimo kaip aistringa partnerio meilė.

Dažnai protingas vyras, rodydamas dėmesį moteriai, tik sukelia jai minčių apie meilę ir sušvelnina sielą. Moteris toli gražu neatstumia protingo vyro, teikiančio jai tokį malonumą. Jis pradeda tikėtis.

Vieną gražią dieną ši moteris sutinka vyrą, kuris jai leidžia pajusti tai, apie ką kitas tiktai kalbėjo.

Nežinau, kaip veikia vyro pavyduliavimas mylimos moters širdį. Įkyrėjusio dūsautojo pavyduliavimas turėtų kelti begalinį pasišlykštėjimą, virstantį neapykanta, jeigu tas, dėl kurio pavyduliaujama, jai mielesnis už pavyduliautoją, nes mums malonus pavyduliavimas tik tų, dėl kurių patys galėtume pavyduliauti, sakydavo ponia de Kulanž.

Jeigu pavyduliautojas mylimas ir neturi jokio pagrindo pavyduliauti, jo pavyduliavimas gali įžeisti moteriškąjį išdidumą, kuriam taip sunku įtikti ir kurį taip sunku suvokti. Pavyduliavimas gali patikti išdidžioms moterims kaip naujas jų valdžios pasireiškimo būdas.

Pavyduliavimas gali patikti kaip ypatingas meilės įrodymas. Pavyduliavimas gali įžeisti itin subtilios moters drovumą.

Pavyduliavimas gali patikti kaip šaunumo rodymo būdas, *ferrum amant**. Įsidėmėkite, kad patraukia būtent šaunumas, o ne narsumas a la Tiuren, kuris gali puikiai derėti su širdies šaltumu.

Viena kristalizacijos principo pasekmių ta, kad moteris niekada neturi sakyti *taip* apgautam mylimajam, jeigu nori jį išlaikyti ateičiai.

---

*Jos myli geležį (*lot.*).

Taip geidžiame toliau mėgautis tuo tobulu paveikslu, kokį susikūrėme iš mylimos būtybės, kad iki to lemtingojo *taip*:

L'on va chercher bien loin, plutôt que de mourir,
Quelque pretexte ami pour vivre et pour souffrir.
André Chénier*

Prancūzijoje paplitęs anekdotas apie panelę de Someri, kuri, mylimojo sugauta nusikaltimo vietoje, drąsiai neigė faktą, o šiam prieštaraujant pasakė: „A! Aš gerai matau, kad jūs manęs nemylite. Jūs labiau tikite tuo, ką matote, negu tuo, ką aš jums sakau".

Susitaikyti su dievinama, tačiau neištikima mylimąja — tas pat, kaip durklo kirčiais griauti vis atsinaujinančią kristalizaciją. Nėra išeities, meilė turi mirti skaudžiai draskydama jūsų širdį kiekvieną savo agonijos akimirką. Tai vienas pačių nelaimingiausių aistros ir gyvenimo derinių. Reikėtų savyje rasti jėgų susitaikyti tik kaip draugams.

Trisdešimt septintas skyrius

Roksana

Pavyduliaujančios moterys nepasitiki, jos rizikuoja nepalyginti daugiau negu mes, jos daugiau aukojasi dėl meilės, turi mažiau pramogų ir, svarbiausia, kur kas mažiau galimybių patikrinti mylimojo elgesį. Moteris jaučia, kad pavyduliavimas ją žemina, nes atrodo, kad ji bėgioja paskui vyrą, kad tapo pajuokos objektu mylimojo akyse ir kad jis tyčiojasi iš pačių švelniausių jos jausmų. Neišvengiamai jai atsiranda polinkis į žiaurumą, tačiau ji negali nužudyti varžovės pateisinamai.

**Nesirenku mirties, kas ieško, tas suranda*
Ilganingą dingstį gyvenimui ir kančiai. (Pranc.)
Andrė Šenjė

Todėl moterims pavyduliavimas turėtų būti baisesnė kančia negu vyrams. Tai riba to, ką gali iškęsti dūžtanti žmogaus širdis, pilna bejėgio įsiūčio ir neapykantos sau*.

Žinau kitą vaistą nuo šios žiaurios ligos, be mirties to, kas buvo jos priežastis, ar to, kas nuo jos nukentėjo. Prancūziškąjį pavyduliavimą galima pamatyti ponios de La Pomerė iš „Žako fatalisto" istorijoje.

Larošfuko sako: „Gėda prisipažinti, kad pavyduliauji, tačiau didžiuojiesi tuo, kad tai patyrei ir gali patirti".** Nelaimingos moterys net nedrįsta prisipažinti, kad yra patyrusios šią žiaurią kančią, nes žmonių akyse jos atrodo be galo juokingos. Todėl tokia skaudi žaizda niekada neužgyja visiškai.

Jeigu šaltas protas mėgintų atlaikyti vaizduotės atakas, turėdamas nors šešėlį vilties, jog pasiseks, pasakyčiau iš meilės pavyduliaujančioms nelaimingoms moterims, kad didelio skirtumo esama tarp moterų ir vyrų neištikimybės. Moterims toks poelgis iš dalies *tiesioginis veiksmas*, iš dalies ženklas. Karinių mokyklų auklėjimo dėka vyrams tai joks *ženklas*. Dėl drovumo moterims, atvirkščiai, — tai pats pagrindinis atsidavimo ženklas. Blogas įprotis vyrams jį paverčia lyg kokia būtinybe. Ankstyvoje jaunystėje vadinamųjų *vyresniųjų* pavyzdys koledže verčia mus sudėti visą savo tuštybę, visus savo nuopelnus, įrodančius tokių pasisekimų gausą. Auklėjimas veikia priešingai.

Jei kalbėsime apie kokį nors veiksmą reiškiantį *ženklą*, tai štai: pykčio priepuolio ištiktas užverčiu stalą ant savo kaimyno kojos, sukeldamas jam pragarišką skausmą, tačiau, nepaisant nieko, viskas gerai baigiasi, o jei ne — užsimoju skelti jam antausį.

---

*Ši neapykanta būna viena pagrindinių savižudybės priežasčių. Nusižudoma siekiant atstatyti garbę.

**495 mintis. Nors aš to kiekvieną kartą nepaminėdavau, bet čia galima atpažinti daug kitų garsių rašytojų minčių.

Mėginu rašyti istoriją, o tokios mintys jau pačios yra faktai.

Skirtumas tarp lyčių neištikimybės požiūriu labai didelis: aistringa moteris gali atleisti neištikimybę, vyras — niekada.

Štai lemiamas aistringos meilės ir meilės iš *kerštо* skirtumo patikrinimas: neištikimybė moterims beveik sunaikina pirmąją ir padvigubina antrąją meilę.

Išdidžios moterys pavyduliavimą pridengia pasipūtimu. Ištisus vakarus jos būna tylios ir šaltos su vyru, kurį dievina, dėl kurio dreba, kad neprarastų, ir kurio akyse save mato ne itin patrauklią. Tai turėtų būti viena pačių baisiausių kančių, tai ir vienas neišsenkančių meilės nelaimių šaltinių. Norėdamas nuraminti šias pačios didžiausios mūsų pagarbos vertas moteris, vyras turi imtis kokių nors neįprastų ir ryžtingų žygių, būtinai apsimesdamas, kad nieko nepastebi. Pavyzdžiui, per dvidešimt keturias valandas susiruošti į tolimą kelionę dviese su ja.

Trisdešimt aštuntas skyrius

Apie kerštą dėl įžeistos savimeilės*

Kerštas — viena iš tuštybės apraiškų. Nenoriu, kad mano priešininkas turėtų viršų, todėl *pakviečiu savo priešininką vertinti mano nuopelnų.* Noriu padaryti įspūdį jo širdžiai. Štai dėl ko čia toli prasilenkiama su sveiku protu.

Kartais, norėdami pateisinti savo keistybę, mes tariamės, kad priešininkas nori mus apkvailinti.

Kerštas, kaip *garbės liga*, dažniau pasitaiko monarchijose ir tik labai retai tose šalyse, kur karaliauja įprotis vertinti poelgius naudos požiūriu. Taip, pavyzdžiui, yra Jungtinėse Amerikos Valstijose.

Kiekvienas žmogus, o juo labiau prancūzas, nemėgsta būti laikomas mulkiu, tačiau senojo monarchistinio

*Žinau, kad šia prasme žodis (*la pique*) skamba ne per daug prancūziškai, bet aš neturiu kuo jį pakeisti. Itališkai *puntiglio*, angliškai *pique*.

prancūzų charakterio* lengvabūdiškumas trukdė *kerštui* plėstis kur nors kitur, be koketavimo ar meilės iš susižavėjimo. Daug blogio kerštas pridarydavo tik tose monarchijose, kur dėl klimato žmonės niūresnio būdo (Portugalija, Pjemontas).

Prancūzijos provincialai susikuria juokingą kilnaus, žmonėse vertinamo vyro įvaizdį, paskui stoja prie lafeto ir taip išstovi visą gyvenimą, stebėdami, ar niekas nesiruošia peršokti per griovį. Natūralumas čia neįmanomas. Jie visą laiką susierzinę, ir ši manija net jų meilei suteikia juokingą atspalvį. Dėl to ir dėl pavyduliavimo viešnagė mažuose miesteliuose tiesiog nepakenčiama, ir to negalima pamiršti net gėrintis jų vaizdais. Patys stipriausi ir patys kilniausi jausmai paralyžiuojami vos prisilietus prie tokių civilizacijos lygio svyravimų. Šie buržua, be paliovos kalbėdami apie didelių miestų** moralinį supuvimą, pasidaro nepakenčiamai bjaurūs.

Keršto aistringoje meilėje negali būti, jis kyla iš moteriško išdidumo: „Jeigu aš leisiu savo mylimajam nederamai su manimi elgtis, jis ims manęs neapkęsti ir nebegalės daugiau mylėti". Arba prasidės pavyduliavimas su visais jo baisumais.

Pavyduliavimas trokšta mirties tam, ko jis bijo. Žmogus įžeista savimeile apie tai negalvoja, jis nori, kad jo priešas gyventų ir, svarbiausia, būtų jo triumfo liudytoju.

Stipriai įžeistą žmogų labai nuliūdintų jo varžovo atsisakymas varžytis su juo, nes varžovas gali turėti įžūlumo giliai širdyje spėti: „Jeigu toliau būčiau sukęs galvą šiai moteriai, pergalė būtų buvusi mano".

Keršto dėl įžeistos savimeilės atveju galutiniu tikslu nesidomima, čia kalbama tik apie pergalę. Tai gerai matyti

*Trys ketvirtadaliai prancūzų didikų apie 1778 metus šalyje, kur įstatymai vykdomi neatsižvelgiant į asmenis, būtų buvę persekiojami teismo.

**Kadangi pavyduliaudami vienas kitam jie atlieka policininkų vaidmenį visuose meilės reikaluose, provincijoje mažiau meilės ir daugiau ištvirkimo. Italija šiuo atžvilgiu laimingesnė.

iš Operos mergšių romanų: atitolinkite varžovę, ir tariamoji aistra, vertusi moterį vos ne šokti pro langą, tą pačią akimirką užgęsta.

Atvirkščiai negu aistringai mylint, meilė iš keršto dėl įžeistos savimeilės akimirksniu praeina. Užtenka, kad priešininkas tiesiai pareiškia, jog atsisako kovos. Tačiau šitos maksimos nesiimu toliau nagrinėti, nes turiu tik vieną pavyzdį, kuris kelia kai kurių abejonių. Štai faktas, tegu skaitytojas pats sprendžia. Donja Diana, jauna dvidešimt trejų metų mergina, vieno turtingiausių ir išdidžiausių Sevilijos buržua duktė. Ji, be abejo, graži, net raiškaus grožio, garsėja protu ir dar labiau išdidumu. Ji aistringai pamilo, bent jau taip atrodė, jauną karininką, kurio jos šeima nenorėjo. Karininkas kartu su Morilju išvyko į Ameriką. Jie be perstogės susirašinėjo. Vieną kartą dideliame priėmime pas donjos Dianos motiną kažkoks kvailys praneša apie šio mielo jaunuolio mirtį. Visų akys nukrypsta į ją, o ji ištaria tik šiuos žodžius: *„Gaila, toks jaunas!"* Kaip tik tą dieną mes buvome perskaitę senojo Mesindžerio pjesę, kuri baigiasi tragiškai, tačiau kurios herojė, sužinojusi apie savo mylimojo mirtį, išlieka tariamai rami. Mačiau, kaip, nepaisant savo išdidumo ir neapykantos, sudrebėjo motina, o tėvas išėjo, norėdamas paslėpti savo džiaugsmą. Tokioje aplinkoje, tarp apstulbusių žiūrovų, dėbčiojančių į kvailšą pasakotoją, donja Diana viena išliko rami ir toliau kalbėjosi lyg niekur nieko. Išsigandusi motina liepė kambarinei ją stebėti, tačiau merginos gyvenime jokių permainų neįvyko.

Po dvejų metų jai pradėjo mergintis labai gražus jaunuolis. Šį kartą taip pat ir dėl tos pačios priežasties, kadangi pretendentas buvo nekilmingas, donjos Dianos tėvai griežtai pasipriešino vedyboms, o ji pareiškė, kad jos vis tiek įvyks. Tarp tėvo ir dukters prasideda įžeistų savimeilių kova. Jaunuoliui uždraudžiama rodytis jų namuose. Donjos Dianos daugiau nebevežioja į kaimą ir beveik neišleidžia į bažnyčią. Su didžiausiu skrupulingu-

mu iš jos atimama bet kokia galimybė pasimatyti su mylimuoju. Jis persirenginėja ir retkarčiais slaptai su ja susitikinėja. Kuo toliau, tuo labiau ji spyriojasi ir atstumia puikias partijas, net atsisako titulo ir aukštos padėties Ferdinando VII dvare. Visas miestas kalba apie abiejų įsimylėjėlių negandas ir jų herojišką pastovumą. Pagaliau priartėja donjos Dianos pilnametystė. Ji duoda tėvui suprasti, kad pasinaudos teise spręsti pati. Artimieji, išstumti iš savo paskutinių įsitvirtinimų, pradeda derėtis dėl vestuvių. Kai jau pusiau nusprendžiama oficialiame abiejų šeimų susirinkime po šešerių pastovumo metų, jaunuolis donjos Dianos atsisako*.

Po valandėlės lyg nieko nebūta. Ji nusiramino. Galbūt tai buvo meilė iš keršto? O gal tai buvo didi siela, neatskleidžianti kitų akims savo skausmo?

Sakyčiau, aistringa meilė dažnai tampa laiminga tik dėl užgautos *savimeilės*; tokiais atvejais atrodo, kad ji gaus viską, ko tik panorės. Jos skundai būtų juokingi ir beprasmiški. Ji niekam negali pasiskųsti savo bėda, tačiau be paliovos jaučia ją ir tuo įsitikina vis iš naujo. Nelaimės įrodymai susipina, jei taip galima pasakyti, su pačiomis palankiausiomis aplinkybėmis, kurios labiausiai tinka žavioms iliuzijoms kurti. Ši bėda parodo atstumiantį savo veidą pačiais švelniausiais momentais, lyg mesdama iššūkį mylimajam, o tuo pat metu jam leidžia pajusti, kokia didelė laimė būti mylimam ir kad ši puiki, tačiau bejausmė būtybė, kurią jis spaudžia savo glėbyje, šios laimės jam niekada nesuteiks. Po pavyduliavimo ši nelaimė pati baisiausia.

Viename dideliame mieste** iki šiol prisimenamas geras, švelnus žmogus, kurį toks įsiūtis privarė prie to, jog

*Kasmet pasitaiko keletas atvejų, kai moterys pametamos tokiu negražiu būdu, ir aš atleidžiu rimtoms moterims jų nepasitikėjimą. — Mirabeau. *Lettresà Sophie.* — Despotiškose šalyse viešoji nuomonė nieko nereiškia: svarbu tik pašos palankumas.

**Livornas, 1819 metai.

nužudė savo mylimąją, mylėjusią jį vien savo sesers pykčiui. Vieną vakarą jis ją pakvietė dviese paplaukioti jūroje gražia savo darbo valtele. Išplaukęs į atvirą jūrą, jis nuspaudė spyruoklę, valtelė prasivėrė, ir ji dingo amžinai.

Teko matyti, kaip vienas šešiasdešimtmetis pasiėmė išlaikytine mis Kornel — pačią įnoringiausią, pačią beprotiškiausią, pačią nuostabiausią, tiesiog stulbinančią Londono teatro aktorę. „Jūs tikitės, kad ji bus jums ištikima?" — klausė jo. „Nė truputėlio. Tačiau ji mane mylės galbūt beprotiškai".

Aktorė mylėjo jį ištisus metus, kartais net iki proto aptemimo, tris mėnesius iš eilės nedavė jam jokio pagrindo skųstis. Įvairiomis dingstimis jis sukurstė papiktinančią įžeistų savimeilių kovą tarp meilužės ir dukters.

Įžeista savimeilė triumfuoja meilėje iš susižavėjimo, nulemdama jos likimą. Pagal šį požymį lengviau atskirti meilę iš susižavėjimo nuo aistringos meilės. Yra sena karo laikų taisyklė, su kuria supažindinami į pulką atvykę jaunuoliai: jei gautų leidimą apsigyventi namuose, kur yra dvi seserys, ir jei norėtų būti vienos jų mylimas, dėmesį turėtų rodyti antrajai. Jeigu norėsite būti mylimas vienos jaunų, į romanus linkusių ispanių, užteks nuoširdžiai ir kukliai parodyti, kad namų šeimininkė nė kiek nejaudina jūsų širdies. Šitą naudingą taisyklę sužinojau iš mielojo generolo Lasalio. Tai pats pavojingiausias aistringos meilės būdas.

Meile dėl įžeistos savimeilės sutvirtinti vedybiniai saitai būna laimingiausi, jei nepriskirsime čia santuokų iš meilės. Už poros mėnesių po vestuvių*, įsigydami kuklutę meilužę, daugelis vyrų metų metams užsitikrina savo žmonų meilę. Taip šeimoje įsišaknyja nenugalimas įprotis galvoti tik apie vieną žmogų, ir šeimos saitai tampa nesutraukomi.

Jei Liudviko XV laikų dvare buvo žinoma, kad žymi dama (ponia de Šuazel) dievina savo vyrą**, tai tik to-

*Prisiminkime „Keistuolio išpažintį" (misis Opi pasakojimas).

**Ponios Diu Defan „Laiškai", Lozeno „Memuarai".

dėl, kad, regis, jis gyvai domėjosi jos seserimi kunigaikš tiene de Gramon.

Pati vangiausia meilužė, parodžiusi, kad atiduoda pirmenybę kitam vyrui, atima mums ramybę ir uždega mūsų širdyje aistrą.

Italo drąsa slypi pykčio priepuolyje, vokiečio — akimirkos svaigulyje, ispano — išdidumo protrūkyje. Jeigu egzistuotų tauta, kurios drąsa glūdėtų įžeistos savimeilės grumtynėse kareivių kuopose arba divizijos pulkuose, pralaimėjimo atveju nebūtų jokio atramos taško ir niekas nežinotų, kaip sustabdyti tokios tautos kariuomenės bėgimą. Šiems tuščiagarbiams bėgliams juokinga kvailystė atrodytų numatyti pavojų ir mėginti jo išvengti.

„Reikia tik atsiversti kokį nors kelionės į Šiaurės Amerikos laukinių šalį aprašymą,— sako vienas simpatingiausių prancūzų filosofų*,— ir jūs sužinosite, kad įprastinis karo belaisvių likimas buvo ypatingas ne tuo, kad juos degindavo gyvus ir valgydavo, o tuo, kad, pririšę prie stulpo šalia liepsnojančio laužo, įniršio pagauti keletą valandų kankindavo neapsakomai žiauriai ir rafinuotai. Reikia perskaityti, ką apie šias siaubingas scenas pasakoja keliautojai, kanibališko džiaugsmo ir ypač vaikų ir moterų šėlsmo, jų šiurpių pramogų lenktyniaujant žiaurumu liudytojai. Reikia perskaityti, ką jie dar priduria apie herojišką belaisvio tvirtumą, neišsenkantį šaltakraujiškumą: belaisvis ne tik neparodo nė ženklo skausmo, bet, drąsiai žiūrėdamas mirčiai į akis, su didingu išdidumu, su karčiausia ironija, su užgauliausiu sarkazmu meta iššūkį savo budeliams, apdainuodamas savuosius žygdarbius, skaičiuodamas savo nukautus čia esančiųjų tėvus ir draugus, detalizuodamas jų kančias, kurias privertė iškęsti, ir apkaltindamas aplinkinius silpnumu, bailumu, nemokėjimu kankinti, kol pagaliau iš įtūžio apkvaitę priešai jį suplėšo į gabalus ir ryja gyvą jo paties akyse, kol jis išleidžia paskutinį atodūsį kar-

*Volney. *Tableau des-États-Unis d'Amérique.*

tu su paskutiniu keiksmažodžiu*. Visa tai neįtikėtina civilizuotose tautose, kaip pasaka atrodo patiems narsiesiems mūsų grenadierių kapitonams, o palikuonys tuo apskritai suabejos".

Šis fiziologinis reiškinys priklauso nuo ypatingos belaisvio dvasios būsenos, kuri sukelia savimeilių kovą tarp jo, iš vienos pusės, ir jo budelių, iš kitos. Tai nelyginant garbėtroškų varžybos, kuriose nebus nusileidžiama.

Mūsų šaunieji karo chirurgai dažnai stebėjo, kaip sužeistieji, ramioje proto ir jausmų būsenoje galį garsiai šaukti, per kai kurias operacijas, atvirkščiai, rodo tik rimtį ir sielos didybę, jei jie yra atitinkamai nuteikti. Kalbama apie garbės jausmo sužadinimą, iš pradžių atsargiai tikinant, paskui dirgliai paprieštaraujant, kad jie negalėsią ištverti operacijos nešaukdami.

Trisdešimt devintas skyrius

Apie meilę, grindžiamą ginčais

Tokia meilė esti dviejų atmainų:

1. Kada tas, kuris ginčijasi, myli.
2. Kada pastarasis nemyli.

Jeigu vienas iš mylimųjų daug pranašesnis tuo, ką jie abu vertina, tai antrojo meilė neišvengiamai turi užgesti, nes anksčiau ar vėliau neapykantos baimė visiškai sustabdys kristalizaciją.

Vidutinybėms nėra nieko labiau nepakenčiamo už kito protinį pranašumą: štai kur šiuolaikinio pasaulio neapykantos šaltinis. Jeigu nesijaučiame nusižengę šiai taisyklei, kai apima baisi neapykanta, tai tik todėl, kad žmonėms, kuriuos ji išskiria, nebūtina gyventi kartu. Bet kaip bus su

*Žmogus, įpratęs prie tokių reginių ir jaučiantis, kad pats gali tapti jų herojumi, moka sutelkti dėmesį tik į dvasios didybę, ir tada šis reginys jam pačiam teikia gilų ir stiprų, bet pasyvų pasitenkinimą.

meile, kur viskas natūralu, ypač iš pranašesniojo pusės, nes jis pranašumo nemaskuoja jokiomis viešomis atsargumo priemonėmis?

Kad aistra galėtų gyvuoti, žemesnysis turi mokėti pakritikuoti partnerį, kitaip pastarasis negalės uždaryti lango, kad antrasis nesijaustų dėl to įžeistas.

Pranašusis susikuria iliuziją, kad meilei, kurią jis jaučia, niekas negresia, o beveik visos mylimojo silpnybės jį padaro dar brangesnį.

Po abipusės aistringos meilės tarp vienodo intelekto žmonių patvariausia turėtų būti *ginčais grindžiama meilė*, kai ginčo iniciatorius nemyli. Pavyzdžių galima būtų rasti anekdotuose apie kunigaikštienę de Beri (Diuklo memuarai).

Pagal savo prigimtį priklausydama šaltiems įpročiams, pagrįstiems proza ir egoizmu ir neatskiriamai lydintiems žmogų iki kapo duobės, ši meilė gali trukti net ilgiau už aistringą meilę. Tačiau tai jau nebe meilė, o meilės sukurtas įprotis, kuriam iš aistros likę tik prisiminimai ir fizinis malonumas. Šį įprotį paprastai turi nelabai kilnios sielos. Kiekvieną dieną vyksta maža drama: „Ar jis mane bars?“ — kuri teikia vaizduotei peno panašiai kaip aistringai meilei kasdien reikalingas koks nors naujas švelnumo įrodymas. Prisiminkime anekdotus apie ponią d'Udeto ir Sen Lamberą*.

Gali būti, kad išdidumas atsisakys priprasti prie tokio suinteresuotumo, ir tada po kelių audringų mėnesių išdidumas meilę sunaikins. Tačiau matome, kad prieš žūdama ši tauri aistra ilgai priešinasi. Maži laimingos meilės ginčai ilgai kuria iliuzijas širdyje, kuri vis dar myli ir jaučia, kad su ja nederamai elgiamasi. Keletas švelnių susitaikymų šį perėjimą gali padaryti pakenčiamesnį. Kokio nors slapto liūdesio, kokios nors likimo negandos dingstimi mes atleidžiame žmogui, kurį kitados karštai mylėjome.

*Jei neklystu, tai ponios d'Epinė arba Marmontelio „Memuarai“.

Pagaliau priprantama prie to, kad su tavimi ginčijamasi. Iš tikrųjų, kur dar, be aistringos meilės, be žaidimo, be valdžios*, galima rasti kitą kasdieninių interesų šaltinį, kuris galėtų susilyginti su juo savo gyvastingumu? Jei ginčo iniciatorius miršta, matome, kad jį pragyvenusi auka lieka amžinai nenuraminama. Šis principas sutvirtina daugelio buržuazinių vedybų saitus. Baramasis geba visą dieną kalbėti apie tai, kas jam labiausiai patinka.

Esama tariamos meilės ginčų pagrindu. Trisdešimt trečio skyriaus idėją aš pasiskolinau iš vienos didžiai protingos moters laiško:

„Visą laiką kankina maža abejonė, kurią reikia išblaškyti — štai čia slypi aistringos meilės akimirkų troškulys... Kadangi būgštavimai jos niekuomet neapleidžia, jos malonumai niekada negali atsibosti".

Niurzgliams, blogai išauklėtiems arba iš prigimties smarkiems žmonėms ši maža abejonė, kurią reikia išblaškyti, ši lengva baimė prasiveržia ginču.

Jeigu mylima būtybė nepasižymi dideliu jautrumu, rūpestingo auklėjimo vaisiumi, ji gali patirti daugiau gyvumo ir dėl to — daugiau malonumo tokioje meilėje. Jei, nepaisant didžiausių dvasios subtilybių, tu regi *pasiutėlį*, pirmąją savo paties jausmų auką, sunku jo nemylėti dar stipriau. Lordas Mortimeras labiausiai ilgisi savo meilužės žvakidžių, kurias ji jam paleisdavo į galvą. Iš tikrųjų, jeigu išdidumas atleidžia ir pakenčia tokius įspūdžius, reikia pripažinti, kad jie žūtbūtinai kariauja su nuoboduliu, šiuo dideliu laimingųjų priešu.

Sen Simonas, vienintelis Prancūzijos istorikas, taip rašo (V tomas):

„Po daugelio greit praėjusių romanų kunigaikštienė de Beri įsimylėjo Rioną, Eidi šeimos jaunesnįjį, ponios Biron

---

*Nors ką kalbėtų kai kurie veidmainiai ministrai, valdžia teikia didžiausią pasitenkinimą. Man atrodo, tik meilė gali sėkmingai rungtyniauti su ja, bet meilė — laiminga liga, kurios negalima gauti kaip ministro kėdės.

sesers sūnų. Jis nebuvo nei gražus, nei protingas. Tai buvo neaukštas, kūningas, išbalęs, pūstažandis vaikinas spuoguotu veidu, pats visas vos ne pūlinys. Jis turėjo puikius dantis, bet neįsivaizdavo, kad gali sukelti aistrą, kuri greitai tapo nežabota, beribė, nors ir netrukdė atsitiktiniams įsimylėjimams ir įnoriams. Jis neturėjo nė skatiko, užtat turėjo daug brolių ir seserų, kurie irgi nebuvo piniguočiai. Ponas Ponsas ir jo žmona, kunigaikštienės de Beri aprangos tvarkytoja, jo giminaitė ir kraštietė, pasikvietė jaunuolį, dragūnų pulko leitenantą, norėdama jam padėti. Vos tik jam atvykus, juo susižavėjo, ir jis tapo Liuksemburgo rūmų šeimininku.

Ponas de Lozenas, kurio sūnėnas jis buvo, tyliai iš to pakikendavo. Jis buvo sužavėtas ir matė save atgimusį Liuksemburgo rūmuose Madmuazelės laikais. Jis jam davinėjo patarimus, o Rionas, švelnus ir iš prigimties mandagus bei pagarbus, geras ir garbingas berniukas, klausė jų. Tačiau greit jis pajuto savo kerų galią, kurie galėjo pavergti tik nesuprantamą kunigaikštienės fantaziją. Nepiktnaudžiaudamas savo galia prieš kitus, jis buvo visų mylimas, tačiau su kunigaikštiene elgėsi taip, kaip kadaise Lozenas su Madmuazele. Greit jis buvo išdabintas pačiais puošniausiais nėriniais, aprengtas pačiais prabangiausiais frakais, aprūpintas pinigais, sagtimis, brangenybėmis; jis stengėsi būti trokštamas, jam patikdavo sužadinti kunigaikštienei pavyduliavimą ir pačiam atrodyti pavyduliaujančiam. Jis dažnai ją pravirkdydavo. Po truputėlį jis ją pripratino nieko nedaryti be jo leidimo, net pačių nereikšmingiausių dalykų: kartais jis ją sulaikydavo jau pasiruošusią vykti į Operą, o kartais vertė ją važiuoti ten prieš jos valią. Jis spirdavo ją padaryti ką nors gero damoms, kurių ji nemėgo arba joms pavyduliavo, ir ką nors blogo žmonėms, kurie jai patiko ir kuriems jis tariamai pavyduliavo. Net savo aprangoje ji neturėjo nė mažiausios laisvės. Jis linksminosi versdamas ją keisti šukuoseną arba drabužius, kai ji būdavo jau visiškai pasiruošusi, ir tai atsitikdavo taip dažnai ir sykiais viešai, kad galų gale

jis ją įpratino iš vakaro išklausyti jo nurodymus dėl ateinančios dienos tualetų ir dienotvarkės, bet rytą jis viską keisdavo, o kunigaikštienė plūsdavo ašaromis. Galiausiai per patikimus tarnus ėmė siuntinėti jam laiškelius, nes jis apsigyveno pas ją beveik iš karto, vos atvykęs į Liuksemburgo rūmus. Tol, kol ji rengdavosi, laiškeliai būdavo siuntinėjami po keletą kartų su paklausimais, kokius kaspinus, kokius papuošalus jai pasirinkti, kokią suknelę apsivilkti, o jis beveik visada versdavo ją nešioti tai, ko jai visai nesinorėjo. Jei kartkartėmis ji išdrįsdavo leisti sau kokį mažmožį be jo sutikimo, jis elgdavosi su ja kaip su tarnaite, ir dažnai verksmai nenutildavo po keletą dienų.

Prašmatnioji kunigaikštienė, taip mėgusi rodytis ir jaustis be galo išdidi, nusižemindavo iki slaptų vakarienių su juo ir su kažkokiais abejotinais žmonėmis, nors niekas negalėdavo kartu su ja sėdėti už stalo, jei nebūdavo kilmingo princo. Jėzuitas Riglė, pažinojęs ją nuo vaikystės ir auklėjęs, galėdavo dalyvauti privačiose vaišėse nepatirdamas gėdos ir jos neapsunkindamas. Ponia de Muši buvo visų šių keistybių patikėtinė. Ji kartu su Rionu kviesdavo svečius ir parinkdavo laiką. Ši dama sutaikydavo įsimylėjėlius, ir toks gyvenimas Liuksemburgo rūmuose niekam nebuvo paslaptis. Čia visi kreipdavosi į Rioną: šis savo ruožtu stengėsi sugyventi su visais ir visiems reikšti pagarbą, kurios viešai nerodydavo tik kunigaikštienei. Visų akivaizdoje jis sau leisdavo šiurkščiai atsiliepti, priversdamas aplinkinius nuleisti akis, kunigaikštienę nurausti, neslepiant savo jausmų jam".

Rionas buvo vienintelis kunigaikštienės vaistas nuo nuobodulio.

Viena garsi moteris netikėtai pasakė Bonapartui, kuris tuo metu buvo gerbiamas jaunas generolas, dar nenusikaltęs laisvei: „Generole, moteris gali būti tik jūsų žmona arba seserimi". Herojus komplimento nesuprato. Buvo gražiai atsikeršyta. Tokioms moterims patinka, kai meilužiai jų neapkenčia, jie joms patinka tik žiaurūs.

Vaistai nuo meilės

Šuolis nuo Leukadės uolos buvo puikus reginys Antikoje. Iš tiesų, vaistų nuo meilės beveik nėra. Reikia ne tik pavojaus, ypač atkreipiančio žmogaus dėmesį į savisaugą*, bet ir, o tai dar sunkiau, nuolatinės pavojaus grėsmės, kurios galima būtų išvengti tik didelio vikrumo ir savisaugos instinkto dėka. Nematau nieko kito kaip šešiolikos dienų audrą „Don Žuane"** arba pono Košlė laivo katastrofą maurų šalyje. Kitaip labai greitai priprantama prie pavojaus ir dar su didesniu žavėjimusi pradedama galvoti apie mylimąją einant sargybą už dvidešimties žingsnių nuo priešo.

Be paliovos kartojame, kad stipriai mylintis žmogus *patiria palaimą* ar *virpa* iš baimės vaizduotėje, ir gamtoje nėra nieko, kas jam neprimintų jo mylimosios. Taigi patirti palaimą ar baimę — itin įdomus užsiėmimas, palyginus su juo, nublanksta visi kiti.

Draugas, susirūpinęs, kad ligonis pasveiktų, iš pat pradžių turi stoti mylimos moters pusėn, o tarp kitko, visi draugai, kurie turi daugiau uolumo negu proto, elgiasi kaip tik priešingai.

Vadinasi, bus susiremta su juokingai nelygiomis jėgomis atakuojant šią nuostabiausių iliuzijų visumą, kurią kadaise pavadinome kristalizacija***.

Gydantis draugas turi neišleisti iš akių to momento, kai iškyla klausimas: tikėti ar netikėti kokiu nors absurdu, o įsimylėjėlis turi rinktis, ar praryti šitą absurdą, ar atsisakyti visko, kas jį sieja su gyvenimu. Jis prarys ir, nors koks būtų protingas, neigs pačias akivaizdžiausias

*Pavojai, kuriuos išgyveno Henris Mortonas „Klaide". — *Old Mortality*, IV t.

**Pernelyg išgarsinto lordo Bairono.

***Šis žodis atsirado tik kalbos glaustumo sumetimais, ir atsiprašome už jį.

mylimosios ydas, pačias siaubingiausias jos išdavystes. Štai kodėl aistringoje meilėje per trumpą laiką viskas atleidžiama.

Jei mylimasis šalto ir blaivaus būdo, gali užmerkti akis prieš ydas tik tada, kai jas pamatys jau po kelių aistros* mėnesių.

Nesistengdamas šiurkščiai ir atvirai įsimylėjėlio mintis nukreipti kitur, gydantis draugas turi be atvangos su juo kalbėtis apie jo meilę ir jo mylimąją ir sykiu jo kelyje sukurti daugybę mažų įvykių. Kelionė *izoliuoja*, tačiau negydo**, ir niekas taip švelniai neprimena mylimosios kaip kontrastai. Puošniausiuose Paryžiaus salonuose, savo patrauklumu labiausiai garsėjančių moterų draugėje, aš visų labiausiai mylėjau savo vargšę mylimąją, vienišą ir liūdną savo mažame namelyje Romanijoje***.

Puikiame ištaigingame salone, jausdamasis lyg tremtyje, laikrodyje sekiau laiką, kada ji išeina pėsčia iš namų aplankyti draugės. Stengdamasis ją pamiršti, supratau, kad kontrastai — tai nors ir ne tokių gyvų, bet tiesiog dangiškų prisiminimų šaltinis. Mes jų ieškome tose vietose, kur kadaise susitikinėdavome su mylimąja.

Kad išsiskyrimas būtų naudingas, gydantis draugas visada turi būti čia pat ir skatinti įsimylėjėlį visokeriopai vertinti savo meilės įvykius, kartu šiuos vertinimus ištęsiant iki nuobodžiausių ir padrikiausių, kol jie virsta banaliais posakiais. Pavyzdžiui: „Nesiseka būti švelniam ir sentimentaliam po pietų, pagyvintų geru vynu".

Jeigu taip sunku pamiršti moterį, šalia kurios jūs buvote laimingas, tai dėl to, kad vaizduotė nepavargdama prikelia ir išgražina kai kuriuos momentus.

Nieko nekalbu apie išdidumą, žiaurų ir galingą vaistą, kuriuo negali pasinaudoti švelnios sielos.

---

* Mme Dornal et Serigny. *Confessions du Comte de*, de Duclos.* Generolo Abdalos mirtis Bolonijoje.

**Aš beveik kasdien verkiau (brangūs žodžiai, ištarti birželio 10).

***Salviatis.

Pirmosios Šekspyro „Romeo“ scenos sukuria žavų paveikslą: žmogus, liūdnai sakantis: *„She hath forsworn to love*“* — anaiptol nepanašus į tą, kuris, patyręs laimę, sušunka: *„Come what sorrow can!“***

Trisdešimt devintas c skyrius

Her passion will die like a lamp
for want of what the flame should feed upon.
*„Lammermoor“, II****

Gydantis draugas turi vengti blogų dingsčių, pavyzdžiui, kalbų apie *nedėkingumą*. Tai atgaivintų kristalizaciją, duotų šansą pergalei ir naujam malonumui.

Meilėje negali būti nedėkingumo: dabarties malonumas atperka viską, net pačias didžiąsias aukas. Nematau kitos kaltės kaip nuoširdumo stygių. Kaltinti tenka tik savo dvasios būseną.

Vos tik gydantis draugas ima tiesiogiai atakuoti meilę, įsimylėjėlis atsako: „Būti įsimylėjusiu net pykstant ant mylimosios — tai reiškia pagal jūsų pirklišką stilių turėti loterijos bilietą, kurio laimėjimas šimtus kartų didesnis už viską, ką jūs galite pasiūlyti man savo abejingame ir savanaudiškame pasaulyje. Reikia turėti daug tuštybės, be to, niekingos, kad jaustumeisi laimingas vien dėl rodomo palankumo. Nesmerkiu žmonių už tai, kad jie taip elgiasi savajame pasaulyje. Bet greta Leonoros aš surasdavau pasaulį, kur viskas buvo dieviška, švelnu, kilnu. Pati aukščiausia ir beveik neįtikėtina jūsų pasaulio dorybė per mūsų pokalbius man atrodydavo paprasčiausia ir kasdieniškiausia. Leiskite man bent pasvajoti apie laimę praleisti gyvenimą šalia tokios būtybės. Nors puikiai matau, kad mane

*Ji prisiekė nemylėti (*angl.*).

**„O varge, kas bus — tebūnie!“ (*Angl.*)

***Jos aistra neužges kaip žibintas, kuriam trūksta to, kas maitina liepsną. „Lamermūro sužadėtinė“.

pražudė šmeižtas ir kad nieko nebegaliu tikėtis, aš dėl jos bent jau savo keršto atsisakysiu".

Meilę sustabdyti galima tik pradžioje. Be greito išvykimo ir priverstinių diduomenės linksmybių, kaip grafienės Kalemberg atveju, esama daugybės mažų gudrybių, kurių gali griebtis gydantis draugas. Pavyzdžiui, lyg netyčia atkreips jūsų dėmesį į tai, kad mylima moteris ten, kur jokios reikšmės neturi jūsų nesantaika, nerodo jums tokio mandagumo ir pagarbos, kokią rodo jūsų varžovui. Užteks mažiausių dalykų, nes meilėje viskas — *ženklai.* Pavyzdžiui, eidama į ložę, ji nesiremia į jūsų ranką. Toks aistringos širdies tragiškai suvoktas menkniekis kiekvienam kristalizaciją formuojančiam sprendimui suteikia žeminantį niuansą, užnuodija meilės šaltinį ir gali ją sugriauti.

Galima apkaltinti mūsų draugui neprielankią moterį kokia nors juokinga fizine yda, kurios neįmanoma patikrinti; jei įsimylėjėlis ir galėtų tokį gandą patikrinti, tai, net gandui pasitvirtinus, vaizduotė jį tiek sušvelnintų, kad jis greit nustotų šią ydą pastebėti. Kovoti su vaizduote gali tik pati vaizduotė. Henrikas III tai labai gerai žinojo, kai skleidė piktas paskalas apie kunigaikštienę de Monpansjė.

Štai kodėl, norint apsaugoti jauną merginą nuo meilės, reikia ypač saugoti jos vaizduotę. Ir kuo harmoningesnė, kuo kilnesnė ir didingesnė būtų jos siela, žodžiu, kuo labiau ji būtų verta mūsų pagarbos, tuo didesnis pavojus jos tykotų.

Jaunai merginai pavojinga leistis į vis tuos pačius prisiminimus apie tą patį žmogų. Jeigu dėkingumas, žavėjimasis ar smalsumas stiprina atmintyje susikurtus ryšius, mergina jau beveik atsidūrusi ant bedugnės krašto. Kuo didesnis įprastinio gyvenimo nuobodulys, tuo tikriau veikia nuodai, vadinami dėkingumu, susižavėjimu, smalsumu. Tokiu atveju reikalinga neatidėliotina, greita ir veiksminga pramoga.

Štai kodėl tam tikras rūstumas ir *abejingumas* pažinties pradžioje, jeigu šis vaistas natūralus, yra beveik patikima priemonė įgyti protingos moters pagarbai.

Pirmos knygos pabaiga

Keturiasdešimtas skyrius

Visos meilės atmainos, visos vaizduotės atmainos turi šešių temperamentų atspalvius:

sangvinikas, arba prancūzas, arba ponas Frankejis (ponios d'Epinė „Memuarai");

cholerikas, arba ispanas, arba Lozenas (Pegiljemas Sen Simono „Memuaruose");

melancholikas, arba vokietis, arba Šilerio Don Karlas;

flegmatikas, arba olandas;

nervingas, arba Volteras;

atletiškas, arba Milonas de Krotonas*.

Jeigu temperamentas turi įtakos garbėtroškai, šykštumui, draugiškumui ir t.t., ir t.t., tai kokią įtaką jis turi meilei, kurioje neišvengiamai įsimaišęs fizinis pradas?

Sakykime, visos meilės atmainos gali būti skirstomos į keturis tipus, kuriuos jau nustatėme:

aistringa meilė, arba Žiuli d'Etanž,

meilė iš susižavėjimo, arba koketavimas,

fizinė meilė,

meilė iš garbėtroškos (buržua akyse kunigaikštienė niekada neturi daugiau kaip trisdešimt metų).

Šias keturias meilės atmainas reikia peržiūrėti pagal šešių temperamentų ypatumus vaizduotės atžvilgiu. Tiberijus neturėjo beprotiškos Henriko VIII vaizduotės.

Vėliau peržiūrėsime visus gautus derinius pagal valdymo būdo ir nacionalinio charakterio nulemtus ypatumus:

---

*Žr. Cabanis, *influence du physique*, ir t.t.

1. Azijietiškas despotizmas, kokį matome Konstantinopolyje.

2. Absoliuti monarchija kaip valdant Liudvikui XIV.

3. Aristokratija, kurią maskuoja chartija arba nacijos valdžia, tenkinanti turtingųjų interesus kaip Anglijoje, griežtai laikantis biblinės moralės.

4. Federalinė respublika arba visų interesams atstovaujanti vyriausybė kaip Jungtinėse Amerikos Valstijose.

5. Konstitucinė monarchija, arba...

6. Valstybė, kurioje vyksta revoliucija, kaip Ispanija, Portugalija, Prancūzija. Tokia situacija šalyje skatina visiems gyvas aistras, papročiai tampa natūralūs, visokios kvailystės, tariamos dorybės, kvailos elgesio taisyklės* išnyksta, jaunimas surimtėja ir ima neapkęsti koketavimo ir meilės iš garbėtroškos.

Tokia būklė gali trukti ilgai ir suformuoti visos kartos įpročius. Prancūzijoje ji prasidėjo 1788 metais ir truko iki 1802 metų, o 1815 metais vėl atsinaujino, ir Dievas žino, kiek tai tęsis.

Po tokio bendro meilės aptarimo reikia atkreipti dėmesį į amžiaus skirtumus ir pagaliau į individualias savybes.

Pavyzdžiui, galima taip pasakyti: „Drezdene, pas grafą Volšteiną, aš mačiau meilę iš garbėtroškos; melancholiškas temperamentas, monarchistiniai įpročiai, trisdešimt metų amžius ir... individualios savybės.

Toks nagrinėjimo būdas lengvesnis ir atšaldantis galvą tam, kuris imasi spręsti apie meilę, šį labai svarbų ir labai keblų dalyką.

Panašiai kaip fiziologijoje žmogus apie save negali žinoti beveik nieko, nepasitelkęs į pagalbą lyginamosios anatomijos, taip aistrų srityje garbėtroška ir daugelis kitų iliuzijas žadinančių priežasčių tik iš svetimų silpnybių padeda mums suprasti, kas vyksta mumyse pačiuose. Jei atsitiktinai šis esė jums duotų naudos, tai tik dėl to, kad jis

*Ministro Rolano batai be sagčių: „Ak pone, viskas pražuvo!" — pastebi Diumurjė. Per posėdį, dalyvaujant karaliui, susirinkimo pirmininkas užsideda koją ant kojos.

nuteiks jūsų protą tokiems palyginimams. Juos skatindamas, pamėginsiu nubrėžti keletą bendrų meilės būdo štrichų skirtingose nacijose.

Atleiskite, kad taip dažnai grįžtu Italijon. Kai dabar Europoje tokie papročiai, tai vienintelė šalis, kur mano aprašytas augalas auga laisvėje. Prancūzijoje — garbėtroška, Vokietijoje — pretenzinga ir juokingai kvaila filosofija, Anglijoje — drovus, kenčiantis, kerštingas išdidumas smaugia meilę arba ją stumia vingriu keliu*.

Keturiasdešimt pirmas skyrius

Nacijų skirtumai meilės atžvilgiu. Apie Prancūziją

Stengiuosi išvengti šališkumo ir išlikti šaltu filosofu.

Ugdomos mielų prancūzų, kurie trokšta tik garbės ir fizinių malonumų, prancūzės yra ne tokios veiklios, ne tokios energingos, ne tokios pavojingos ir, svarbiausia, ne tokios mylimos ir galingos kaip ispanės ar italės.

Moters galia matuojama nelaimės, kuria ji gali nubausti savo mylimąjį, mastu. Tačiau kai vyras apsėstas tik garbėtroškos, bet kokia moteris jam tinkama ir nė viena nereikalinga. Panegiriškos sėkmės esmė — užkariauti, o ne išlaikyti. Kai, be fizinių malonumų, nėra kitų troškimų, susirandama laisvo elgesio moteris. Štai kodėl Prancūzijoje tokios moterys be galo žavios, o Ispanijoje — ne. Prancū-

*Aiškiai matyti, kad šis traktatas sudarytas iš Lizijo Viskončio kelionių aprašymų ištraukų. Visus šiuos linksmus pasakojimus galima rasti jo dienoraštyje. Gal būtų derėję sudėti juos čia, bet man jie pasirodė nepakankamai korektiški. Pačios seniausios pastabos datuojamos: 1807 metai, Berlynas, o paskutiniosios darytos keletas dienų prieš jo mirtį, 1819 metų birželio mėnesį. Kai kurios datos pakeistos tyčia, vengiant nekuklumo. Tuo ir apsiriboja visi mano pakeitimai. Nesijaučiau turįs teisę keisti stilių. Ši knyga buvo rašoma įvairiausiose vietose. Reikėtų ją taip ir skaityti.

zijoje jos daugeliui vyrų teikia ne mažiau laimės kaip garbingos moterys, tai yra laimės be meilės, o prancūzui pasaulyje egzistuoja tik vienas dalykas, kurį jis vertina labiau už mylimąją — tai garbės troškimas.

Jaunas vyras Paryžiuje meilužę įsigyja tarytum vergę, kurios pirmoji paskirtis — tenkinti jo tuštybę. Jei ji priešinasi dominuojančios aistros reikalavimams, jis ją palieka visiškai patenkintas savimi ir pasakoja draugams, kaip manieringai, kaip pikantiškai jos atsikratė.

Vienas prancūzas (Meljanas), gerai pažinojęs savo šalį, yra pasakęs: „Prancūzijoje didžios aistros taip pat retos kaip ir didieji žmonės".

Kalboje stinga žodžių, kurie išreikštų, koks neįmanomas pamesto ir viso miesto akivaizdoje nevilties apimto meilužio vaidmuo prancūzui. O Venecijoje ar Bolonijoje — tai įprastas reiškinys.

Norint rasti meilę Paryžiuje, reikia nusileisti į tuos sluoksnius, kur dėl kovos už būvį ir dėl išsilavinimo bei garbėtroškos stokos atsipalaiduoja daugiau energijos.

Parodyti, kad tavo troškimas nepatenkintas, vadinasi, parodyti *save žemesnį už kitus* — Prancūzijoje tai neįmanomas dalykas arba įmanomas tik tarp paties žemiausio lygio žmonių. Tai reiškia padaryti save visų įmanomų pikčiausių patyčių taikiniu: štai kuo galima paaiškinti begalines savo jausmų bijančių jaunų vyrų pagyras lengvo elgesio moterims. Begalinis ir negražus būgštavimas parodyti *save žemesnį už kitus* — provincialų kalbų esmė. Taip vienas jų, išgirdęs apie jo didenybės Beri kunigaikščio nužudymą, pareiškė: *„Aš tai žinojau"**.

Viduramžiais nuolatiniai pavojai grūdino širdis, ir čia, jeigu neklystu, slypi antroji stulbinančio XVI amžiaus žmonių pranašumo priežastis. Originalumas, mūsų laikais toks retas, juokingas, pavojingas ir dažnai apsimestinis, tada bu-

*Istorinis faktas. Daugelis, nors gana smalsių, žmonių šokiruojami naujienos: jie bijo pasirodyti esą žemiau pasakotojo.

vo nepagražintas ir įprastas dalykas. Šalys, kur pavojus ir dabar dažnai parodo savo geležinį kumštį, kaip antai Korsika*, Ispanija, Italija, dar gali išugdyti didžius žmones.

Šiame klimate, kur tris mėnesius per metus kepinantis karštis varo tulžį, spyruoklei trūksta tik *krypties*. Paryžiuje, bijau, nėra pačios *spyruoklės***.

Daugelis mūsų jaunų vyrų, tokių drąsių prie Monmirajo arba Bulonės miške, bijo mylėti, ir tik iš bailumo šie dvidešimtmečiai pabėga, išvydę gražią jauną merginą. Prisiminę visa, kas perskaityta romanuose apie tai, ką tinka įsimylėjėliui daryti, jie visai sustingsta. Šios šaltos sielos nesuvokia, kad aistrų audra, sukėlusi jūros bangas, kartu išpučia laivo bures ir suteikia jam galią nugalėti.

Meilė — tai graži gėlė, tačiau reikia turėti drąsos ją nuskinti prie baisios bedugnės krašto. Nejausti baimės juokinga, nes meilė visada mato prieš akis nelaimę, kad pames mylimasis, o tada visam gyvenimui mums liks tik *dead blank****.

---

*Pono Realjė-Diuma straipsnis. Korsika, kuri savo gyventojų skaičiumi — šimtas aštuoniasdešimt tūkstančių žmonių — neprilygsta nė pusei prancūzų departamentų, pastaruoju metu išugdė Saličetį, Pocą di Borgą, generolą Sebastjanį, Červonį, Abatučį, Liusjeną ir Napoleoną Bonapartą, Areną. Šiaurės departamentas, turintis devynis šimtus tūkstančių gyventojų, toli gražu nepriklauso panašiam sąrašui. Taip yra todėl, kad Korsikoje kiekvienas, išėjęs iš namų, gali būti apšaudytas, o korsikietis, užuot nusižeminęs, kaip tinka tikram krikščioniui, stengiasi gintis ir, svarbiausia, atsikeršyti. Štai kaip formuojasi napoleoniškos sielos. Tai mažai panašu į pilnus kamerjunkerių ir kamerherių rūmus arba į Feneloną, samprotaujantį dvylikmečiui jo didenybei apie pagarbą, kurią reikia rodyti *jo didenybei*. Prisiminkime šio didžio rašytojo raštus.

**Paryžiuje, kad gerai gyventum, turi atkreipti dėmesį į milijoną smulkmenų. Tačiau tam galima labai paprieštarauti. Iš meilės nusižudžiusių moterų Paryžiuje daug daugiau negu visuose Italijos miestuose kartu. Šis faktas mane labai slegia, dabar aš nežinau, ką atsakyti, tačiau mano nuomonės jis nekeičia. Galbūt mirtis šiuo metu prancūzams mažai ką reiškia: toks nuobodus ultracivilizuotas gyvenimas, negana to, paleidžiama kulka į kaktą, išsikankinus dėl garbėtroškos atneštų nelaimių.

***Mirtinas ilgesys (*angl.*).

Civilizacijos tobulumas glūdi sugebėjime subtilius devynioliktojo amžiaus malonumus derinti su dažnai gresiančiu pavojumi*. Pavojaus akivaizdoje intymaus gyvenimo džiaugsmai be galo sustiprėja. Iki šiol mus stebina, kad iš Paryžiaus mokymo įstaigų, kur dėsto geriausi mokytojai, kur naudojama tobula metodika ir didžiausi mokslo pasiekimai, išeina pamaivos dendžiai, temokantys tik gerai pasirišti kaklaraištį ir elegantiškai kautis Bulonės miške. Tačiau svetimybė vien savo buvimu teršia tėvynės židinius: Prancūzijoje tiesiami keliai, Ispanijoje ugdomi *kareiviai.*

Jeigu iš savo sūnaus norėčiau padaryti atsakingą už savo likimą, apsukrų ir energingą šelmį, prasimušantį per savo talentus, aš jį auklėčiau Romoje, kur iš pirmo žvilgsnio pastebime tik kvailystes dėstančius pedantus.

Keturiasdešimt antras skyrius

Apie Prancūziją (tęsinys)

Leiskite dar truputėlį nepalankiai atsiliepti apie Prancūziją. Skaitytojas neturėtų bijoti, kad mano satyra liks nenubausta. Jeigu šis esė ras skaitytojų, už savo užgaulius žodžius aš atsiimsiu šimteriopai. Nacionalinė garbė budi.

Prancūzijai šioje knygoje skiriama daug vietos, nes Paryžius savo literatūros ir iškalbos pranašumu yra ir visada bus Europos salonas.

---

*Žaviuosi Liudviko XIV epochos papročiais: per tris dienas iš Merli salonų būdavo nukankama į kovos lauką prie Senefo arba Ramilji. Žmonos, motinos, mylimosios nuolat būdavo apimtos siaubo. Prisiminkime ponios de Sevinjė laiškus. Pavojaus akivaizdoje būdavo kalbama energingai ir atvirai, kaip nedrįstame kalbėti šiandien (orumo taisyklės literatūroje dėka tai bene vienintelis panašus tų laikų atspindys); aš, kaip vyras, esu priverstas čia, ideologinėje knygoje, praleisti tai, kas dažnai pakliūva po ponios de Sevinjė plunksna. Bet ponas de Lametas taip pat užmušė savo žmonos meilužį. Jeigu Valteris Skotas būtų parašęs romaną apie Liudviko XIV laikus, būtume gerokai nustebinti.

Trys ketvirtadaliai rytinių kvietimų tiek Vienoje, tiek Londone rašomi prancūzų kalba arba prikaišomi citatų ir užuominų. Dievas žino kokia prancūzų kalba*.

Didelių aistrų požiūriu Prancūzija, man regis, neoriginali dėl dviejų priežasčių, ir tai:

1. Tikra garbė arba troškimas būti panašiems į Bajarą, kad visas pasaulis mus gerbtų, tuo kas dieną tenkinant savo garbėtrošką.

2. Kvaila garbė arba troškimas būti panašiems į gero tono žmones iš Paryžiaus aukštuomenės. Menas įeiti į svetainę, nušalinti varžovą, ginčytis su savo meiluže ir t.t.

Kvaila garbė tenkinant mūsų tuštybės malonumus daug naudingesnė nei tikroji garbė, nes, pirmiausia, ji suprantama kvailiams, be to, pritaikoma bet kuriam mūsų poelgiui, bet kurią dieną ar net valandą. Matome, kaip gerai priimami visuomenėje žmonės, siekiantys kvailos garbės ir be tikros garbės. Atvirkščias atvejis neįmanomas.

Aukštuomenės toną rodo:

1. Ironiškas požiūris į visus didelius dalykus. Tai visiškai natūralu: niekada tikrai aukštuomenei priklausę žmonės rimtai dėl nieko nesijaudino. Jiems tam neužtekdavo laiko. Padėtis keičiasi kaime. Antra vertus, tai prieštarauja prancūzo prigimčiai — atvirai *žavėtis***, nes tai reiškia pasirodyti žemesniam ne tik už tą, kuriuo žavimės, tai dar būtų pusė bėdos, bet ir už savo kaimyną, jei šis drįsta tyčiotis iš žavėjimosi objekto.

Vokietijoje, Italijoje, Ispanijoje žavėjimasis, atvirkščiai, kupinas nuoširdumo ir teikia laimę. Tenai tas, kuris didžiuojasi savo jausmais, gailisi bandančiojo jį nušvilpti. Nesakau besityčiojančiojo — toks vaidmuo neįmanomas

---

*Rimčiausi Anglijos rašytojai mano, kad jie pasieks daugiau elegancijos cituodami prancūziškus žodžius, kurių dauguma prancūziški tik angliškose gramatikose. Prisiminkime *Edinburgh Review* redaktorių rašymą, grafienės de Lichtenau, priešpaskutinio Prūsijos karaliaus meilužės, „Memuarus".

**Mada tapęs žavėjimasis, kaip Hiumu apie 1775 metus ar Franklinu 1784 metais, čia nenagrinėjamas.

tose šalyse, kur vienintelis juokingas dalykas yra pražiopsoti laimei atvirą kelią, o ne tam tikros elgsenos imitacija. Pietuose nepasitikėjimas ir nenoras būti sutrukdytam stipriai išgyvenant malonumą išplaukia iš įgimto žavėjimosi prabanga ir iškilmingumu. Pažvelkite į rūmų gyvenimą Madride ir Neapolyje. Pažvelkite į *funzione** Kadikse. Taip prieinama iki beprotybės**.

2. Prancūzas, jeigu jam tenka vienam leisti laiką, mano esąs nelaimingiausias ir beveik juokingiausias žmogus. O kokia gi meilė be vienumos?

3. Aistringas žmogus galvoja tik apie save, pagarbos trokštantis žmogus galvoja tik apie artimą. Iki 1789 metų asmeninį saugumą Prancūzijoje galima buvo užsitikrinti tik priklausant kokiai nors *korporacijai*, pavyzdžiui***, teisėsaugos sluoksniui, kurio nariai žmogų globodavo.

Taigi kaimyno mintys būdavo sudėtinė ir būtina jūsų laimės dalis. Rūmuose tai buvo akivaizdžiau negu Paryžiuje.

---

*Religinės iškilmės (*it.*).

** *Voyage en Espagne de M. Semple.* Jis viską vaizduoja tikroviškai. Ten galima rasti įsimenantį iš toli girdėto Trafalgaro mūšio aprašymą.

***Grimo laiškai, 1783 metų sausis.

„Grafas N*, turintis paveldėtą jo didenybės brolio leibgvardijos kapitono laipsnį, susierzinęs, kad jam nepasisekė rasti vietos balkone naujos salės atidarymo dieną, susigalvojo nei iš šio, nei iš to ginčytis dėl vietos su vienu gerbiamu advokatu. Pastarasis, ponas Perno, nieku gyvu nenorėjo nusileisti. „Jūs užimate mano vietą". — „Ne, tai mano vieta". — „O kas jūs toks?" — „Aš ponas Šeši frankai... (tokios vietos kaina). Toliau pylėsi gyvesni keiksmažodžiai, niuksai alkūnėmis. Grafas N* tiek nusišnekėjo, kad apšaukė nelaimingą juristą vagimi ir galiausiai įsakė budinčiam seržantui sulaikyti jį ir nuvesti į sargybos korpusą. Ponas Perno nuvyko ten itin orus, o išėjęs tuoj pat įteikė skundą komisarui. Pavojinga korporacija, kurios nariu jis turėjo garbės būti, jokiu būdu nenorėjo leisti jam taikytis. Byla buvo nagrinėjama Aukščiausiajame teisme. Ponui N* priteisė padengti visas išlaidas ir atlyginti nuostolius ir procentus prokurorui sumokant du tūkstančius ekiu baudą, kuri pastarojo sutikimu turėjo būti perduota nelaimingų Konsjeržeri kalinių naudai, be to, minėtam grafui buvo nurodyta, kad jis neturi, prisidengdamas karaliaus nurodymais, drumsti tvarkos spektaklių metu ir t.t. Šis nuotykis sukėlė daug triukšmo, buvo paliesti labai svarbūs interesai: visas teisininkų sluoksnis buvo įžeistas, nes įžeistas buvo vienas jų luomo žmogus ir t.t. Ponas N*, norėdamas užsimiršti po šio nuotykio, išvyko ieškoti laurų į Sen Rošo stovyklą. Sako-

Lengva suprasti, kiek daug šie papročiai turi įtakos didelėms aistroms, nors jų galia dabar kasdien mažėja, tačiau prancūzams jų užteks dar ištisam šimtmečiui.

Aš tariuosi regįs žmogų, kuris, iššokęs pro langą, stengiasi kuo grakščiau nukristi ant grindinio.

Stiprių jausmų žmogus panašus į save patį, o ne į ką nors kitą. Tai visų pašaipų šaltinis Prancūzijoje, be to, tai įžeidžia kitus ir dar labiau apkartina pašaipą.

Keturiasdešimt trečias skyrius

Apie Italiją

Italija laiminga, kad laisvai jaučia akimirkos įkvėpimą, ir šia laime tam tikru mastu su ja dalijasi Vokietija ir Anglija.

Be to, Italija — tai šalis, kur tai, kas buvo vertinama viduramžių respublikose**, nebuvo nuvainikuota nei dėl gar-

---

ma, tai buvo geriausia, ką jis padarė, nes dabar nebebuvo galima abejoti jo talentu šturmuojant labiausiai įtvirtintas vietas". Įsivaizduokite niekam nežinomą filosofą Perno vietoje. Čia padėtų tik dvikova.

Grimm, II t. trečia d.

Štai toliau, keturi šimtai devyniasdešimt šeštame puslapyje, labai argumentuotas Bomaršė laiškas, kuriame jis atsisakė užleisti uždarą ložę vienam savo draugui per „Figaro" spektaklį. Kol buvo manoma, kad šis atsakymas adresuotas kunigaikščiui, kilo didelis sujudimas, buvo minimos didelės bausmės. Tačiau viskas baigėsi juokais, kai Bomaršė pareiškė, kad jo laiškas buvo adresuotas ponui prezidentui diu Pati. Koks didelis skirtumas tarp 1785 metų ir 1822 metų! Mums šitie jausmai nebesuprantami, o vis dar norisi, kad ta pati tragedija, kuri jaudino kadaise, tiktų ir mums!

**Dž. Pekju savo jausminguose laiškuose jaunai gražuolei anglei apie laisvą Ispaniją, kuri ne atgimusi viduramžių šalis, o tokia likusi, kokia buvusi, šešiasdešimtajame puslapyje rašo: „Ispanų tikslas buvo ne garbė, o nepriklausomybė. Jeigu ispanai būtų kovoję dėl garbės, karas būtų baigęsis po mūšio prie Tudelos. Garbės prigimtis keista: nors kartą sutepta, ji praranda bet kokią galią... Reguliarioji ispanų kariuomenė, taip pat persiėmusi garbės prietarais (kitaip sakant, tapusi europietiškai šiuolaikiška), būtų išsibėgiojusi po pralaimėjimo, manydama, kad kartu su garbe viskas prarasta ir t.t."

bės, nei dėl doros karalių naudai*, o tikra garbė atveria kelius kvailai garbei. Ji mus įpratina klausti savęs, ką galvoja kaimynas apie mano laimę. O jausmu pagrįsta laimė negali būti tuštybės objektas, nes ji nematoma**. Tai patvirtina faktai — nė vienoje pasaulio šalyje nėra tiek mažai santuokų iš širdies potraukio kaip Prancūzijoje***.

Kiti Italijos pranašumai — tai nerūpestingas poilsis po nuostabiu dangum, kuris leidžia žmogui pajusti grožį su visomis jo apraiškomis. Kraštutinis, tačiau protingas atsargumas izoliuoja nuo aplinkos ir stiprina intymumo žavesį. Neturėjimas įpročio skaityti romanus arba apskritai ką nors skaityti palieka daugiau erdvės įkvėpimui. Aistra muzikai taip pat kelia į meilę panašius jausmus.

Apie 1770 metus Prancūzijoje jokio nepasitikėjimo nebuvo. Atvirkščiai, buvo įprasta gyventi ir mirti viešai. Liuksemburgo kunigaikštienė artimai bendravo su šimtu draugų, bet intymumo ir draugystės tikrąja šių žodžių prasme nebuvo.

Kadangi Italijoje aistra nėra labai reta ypatybė, tai neatrodo juokinga****, o svetainėse galima išgirsti garsiai samprotaujant apie bendrąsias meilės tiesas. Visuomenė pažįsta šios ligos požymius ir laikotarpius ir į tai labai gi-

---

*1620 metais žmogus didžiavosi, be perstojo kartodamas: *„Karalius mano valdovas"* (žr. Noajo, Torsi ir visų Liudviko XIV ambasadorių memuarus). Tai labai paprasta: taip pasakyta fraze nurodomas *rangas*, kurį kalbantysis užima tarp pavaldinių. Karaliaus suteiktas rangas savo dėmesiu ir pagarba tarp šių žmonių tolygus rangui, kurį antikos Romoje žmogus gaudavo bendrapiliečių, mačiusių jį kaunantis Trazimeno ežere ar girdėjusių kalbant Forume, nuomonės dėka. Absoliutinės monarchijos reputacijai pakenkiama sugriaunant *tuštybę* ir priešakinius jos įtvirtinimus, vadinamus padorumu. Ginčas tarp Šekspyro ir Rasino — tai viena iš ginčo formų tarp Liudviko XIV ir Chartijos.

**Jį galima vertinti tik pagal apmąstytus poelgius.

***Mis O'Nil, misis Kouts ir daugelis kitų didžiųjų anglų artisčių iškeitė teatrą į turtingas vedybas.

****Čia moterims atleidžiama už koketiškumą, tačiau meilė jas daro juokingas, rašė blaiviai protaujantis abatas Žiraras Paryžiuje 1740 metais.

linasi. Pamestam vyrui sakoma: „Pusmetį jus kamuos neviltis, bet paskui jūs pasveiksite kaip toks ir toks ir t.t.“ Italijoje aplinkinių sprendimai — nuolankūs aistrų tarnai. Tikrasis malonumas ten turi galią, kuri kai kur yra visuomenės rankose, bet tai suprantama, nes jei visuomenė neteikia beveik jokių malonumų ir neįtaikauja žmonėms, kurie neturi laiko garbės troškimui ir nori, kad apie juos pamirštų paša, tai ji turi labai mažą autoritetą. Nuobodžiaujantieji gali kiek nori peikti aistringuosius, tačiau iš pirmųjų tik pasijuokiama. Į pietus nuo Alpių visuomenė despotiška, jai trūksta kalėjimų.

Paryžiuje garbė reikalauja su kardu rankoje ar bent jau aštriais žodžiais ginti visus tau svarbius interesus, o čia daug patogiau prieglobsčio ieškoti ironijoje. Kai kurie jaunuoliai pasirinko kitą kelią — mokytis iš Ž. Ž. Ruso ir ponios de Stal. Kadangi ironija virto vulgarumo požymiu, teko griebtis jausmų. Mūsų dienų Pezė rašytų kaip ponas Arlenkūras. Tarp kitko, nuo 1789 metų įvykiai klostosi asmeninių pojūčių *naudai*, prieš *garbę* bei viešosios nuomonės viešpatavimą. Rūmų spektakliai gin̆čija viską, net juokus. Nacija tampa rimta, koketiškumui išslysta žemė iš po kojų.

Kaip prancūzas turiu sakyti, kad ne mažas didžiulių nuosavybių skaičius sudaro šalies turtą, bet daugybė vidutinių nuosavybių. Aistros retos visose šalyse, o koketiškumas turi daugiau žavesio, daugiau subtilumo ir todėl Prancūzijoje teikia daugiau laimės. Ši didi nacija pirmoji visatoje* meilės atžvilgiu užima tokią pat padėtį kaip ir protinių sugebėjimų atžvilgiu. 1822 metais mes, aišku, neturime nei Muro, nei Valterio Skoto, nei Krabo, nei Bairono, nei Mončio, nei Peliko, tačiau turime daug daugiau šviesaus proto, malonių amžiaus išminčių negu Anglijoje arba Italijoje. Štai kodėl mūsų deputatų rūmų diskusijos

*Man nereikalingas joks kitas įrodymas kaip *pavydas*. Žr. 1821 metų *Edinburgh Review*, žr. vokiečių ir italų literatūrinius žurnalus ir *Simiotigre* d'Alfieri.

1822 metais kur kas aukštesnio lygio negu Anglijos parlamente. O kai Anglijos liberalas atvažiuoja į Prancūziją, nustembame pastebėję, kad jo požiūris į daugybę dalykų viduramžiškas.

Vienas Romos menininkas rašė iš Paryžiaus:

„Man čia baisiai nepatinka. Manau, taip yra dėl to, kad aš čia neturiu laisvo laiko mylėti į valias. Čia mūsų jausmingumas išdžiūsta lašas po lašo visas, kiek jo susikaupė, bent jau mano šaltiniui gresia pavojus išdžiūti. Romoje menkai domimasi kasdieniniais įvykiais, visas išorinis gyvenimas apsnūdęs ir dėl to jausmingumas krauna aistros pumpurus.

Keturiasdešimt ketvirtas skyrius

Roma

Tik Romoje* garbinga moteris, turinti nuosavą karietą, didžiausių jausmų protrūkio valandą gali pasakyti kitai moteriai, savo paprastai pažįstamai, kaip man teko girdėti šį rytą: „Ak, mano brangioji drauge, nemylėk Fabijo Viteleskio. Geriau įsimylėk vieškelių plėšiką. Nors švelnios ir taktiškos išvaizdos, jis sugebės tau į širdį įsmeigti durklą ir, su meilia šypsena jį smeigdamas gilyn į krūtinę, pasakyti: „Mieloji, negi tau skauda?“ Visa tai vyko gražios ir labai guvios penkiolikmetės mergaitės, damos, kuriai buvo duodamas patarimas, dukters, akivaizdoje.

Jeigu, nelaimei, šiauriečio pradžioje nešokiruoja šis pietietiškas mielas natūralumas, kuris yra ne kas kita, kaip paprasčiausia didingos gamtos išraiška, kurstoma gero tono ir bet kokio įdomaus naujumo stokos, tai po vienerių viešnagės metų visų kitų šalių moterys jam atrodys nepakenčiamos.

*1819 m. rugsėjo 30 d.

Jis mato prancūzes su jų grakščiais apžavais*, tokias mielas ir gundančias pirmąsias tris dienas, bet nuobodžias ketvirtąją, lemtingąją dieną, kai staiga pastebima, kad visi jų apžavai išstudijuoti iš anksto ir išmokti atmintinai, visiems ir visada vienodi.

Vokietes jis mato, atvirkščiai, labai natūralias, be galo uoliai atsiduodančias savo vaizduotei ir dažnai, nepaisant jų natūralumo, galinčias parodyti tik vidinį skurdumą, banalumą ir nuo realybės atitrūkusių romanų švelnumą. Garsioji grafo Almavivos frazė, atrodo, bus ištarta Vokietijoje: „Vieną gražų vakarą mes nustembame radę persisotinimą ten, kur ieškojome laimės".

Romoje svetimšalis neturi pamiršti, kad tose šalyse, kur nėra nieko nuobodaus ir viskas natūralu, blogis taip pat didesnis negu kur nors kitur. Jeigu kalbėsime apie vyrus**, tai šioje visuomenės dalyje matome pasirodant tokius monstrus, kurie kitose vietose — slepiasi. Šie žmonės tokie pat aistringi kaip įžvalgūs ir bailūs. Pavyzdžiui, piktas likimas juos suvėda su kokia nors tituluota moterimi; įsimylėję iki beprotybės, jie išgeria iki dugno taurę kartėlio, matydami, kaip pirmenybė atiduodama varžovui. Jie nepasitraukia iš akių, kad galėtų trukdyti laimingam įsimylėjėliui. Niekas pro juos neprasprūsta, ir visi mato, kad niekas pro juos neprasprūsta. Priešingai bet kokiam garbės jausmui, jie nenustoja kankinti moterį, jos mylimąjį ir save patį, tačiau niekas jų nesmerkia, *nes jie daro tai, kas jiems teikia malonumą.* Vieną gražų vakarą kantrybės netekęs įsimylėjėlis įspiria jam į užpakalį. Rytojaus dieną jis ilgai atsiprašinėja mylimojo ir vėl ima atkakliai ir be perstojo kankinti moterį, jos mylimąjį ir patį save. Baisu pagalvoti, kiek negandų kas dieną turi ištikti šias niekingas žmogystas, ir jiems visai mažai betrūksta niekšiškumo, kad taptų nuodytojais.

---

*Autorius ne tik neturėjo laimės gimti Paryžiuje, bet ir labai trumpai ten gyveno. (*Leidėjo pastaba.*)

***Heu! male nunc artes miseras haec secula tractant; I am tener assuevit munera velle puer.* (Tibuas) Deja, mūsų amžius nevertina meilės kančių. Išlepę berneliai įprato gauti viską veltui. (*Lot.*)

Tik Italijoje galima sutikti jaunus elegantiškus milijonierius, kurie puikiai rūpinasi savo išlaikytinėmis didžiojo teatro šokėjomis, visam miestui matant ir girdint tam išleisdami ne daugiau kaip trisdešimt sū per dieną*. Broliai..., nuostabūs jauni vyrai amžinai medžioklėje, amžinai ant arklių, pavyduliauja svetimšaliui. Užuot nuvykę pas jį ir išsakę savo nepasitenkinimą, jie slaptai skleidžia visuomenėje paskalas apie šį nelaimingą svetimšalį. Prancūzijoje viešoji nuomonė priverstų šiuos žmones įrodyti savo žodžių pagrįstumą arba atšaukti apkalbas. Čia viešoji nuomonė ir neapykanta tuščia vieta. Turtuolis visuomet gali būti tikras, kad visur bus gerai priimtas. Netekęs garbės ir iš visur Paryžiuje išvytas milijonierius gali ramiai keliauti į Romą. Čia apie jį bus sprendžiama pagal ekiu *kiekį*.

Keturiasdešimt penktas skyrius

Apie Angliją

Pastaruoju metu man teko gyventi Del Solio teatro Valensijoje šokėjų aplinkoje. Buvau tikinamas, kad daugelis iš jų itin doros, nes jų amatas per daug varginantis. Vigano verčia jas repetuoti savo baletą „Žydė iš Toledo" kasdien nuo dešimtos valandos ryto iki ketvirtos ir nuo pusiaunakčio iki trečios valandos ryto, be to, jos turi kiekvieną vakarą šokti dviejuose baletuose.

Tai man primena Ruso, kuris Emiliui skirdavo kuo daugiau laiko vaikščioti. Šiąnakt, vidurnaktį, vaikščiodamas jūros pakrantės vėsoje su mažosiomis šokėjomis, galvojau apie tai, kad ši antgamtiška gaivaus jūros dvelksmo palaima po Valensijos dangumi, kurio žėrinčios žvaigždės

*Prisiminkite, kaip pagal Liudviko XV laikų papročius aristokratija dosniai apdovanodavo paneles Diutė, Lager ir kitas. Aštuoniasdešimt arba šimtas tūkstančių frankų per metus nebuvo nieko ypatinga: aukštuomenės žmogus būtų užsitraukęs gėdą, jeigu būtų davęs mažiau.

atrodo taip arti jūsų, nepažįstama ūkanotoms liūdnoms mūsų šalims. Dėl to verta nuvažiuoti keturis šimtus mylių. Tai taip pat trukdo galvoti, nes emocijos čia per daug stiprios. Galvojau, kad mano mažųjų šokėjų tyrumas labai gerai paaiškina tą kelią, kokį nueina vyro išdidumas Anglijoje, atsargiai stengdamasis civilizuotoje nacijoje atkurti haremo papročius. Tenka pastebėti, kad kai kurioms anglėms merginoms, labai gražioms ir jaudinančiomis veidų išraiškomis, trūksta vaizduotės. Nepaisant laisvės, kuri ką tik buvo išvaryta iš jų salos, bei nuostabaus nacionalinio charakterio originalumo, joms trūksta įdomaus ir savito mąstymo. Dažnai jos neturi nieko ypatingo, išskyrus subtilias keistybes. Suprantama, kad Anglijos moterų drovumas — tai jų vyrų pasididžiavimas. Bet nors kokia klusni būtų vergė, jos draugija greit apsunkina. Štai iš kur vyrų poreikis liūdnai apgirsti kiekvieną vakarą*, užuot leidus savo vakarus su meiluže kaip Italijoje. Anglijoje savo namuose nuobodžiaujantys turtuoliai būtinos mankštos dingstimi kasdien sukaria po keturias penkias mylias, lyg žmogus būtų sukurtas ir paleistas į šį pasaulį bėgioti ristele. Taigi jų nervinę energiją eikvoja kojos, o ne širdis. Užtat jie drįsta kalbėti apie moterišką subtilumą ir neapkęsti Ispanijos bei Italijos.

Jauni italai, atvirkščiai, mažiausiai užsiėmę. Jiems nemalonu judėti, nes tai silpnina jų jausmingumą. Kartkartėmis jie leidžia sau pusės mylios pasivaikščiojimą kaip nemalonų vaistą sveikatai pataisyti. Romietė per visus metus tiek neprisibėgioja kaip jauna mis per savaitę.

Man atrodo, vyro anglo išdidumas apdairiai įkvepia savo vargšei žmonai garbės troškimą. Jis ją tikina, kad nereikia būti *vulgariai*, o motinoms, kurios moko savo dukteris, kaip susirasti vyrus, ši mintis tiesiog įsigėrusi į kraują. Iš čia atsiradusi *mada* protingoje Anglijoje absurdiškes-

*Šis įprotis pradėjo po truputį nykti tarp gerai išauklėtų žmonių, kurie, kaip ir visur, suprancūzėjo; tačiau aš kalbu apie didžiąją daugumą.

nė ir despotiškesnė nei gimusi lengvabūdiškoje Prancūzijoje. Bond Strite buvo sugalvotas *carefully careless**. Anglijoje mada — pareiga, Paryžiuje — malonumas. Mada Londone pastatė tvirtesnę geležinę sieną tarp Niu Bond Strito ir Fančer Strito negu toji, kuri stovi Paryžiuje tarp Šosė d'Anteno ir Sen Marteno gatvės. Vyrai mielai leidžia savo žmonoms šią aristokratinę kvailystę, kaip atlygį už tą neišmatuojamą joms teikiamą liūdesį. Anglijos moteriškosios visuomenės dalies, tokios, kokią ją padarė tylus vyrų išdidumas, tikslų aprašymą randu kadaise garsiuose mis Berni romanuose. Kadangi paprašyti stiklinės vandens, kai nori gerti, laikoma vulgarumu, mis Berni herojės neišvengiamai miršta iš troškulio. Bėgdamos nuo vulgarumo, jos patenka į šlykščiausią dirbtinumą.

Dvidešimt dvejų metų turtingo jauno anglo apdairumą aš lyginu su tokio pat amžiaus jauno italo nepasitikėjimu. Italas verčiamas nepasitikėti dėl savo tikrumo ir saugumo, tačiau jis išsivaduoja nuo nepasitikėjimo ar bent jau jį užmiršta intymioje aplinkoje, o tuo tarpu jaunas anglas iš pažiūros malonioje jam aplinkoje pasidaro dvigubai apdairesnis ir išdidesnis. Esu girdėjęs, kaip vienas anglas pasakė: „Jau septyni mėnesiai aš su ja nekalbu apie kelionę į Braitoną". Čia buvo turima galvoje galimybė sutaupyti aštuoniasdešimt luidorų, ir taip kalbėjo dvidešimt dvejų metų įsimylėjėlis apie savo mylimąją, ištekėjusią moterį, kurią dievino. Tačiau ir pačiame aistros proveržyje *apdairumas* jo neapleido. Tuo labiau jis nebūtų ryžęsis pasakyti savo mylimajai: „Aš nevažiuosiu į Braitoną, nes tai mane apsunkins".

Atkreipkite dėmesį, kad Džanonė, Pelikas ir šimtai kitų verčia italą būti nepasitikintį, o jauną *gražuolį* anglą į apdairumą įstūmė tik jo garbėtroškos liguistas jautrumas. Prancūzas, mokantis maloniai reikšti savo kasdienines mintis, mylimai moteriai sako viską. Tai įprotis, be kurio

---

*Susirūpinęs nerūpestingumas (*angl.*).

jam trūktų pasitikėjimo, o jis žino, kad be pasitikėjimo nebūtų žavus.

Su skausmu ir ašaromis akyse išdrįsau užrašyti šią mintį, tačiau esu tikras, jog nepataikaučiau net karaliui, tad kodėl turėčiau kalbėti apie visą šalį ne tai, kas man atrodo ir kas *of course** gali būti absurdiška vien dėl to, kad ši šalis davė pačią mieliausią moterį, kokią aš kada nors pažinojau?

Tai būtų kita monarchistinio niekingo elgesio forma. Pasitenkinsiu pridurdamas, kad visų šių papročių viduje, tarp tiek daug aukų, kurias savo sielose vyrų išdidumui paaukojo anglės, egzistuoja ir tikrasis savitumas; užtenka tik vienos šeimos, auklėtos toli nuo liūdnų suvaržymų, atkuriančių haremo papročius, kad rastųsi žavūs charakteriai. Tačiau žodis *žavus*, nepaisant jo etimologijos, neišraiškingas ir per daug bendras, kad galėtų išreikšti tai, ką norėjau pasakyti! Mieloji Imožena, švelnioji Ofelija rastų Anglijoje daug gyvų prototipų. Tačiau šie prototipai toli gražu negaubiami didžios pagarbos, kokia rodoma tikrai ir *tobulai* anglei, kuriai skirta elgtis kuo korektiškiau, tenkinant visus vyro liguistai aristokratiško išdidumo malonumus ir teikiant mirtinai nuobodžią** laimę.

Ištisose penkiolikos ar dvidešimties be galo vėsių ir gana tamsių kambarių anfiladose italės leidžia laiką, tingiai išsitiesusios ant žemų sofų, ir šešias valandas per dieną klausosi šnekų apie meilę arba muziką. Vakare teatre, pasislėpusios ložėse, keturias valandas girdi kalbant apie muziką arba apie meilę.

Taigi, nekalbant jau apie klimatą, gyvenimo būdas Ispanijoje ar Italijoje labai palankus muzikai ir meilei, o Anglijoje — atvirkščiai.

Aš nei priekaištauju, nei pritariu, aš stebiu.

---

*Aišku (*angl.*).

**Žr. Ričardsoną. Harlou šeimos papročiai, perkelti į šiuos laikus, dažnai aptinkami Anglijoje. Čia tarnai reiškia daugiau nei patys ponai.

Apie Angliją (tęsinys)

Aš per daug myliu Angliją ir per daug gerai ją pažįstu, kad galėčiau apie ją kalbėti. Naudojuosi vieno savo draugo stebėjimais.

Dabartinė Airijos padėtis (1822 metai) dvidešimtą kartą per du šimtmečius* pakartoja tą savotišką visuomenės būklę, kur gausu nuobodulį blaškančių drąsių sprendimų, kai už vieno stalo linksmai pusryčiaujantys žmonės po dviejų valandų gali susitikti mūšio lauke. Niekas taip neužkariauja sielos švelnioms aistroms kaip *natūralumas.* Niekas taip neatitolina dviejų didžiųjų anglų ydų kaip *cant* ir *bashfulness* (dvasinė veidmainystė ir išdidus bei kenčiantis drovumas). Prisiminkime pono Eustaso kelionę po Italiją. Šis keliautojas gana prastai aprašo šalį, bet atpildui jis mums tiksliai apibūdina savo charakterį. O jo charakteris, panašiai kaip poeto Biti charakteris (žr. jo biografiją, kurią parašė vienas artimas draugas), nelaimei, pakankamai paplitęs Anglijoje. Jei kalbėsime apie dvasininką, garbingą žmogų, vis dėlto reikia prisiminti vyskupo Landafo laiškus**.

Airiją galima laikyti labai nelaiminga, nes jau du šimtmečius ją laisto krauju baili ir žiauri Anglijos tironija. Tačiau į Airijos dvasinį gyvenimą įsibrauna dar vienas neįprastas personažas: DVASININKAS...

Du šimtus metų Airija buvo valdoma taip pat blogai kaip ir Sicilija. Raiškus šių dviejų salų sugretinimas penkių šimtų puslapių knygoje įpykintų daugelį, ir būtų proga išjuokti nemažai garbių teorijų. Bet kuriuo atveju aišku, kad laimingesnė iš tų dviejų šalių, kurias vienodai valdo kvailiai, vien mažumos naudai, yra Sicilija. Jos valdžia

*Airijoje sudegintas gyvas Spenserio kūdikis.

**Paneigti kitaip nei plūdimu tam tikros kategorijos anglų portretą, pavaizduotą šiuose trijuose leidiniuose, man atrodo, neįmanoma. — *Satanic school.*

jai paliko bent jau *meilę* ir geidulingumą. Ji, žinoma, būtų norėjusi atimti ir tai, kaip ir visa kita, tačiau reikia dėkoti dangui, kad Sicilijoje esama mažai dvasinio blogio, vadinamo įstatymu ir vyriausybe*.

Senyvo amžiaus žmonės ir dvasininkai kuria įstatymus ir verčia juos vykdyti. Tai iš karto išduoda tas komiškas pavydas, su kokiu geidulingumas persekiojamas britų salose. Liaudis galėtų apie tai pasakyti vyriausybėms kaip Diogenas Aleksandrui: „Tenkinkitės savo sinekūromis, o man palikite bent jau saulę**.

Įstatymais, taisyklėmis, taisyklių pataisomis ir bausmėmis vyriausybė Airijoje įveisė bulves, ir dėl to Airija gyventojų skaičiumi gerokai pralenkia Siciliją. Kitaip tariant, čia pavyko įkurdinti keletą milijonų nusmukdytų ir atbukusių, darbo ir vargo palaužtų valstiečių, keturiasdešimt ar penkiasdešimt metų velkančių savo nelaimingo gyvenimo jungą senojo Ereno pelkėse, tačiau gerai mokančių dešimtinę. Štai kur stebuklų stebuklas. Šie vargšai žmonės, išlaikę pagoniškąją religiją, jau galėtų paragauti laimės, bet kur tau, reikia garbinti šventąjį Patriką.

Airijoje matome už laukinius nelaimingesnius valstiečius. Tik vietoje šimto tūkstančių, kiek jų būtų natūraliomis aplinkybėmis, dabar jų aštuoni milijonai***, ir tai duoda galimybę penkiems šimtams *absentees*** **** ištaigingai gyventi Londone ir Paryžiuje.

**Dvasiniu blogiu* vadinu visas 1822 metų vyriausybes, neturinčias dvejų rūmų. Išimtis gali būti tik tada, kai vyriausybės galva — didžiai gerbiamas žmogus. Tokį stebuklą galima pamatyti Saksonijoje ir Neapolyje.

***Žr.* įdomų velionės karalienės proceso perų sąrašą, nurodantį, kokias sumas jie ir jų šeimos gauna iš valstybės. Pavyzdžiui, lordas Loderdalas ir jo šeima — trisdešimt šešis tūkstančius luidorų. Nuo pusės ąsočio alaus, reikalingo vargingiausio anglo skurdžiai egzistencijai, imamas vieno sū mokestis kilmingo pero naudai. Mus dominantis klausimas yra, kad jie abu tai puikiai žino. Todėl nei lordas, nei valstietis neturi pakankamai laiko galvoti apie meilę. Jie galanda ginklus: vienas viešai ir su pasididžiavimu, kitas slaptai ir su įsiūčiu (*Yeomanry* ir *Whiteboys*).

***Plunkett, Kraig. *Vie de Curran.*

****Nesantieji (dvarininkai, negyvenantys savo dvaruose).

Škotijoje* visuomenė gerokai pažangesnė, daugeliu atžvilgių gerai valdoma (nedidelis nusikaltimų skaičius, įprotis skaityti, vyskupų nebuvimas ir t.t.). Čia labiau klesti švelnios aistros, ir nuo niūrių minčių lengvai pereinama prie juokingų.

Negalima nepastebėti Škotijos moterų melancholijos. Ši melancholija ypač žavi puōtose, kur ji suteikia keistą pikantiškumą tam užsidegimui ir begaliniam stropumui, su kuriuo jos šoka savo tautinius šokius. Edinburgas turi kitą privalumą: jis nepriklauso nuo visagalio aukso. Dėl to, taip pat dėl savotiško ir laukinio vietos grožio šis miestas — Londono priešingybė. Panašiai kaip Roma gražusis Edinburgas, atrodo, geriau tinka kontempliatyviam gyvenimui. Nepaliaujamas sūkurys ir aktyvaus gyvenimo neramūs interesai su visais savo privalumais ir trūkumais — visa tai Londone. Edinburgas, man regis, moka duoklę nelabajam tik mažu polinkiu į pedantizmą. Laikai, kai Marija Stiuart gyveno senajame Holiroude, kur Ričas buvo nužudytas jos glėbyje, meilės požiūriu buvo iškilesni — ir čia man pritars visos moterys — negu tie laikai, kai jų akivaizdoje ilgiausiai diskutuojama apie lyginamuosius neptūninės sistemos pranašumus prieš vulkaninės... Aš labiau mėgstu ginčus apie karaliaus duotas naujas uniformas gvardiečiams ar apie į perus nepaskirtą serą B. Bliumfildą, kurie kilo Londone man tenai esant, negu diskusiją apie tai, kas geriau tyrinėjo uolienų kilmę — Verneris ar...

Nutylėsiu apie žiaurų škotų sekmadienį, palyginus su kuriuo Londono sekmadienis atrodo malonus pasivaikščiojimas. Ši diena, skirta garbinti dangui, — geriausias pragaro įvaizdis, kokį man teko matyti žemėje. „Neikime taip greitai, — pasakė vienas škotas savo draugui prancūzui grįžtant iš bažnyčios, — mes atrodome, lyg būtume išėję pasivaikščioti**".

---

*Roberto Bernso aprašytas valstiečio ir jo šeimos civilizuotumo lygis; valstiečių klubas, kur už posėdį buvo mokama du sū, ten nagrinėjami klausimai. (Žr. Bernso laiškus.)

**Tas pat Amerikoje. Škotijoje tai titulų paroda.

Viena iš trijų šalių, kur mažiausia veidmainystės (*Cant*, žr. 1822 metų sausio *New Monthly Magazine*, svaidantį žaibus prieš Mocartą ir jo „Figaro vedybas“. Šis straipsnis parašytas šalyje, kur *pilietis* vaidinamas. Bet juk kiekvienoje šalyje literatūrinį žurnalą, kaip ir literatūrą apskritai, perka ir vertina tik aristokratai, o štai Anglijoje jau ketveri metai pastarieji sudarę sąjungą su vyskupais). Taigi viena iš trijų šalių, kur, man regis, mažiau veidmainystės, — tai Airija. Ten, atvirkščiai, galima rasti daug svaigaus ir labai mielo gyvumo. Škotijoje sekmadienį griežtai laikomasi nusistovėjusių papročių, tačiau pirmadienį ten linksmai ir nesivaržant šokama, o to neteko matyti Londone. Škotijos valstiečiai labai linkę mylėtis. Visagalė vaizduotė suprancūzino šią šalį šešioliktajame amžiuje.

Pati baisioji anglų visuomenės yda ta, kuri jau šią dieną gali sukelti daugiau liūdesio negu skolos ir jų pasekmės, netgi daugiau negu negailestinga turtuolių kova prieš vargšus, ir kuri išryškėja iš frazės, pasakytos man šį rudenį Kroidone prie puikios vyskupo statulos: „Joks žmogus pasauly nenori rodyti iniciatyvos iš baimės, kad jo viltys nepasiteisins“.

Iš to galima daryti išvadą, kokius įstatymus *drovumo* vardu tokie vyrai gali sugalvoti savo žmonoms ir savo mylimosioms!

Keturiasdešimt septintas skyrius

Apie Ispaniją

Andalūzija — viena iš pačių maloniausių vietų, kurias pasirinko geidulingumas šioje žemėje. Žinau tris ar keturis anekdotus, įrodančius, kiek pasitvirtina Ispanijoje mano mintys apie tris ar keturis skirtingus beprotybės aktus, kurių junginys ir yra meilė, tačiau man patariama juos priskirti prancūziškajam subtilumui. Gražiai užprotestavau,

kad nors rašau prancūzų kalba, tačiau neatstovauju *prancūzų literatūrai.* Dieve sergėk turėti ką nors bendra su gerbiamais mūsų dienų literatais!

Maurai, palikdami Andalūziją, paliko čia savo architektūrą ir iš dalies papročius. Kadangi apie pastaruosius negaliu kalbėti ponios de Sevinjė kalba, pasakysiu keletą žodžių apie mauriškąją architektūrą, kurios pagrindinis bruožas toks: prie kiekvieno namo yra mažas sodelis, kurį juosia elegantiškas ir grakštus portikas. Ten, per nepakeliamus vasaros karščius, kada ištisas savaites Reomiūro termometras nenusileidžia žemiau trisdešimties laipsnių, po portikais karaliauja subtili prieblanda. Mažo sodelio viduryje visuomet būna fontanas, kurio vienintelis vienodas ir palaimingas šniokštesys drumsčia nuostabią vienatvę. Marmurinį baseiną juosia tuzinas apelsinmedžių ir rožinių laurų. Stora drobė lyg palapinė dengia visą sodelį, saugodama jį nuo saulės spindulių ir šviesos, praleisdama tik švelnų vėjelį, apie vidurdienį padvelkiantį nuo kalnų.

Ten gyvena ir priiminėja svečius žavios andalūzietės, kurių eisena tokia guvi ir lengva. Paprasta juodo šilko suknelė, papuošta tos pačios spalvos kutais ir leidžianti matyti dailią pėdos keltį, pablyškęs veidas, akyse atsispindintys nesugaunami pačių švelniausių ir pačių karščiausių aistrų atspalviai — tai dangiškos būtybės, kurias man užginta iškviesti į sceną.

Ispanų tautoje matau gyvą viduramžių atstovą.

Ji nežino gausybės mažų tiesų (vaikiška jos kaimynų tuštybė), tačiau tvirtai įsidėmėjusi didžiąsias tiesas ir turi pakankamai proto ir kietą būdą, kad įsiklausytų į pačius tolimiausius jų padarinius. Ispaniškas būdas — tai nuostabi priešingybė prancūziškajam šmaikštumui — kietas, staigus, ne per daug elegantiškas, pilnas laukinio išdidumo, niekada nesirūpinantis kitais. Tai tiesiog kontrastas tarp XV ir XVIII šimtmečių.

Ispanija man labai tinka vienam palyginimui: tai vienintelė tauta, sugebėjusi atsilaikyti prieš Napoleoną. Man

atrodo, ji labai protingai supranta garbę ir tai, kas garbėje kvaila.

Vietoje gražių karinių potvarkių kas pusmetį keisti uniformą ir nešioti didelius pentinus ji turi visaapimantį *no importa**.

Keturiasdešimt aštuntas skyrius

Apie vokiečių meilę

Italas, nuolat svyruojantis tarp neapykantos ir meilės, gyvena aistromis, prancūzas — garbės troškimu, o geri ir paprasti senųjų germanų palikuonys gyvena vaizduote. Negalima atsistebėti matant, kaip, vos susitvarkę socialinius pragyvenimo reikalus, jie nugrimzta į tai, kas vadinama sava filosofija. Tai tam tikra lengva beprotybė, maloni ir, svarbiausia, be jokio kartėlio. Pacituosiu ne visai iš atminties, bet iš greitai brūkšteltų pastebėjimų viename veikale, kuris, nors parašytas opozicijos dvasia, per autoriaus susižavėjimą gražiai parodo karo atmosferą su visais jos kraštutinumais: tai pono Kadė Gasikūro „Kelionė į Austriją" (1809 metai). Ką būtų pasakęs žymusis ir kilnusis Dezė, jeigu būtų pamatęs, kaip tyras 1795 metų heroizmas atvedė į piktadarišką egoizmą?

Du draugai Talaveros mūšyje kartu stovi prie baterijos: vienas kapitonas, baterijos vadas, kitas — leitenantas. Atlėkęs sviedinys išverčia iš kojų kapitoną. „Gerai, — sako apsidžiaugęs leitenantas, — Fransua nukautas, dabar aš būsiu kapitonas". — „Dar ne visiškai", — sušunka Fransua stodamasis. Sviedinys jį tik buvo apsvaiginęs. Leitenantas, kaip ir jo kapitonas, — puikiausi vyrai pasaulyje, visai ne piktadariai, tik kvailoki ir entuziastingai atsidavę

*Nesvarbu (*isp.*). Žr. puikius pono Pekjo laiškus. Italijoje pilna tokių žmonių, tačiau, užuot veržęsi į priekį, jie išlieka ramūs: *Paese della virtú sconosciuta* — mažai žinomo šaunumo šalis (*it.*).

imperatoriui, tačiau medžioklės įkarštis ir nesuvaldomas egoizmas, kuriuos tasai jiems pažadino, papuošdamas visa tai garbės vardu, nustūmė užmarštin bet kokį žmogiškumą.

Tokiose rūsčiose scenose tarp panašių žmonių, per Šėnbrūno paradą susiginčijusių dėl valdovo žvilgsnio ar barono titulo, imperatoriaus vaistininkas du šimtai aštuoniasdešimt aštuntajame puslapyje aprašo vokišką meilę:

„Nėra nuolaidesnės ir švelnesnės būtybės už austrų moterį. Meilė jai — kultas, ir kai ji prisiriša prie prancūzo, dievina jį tikrąja šio žodžio prasme.

Lengvabūdžių ir aikštingų moterų pilna visur, tačiau apskritai vienietės ištikimos ir visai nekoketiškos. Sakydamas, kad jos ištikimos, turiu galvoje jų ištikimybę mylimiesiems, kuriuos jos pasirinko pačios, nes vyrai Vienoje tokie kaip visur". 1809 metų birželio 7 d.

Pati gražiausia Vienos moteris leidosi garbinama mano draugo M., imperatoriaus vyriausiosios būstinės kapitono, — tai buvo švelnus ir sąmojingas jaunas vyras, tikrai sakant, nepasižymintis nei ūgiu, nei išvaizda.

Prieš keletą dienų jaunoji jo draugė sukėlė neregėtą sensaciją tarp mūsų šaunių generalinio štabo karininkų, kurie leido laiką naršydami po Vieną. Kas pelnys drąsiausio vardą? Buvo griebtasi visų karinių gudrybių. Gražuolės namą apgulė patys gražiausi ir turtingiausi vyrai. Pažai, prašmatnūs pulkininkai, gvardijos generolai ir net princai gaišo laiką po gražuolės langais ir švaistė pinigus jos tarnams. Visi jie buvo išprašyti. Šie princai nebuvo pratę prie tokių žiaurių moterų Paryžiuje ar Milane. Kartą, kai aš juokiausi iš jų nesėkmės, ši nuostabi būtybė man pasakė: *„Dieve mano, argi jie nežino, kad aš myliu poną M..."*

Tai keista ir iš tiesų labai begėdiška dingstis.

Du šimtai devyniasdešimtajame puslapyje: „Tuo metu, kai mes buvome Šėnbrūne, pastebėjau, kad du jauni imperatoriaus atašė niekada nieko nepriiminėja savo butuo-

se Vienoje. Mes dažnai pašiepdavome tokį jų santūrumą. Kartą vienas jų man prasitarė: „Neslėpsiu nuo jūsų, viena jauna miestietė man atsidavė su sąlyga, kad niekada neišeis iš mano buto ir kad aš be jos sutikimo nieko nesikviesiu į svečius". Iš smalsumo, — pasakoja keliautojas, — panorau susipažinti su šia savanore kaline, o gydytojo profesija man davė kaip Rytuose garbingą dingstį: sutikau su draugo pasiūlymu papusryčiauti pas jį. Ten radau be galo įsimylėjusią moterį, itin užsiėmusią namų rūpesčiais, nenorinčią išeiti iš namų, nors metų laikas tiesiog kvietė pasivaikščioti, ir tvirtai tikinčią, kad jos mylimasis ją išsiveš į Prancūziją.

Kitas jaunuolis, kurio taip pat niekada nebuvo galima rasti jo bute mieste, netrukus panašiai prisipažino. Aš taip pat pamačiau jo gražuolę. Kaip ir pirmoji, ji buvo blondinė, puikaus sudėjimo.

Pirmoji, aštuoniolikmetė, buvo gana turtingo kilimų audėjo duktė. Antroji, kokių dvidešimt ketverių metų, — austrų karininko, išvykusio į žygį kartu su arkikunigaikščio Žano armija, žmona. Ši, antroji, buvo jį taip įsimylėjusi, kad mūsų garbėtroškos šalyje tai būtų galima pavadinti herojiškumu. Jos draugas ne tik nebuvo jai ištikimas, bet netgi buvo priverstas prisipažinti buvęs itin nepadorus. Jinai jį slaugė su tikru atsidavimu ir dar labiau prisirišo prie savo meilužio dėl jo ligos. Jo gyvybei atsidūrus pavojuje, moteris dar stipriau jį pamilo.

Suprantama, kad, būdamas svetimšalis ir nugalėtojas ir visai Vienos aukštuomenei nuo mūsų pasitraukus į savo vengriškuosius dvarus, aš negalėjau stebėti meilės aukštuosiuose visuomenės sluoksniuose. Tačiau man ir to užteko, kad įsitikinčiau, jog meilė čia ne tokia kaip Paryžiuje.

Vokiečiai į šį jausmą žiūri kaip į dorybę, kaip į dieviškumo apraišką, kaip į kažką mistiška. Jų meilė ne tokia gyva, veržli, pavydi, tironiška kaip jaunos italės širdyje. Ji stipri ir panaši į iliuminatų išgyvenimus. Čia mes esame už tūkstančio mylių nuo Anglijos.

Prieš kelerius metus vienas Leipcigo siuvėjas, ištiktas pavydo priepuolio, palaukė savo varžovo miesto sode ir nudūrė jį durklu. Jis buvo nuteistas mirties bausme. Miesto moralistai, ištikimi vokiškajam gerumui ir polinkiui į lengvą emocionalumą (suteikiantį charakteriui silpnumo), aptarę nuosprendį, nutarė, kad jis per daug griežtas ir, lygindami siuvėją su Orosmanu, graudenosi dėl jo mirties. Pakeisti nuosprendį nepavyko, tačiau bausmės vykdymo dieną visos jaunos baltai apsirengusios Leipcigo merginos susirinko ir palydėjo siuvėją į ešafotą, barstydamos kelią gėlėmis.

Ši ceremonija niekam neatrodė keista, bet šalyje, kuri save laiko protinga mąstytoja, galima sakyti, buvo parodyta pagarba žmogžudystei. Tačiau tai buvo ceremonija, o viskas, kas yra ceremonija, niekada negali būti juokinga Vokietijoje. Pažvelkite į mažų kunigaikštukų rūmų ceremonijas, per kurias galima mirti iš juoko, nors Meiningene ar Kėtene jos atrodo labai įdomios. Šeši sargybiniai, einantys ordino žvaigžde pasipuošusio kunigaikštuko priekyje, jiems atrodo lyg Hermano kareiviai, žygiuojantys prieš Varuso legionus.

Štai kuo vokiečiai skiriasi nuo visų kitų tautų: mąstydami jie užsidega, užuot nusiraminę. Antras bruožas: jie miršta iš noro turėti tvirtą būdą.

Paprastai meilei palankus dvaro gyvenimas Vokietijoje ją slopina. Jūs negalite įsivaizduoti ištisos galybės nesuprantamų mažmožių ir to smulkmeniškumo, sukuriančio vadinamuosius vokiškus* rūmus, net jei tai didžiųjų kunigaikščių rūmai (Miunchenas, 1820 metai).

Kai mes kartu su generaliniu štabu atvykdavome į kurį nors Vokietijos miestą, mėnesiui įpusėjus vietinės damos jau būdavo spėjusios pasirinkti. Tačiau šis pasirinkimas nebūdavo keičiamas. Girdėjau kalbant, kad prancūzai buvo daugelio iki tol buvusių nepriekaištingų dorybių povandeniniai rifai".

---

*Žr. *Les Mémoires de la margrave de Bayreuth et Vingt ans de séjour a Berlin par M. Thiébault.*

Jauni vokiečiai, kuriuos sutikau Getingene, Drezdene ar Kionigsberge ir t.t., auklėjami vadinamųjų filosofinių sistemų, o tai ne kas kita, kaip miglota ir blogai parašyta poezija, kuri dvasiniu požiūriu kuo tyriausia ir pakylėta iki šventumo. Man atrodo, iš savo viduramžių jie paveldėjo ne respublikoniškumą, nepasitikėjimą ir durklo smūgį kaip italai, o stiprų polinkį į entuziazmą ir pasitikėjimą. Štai kodėl kas dešimt metų čia iškyla naujas didis žmogus, kuris turi užtemdyti visus likusiuosius (Kantas, Šelingas, Fichtė ir t.t.)*.

Kadaise Liuteris apeliavo į moralinį jausmą, ir vokiečiai, paklusę savo sąžinės balsui, kariavo trisdešimt metų iš eilės. Graži ir garbinga kalba, kad ir koks absurdiškas tikėjimas slypėtų už jos, sakyčiau, verta pagarbos net menininko akyse. Pažvelkime į kovą Zando sieloje tarp trečio Dievo įsakymo „Nežudyk" ir to, kas jam atrodė esą reikšminga tėvynei.

Mistinį žavėjimąsi moterimis ir meile galima būtų rasti ir Tacito darbuose, jeigu šis rašytojas nebūtų stengęsis kurti tik Romos** satyrą.

Nenuvažiavęs Vokietijoje penkių šimtų mylių, jau gali pastebėti, kad šios nevieningos ir suskaldytos tautos charakterio vyraujantis bruožas — ne karštas ir veržlus, o malonus, švelnus entuziazmas.

Jeigu šis polinkis nebūtų toks aiškus iš pirmo žvilgsnio, reikėtų tik perskaityti tris ar keturis Ogiusto Lafonteno romanus. Jį gražioji Luiza, Prūsijos karalienė, pakėlė į Magdeburgo kanauninkus atsidėkodama už taip gerai pavaizduotą *ramų gyvenimą****.

---

*Prisiminkime, kaip 1821 metais tie susižavėjo tragedija „Kryžiaus triumfas", kuri užgožė „Gijomą Telį".

**Man teko laimė sutikti labai protingą, išsimokslinusį kaip dešimt vokiečių mokslininkų žmogų, kuris aiškiais ir tiksliais terminais išdėstė tai, ką jam pasisekė atrasti. Jei kada nors ponas F... išleis savo darbus, pamatysime viduramžius žėrinčioje šviesoje ir mums jie patiks.

***Vieno iš Ogiusto Lafonteno romanų, „Ramus gyvenimas", pavadinimas — toks pat esminis vokiečių papročių bruožas kaip italų *farniente* (nieko nedarymas), kaip fiziologinė rusų *drosky* (brikelės) kritika arba anglų *horseback* (pasijodinėjimas).

Dar vieną vokiečių polinkio įrodymą matau austrų įstatymų kodekse, kuris reikalauja kaltininko prisipažinimo baudžiant už beveik visus nusikaltimus. Šis kodeksas sudarytas tokiai tautai, kur nusikaltimai reti ir veikiau silpno žmogaus beprotybės priepuoliai nei nuoseklūs, drąsūs, apgalvoti poelgiai be paliovos kariaujant su visuomene, atvirkščiai negu Italijoje, kur stengiamasi tokį kodeksą įvesti, bet tai daugiau sąžiningų žmonių klaida.

Mačiau, kaip vokiečių teisėjai Italijoje puldavo į nevilтį, kada jiems tekdavo skelbti mirties nuosprendį arba tolygų jam nuosprendį katorgos darbams teisiamąjį sukaustant grandinėmis, kai kaltas jis neprisipažindavo.

Keturiasdešimt devintas skyrius

Viena diena Florencijoje
Florencija, 1819 metų vasario 12 d.

Šį vakarą teatro ložėje sutikau žmogų, kuris kažko turėjo prašyti penkiasdešimtmetį teisėją. Pirmasis jo klausimas buvo: „*Kas jo meilužė? Chi avvicina adesso?*“ Visi šie dalykai čia labai žinomi, jie turi savo įstatymus. Gyvuoja priimtas elgesio būdas, grindžiamas teisingumu beveik be jokių išlygų, kitaip jūs *porco**.

„Kas naujo?“ — paklausė vakar vienas iš Volterės atvykusių mano draugų. Po keleto skausmingų balsu ištartų žodžių apie Napoleoną ir anglus pagyvėjusiu tonu priduriama: „Viteleski pakeitė meilužį. Vargšas Gerardeska susikrimtęs“, — „Kas į jo vietą?“ — „Montegalis, šitas gražuolis karininkas su ūsais, kurį anksčiau turėjo kunigaikštienė Kolona, pažiūrėkit, jis ten stovi parteryje, kaip prikaltas po jos lože. Jis čia kiekvieną vakarą, nes vyras nenori jo matyti savo namuose, o ar jūs pastebite prie durų liūdnai vaikščiojantį vargšą Gerardeską ir iš tolo skai-

*Kiaulė (*it.*).

čiuojantį žvilgsnius, kuriuos neištikimoji svaido jo įpėdiniui. Jis labai pasikeitė ir visiškai pasidavė nevilčiai. Veltui jo draugai nori jį išsiųsti į Paryžių ir Londoną. Jis sakosi mirštąs vien nuo minties išvykti iš Florencijos".

Kasmet aukštuomenėje pasitaiko po porą dešimčių panašios nevilties atvejų. Mano akyse kai kurie jų truko trejus ar ketverius metus. Šitie vargšai neturi jokios gėdos, visas pasaulis tampa jų patikėtiniais. Tarp kitko, draugija čia nedidelė, be to, kai myli, ten beveik nebesilanko. Nereikia manyti, kad dideles aistras ir puikias sielas galima pamatyti dažnai ir bet kur, netgi Italijoje. Tačiau tik čia greitai įsiliepsnojančios ir ne taip begalinių garbėtroškos rūpesčių nualintos širdys randa subtilius malonumus netgi žemarūšėje meilėje. Man, pavyzdžiui, teko matyti, kaip užgaidi meilė buvo priežastis tokio susižavėjimo ir tokių apsvaigimo valandėlių, kokių pati beprotiškiausia aistra niekada nesukėlė Paryžiaus platumose*.

Šį vakarą pastebėjau, kad italų kalboje daugybė pavadinimų susiję su tūkstančiu įvairiausių meilės niuansų, kurie prancūzų kalba būtų reiškiami nepabaigiamomis perifrazėmis. Pavyzdžiui, staigus judesys, kai parteryje sėdintis ir žvilgčiojantis į ložėje esančią geidžiamą moterį žmogus nusigręžia, jos vyrui ar patarnautojui vos prisiartinus prie ložės turėklų.

Štai pagrindiniai šios tautos būdo bruožai:

1. Į stiprias aistras sutelktas dėmesys *negali* greitai keistis, tai ryškiausias skirtumas tarp prancūzo ir italo. Reikia tik pažiūrėti, kaip italas lipa į diližaną arba užsimoka, — tai *furia francese***, ir todėl eilinis prancūzas, jeigu tik nors truputį skiriasi nuo sąmoningo dabitos pagal mozūrų madą, italei visuomet atrodo aukštesnė būtybė (kunigaikštienės D... meilužis Romoje).

---

*To Paryžiaus, kuris davė pasauliui Volterą, Moljerą ir tiek proto galiūnų, tačiau negalima turėti visko ir būtų labai neišmintinga dėl to širsti.

**Prancūziškas šėlsmas (*it.*).

2. Visi mylisi ir neslaptai kaip Prancūzijoje. Vyras būna geriausias meilužio draugas.

3. Niekas nieko neskaito.

4. Nėra draugijos. Žmogus negali tikėtis užpildyti savo gyvenimo ta laime, kurią gauna kasdien iš poros valandų pokalbio ir tuštybės žaismo kieno nors namuose. Žodis *causerie** neišverčiamas į italų kalbą. Čia kalbamasi, kai reikia ką nors pasakyti aistros naudai, tačiau retai gražbyliaujama pirma pasitaikiusia tema.

5. Italijoje nieko nėra *juokinga.*

Prancūzijoje mudu abu stengiamės imituoti tą patį modelį, ir aš esu kompetentingas teisėjas, vertinantis jūsų pastangas**. Italijoje, matydamas kokį nors keistą poelgį, aš nesu tikras, kad jis neteikia malonumo jo autoriui, ir galbūt lygiai taip pat būtų ir man jo vietoje.

Tai, kas romiečių kalboje ar manierose dirbtina, už penkiasdešimt mylių esančioje Florencijoje gali būti nesuprantama arba laikoma geru tonu. Lijone prancūziškai kalbama kaip Nante. Venecijos, Neapolio, Genujos, Pjemonto dialektai — beveik visai skirtingos kalbos; jomis kalba žmonės, susitarę tik knygas spausdinti bendrąja kalba, kuria kalbama Romoje. Nieko nėra absurdiškesnio už komediją, kurios veiksmas vyksta Milane ir kurios personažai kalba romietiškai. Italų kalba labiau tinkama dainuoti, o ne kalbėti; ji gali atsilaikyti prieš besiveržiantį į ją prancūzišką aiškumą tik muzikos dėka.

Italijoje pašos ir jo šnipų baimė verčia vertinti *tai, kas naudinga.* Čia nėra kvailos garbės***. Ji pakeičiama kažkuo panašiu į mažą draugijos neapykantą, vadinamą *pettegolismo*****.

---

*Pašnekesys (*pranc.*).

**Šis prancūzų įprotis kasdien silpnėja, ir todėl mes greit būsime nutolę nuo Moljero herojų.

***Prancūzijos buržuazinėje visuomenėje visi šios garbės pažeidimai *juokingi.* Žr. *Petite Ville de M. Picard.*

****Piktos paskalos (*it.*).

Be to, pasijuokti iš ko nors — tai įsigyti mirtiną priešą, o tai labai pavojingas dalykas šalyje, kur vyriausybės jėga ir veikla apsiriboja tik mokesčių plėtimu už visus išskirtinumus.

6. *Prieškambario patriotizmas.*

Išdidumą, kurstantį mus ieškoti pagarbos iš mūsų bendrapiliečių ir vienytis su jais, apie 1550 metus Italijos kunigaikštukų pavydulingas despotizmas išvijo iš visų kilnių iniciatyvų ir davė barbarišką vaisių, tam tikrą *Kalibaną*, pabaisą, pilną įniršio ir kvailybės: *prieškambario patriotizmą*, kaip sakydavo ponas Turgo, kalbėdamas apie *Kalė apsiaustį* (to laiko *Kareivį žemdirbį*). Mačiau, kaip ši pabaisa atbukindavo pačius protingiausius žmones. Pavyzdžiui, svetimšalis užsitrauks net gražių moterų neapykantą, jeigu sumanys ieškoti trūkumų miesto dailininko ar poeto kūryboje, jam bus išdrožta tiesiai į akis ir visiškai rimtai, kad nereikia lankytis pas žmones norint iš jų pasityčioti, ir šia dingstimi priminti Liudviko XIV žodžiai apie Versalį.

Florencijoje sakoma: *nostro** Benvenuti, Brešoje *nostro* Ariči. Žodį *nostro* jie taria su tam tikru tramdomu, tačiau gana juokingu pompastiškumu, primenančiu *Miroir*, salsvai samprotaujantį apie tautinę muziką ir Europos kompozitorių poną Monsinji.

Kad nenusijuoktum į veidą šiems šauniems patriotams, reikia atsiminti, kad dėl viduramžių kivirčų, komplikuojamų griežtos popiežių** politikos, kiekvienas miestas mirtinai neapkęsdavo gretimo miesto, kurio gyventojų vardas pirmajam atrodydavo kaip kokios nors baisios ydos sinonimas. Popiežiai sugebėjo šią gražią šalį paversti neapykantos tėvyne.

Šis prieškambario patriotizmas — didelė moralinė Italijos žaizda, pražūtinga šiltinė, kurios liūdnos pasekmės dar ilgai atsilieps po to, kai šalis nusimes juokingų ku-

*Mūsų (*it.*).

**Žr. puikią ir įdomią *Histoire de l'Église par M. De Potter.*

nigaikštukų jungą. Viena šio patriotizmo formų yra nenumaldoma neapykanta viskam, kas svetima. Jiems atrodo, kad vokiečiai kvaili ir supyksta, kai jiems sakoma: „Ką Italija XVIII amžiuje davė prilygstančio Jekaterinai II ar Frydrichui Didžiajam?“ Arba: „Ar jūs turite angliško pavyzdžio sodą, kurį būtų galima palyginti su pačiu kukliausiu vokišku sodu, kai tuo tarpu dėl klimato jums iš tiesų reikia pavėsio?“

7. Skirtingai nuo anglų ir prancūzų, italai neturi jokių politinių prietarų. Ten atmintinai mokamos Lafonteno eilės: *Votre ennemi c'est votre Maitre**.

Aristokratija, kuri remiasi dvasininkais ir Biblijos draugijomis, jų akyse — tik juoko vertas senas fokusas. Už tai italui reikia tris mėnesius praleisti Prancūzijoje, kad suvoktų, kaip gelumbės pirklys gali būti *ultra*.

8. Paskutiniuoju itališko būdo bruožu laikyčiau netoleranciją ir pyktį ginčuose, kada jie negreit suranda kontraargumentą, kurį galėtų sviesti priešininkui. Tada matai, kaip jie pabąla. Tai viena ne pačių maloniausių kraštutinio jautrumo formų, tačiau aš ja mielai remiuosi įrodymui, kad ji egzistuoja.

Norėjau išvysti amžiną meilę ir po daugelio įveiktų sunkumų pagaliau šį vakarą buvau pristatytas riteriui K. ir jo mylimajai, su kuria jis išgyveno jau penkiasdešimt ketverius metus. Iš tų mielų senukų ložės išėjau susigraudinęs. Štai menas būti laimingiems, kurio nepažįsta tiek daug jaunų žmonių.

Prieš porą mėnesių mačiausi su monsinjoru R., kuris mane priėmė labai gerai, nes aš jam padovanojau keletą *Minerves* numerių. Radau jį namuose kaime kartu su ponia D., su kuria, kaip čia sakoma, jis palaiko ryšį jau trisdešimt ketverius metus. Ji dar graži, tačiau šią porą gaubia kažkokia melancholija, aiškinama sūnaus, kurį kadaise nunuodijo vyras, netektimi.

---

*Jūsų priešas — tai jūsų Valdovas (*pranc.*).

Čia mylėti — tai mylėti ne kaip Paryžiuje, kai savo mylimąją matai valandėlę per savaitę, o likusį laiką gaudai jos žvilgsnį ar rankos paspaudimą. Čia mylimasis — laimingas mylimasis, kasdien praleidžiantis keturias ar penkias valandas su mylima moterimi. Jis kalbasi su ja apie savo teismo procesus, savo anglišką sodą, medžioklę, paaukštinimus tarnyboje ir t.t., ir t.t. Tai visiškas ir be galo švelnus artimumas. Jis ją tujina vyro akivaizdoje ir visur kitur.

Vienas vietinis, jo paties nuomone, gana ambicingas jaunuolis buvo paskirtas į Vieną, rodos, ambasadoriumi, tačiau negalėjo priprasti prie vienatvės. Po pusmečio jis atsisveikino su savo tarnyba ir grįžo ieškoti laimės į savo draugės ložę.

Toks nuolatinis bendravimas varžytų Prancūzijoje, kur žmonių akyse reikalingas tam tikras apsimetinėjimas, o jūsų mylimoji jums gali tiesiai pasakyti: „Toks ir toks pone, šį vakarą jūs niūrus, *jūs nepratariate nė žodžio*". Italijoje reikalinga tik viena: mylimai moteriai kalbėti viską, kas šauna į galvą, tiesiog galvoti balsu. Tik šitaip galima susikurti tą nepaprastą nervinę būseną, kai į intymumą ir nuoširdumą atsakoma nuoširdumu. Bet čia esama vieno didelio keblumo: pasirodo, tokia meilės maniera paralyžiuoja visus kitus polinkius gyvenime ir paverčia nuobodžiais visus kitus užsiėmimus. Tokia meilė — tai geriausias aistros pakaitalas.

Mūsų paryžiečiai, kurie iki šiol negali suprasti, *kad galima būti ir persu*, ir nežino, ką šia tema pasakyti, sušuks, kad tokie papročiai nepadorūs. Pirmiausia, aš esu tik istorikas, o antra vertus, tikiuosi jiems vieną dieną svariais argumentais įrodyti, kad papročiais Paryžius iš esmės nenusileidžia Bolonijai. Patys to neįtardami, šie vargšai žmonės tebekartoja savo pigų katekizmą.

1821 metų liepos 12 d. — Bolonijos visuomenėje visai nėra atstumiančių vaidmenų. Paryžiuje apgauto vyro vaidmuo nepakenčiamas, čia (Bolonijoje) — tai menknie-

kis, čia apgautų vyrų nebūna. Taigi papročiai iš esmės vienodi, nėra tik neapykantos. Žmonos kavalierius-patarnautojas visada yra vyro draugas, o ši draugystė, tvirtinama abipusėmis paslaugomis, dažnai pranoksta visus kitus interesus. Dauguma šių meilės ryšių trunka penkerius ar šešerius metus, kai kurie visą gyvenimą. Išsiskiriama, kai sakyti kas pakliuvus nebėra malonu, o praėjus mėnesiui po išsiskyrimo nebelieka ir kartėlio.

1822 metų sausis. — Senoji kavalierių–patarnautojų mada, Pilypo II atgabenta į Italiją kartu su išdidumu ir ispanų papročiais, dideliuose miestuose visai išnyko. Išimtį matau Kalabrijoje, kur vyresnysis brolis visada tampa dvasininku, apvesdina jaunesnįjį ir tampa savo brolienės patarnautoju ir sykiu meilužiu.

Napoleonas išgujo pasileidimą iš Aukštutinės Italijos ir net iš vietinių kraštų (Neapolis).

Dabartinės gražių moterų kartos papročiai, jų motinų gėdai, visai kitokie. Jie palankesni aistringai meilei. Fizinė meilė daug prarado*.

Penkiasdešimtas skyrius

Meilė Jungtinėse Valstijose

Laisvas valdymas — tai toks valdymas, kuris nekenkia piliečiams, o atvirkščiai — garantuoja jų saugumą ir ramybę. Bet nuo čia iki laimės dar toli; žmogus pats turi ją susikurti, nes reikia turėti labai atšiaurią sielą, kuri jaustųsi visiškai laiminga tik dėl saugumo ir ramybės. Europoje šiuos dalykus mes painiojame. Pripratome prie kenkiančių mums vyriausybių, ir mums atrodo, kad atsikratyti jomis būtų aukščiausia laimė. Tuo esame panašūs į ligonius, kuriuos kamuoja skausmingos kančios. Amerikos pavyzdys —

*Apie 1780 metus buvo paplitęs toks aforizmas: „Turėti daug, godoti vieną ir dažnai keisti" — *Voyage de Sherlok.*

priešingybė. Ten vyriausybė puikiai susitvarko su savo pareigomis ir niekam nekenkia. Tačiau likimas tarytum norėjo išmušti iš vėžių ir paneigti visą mūsų filosofiją arba, tikriau, apkaltinti ją nežinojimu visų žmogiškosios prigimties elementų: dėl tokios padėties Europoje per daugelį amžių netekę visos susikaupusios gerosios patirties, apsižiūrime, kad kai amerikiečiams trūksta bėdų, kurių priežastis vyriausybė, atrodo — jiems trūksta pačių savęs. Galima būtų pasakyti, kad išseko šių žmonių jautrumo šaltinis. Jie teisingi, blaiviai galvojantys, tačiau nelaimingi.

Ar šios nelaimės priežastis tiktai Biblija, kitaip tariant, per dantį traukiamos išvados ir elgesio taisyklės, kurias saviti protai išveda iš šio giesmyno. Man atrodo, kad pasekmė pranoksta priežastį.

Ponas Volnėjus pasakoja, kad kartą, jam sėdint už stalo kaime pas vieną puikų amerikietį, turtingą žmogų, apsuptą jau suaugusių vaikų, staiga į valgomąjį įėjo jaunas vyras: „Laba diena, Viljamai, — tarė šeimos tėvas, — sėskite. Jūs, kaip matau, laikotės gerai". Keliautojas paklausė, kas buvo šis jaunas vyras: „Tai antrasis mano sūnus". — „O iš kur jis atvyko?" — „Iš Kantono".

Sūnaus sugrįžimas iš kito pasaulio krašto sukėlė tik tokį įspūdį.

Atrodo, visas dėmesys ten skiriamas tam, kad apgalvotai būtų sutvarkytas gyvenimas ir išvengta įvairiausių nepatogumų. Tačiau kai pagaliau ateina laikas skinti tiekos rūpesčių ir pastangų tvarkai įvesti pareikalavusį vaisių, šitiems žmonėms nebeužtenka gyvasties juo mėgautis.

Galima būtų pasakyti, kad Peno vaikai niekada neskaitė šių eilių, kurios atrodo jų istorija:

*Et propter vitam, vivendi perdere causas**.

Atėjus žiemai, kuri šiuose kraštuose, kaip ir Rusijoje, linksmas metų laikas, abiejų lyčių jaunuoliai ištisas dienas ir naktis važinėjasi kartu rogėmis per sniegą, labai links-

*Dėl gyvenimo prarasti gyvenimo pagrindą (*lot.*).

mai ir be niekieno priežiūros sukaria po penkiolika ar dvidešimt mylių, ir iš to niekada nekyla jokių nesusipratimų.

Jaunystei būdingas fizinis linksmumas, kuris praeina kartu su kraujo karščiu ir dingsta apie dvidešimt penktuosius metus: aš nematau aistrų, kurios skatina mėgautis gyvenimu. Jungtinėse Valstijose tiek daug *protingų įpročių*, kad kristalizacija ten neįmanoma.

Stebiuosi tokia laime ir jos nepavydžiu. Tai panašu į kitokios, žemesnės būtybės laimę. Spėju, kad Floridoje ir Pietų Amerikoje* padėtis geresnė.

Mano spėliojimus dėl Šiaurės patvirtina didelis dailininkų ir rašytojų stygius. Jungtinės Valstijos iki šiol mums nėra atsiuntusios nei vienos tragedijos, nei vieno paveikslo ar Vašingtono gyvenimo aprašymo.

Penkiasdešimt pirmas skyrius

Apie meilę Provanse, kol Tulūzą 1228 metais užkariavo Šiaurės barbarai

Laikotarpiu tarp 1100 ir 1228 metų meilė Provanse buvo gana savotiška. Meilės ryšius tarp lyčių reguliavo įstatymai, tokie pat griežti ir tiksliai prižiūrimi kaip mūsų dienų *garbės* įstatymai. Tie meilės įstatymai pirmiausia buvo visiškai atitrūkę nuo šventųjų vyrų teisių. Jie buvo prieš bet kokią veidmainystę. Žmogiškąją prigimtį vertindami tokią, kokia yra iš tiesų, šie įstatymai turėjo teikti daug laimės.

Egzistavo oficialus būdas, kaip pasiskelbti įsimylėjusiu kokią nors moterį, taip pat kaip būti priimtam į įsimylėjėlius. Po asistavimui skirtų mėnesių buvo suteikiama teisė

*Prisiminkime Azorų salų papročius: visas gyvenimas ten kupinas meilės Dievui ir žemiškosios meilės. Krikščioniškoji religija, kaip ją pateikia jėzuitai, šia prasme daug mažiau pavojinga žmogui negu angliškasis protestantizmas. Ji bent jau leidžia šokti sekmadieniais, o viena iš septynių dienų skiriama malonumams — tai jau daug žemdirbiui, kuris kitas šešias dienas uoliai dirba.

pabučiuoti jai ranką. Dar jaunai visuomenei patiko formalumai ir ceremonijos, kurios tais laikais rodė civilizuotumo lygį ir kurios šiandieną numarintų iš nuobodulio. Tokį pat reiškinį matome ir Provanso kalboje, sudėtingame ir painiame rimavime, vyriškos ir moteriškos giminės žodžiuose to paties daikto pavadinimui reikšti, pagaliau poetų gausybėje. Tai, kas visuomenėje vadinama forma ir kas šiandieną atrodo labai nuobodu, tada buvo gaivu ir nauja.

Pabučiavę moteriai ranką, jūs galėjote toliau kilti nuo laiptelio ant laiptelio pagal nuopelnus ir nepažeisdamas taisyklių. Reikia pastebėti, kad nors apie vyrus ir nebuvo kalbama, tai, kita vertus, buvo oficialus meilužių išaukštinimas, kuris baigdavosi tuo, ką mes dabar vadintume švelnios draugystės tarp skirtingų lyčių asmenų* malonumais. Tačiau po daugelio mėnesių ar metų trukusių išbandymų moteris, būdama visiškai tikra dėl šio žmogaus būdo ir mokėjimo laikyti paslaptį, suteikdavo jam visas sąlygas ir progas pačiai švelniausiai draugystei. Tokiomis aplinkybėmis ši draugystė turėdavo tapti dideliu doros išbandymu.

Kai kalbėjau apie taisyklių pažeidimus, galvoje turėjau tai, kad moteris galėjo turėti keletą mylimųjų, tačiau tik vieną su pirmumo teise. Atrodo, kiti negalėjo pakilti virš *draugystės*, kuri teikė teisę bučiuoti jai ranką ir kasdien ją matyti. Visas šios savotiškos civilizacijos palikimas eiliuotas, be to, eiliuotas įmantria ir sunkia forma, todėl nereikia stebėtis, jeigu iš trubadūrų baladžių paimtos mintys miglotos ir ne visai tikslios. Buvo rastas net eiliuotas vedybų kontraktas. Po 1228 metų užkariavimo, kurio tikslas buvo kova prieš ereziją, popiežiai primygtinai reikalavo sudeginti viską, kas buvo parašyta liaudies šnekamąja kalba. Klastingieji italai skelbė lotynų kalbą vienintele kalba, verta, kad ja kalbėtų tokie protingi žmonės. Tai būtų labai naudingas būdas, jeigu juo galima būtų pasinaudoti 1822 metais.

*Jo paties parašyti Šabanono gyvenimo memuarai. Beldimas lazdele į lubas.

Toks meilės viešumas ir oficialumas iš pirmo žvilgsnio atrodė mažai derantis prie tikros aistros. Jeigu dama sakė savo gerbėjui: „Iš meilės man keliaukite aplankyti mūsų Viešpaties Jėzaus Kristaus kapo Jeruzalėje, pasilikite ten trejiems metams ir paskui sugrįžkite“, — įsimylėjėlis beregint iškeliaudavo: užtrukdamas akimirką, jis būtų užsitraukęs tokią pačią gėdą, kokią šiandieną užsitraukia silpnabūdžiai prarasdami garbę. Šių žmonių kalba turėjo savotiškų subtilybių, išreiškiančių vos juntamus jausmo niuansus. Kitas šių papročių pažangos požymis tikros civilizacijos kelyje buvo tai, kad vos išsivadavus iš viduramžių baisybių ir feodalizmo, kur jėga reiškė viską, silpnoji lytis tapo mažiau nei šiandieną tironizuojama *legaliai*. Matome, kaip vargšės silpnos būtybės, kurios meilėje turi daug ką prarasti ir kurių grožybės greičiau pranyksta, tampa artimų vyrų likimo šeimininkėmis. Tremtis trejiems metams į Palestiną, perėjimas nuo džiaugsmo pilnos civilizacijos prie fanatizmo ir kryžininkų stovyklos rūpesčių kiekvienam būtų buvusi be galo sunki našta, bet ne egzaltuotam krikščioniui. Ką gali moteris, meilužio niekšiškai pamesta Paryžiuje?

Į šį klausimą matau tik vieną atsakymą: nė viena save gerbianti Paryžiaus moteris neturi meilužio. Taigi apdairumas turi didesnę teisę šiandienos moterims patarti neatsiduoti aistringai meilei. Tačiau ar kitoks apdairumas, kuriam aš toli gražu nepritariu, nepataria joms atsikeršyti per fizinę meilę? Savo veidmainiavimu ir asketizmu* mes nepadidinome pagarbos dorybei, nes negalima nebaudžiamai prieštarauti prigimčiai, o tik pasiekėme tai, kad šioje žemėje liko mažiau laimės ir nepalyginamai mažiau kilnių pavyzdžių.

Meilužis, kuris po dešimties draugystės metų palikdavo savo vargšę mylimąją apsižiūrėjęs, kad jai jau trisdešimt dveji, mielame Provanse buvo laikomas negarbingu. Jam nelik-

*Džeremio Bentamo asketinis principas.

davo kitos išeities, kaip užsidaryti vienuolyno vienatvėje. Todėl ne tiek kilniaširdis, kiek stačiai protingas vyras nesistengė dėtis karščiau įsimylėjęs, negu buvo iš tikrųjų.

Tai tik spėliojimai, nes išliko labai mažai paminklų, suteikiančių mums tikslių žinių...

Apie visus papročius tenka spręsti iš keleto atskirų faktų. Jūs žinote linksmą pasakojimą apie poetą, įžeidusį savo damą. Po dviejų nevilties metų ji pagaliau teikėsi atsakyti į gausius jo kreipimusis ir liepė jam pranešti, kad jei jis nusiplėš sau *nagą* ir jį jo vardu jai įteiks penkiasdešimt įsimylėjusių ir ištikimų riterių, ji galbūt galės jam atleisti. Poetas pasidarė šią skausmingą operaciją. Atsitraukę nuo savo damų, penkiasdešimt riterių iškilmingai įteikė nagą įžeistajai gražuolei. Tai buvo tokia pat didinga ceremonija kaip kilmingo princo įžengimas į vieną iš karalystės miestų. Meilužis, apsirengęs atgailautojo drabužiais, iš tolo lydėjo savo nagą. Sulaukusi gana ilgos ceremonijos galo, dama teikėsi jam atleisti. Jis atgavo visas teises į buvusią laimę. Istorija sako, kad jie kartu praleido daug ilgų ir laimingų metų. Neabejotina, kad dveji nelaimės metai įrodo tikrą aistrą ir kad per tą laiką ji būtų kilusi, jei ir nebūtų anksčiau gyvavusi.

Pora dešimčių linksmų istorijų, kurias galėčiau papasakoti, liudija apie mielo, sąmojingo, pagrįsto teisingų santykių tarp lyčių principais galantiškumo paplitimą. Sakau „galantiškumo", nes visais laikais aistringa meilė neretai būna įdomi išimtis, kurią nėra kaip suvaržyti įstatymais. Provanse visa, kas galėjo būti apskaičiuota iš anksto ir pasverta protu, buvo grindžiama teisingumu ir lyčių teisine lygybe, — štai kuo aš labiausiai žaviuosi, nes tai padeda išvengti nelaimės, kiek įmanoma. Atvirkščiai, absoliuti Liudviko XV laikų monarchija šiuose santykiuose* į madą įvedė niekšybę ir klastą.

---

*Reikėjo paklausyti 1802 metais Neapolyje mielojo generolo Laklo. Tas, kuris tokios laimės neturėjo, gali atsiversti „Asmeninį maršalo Rišelje gyvenimą". Trys labai linksmai parašyti tomai.

Nors graži Provanso kalba, pilna subtilybių ir labai varžoma rimo*, tikriausiai nebuvo liaudies kalba, bet aukštųjų visuomenės sluoksnių papročiai perėjo į žemesniuosius, kurie tuometiniame Provanse nepasižymėjo šiurkštumu, nes buvo gana pasiturintys. Klestinti ir turtinga prekyba buvo ką tik įžengusi į savo pakilimo laikotarpį. Viduržemio jūros pakrančių gyventojai suvokė (IX amžiuje), kad šioje jūroje, rizikuojant tik keletu laivų, prekyba daug lengvesnis ir beveik malonesnis užsiėmimas kaip apiplėšinėti praeivius gretimame vieškelyje, pasekus kokį feodaliūkštį. Kiek vėliau, X amžiuje, provansalai atsigręžė į arabus, kur buvo didesnių malonumų negu plėšikavimas, prievartavimas ir muštynės.

Viduržemio jūrą reikia laikyti Europos civilizacijos židiniu. Laimingose gražios jūros pakrantėse, kur toks palankus klimatas, žmonės gyveno pasiturimai, nebuvo jokios religijos ar liūdnų įstatymų. Linksmos tuometinių provansalų dvasios krikščionybė nė kiek nebuvo pakeitusi.

Matome tokį pat gyvą panašų paveikslą Italijos miestuose, kurių istorija pasiekė mus aiškesnio pavidalo ir kurie buvo laimingesni palikdami mums Dantę, Petrarką, dailę.

Provansalai nepaliko mums tokio didelio palikimo kaip „Dieviškoji komedija", kurioje atsispindi visi epochos papročių ypatumai. Man regis, jie buvo ne tokie aistringi, bet linksmesni negu italai. Tokį gyvenimo džiaugsmą jie perėmė iš savo kaimynų — Ispanijos maurų. Kartu su pramogomis, šventėmis ir malonumais laimingo Provanso pilyse karaliavo meilė.

Ar jums teko matyti Operoje puikios komiškos Rosinio operos finalą? Scenoje vien linksmybės, grožis, puošnumas. Mes jaučiamės nutolę už tūkstančio mylių nuo bjauriųjų žmogiškosios prigimties pusių. Opera baigiasi, uždanga krinta, žiūrovai išsivaikščioja, sietynas pakyla, gesinami kinketai. Gęstančios lempos kvapas pasklinda salėje. Užuolai-

*Atsirado Narbonoje, kaip lotynų ir arabų kalbų mišinys.

da pusiau pakyla. Scenoje paknopstom laksto kažkokie nešvarūs skarmaliai, bjauriai darkosi vietoje tų grakščių jaunų moterų, kurių tik prieš akimirką čia buvo pilna.

Taip atsitiko ir su Provanso karalyste, kai kryžininkų armija užkariavo Tulūzą. Vietoje meilės, malonių, linksmybės atsirado Šiaurės barbarai ir šventasis Dominykas. Neaptemdysiu šių puslapių pasakojimu apie ką tik įsismarkavusios inkvizicijos baisumus, nuo kurių plaukai šiaušiasi. Tie barbarai buvo mūsų tėvai. Jie žudė ir niokojo viską. Vien dėl malonumo griauti jie griovė viską, ko negalėjo pasiimti. Juos buvo apėmęs laukinis įtūžis prieš viską, kas turėjo kokią nors civilizacijos žymę, o kadangi jie nė žodžio nesuprato tos gražios pietietiškos kalbos, nuo to jų įniršis tik didėjo. Gana prietaringi, baisaus švento Dominyko vedami, jie tikėjo, kad, žudydami provansalus, pelnys dangų. Aniems viskas buvo baigta — nei meilės, nei linksmybės, nei poezijos. Nepraėjus nė dvidešimčiai metų po užkariavimo (1235), jie tapo beveik tokiais pat šiurkščiais barbarais kaip prancūzai*, mūsų tėvai.

Iš kur buvo atsiradusi šiame pasaulio kampelyje tokia puiki civilizacijos forma, kuri du šimtus metų teikė laimę aukštiems visuomenės sluoksniams? Tikriausiai iš Ispanijos maurų.

Penkiasdešimt antras skyrius

Provansas XII amžiuje

Išversiu vieną linksmą pasakojimą iš provansališkųjų rankraščių. Ten aprašyta istorija vyko apie 1180 metus, o užrašyta buvo apie 1250 metus**.

---

*Žr. *l'État de la puissance militaire de la Russie.* Tai patikimas generolo sero Roberto Vilsono veikalas.

**Šis rankraštis yra Lorentianos bibliotekoje. Pônas Renuaras atkuria jį penktajame „Trubadūrų" tome. Jo tekste nemažai klaidų. Trubadūrus per daug išgyrė, per mažai juos pažinojo.

„Monsinjoras Raimondas de Rusijonas buvo, kaip žinote, šaunus baronas ir turėjo žmoną madoną Margeritą, gražiausią tų laikų moterį, apdovanotą puikiausiomis savybėmis ir visomis dorybėmis, nepaprastai mandagią. Taip atsitiko, kad Gijomas de Kabstenas, neturtingo riterio iš Kabsteno pilies sūnus, atvyko į monsinjoro Raimondo de Rusijono dvarą, prisistatė jam ir paklausė, ar nenorėtų jo priimti į savo dvarą pažu. Monsinjoras Raimondas, matydamas, kad Gijomas gražus ir patrauklus, pasakė jam, jog būsiąs pageidaujamas svečias ir pasiūlė pasilikti dvare. Gijomas pasiliko ir taip pagarbiai elgėsi, kad visi, nuo mažo iki didelio, jį pamilo. Jis mokėjo taip pasirodyti, jog monsinjoras Raimondas panoro, kad jis taptų jo žmonos madonos Margeritos pažu. Taip ir buvo padaryta. Tad Gijomas pasistengė dar geriau pasirodyti ir žodžiais, ir darbais. Bet, kaip paprastai būna meilės dalykuose, taip atsitiko, kad meilė užvaldė madoną Margeritą ir uždegė jos mintis. Jai taip patiko Gijomo poelgiai, jo kalbėsena, išvaizda, kad ji negalėjo susilaikyti vieną dieną jam nepasakiusi: „Na, Gijomai, pasakyk man, jeigu kokia nors moteris tau parodytų, kad myli tave, ar tu išdrįstum ją pamilti?“ Gijomas susivokė, kas čia yra, ir jai atsakė visiškai atvirai: „Taip, mano ponia, išdrįsčiau, jeigu tai, kas rodoma, būtų tikra“. — „Prisiekiu šventu Jonu, — pasakė dama, — gerai atsakyta, kaip dera narsiam vyrui, bet dabar aš noriu tave išbandyti, ar tu pažinsi, ar mokėsi iš to, kas rodoma, atskirti, kas tikra, o kas ne“.

Išgirdęs šiuos žodžius, Gijomas atsakė: „Mano ponia, tebūnie taip, kaip jūs norite“.

Jis grimzdo į svajones, o Amūras jam iš karto paskelbė karą. Mintys, kurias Amūras siunčia saviesiems, prasiskverbė į pačias jo širdies gelmes. Nuo to laiko jis tapo meilės tarnu ir pradėjo kurti mažus kupletus, mielus ir linksmus, žodžius dainoms ir melodijas šokiams, švelnias giesmes, taip visiems patikusias, o labiausiai tai, kuriai giedojo. Ir štai Amūras, apdovanojantis patinkamus tarnus,

sumanė duoti Gijomui atpildą už viską. Jis taip užvertė damą mintimis ir svajonėmis apie meilę, kad nei dieną, nei naktį ji negalėjo rasti ramybės ir vis galvojo apie Gijomo šaunumą ir tobulybes, kurių tiek apsčiai jis turėjo.

Vieną dieną dama pasikvietė Gijomą ir jam tarė: „Na, Gijomai, pasakyk man, ar iš mano elgesio matai tikrumą ar apsimetimą?" Į tai Gijomas atsakė: „Madona, Dievas man padėjo, ir nuo tolei, kai aš tapau jūsų tarnu, mano širdyje nė karto nekilo mintis, kad jūs galėtumėte nebūti geriausia iš visų moterų, kada nors gyvenusių šiame pasaulyje, teisingiausia ir neapgaulingos išorės. Tuo aš tikiu ir tikėsiu visą gyvenimą". Tuomet dama atsakė: „Gijomai, sakau jums, jeigu Dievas man padės, aš jūsų niekada neapgausiu, o jūsų mintys apie mane nebus bevaisės". Ji ištiesė rankas, švelniai jį apkabino kambaryje, kur sėdėjo dviese, ir abu atsidavė meilės palaimai. Tačiau neilgai trukus liežuvininkai, te Dievas juos nubaudžia, pradėjo apšnekinėti jų meilę Gijomo dainų dingstimi, tvirtindami, kad jis įsimylėjo ponią Margeritą, ir tol tauškė, kol tos šnekos pasiekė monsinjoro Raimondo ausis. Jis didžiai susirūpino ir nuliūdo, pirmiausia dėl to, kad jam teks atsižadėti savo ginklanešio, kurį labai mėgo, o dar labiau dėl savo žmonos gėdos.

Kartą, kai Gijomas išjojo į medžioklę su sakalais, lydimas tik vieno arklininko, monsinjoras Raimondas jo pasigedo. Tarnas jam pasakė, kur ir ką jis veikia. Raimondas tučtuojau slapčiomis pasiėmė ginklus, paprašė atvesti arklį ir vienas išjojo į tą vietą, kur buvo Gijomas. Tol jodinėjo, kol jį rado. Gijomas, pamatęs jį atjojant, labai nustebo, iškart jam į galvą atėjo niūrios mintys ir, jodamas jo pasitikti, pasakė: „Sveiki atvykę, pone. Kodėl gi jūs visiškai vienas?" Monsinjoras Raimondas atsakė: „Gijomai, aš jūsų ieškojau norėdamas kartu su jumis išsiblaškyti. Ar nieko nepasisekė sugauti?" — „Aš nieko nesugavau, pone, nes nieko neradau. Nors kas ieško, tas randa, kaip sako patarlė". — „Pakalbėkime apie ką kita, — pasakė monsin-

joras Raimondas, — ir su visišku pasitikėjimu, kurį jūs man privalote parodyti, pasakykite man teisybę apie tuos dalykus, apie kuriuos noriu paklausti". — „Dievaži, pone, — tarė Gijomas, — jeigu tai toks dalykas, kurį galima pasakyti, aš jums jį pasakysiu". — „Aš noriu, kad jūs be jokių išsisukinėjimų, — pasakė monsinjoras Raimondas, — atsakytumėte man apie viską, ko jūsų klausiu". — „Pone, ko tik jūs manęs klaustumėte, — sakė Gijomas, — aš visada sakysiu teisybę". Tada monsinjoras Raimondas klausia: „Gijomai, jeigu jūs branginate Dievą ir šventąjį tikėjimą, sakykite, ar jūs turite meilužę, kuriai dainuojate ar dėl kurios esate Amūro valioje?" Gijomas atsakė: „Pone, kaip aš galėčiau dainuoti, jei Amūras manęs neverstų? Žinokite tiesą, monsinjore, kad aš visiškoje Amūro valioje". Raimondas atsakė: „Norėčiau tuo tikėti, nes kitaip jūs negalėtumėte taip gražiai dainuoti, tačiau geidauju žinoti, kas jūsų dama". — „Ak pone, dėl Dievo, — pasakė Gijomas, — pagalvokite, ko jūs iš manęs prašote. Jūs labai gerai žinote, kad nedera išduoti savo damos vardo ir kad Bernaras de Ventadūras sakė:

Vienam dalykui mano protas pasitarnauja:
Niekada niekas manęs neklausė,
iš kur tas mano džiaugsmas,
Ir aš jam nebūčiau panoręs sumeluoti,
Nes man tai neatrodo gera taisyklė,
O greičiau kvaila ir vaikiška;
Kad kas nors, laimingas meilėje,
Norėtų atverti savo širdį kitam žmogui,
*Nebent tas galėtų jam pasitarnauti ir padėti**".

Monsinjoras Raimondas atsakė: „Duodu žodį, kad pasitarnausiu jums, kiek tik išgalėsiu". Galų gale Raimondas privertė Gijomą jam prisipažinti:

„Pone, žinokite, aš myliu jūsų žmonos ponios Margeritos seserį ir tikiuosi, kad ji mane myli taip pat. Dabar,

*Pažodinis Gijomo deklamuojamų provansališkųjų eilių vertimas.

kai jūs tai žinote, aš prašau jūsų padėti man ar bent jau man nekenkti". — „Štai mano ranka ir žodis, — pasakė Raimondas, — aš prisiekiu jums ir pažadu, kad pagelbėsiu jums, kiek tik bus mano galioj". Prisiekęs Raimondas jam pasakė: „Nuvykime dabar į jos pilį, kuri netoli nuo čia". — „Ir aš jūsų to paties prašau, — tarė Gijomas, — dievaži". Jie leidosi keliu *Ljeto* pilies link. O kai atvyko į pilį, juos labai gražiai sutiko *en** Roberas de Taraskonas, ponios Margeritos sesers, ponios Agnesos, vyras ir pati Agnesa. Tada monsinjoras Raimondas paėmė ponią Agnesą už rankos ir, nusivedęs į kambarį, pasisodino ant lovos. Monsinjoras Raimondas pasakė: „Dabar pasakykite man, svaine, teisingai, kaip ir privalote, ar jūs ką nors mylite iš tikro?" O ji atsakė: „Taip, pone". — „O ką?" — klausė jis. „O, šito aš jums nepasakysiu, — atsakė ji, — ko gi jūs čia mane dabar klausinėjate?"

Jis taip ją maldavo, jog ji galų gale pasakė, kad myli Gijomą de Kabsteną. Ji taip jam pasakė todėl, kad matė Gijomą liūdną ir susimąsčiusį. Ji labai gerai žinojo, kad jis myli jos seserį, ir todėl bijojo Raimondo piktų užmačių. Toks atsakymas Raimondą labai nudžiugino. Agnesa viską papasakojo savo vyrui, kuris jai pritarė ir leido jai elgtis taip, kad išgelbėtų Gijomą. Agnesa taip ir padarė. Ji pasikvietė Gijomą į savo kambarį visiškai vieną ir ten su juo praleido tiek laiko, kad Raimondas pagalvojo, jog Gijomas turėjo patirti su ja meilės palaimą. Visa tai jam patiko, ir jis pradėjo galvoti, jog tai, ką jam prišnekėjo, yra netiesa ir tiktai tušti žodžiai. Agnesa ir Gijomas išėjo iš kambario, vakarienė buvo paruošta, ir visi labai linksmai pavakarieniavo. O po vakarienės Agnesa liepė pakloti abiejų lovas netoli savo kambario durų, ir tiek dama, tiek Gijomas taip gerai apsimetinėjo, kad Raimondas patikėjo, jog jis su ja miegojo.

Rytojaus dieną jie gana linksmai papietavo pilyje, o po pietų, pagerbti ir deramai palydėti, grįžo į Rusijoną. Kuo

*Provansališkai pasakyta „seras".

greičiau atsisveikinęs su Gijomu, Raimondas nuėjo pas savo žmoną ir jai papasakojo viską apie Gijomą ir jos seserį. Dėl to jo žmona visą naktį kankinosi. Kitą dieną ji liepė pakviesti Gijomą, pasitiko jį neprielankiai ir pavadino netikru draugu ir išdaviku. O Gijomas paprašė jos pasigailėti kaip žmogus, kaltinamas be jokios kaltės, ir žodis į žodį papasakojo jai viską, kas įvyko. Moteris pasikvietė savo seserį ir iš jos sužinojo, kad Gijomas nekaltas. Šia proga ji jo paprašė sukurti dainą, kurioje jis išsakytų, jog nemyli jokios kitos moters, kaip tiktai ją. Tuomet Gijomas sukūrė dainą, kurioje sakoma:

La douce pensée
*Qu'amour souvent me donne.**.

Tačiau kai Raimondas de Rusijonas išgirdo dainą, Gijomo sukurtą jo žmonai, įsakė jam ateiti su juo pasikalbėti gana toli nuo pilies, nukirto jam galvą ir įdėjo į medžioklės krepšį, paskui išrovė iš jo krūtinės širdį ir įdėjo ten pat. Sugrįžęs į pilį, įsakė iškepti širdį ir patiekti į stalą žmonai, kad suvalgytų nežinodama, ką valgo. Kai ji pavalgė, Raimondas pakilo ir pasakė žmonai, kad tai, ką ji ką tik suvalgė, buvo pono Gijomo de Kabsteno širdis, ir parodė jai galvą bei pasiteiravo, ar skani buvo jai Gijomo širdis. Ji išklausė, ką jis pasakė, pamačiusi atpažino Gijomo galvą ir vyrui atsakė, jog širdis buvo tokia skani ir pikantiška, kad niekada joks valgis ir joks gėrimas nenustelbs jos burnoje Gijomo širdies skonio. O ponas Raimondas blaškėsi prie jos su kardu. Ji puolė į balkoną, šoko iš jo žemyn galva ir užsimušė.

Apie tai paėjo garsas po visą Kataloniją, visas Aragono karaliaus žemes. Karalius Alfonsas ir visi šių kraštų baronai didį skausmą ir liūdesį išgyveno dėl pono Gijomo mirties ir Raimondo žmonos, taip niekšiškai savo vyro pastūmėtos į pražūtį. Jie jam paskelbė kruviną karą. Arago-

*Saldi mintis,
kurią dažnai man teikia meilė (*pranc.*).

no karalius Alfonsas užėmė pilį ir įsakė Gijomo ir jo damos kūnus palaidoti koplyčioje priešais Perpinjako miesto bažnyčios duris. Visi tikrieji įsimylėjėliai ir visos tikrosios mylimosios meldėsi Dievui už jų sielas. Aragono karalius Raimondą uždarė į kalėjimą iki gyvos galvos, o visus jo turtus išdalijo Gijomo ir moters, už jį mirusios, giminaičiams".

Penkiasdešimt trečias skyrius

Arabija

Tikrosios meilės pavyzdžių ir jos tėvynės reikia ieškoti juozganoje arabo beduino palapinėje. Ten, kaip ir visur kitur, vienatvė ir puikus klimatas pagimdė kilniausią žmogaus širdies aistrą, kuri, norėdama surasti laimę, turi įkvėpti ir kitai širdžiai ne mažiau stipresnį jausmą.

Kad meilė žmogaus širdyje galėtų pražysti visu savo grožiu, reikia, kad tarp abiejų įsimylėjėlių, kiek tai įmanoma, būtų lygybė. Liūdnuose mūsų Vakaruose šitos lygybės nėra: paliktai moteriai nuplėšta garbė, ji nelaiminga. Po arabų palapinės skliautais duota ištikimybės priesaika *negali* būti sulaužyta. Padarius šį nusikaltimą, neapykanta ir mirtis neišvengiama.

Dosnumas šioje tautoje — šventas dalykas, net *vogti* dovanai čia leidžiama. Be to, kas dieną čia žmogaus tyko pavojai, o visas gyvenimas praeina, jei taip galima pasakyti, aistringoje vienatvėje. Net susirinkę į krūvą arabai mažai kalba.

Niekas nekinta aplink dykumos gyventoją. Viskas ten amžina ir pastovu. Savotiški papročiai, apie kuriuos dėl savo neišmanymo galiu kalbėti tik bendrais bruožais, tikriausiai egzistavo nuo Homero* laikų. Pirmą kartą jie bu-

*Devyni šimtai metų prieš Jėzaus Kristaus gimimą.

vo aprašyti apie šešiasdešimtuosius mūsų eros metus, du šimtmečiai iki Karolio Didžiojo.

Matome, kad mes buvome barbarai, palyginus su Rytais, kurių ramybę drumstėme kryžininkų žygiais*. Tačiau visa, kas kilnu mūsų papročiuose, gavome iš šių žygių ir iš Ispanijos maurų.

Jeigu lygintume save su arabais, proziško žmogaus išdidumas nusišypsotų iš gailesčio. Mūsų menai aukščiau už jų menus, mūsų įstatymai dar aukščiau, bet aš abejoju, kad mes būtume aukščiau už arabų namų meilės meną. Mums visada trūko nuoširdaus pasitikėjimo ir paprastumo, o šeimos apgavikas pats yra auka. Jis visada nesaugus, visada neteisus ir visada bijo.

Iš pačių ankstyvųjų istorinių paminklų matome, kad per visą antiką arabai klajojo po dykumą, susiskirstę į daugybę nepriklausomų genčių. Jų papročių grožis priklausė nuo to, kaip gentis — sunkiau ar lengviau — tenkino būtiniausius žmogaus poreikius. Dosnumas buvo vienodas visur, tačiau, nelygu genties turtas, jis įgaudavo ketvirtadalio ožiuko, reikalingo pragyvenimui, ar šimto kupranugarių dovanos pavidalą. Tai lėmė šeimos santykiai ar svetingumo pareiga.

Herojinis arabų amžius, kai kilnios sielos švietė neužterštos dirbtiniu sąmojingumu ar pernelyg rafinuotais jausmais, atitinka V mūsų eros amžių, Venecijos įkūrimą ir Chlodvigo karaliavimą. Tai buvo prieš Mahometo atėjimą. Nuolankiai prašau mūsų išdidumą palyginti mus pasiekusias arabų meilės dainas ir kilnius papročius iš „Tūkstančio ir vienos nakties" su šlykščiomis baisybėmis, sukruvinančiomis kiekvieną Chlodvigo istoriko Greguaro de Tūro arba Karolio Didžiojo istoriko Eginaro puslapį.

Mahometas buvo *puritonas*, jis norėjo išguiti malonumus, kurie niekam nekenkia. Jis sunaikino meilę šalyse,

*1095 metai.

priėmusiose islamą*; štai kodėl jo religija visada buvo mažiau praktikuojama Arabijoje, jos lopšyje, nei kitose mahometoniškose šalyse.

Prancūzai išgabeno iš Egipto keturis foliantus, pavadintus „Dainų knyga". Juose yra:

1. Šias dainas kūrusių poetų gyvenimo aprašymai.

2. Pačios dainos. Poetas čia apdainuoja viską, kas jį domina, jis giria savo eiklų žirgą ir savo lanką, pradžioje pakalbėjęs apie savo mylimąją. Tokia daina dažnai buvo laiškas mylimajai nuo jo autoriaus, kuris savo meilės objektui atskleisdavo tikslų visų savos sielos jausmų paveikslą. Jose kartais kalbama apie šaltas naktis, kai tekdavo sudeginti savo lanką ir strėles. Arabai — benamių tauta.

3. Muzikantų, kūrusių muziką šioms dainoms, gyvenimo aprašymai.

4. Pagaliau muzikinių formulių ženklai. Šios formulės — mums nesuprantami hieroglifai. Ši muzika mums ir liks neprieinama, be to, ji mums ir nepatiktų.

Yra dar vienas rinkinys, pavadintas „Iš meilės mirusių arabų istorija".

Šios nepaprastai įdomios knygos taip mažai žinomos, o tų negausių mokslininkų, kurie galėtų jas perskaityti, širdys seniai išdžiovintos mokslų ir akademinių įpročių.

Norint susipažinti su mįslingais senoviniais savito grožio papročių pavyzdžiais, aprašomais šiuose literatūriniuose paminkluose, dėl kai kurių faktų reikia kreiptis į istoriją.

Nuo neatmenamų laikų ir ypač prieš pasirodant Mahometui arabai keliaudavo į Meką apeiti aplink *Kaabą* arba Abraomo namus. Londone mačiau labai tikslų šio švento miesto modelį. Tai septyni aštuoni šimtai namų plokščiais stogais, pasimetę viduryje negailestingai saulės deginamos smėlio dykumos. Viename miesto pakraštyje matyti beveik kvadratinės formos milžiniškas pastatas. Šis

*Konstantinopolio papročiai. Vienintelis būdas sunaikinti aistringą meilę — tai sutrukdyti bet kokią kristalizaciją, padarius trokštama lengvai pasiekiama.

statinys juosia Kaabą. Jis susideda iš didelės daugybės dengtų galerijų, kurios saugo nuo Arabijos saulės šventą pasivaikščiojimą. Šių galerijų vaidmuo labai svarbus arabų poezijos ir papročių istorijoje: matyt, ištisus šimtmečius tai buvo vienintelė vieta, kur vyrai ir moterys rinkdavosi kartu. Susimaišę, lėtais žingsniais, choru deklamuodami šventąsias eiles, jie eidavo aplink Kaabą. Tai beveik valandą trunkąs pasivaikščiojimas po keletą kartų per dieną; į tą šventą ritualą suplaukdavo vyrai ir moterys iš visų dykumos pusių. Po Kaabos galerijomis švelnėjo arabų papročiai. Netrukus prasidėjo kovos tarp tėvų ir įsimylėjėlių. Veikiai odėmis apie meilę arabas atskleidė savo aistrą griežtai brolių ar tėvo saugomai jaunai merginai, šalia kurios buvo per šventąjį pasivaikščiojimą. Kilniadvasiški ir sentimentalūs šių žmonių papročiai jau buvo susiklostę klajojant, bet man atrodo, arabų galantiškumas atsirado pasivaikščiojimuose aplink Kaabą. Ten pat ir jų literatūros tėvynė. Pradžioje ši literatūra paprastai ir su užsidegimu išreikšdavo poeto aistrą; vėliau poetas, užuot bandęs svajonėmis sujaudinti mylimosios širdį, pradėjo stengtis rašyti gražias eiles. Taip atsirado dirbtinumas, kurį maurai nusinešė į Ispaniją ir kuris dar ir šiandieną gadina šios tautos knygas*.

Matau jaudinantį arabų pagarbos silpnajai lyčiai įrodymą jų skyrybų formulėje. Vyrui nesant moteris, kuri norėdavo su juo skirtis, nuimdavo palapinę, paskui ją vėl pastatydavo, pasirūpindama, kad jos anga dabar atsidurtų iš priešingos pusės. Ši paprasta ceremonija porą išskirdavo visam laikui.

*Daug arabų manuskriptų yra Paryžiuje. Tie, kurie iš vėlesnių laikų, išsiskiria dirbtinumu, tačiau juose niekur nerasime sekimo graikais arba romėnais, — štai kodėl mokslininkai jų nemėgsta.

iš arabiškojo rinkinio, pavadinto
MEILĖS DIVANU

Sudarytojas Ebn Abi Hadglatas (Karališkosios bibliotekos rankraščiai Nr. 1461 ir Nr. 1462)

Mohamedas, Džafaro Elauzadi sūnus, pasakoja, kad kai Džamilis sirgo ta liga, nuo kurios ir pasimirė, Elabas, Sohelo sūnus, aplankė jį jau mirties patale. „O, Sohelo sūnau, — pasakė jam Džamilis, — ką tu galvoji apie žmogų, kuris niekada negėrė vyno, niekada nesiekė neteisėtos naudos, niekada nepasiuntė myriop nė vieno nekalto Dievo kūrinio, kurį Dievas uždraudė užmušti ir kuris tiki, kad nėra kitų dievų ir kad Mahometas jo pranašas?“ — „Aš galvoju, — atsakė Ben Sohelas, — kad šis žmogus bus išgelbėtas ir nueis į rojų. Tačiau kas gi šitas žmogus, apie kurį tu kalbi?“ — „Tai aš“, — atsakė Džamilis. „Nežinojau, kad tu tiki islamą, — pasakė tada Ben Sohelas, — o be to, tu jau dvidešimt metų myli Boteną ir šlovini ją savo eilėse“. — „Ši diena yra paskutinioji mano diena šiame pasaulyje ir pirmoji aname pasaulyje, ir tegu nepasigaili manęs Mahometas Teismo dieną, jei aš kada pakėliau ranką prieš Boteną dėl ko nors priekaištaudamas.

Džamilis ir Botena, jo mylimoji, buvo iš Benu Azra genties, labiausiai iš visų arabų genčių garsėjusios meilės istorijomis. Jų meilės galia tapo priežodžiu. Dievas daugiau nebuvo sukūręs švelnesnių meilėje būtybių.

Agba sūnus Sahidas kartą paklausė vieno arabo: „Iš kokios tu tautos?“ — „Aš esu iš tokios tautos, kur miršta iš meilės“, — atsakė arabas. „Tai, vadinasi, tu iš Azra genties?“ — toliau teiravosi Sahidas. „Taip, prisiekiu Kaabos Valdovu“, — atsakė arabas. „Kodėl jūs taip stipriai mylite?“ — vėl paklausė Sahidas. „Mūsų moterys gražuolės, o mūsų jaunuoliai tyri“, — atsakė jam arabas.

Kartą kažkas paklausė Arua Ben Hezamą*: „Ar teisybė, ką apie jus pasakoja: kad jūs esate iš tų žmonių, kurių širdis labiausiai linkusi į meilę?“ — „Dievas mato, teisybė“, — atsakė Arua. — Aš pažinojau trisdešimt savo genties jaunuolių, kuriuos išplėšė mirtis. Jie nesirgo jokia kita, o tik meilės liga.

Vienas Benu Fazara genties arabas kartą pasakė kitam Benu Azra genties arabui: „Jūs, Benu Azra gentainiai, manote, kad mirtis iš meilės nuostabi ir kilni. Tačiau tai rodo tik silpnumą ir kvailumą, o tie, kuriuos jūs laikote kilniadvasiškais žmonėmis, tėra tik puskvailiai ir silpni padarai“. — „Tu taip nekalbėtum, — atsakė jam Azra genties arabas, — jeigu būtum matęs dideles juodas mūsų moterų akis, iš viršaus pridengtas juodų ilgų blakstienų, o iš apačios laidančias strėles, jeigu tu būtum matęs jų šypsenas ir tarp tamsių lūpų blizgančius dantis“.

Abu el Hasanas Ali, Abdalos Elzaguni sūnus, pasakoja tokią istoriją. Vienas musulmonas beprotiškai įsimylėjo krikščionę merginą. Jam teko keliauti į svetimą šalį kartu su draugu, kuriam ir išsipasakojo apie savo meilę. Užtrukęs svetimoje šalyje su reikalais, jis susirgo mirtina liga ir prieš mirtį pasakė draugui: „Artėja man galas. Šiame pasaulyje aš daugiau nebeišvysiu tos, kurią myliu, ir bijau, kad, būdamas musulmonas, aš jos nesutiksiu ir kitame gyvenime. Jis apsikrikštijo ir mirė. Jo draugas nuvyko pas jaunąją krikščionę, kurią rado sergančią. Ji jam pasakė: „Šiame pasaulyje aš daugiau nebepamatysiu savo draugo, tačiau noriu jį sutikti aname pasaulyje, todėl liudiju, kad nėra kitų dievų, o yra tik vienas Dievas, ir Mahometas jo pranašas“. Ištarusi šiuos žodžius, ji mirė, ir tegu neapleidžia jos Dievo malonė.

Eltemini pasakoja, kad arabų Taglebo gentyje buvo labai turtinga krikščionė mergina, kuri mylėjo jauną musul-

*Arua Ben Hezamas buvo iš ką tik minėtos Azra genties. Jis garsėjo kaip poetas, bet dar labiau kaip vienas iš begalės arabų meilės kankinių.

moną. Ji siūlė jam savo turtą ir visa, ką turėjo brangaus, tačiau negalėjo pasiekti jo meilės. Praradusi bet kokią viltį, ji davė šimtą dinarų menininkui, kad jis nupieštų mylimojo portretą. Dailininkas nupiešė portretą. Gavusi jį, mergina pastatė ten, kur lankydavosi kiekvieną dieną. Ji bučiuodavo šį portretą, atsisėsdavo šalia ir taip išsėdėdavo dienų dienas verkdama. Sutemus vakarui, atsisveikindavo su portretu. Tai truko ilgai. Kai jaunuolis mirė, ji norėjo jį pamatyti ir mirusį apkabinti. Paskui sugrįžo prie portreto, pasisveikino, apkabino kaip visada ir atsigulė šalia. Išaušus rytui, ją rado mirusią, o jos ranka ilsėjosi ant eilučių, kurias ji parašė prieš mirtį.

Ueda iš Jemeno šalies tarp arabų garsėjo savo grožiu. Jis ir Om el Bonena, Abd el Azizo, Meruano sūnaus, duktė, vienas kitą įsimylėjo dar vaikystėje, ir taip stipriai, kad negalėjo vienas be kito būti nė akimirkos. Kai Om el Bonena tapo Ualido Ben Abd el Maleko žmona, Ueda visai išsikraustė iš proto. Pasimetęs ir kenčiantis jis nuvyko į Siriją ir veltui kasdien klaidžiojo apie Ualido, Maleko sūnaus, namus. Pagaliau jis sutiko jauną merginą, kurios palankumą pelnė stengdamasis jai įtikti. Kai jau manė galįs pasitikėti ja, jis jos paklausė, ar ji pažįsta Om el Boneną. „Be abejo, nes tai mano šeimininkė, — atsakė mergina. „Gerai, — kalbėjo Ueda, — tavo šeimininkė yra mano pusseserė, ir jeigu tu nori ją pradžiuginti, pranešk apie mane". — „Aš tai padarysiu su malonumu", — atsakė ji ir tuoj pat nubėgo papasakoti Om el Bonenai apie Uedą. „Ką tu sakai! — sušuko toji. — Kaip, Ueda gyvas?" — „Be abejo", — atsakė mergina. „Eik, — pasakė Om el Bonena, — ir pasakyk, kad jis lauktų iš manęs žinios". Paskui ji taip pasistengė, kad Ueda pateko pas ją. Ji slapstė jį skrynioje. Kai ji jausdavosi saugiai, išleisdavo jį iš skrynios ir vakarodavo su juo, tačiau pajutusi, kad kas nors ateina ir gali jį pamatyti, slėpdavo atgal į skrynią.

Kartą taip atsitiko, kad Ualidui atnešė perlą, ir jis pasakė vienam savo tarnui: „Imk šį perlą ir nunešk Om el Bonenai“. Tarnas paėmė perlą ir nunešė Om el Bonenai. Nepranešęs jis įėjo pas ją tuo metu, kai ten buvo Ueda, ir Om el Bonena nesuspėjo paslėpti savo mylimojo. Atlikęs savo misiją, Ualido tarnas paprašė, kad Om el Bonena jam ką nors padovanotų už brangakmenio atnešimą. Ji griežtai atsisakė ir jį apibarė. Supykęs tarnas išėjo ir, nudrožęs tiesiai pas Ualidą, viską jam papasakojo, taip pat papasakojo, kaip atrodo skrynia, kurioje jam matant pasislėpė Ueda. „Meluoji, motinos neturėjęs verge, meluoji!“ — sušuko Ualidas ir nuskubėjo pas Om el Boneną. Jos kambaryje stovėjo keletas skrynių. Jis atsisėdo ant tos, kurioje buvo uždarytas Ueda ir apie kurią jam kalbėjo vergas, ir tarė Om el Bonenai: „Padovanok man vieną skrynią“. — „Jos visos tavo, kaip ir aš pati“, — atsakė Om el Bonena. „Gerai, — paprašė Ualidas, — aš noriu tos, ant kurios sėdžiu“. — „Joje moteriai reikalingi daiktai“, — pasakė Om el Bonena. „Man reikalinga pati skrynia, o ne tai, kas jos viduje“, — kalbėjo Ualidas. „Ji tavo“, — atsakė ji. Ualidas liepė tuoj pat išnešti skrynią ir, išsikvietęs du vergus, įsakė jiems kasti duobę tol, kol jos dugne pasirodys vanduo. Paskui, pasilenkęs prie skrynios, jis sušuko: „Man kai ką pasakojo apie tave. Jeigu tai teisybė, tegu išnyksi tu be pėdsakų ir atmintis apie tave tegu bus palaidota. O jeigu tai netiesa, tai aš nieko blogo nedarau, jeigu užkasu skrynią: bus palaidotas tik medis“. Paskui jis paliepė nuleisti skrynią į duobę ir užversti ją akmenimis ir žemėmis. Vėliau Om el Bonena nuolat lankė šią vietą ir vis verkdavo, kol vieną dieną ją čia rado negyvą, sukniubusią ant žemės*.

*Šie fragmentai paimti iš įvairių minėto rinkinio skyrių, o trys paskutinieji iš gana gausių arabų meilės kankinių gyvenimo aprašymų.

Apie moterų lavinimą

Šiuolaikinis jaunų merginų lavinimas yra atsitiktinumo ir kvailo išdidumo vaisius. Mes neugdome jų pačių nuostabiųjų savybių, kurios suteiktų daug laimės ir mums, ir joms pačioms. Tačiau kokiam protingam vyrui nors kartą gyvenime neteko sušukti:

Mokyta moteris neatskiria dažnai,
*kur kelnės, o kur — marškiniai**.

Paryžiuje aukščiausias pagyrimas merginai, kurią ruošiamasi ištekinti, — tai atsiliepti apie ją, kad ji labai švelnaus būdo, o mūsų aviniškų papročių laikais tai daro didžiausią įspūdį kvailiems jaunikiams. Pažvelkite į juos po dvejų metų, kai vienu du pusryčiauja rūškaną dieną, su kepuraitėmis ant galvų, aptarnaujami trijų diktų tarnų.

1818 metais Jungtinėse Valstijose buvo siūlytas įstatymas, pasmerkiantis trisdešimt keturiems botago kirčiams tą, kas išmokys skaityti Virdžinijos negrą**. Nieko nėra nuoseklesnio ir protingesnio už šį įstatymą.

Ar pačios Jungtinės Amerikos Valstijos buvo naudingesnės motinai tėvynei, kai buvo vergės ar kai tapo lygiateisės? Jeigu laisvo žmogaus darbas vertinamas du tris kartus labiau už pavergto žmogaus darbą, kodėl gi to paties negali būti ir su žmogaus mintimis?

Jeigu išdrįstume, jaunas merginas auklėtume vergėmis, nes jos išmoksta tik to, ko nenorėtume jų mokyti.

Tie lavinimo trupiniai, kuriuos joms, nelaimei, pasiseka nutverti, jas nuteikia prieš mus, pasakytų kai kurie vyrai. Be abejo, Napoleonas taip pat buvo teisus nepatikėdamas ginklų nacionalinei gvardijai, o reakcionieriai irgi buvo teisūs uždrausdami mišrų mokymąsi, padedant vienas kitam. Ap-

---

*Mokytos moterys", antras veiksmas, septinta scena.

**Gaila, kad itališkame rankraštyje neradau citatos apie oficialų šio fakto šaltinį. Norėčiau, kad būtų galima jį paneigti.

ginkluokite žmogų ir toliau jį enkite, ir jūs pamatysite, kad jam užteks niekšiškumo nukreipti ginklus į jus, jei tik galės.

Net jeigu mums būtų leista auklėti jaunas merginas kvailinant avemarijomis ir abejotinomis giesmėmis kaip 1770 metų vienuolynuose, tai ir šiuo atveju atsirastų šiokių tokių prieštaravimų:

1. Mirus vyrui, joms patikima vadovauti jaunai šeimai.

2. Kaip motinos jos auklėja savo berniukus, būsimuosius jaunus tironus, lenkia sielą *ieškoti laimės tame, o ne kitame kelyje*; charakteris susiformuoja per ketverius, penkerius metus.

3. Nepaisant viso mūsų išdidumo smulkiuose reikaluose, nuo kurių ypač priklauso mūsų laimė, nes kai nėra aistros, laimė grindžiama kasdieninių mažų užgauliojimų stygiumi. Neatskiriamos mūsų gyvenimo draugės patarimų poveikis didžiulis, nepriklausomai nuo mūsų norų, nes jie kartojami dvidešimt metų iš eilės. O iš kurgi atsiras tokia romėniškai tvirta siela, kuri galėtų atsilaikyti prieš tą pačią mintį, kartojamą visą amžių? Pasauly daug vyrų, kurie leidžiasi vadovaujami, tačiau taip jie elgiasi iš silpnumo, o ne iš teisingumo ar lygybės jausmo. Kadangi vyrai nusileidžia tik būtinybės spiriami, moterys linkusios tuo papiktnaudžiauti, ir kartais joms tenka tai daryti, kad išlaikytų savo įtaką.

4. Pagaliau šiuo meilės laikotarpiu, kuris pietų šalyse trunka dvylika ar penkiolika gražiausių gyvenimo metų, — mūsų laimė tik mylimos moters rankose. Akimirka nederamo išdidumo gali mus paversti nelaimingais visam laikui. Tačiau ar gali į sostą pasodintas vergas atsispirti pagundai pasinaudoti valdžia? Iš čia kyla tariamas moteriškas subtilumas ir išdidumas. Nėra beprasmiškesnių samprotavimų už šituos. Vyrai — *despotai*, o pažvelkite, ar tie kiti despotai vertina pačius išmintingiausius patarimus. Žmogus, kuris viską gali, įsiklauso tik į vieną nuomonę, tą nuomonę, kuri jį moko stiprinti savo galią. Kur vargšės jaunos merginos ras kokį despotą Kirogą ar Riegą, kuriems galėtų davinėti patarimus, kaip labiau jas žeminti ir

engti, kad būtų apdovanojami laipsniais ir ordinais, o ne kartuvėmis, kaip tai atsitiko Porlje?

Jeigu tokiai revoliucijai subręsti reikia kelių šimtmečių, tai tik todėl, kad vien lemtingo atsitiktinumo dėka pirmasis patyrimas turi neišvengiamai prieštarauti tiesai. Apšvieskite merginos protą, suformuokite jos charakterį, pagaliau duokite jai gerą išsilavinimą tikrąja to žodžio prasme, ir anksčiau ar vėliau ji pastebės savo pranašumą prieš kitas moteris ir taps pedante, tai yra pačia nemaloniausia ir žemiausia būtybe, kokia egzistuoja pasaulyje. Kiekvienas iš mūsų greičiau pasirinktų pragyventi gyvenimą su tarnaite negu su mokyta moterimi.

Vidury tankaus miško pasodinkite jauną medelį, kuriam jo kaimynai užstotų orą ir saulę. Jo lapeliai bus blyškūs, jis pats juokingai išstyps ir *neatrodys toks, koks turi atrodyti.* Visą mišką reikia sodinti vienu metu. Kokia gi moteris didžiuojasi tuo, kad moka skaityti?

Jau du tūkstantmečius pedantai mums kartoja, kad moterys guvesnio proto, o vyrai — didesnio, kad moterų mintys subtilesnės, o vyrų dėmesys skvarbesnis. Paryžiaus žioplys, pasliūkinėjęs anuomet po Versalio sodus, iš visko pasidarydavo išvadą, kad medžiai užauga apkarpyti.

Pripažinčiau, kad mergaitės fiziškai silpnesnės nei berniukai. Tai leidžia padaryti atitinkamą išvadą proto atžvilgiu, nes žinoma, kad Volteras ir d'Alamberas buvo pirmieji savo meto mušeikos. Visi sutinka, kad dešimtmetė mergaitė dvidešimt kartų sumanesnė negu to paties amžiaus padauža. Kodėl gi dvidešimtmetė turi sukvailėti, pasidaryti nevikri, drovi, bijoti voro, o padauža — tapti protingu žmogumi?

Moterys žino tik tai, ko mes nenorime jų mokyti ir ką jos išmoksta iš gyvenimo patirties. Todėl gimti labai turtingoje šeimoje — joms didelė nelaimė, nes vietoje kontaktų su *natūralaus elgesio* žmonėmis jas supa kambarinės arba jau turto sugadintos korumpuotos rūmų palydos damos*. Nieko nėra kvailesnio už princą.

---

*Ponios de Stal, de Kolė, Diuklo ir markgrafienės Bairet memuarai.

Jaunos merginos, jausdamosi esančios vergės, anksti įpranta į viską žiūrėti atmerktomis akimis. Jos mato viską, tačiau per savo tamsumą mato blogai. Prancūzijoje trisdešimtmetės moters žinios menkesnės nei penkiolikmečio berniuko. Penkiasdešimtmetės moters protas prilygsta dvidešimt penkerių metų vyro protui. Pažvelkite, kaip ponia de Sevinjė žavisi pačiais absurdiškiausiais Liudviko XIV poelgiais. Pažiūrėkite, kaip vaikiškai samprotauja ponia d'Epinė*.

Moterys privalo maitinti savo vaikus ir jais rūpintis. — Aš neigiu pirmąjį punktą ir sutinku su antruoju. — *Be to, jos privalo tikrinti savo virėjos sąskaitas.* — Todėl joms nebelieka laiko susilyginti žiniomis su penkiolikmečiu berniuku. Vyrams tenka būti teisėjais, bankininkais, advokatais, pirkliais, gydytojais, dvasininkais ir t.t. Tačiau jie randa laiko paskaityti Fokso kalbas ir Kamoinso „Liuziadą".

Pekine teisėjas, ankstų rytą skubantis į teisingumo rūmus ieškoti būdo, kaip įkalinti ir nustekenti niekuo dėtą vargšą žurnalistą, neįtikusį viceministrui, pas kurį išvakarėse turėjo garbės pietauti šis teisėjas, aišku, yra mažiau užsiėmęs negu jo žmona, kuriai tenka tikrinti virėjos sąskaitas, priversti mergaitę užsiadyti kojines, sužiūrėti pastarosios šokių ir muzikos pamokas, priimti *Quotidienne* atnešusį parapijos vikarą, paskui nueiti į Rišeljė gatvę pasimatuoti skrybėlaitės ir apsukti ratą Tiuilri sode.

Savo tauriame darbe teisėjas dar suranda laiko pagalvoti apie savo žmonos pasivaikščiojimą Tiuilri sode, ir jeigu jis taip pat gerai sugyventų su Visatos valdžia, kaip sugyvena su valstybės valdžia, išprašytų dangaus pridėti moterų naudai aštuonias ar dešimt papildomų miego valandų. Dabartinėje visuomenėje laisvalaikis — vyrų laimės ir turto šaltinis, o moterims — tai ne tik gėris, o pražūtinga laisvė, iš kurios garbingas teisėjas norėtų padėti mums išsivaduoti.

---

*Pirmas tomas.

Prieštaros prieš moterų lavinimą

Moterys iš tiesų apsikrovusios mažais namų ruošos darbais. — Ponas pulkininkas S. turi keturias pavyzdingai išauklėtas dukteris, kitaip tariant — jos dirba ištisą dieną. Kai aš nueinu pas juos, merginos iš natų, kurias joms parvežiau iš Neapolio, dainuoja Rosinio arijas, be to, jos skaito Ruajomono Bibliją, mokosi atmintinai pačias kvailiausias istorijos dalis, tai yra chronologines lenteles ir Leragua eiles. Jos gerai nusimano apie geogafiją, nuostabiai siuvinėja, ir man regis, kiekviena šių gražuolių savo rankomis gali uždirbti po aštuonis sū per dieną. Per tris šimtus dienų metuose susirinks keturi šimtai aštuoniasdešimt frankų, mažiau nei vieno jų mokytojo alga. Dėl šių keturių šimtų aštuoniasdešimties frankų per metus jos negrąžinamai sugaišta laiką, per kurį žmonėms kyla naujų idėjų.

Jeigu moterys su malonumu perskaitytų dešimt dvylika gerų knygų, kasmet pasirodančių Europoje, greitai nustotų rūpintis savo vaikais. — Tai tas pat, kaip manyti, kad, apsodinę vandenyno krantą medžiais, pakenksime bangoms. Lavinimas visagalis, bet ne šia prasme. Tačiau jau keturi šimtai metų tie patys samprotavimai nukreipiami prieš bet kokį lavinimą. Ne tik 1820 metų paryžietė buvo dorybingesnė už 1720 metų, tai yra Regento ir Lou sistemos laikų paryžietę, bet ir turtingiausio tuometinio valstybės turto nuomotojo duktė buvo mažiau išsilavinusi negu skurdžiausio dabartinio advokato duktė. Tačiau ar dėl to moteriški ūkio darbai atliekami blogiau? Aišku, ne. Todėl, kad vargas, ligos, gėda, instinktas — tai varomoji jėga. Tai tas pat, kaip apie malonių manierų karininką atsiliepti, kad jis dėl to ne kaip reikiant atsisės į balną. Pamirštama, kad patį pirmąjį kartą jis susilaužys ranką, jei leis sau atsipalaiduoti balne.

Laisvos mintys sukelia tokius pačius padarinius, tiek gerus, tiek blogus, abiem lytims. Garbėtroška niekada mūsų neapleis, netgi jei neturėsime tam nė mažiausio pagrindo. Reikia tik pažvelgti į kokio nors mažo miestelio buržua. Tačiau garbėtrošką bent jau galima pagrįsti tikrosiomis dorybėmis, kurios būtų naudingos ir malonios visuomenei.

Prancūzijoje, revoliucijai viską keičiant, kai kurie puskvailiai jau dvidešimt metų įrodinėja, kad moterys galėtų kažką nuveikti, jeigu imtųsi jų lyčiai tinkamų darbų: auginti gėles, rinkti herbarijus, laikyti dagilėlius, visa tai vadinant nekaltais džiaugsmais.

1. Šie nekalti darbai vis dėlto geriau nei visiška veltėdystė. Palikime juos kvailėms, kaip paliekam kvailiams garbę kurti kupletus namų šeimininko vardinių garbei. Bet ar mums būtų sąžininga siūlyti poniai Rolan ar misis Hatšinson* leisti laiką auginant bengališkų rožių krūmelį?

Iš viso šio samprotavimo matome norą atsiliepti apie savo vergą taip: jis per kvailas, kad būtų piktas.

Tačiau dėl tam tikro dėsnio, vadinamo *simpatija*, dėl šio gamtos dėsnio, kurio vulgarios akys niekada nepastebi, jūsų gyvenimo bendrakeleivės ydos tik tiek trukdo jūsų laimei, kiek dėl to gali atsirasti blogio. Man būtų beveik geriau, jeigu mano žmona, ištikta pykčio priepuolio, kartą per metus bandytų man įsmeigti durklą, negu kas vakarą sutiktų mane paniurusi.

Pagaliau kartu gyvendami žmonės laime užsikrečia.

Kol jūs lankėtės Marso lauke ar Bendruomenių rūmuose, jūsų draugė galėjo visą rytmetį spalvinti rožę pagal puikų Redutė darbo pavyzdį arba skaityti Šekspyro tomą. Abu šie atvejai vienodai tyri, tiktai nuo minčių, kurias jai sukėlė rožės, ji greičiau jums įkyrės grįžus, be to, vakare įsigeis išeiti į žmones ieškoti truputį gyvesnių pojūčių. Atvirkščiai, jeigu įdėmiai skaitė Šekspyrą, ji bus tokia pat pavargusi kaip

*Žr. šių nuostabių moterų „Memuarus". Galėčiau išvardyti dar daugybę kitų, tačiau jų vardai nežinomi skaitytojams, be to, negalima net užsiminti apie gyvų žmonių dorybes.

ir jūs ir patyrusi tiek pat malonumų, todėl labiau džiaugsis nuošaliu pasivaikščiojimu Venseno miške už parankės su jumis negu pačiu prašmatniausiu vakaru. Didžiojo pasaulio malonumai laimingoms moterims nereikalingi.

Neišmanėliai — moterų lavinimo priešai iš prigimties. Šiandieną jie su jomis leidžia laiką, rėžia sparną apie jas ir gražiai priimami, tačiau kas juos ištiks, kai moterims nusibos lošti bostoną? Kai grįžtame iš Amerikos arba iš Didžiųjų Indijų įdegę ir šiurkštoko balso, kuris toks išlieka dar pusmetį, ką šie jaunuoliai pasakytų apie mūsų pasakojimus, jei jų negelbėtų tokia frazė: „Jei šnekėsime apie mus, moterys mūsų pusėje. Kol jūs buvote Niujorke, ekipažo spalva pasikeitė. Dabar madinga spalva — negro galva". Taigi mes klausom įdėmiai, nes tai pravartu žinoti. Gražutė moteris net nepažvelgs į mus, jeigu mūsų karietaitė bus neskoninga.

Šitie patys kvailiai, įsitikinę, kad dėl vyriškos lyties pranašumo jiems privalu žinoti daugiau nei moterims, būtų galutinai sužlugdyti, jei tik moterys sugalvotų kažko mokytis. Trisdešimtmetis kvailys, vieno savo draugo pilyje išvydęs dvylikametes mergaites, sau taria: „Po dešimt metų aš leisiu laiką su jomis". Galima įsivaizduoti, kaip jis sušuktų iš siaubo, pamatęs jas mokantis ko nors naudingo.

Užuot bendravusi su vyrais–moterimis, išsilavinusi, turinti idėjų moteris gali būti tikra, kad, neprarasdama įgimto patrauklumo, iš savo amžiaus vyrų susilauks pagarbos ir net žavėjimosi.

Tada moterys taps vyrų varžovėmis, o ne draugėmis. — Taip, jeigu jūs specialiu ediktu uždrausite meilę. O kol nepasirodė toks puikus įstatymas, meilė tik didins savo apžavus, štai ir viskas. *Kristalizacijos* dirva plėsis. Vyras galės visas savo mintis atverti mylimai moteriai, viskas aplinkui jų akyse įgaus naujo žavesio, o kadangi idėjos visuomet atspindi kokią nors charakterio pusę, mylimieji geriau pažins kits kitą ir pridarys mažiau kvailysčių. Meilė bus ne tokia akla ir prisišauks mažiau nelaimių.

Noras patikti garantuoja, kad drovumas ir visos kitos moteriškų jausmų subtilybės nė kiek nenukentės nuo išsilavinimo. Tai neįtikėtina kaip atpratinti lakštingalas giedoti pavasarį.

Moteriško žavesio priežastis toli gražu negali būti neišmanymas. Pažvelkite į gerbiamas mūsų miestelėnų žmonas, turtingas Anglijos pirklienes. Afektacija — tai *pedantiškumas* (kadangi pedantiškumu aš vadinu tą reiškinį, kai staiga, nei iš šio, nei iš to, pradedama kalbėti apie Lerua siuvimo suknelę arba apie Romanjezio romaną, arba kai, šnekant apie mūsų švelnius misijonierius, cituojamas Fra Paolas ar aukštos bažnytinės frazės), tas aprangos ir gero tono pedantiškumas, reikalaujantis ištarti apie Rosinį būtent tą, o ne kitą frazę, gožiantis paryžiečių žavesį. Tačiau, nepaisant šios užkrečiamos ligos baisių pasekmių, argi paryžietės neišlieka simpatiškiausios Prancūzijos moterys? Ar ne į jų galvas atsitiktinumas įdėjo daugiau teisingesnių ir įdomesnių minčių? Štai šių minčių aš ir prašau semtis iš knygų. Aišku, nesiūlysiu moterims skaityti Horacijų ar Pufendorfą, kai turime Trasi Monteskjė kūrybos komentarus.

Moteriškas subtilumas — šios pavojingos padėties, į kurią jos pateko gana anksti, pasekmė. Jo ištakos — būtinybė gyventi tarp žiaurių ir nuostabių priešų.

Prancūzijoje tikriausiai bus apie penkiasdešimt tūkstančių moterų, kurios pakankamai turtingos, kad galėtų leisti sau nedirbti jokio darbo. Tačiau be darbo nėra laimės. (Pačios aistros verčia mus nuveikti tokius sunkius darbus, kurie pareikalauja visų mūsų dvasios jėgų.)

Moteris, turinti keturis vaikus ir dešimt tūkstančių frankų metinių pajamų, *dirba* — neria kojines ar suknelę savo dukrai. Tačiau neįmanoma sutikti su tuo, kad prabangiai gyvenanti moteris siuvinėtų pagalvėles ant sofos. Nepaisant kelių pasitenkinimo savimi blyksnių, ji nėra suinteresuota dirbti, vadinasi — nedirba.

Taigi jos laimei iškyla grėsmė.

Be to, grėsmė dar iškyla ir ją pavergusio despoto laimei, nes moteris, kurios širdis porą mėnesių jaudinosi tik dėl siuvinėjimo, gali drąsiai nujausti, kad meilė iš susižavėjimo, meilė iš garbėtroškos arba pagaliau fizinė meilė yra didelė laimė, palyginus su įprastine jos būsena.

Moteris neturi skatinti kalbėti apie save. — Į tai aš atsakysiu: apie kokią moterį kalbama dėl to, kad ji moka skaityti?

Kas neleidžia moterims, laukiant likimo permainų, nuslėpti įprastinius savo užsiėmimus, kurie kasdien joms teikia porciją laimės? Probėgšmais atversiu jums vieną paslaptį: jeigu mes turime kokį nors konkretų tikslą, pavyzdžiui, susidaryti visą vaizdą apie Fjesko sąmokslą Genujoje 1547 metais, tai domėsimės pačia nuobodžiausia knyga, nes čia kaip ir meilėje — nelyginant susitikimas su žmogumi, kuriam mes abejingi, tačiau kuris ką tiktai regėjo mūsų mylimą žmogų. Šis interesas didėja visus tuos mėnesius, kol mus domina Fjesko sąmokslas.

Tikra moteriškųjų dorybių atsiskleidimo scena — ligonio kambarys. Tačiau ar galima išprašyti Dievo malonės, kad atsiųstų ligų kaip užsiėmimą moterims? Tai reiškia — spręsti pagal išimtį.

Be to, moteris turėtų kasdien po tris keturias valandas savo laisvo laiko taip panaudoti, kaip protingi vyrai leidžia visą savo laiką.

Jauna mama, kurios sūnus serga tymais, negalėtų, net jeigu ir norėtų, jausti malonumo skaitydama Volnėjaus kelionę po Siriją, kaip jos vyras, turtingas bankininkas, sužinojęs apie bankrotą, negalėtų jausti malonumo svarstydamas Maltuso teoriją.

Štai vienintelis būdas turtingoms moterims išsiskirti iš vulgarių moterų: moralinis pranašumas. Taigi *natūralu*, kad jos patiria ir kitus jausmus*.

---

*Prisiminkime misis Hatšinson, atsisakiusią pasitarnauti šeimai ir vyrui, kurį dievino, ir neišduoti kai kurių karaliaus žudikų priesaikos laužytojo Karolio II ministrams.

Jūs norite, kad moteris taptų rašytoja? — Tai tas pat, kaip jeigu jūs norėtumėte, kad jūsų dukra taptų operos dainininke, ir pakviestumėte dainavimo mokytoją. Mano nuomone, moteris turi rašyti pagal ponios de Stal (de Lonė) pavyzdį tik tokius kūrinius, kurie būtų išleisti po mirties. Spausdinti savo kūrybą moteriai iki penkiasdešimties metų — tai bandyti savo laimę rizikingiausioje loterijoje. Jeigu ji laiminga, kad turi meilužį, pamažu jį praras.

Aš matau tik vieną išimtį: moteris rašo knygas, kad išmaitintų ir išmokytų savo šeimą. Šiuo atveju, kalbėdama apie savo kūrybą, ji turi kelti pirmon vieton piniginius interesus, pavyzdžiui, ji gali pasakyti eskadrono vadui: „Jūsų tarnyba jums duoda keturis tūkstančius frankų per metus, o aš pernai iš savo atlygio už du vertimus iš anglų kalbos galėjau skirti tik pusketvirto tūkstančio frankų savo dviejų sūnų lavinimui".

Išskyrus šį atvejį, moteris turi spausdinti savo kūrybą kaip baronas Holbachas ar ponia de Lafajet; jų geriausi draugai apie tai nežinojo. Tik *mergšė* gali išleisti knygą be kokių nors nemalonių pasekmių. Niekinga minia, galinti į valias jos nekęsti dėl padėties, ją išaukštins iki debesų dėl jos talento ir net persistengs šį talentą girdama.

Prancūzijoje daug vyrų iš tų, kurie gauna šešis tūkstančius livrų rentos, savo gyvenimo laimę mato literatūrinėje kūryboje, nė neketindami ką nors spausdinti. Perskaityti gerą knygą — jiems vienas didžiausių malonumų. Po dešimties metų pasirodo, kad jų protas išaugo, ir niekas nepaneigs tos tiesos, kad kuo daugiau žmogus turi proto, tuo mažiau turi aistrų, kurios nesiderintų su kitų žmonių laime*. Manau, niekas nepaneigs, jog sūnūs moters, kuri skaito Giboną ir Šilerį, bus protingesni nei sūnūs moters, kalbančios rožinį ir skaitančios ponią de Žanli.

*Tai man leidžia daug tikėtis iš naujos privilegijuotųjų kartos. Taip pat tikiuosi, kad vyrai, kurie skaito šį skyrių, bus ne tokie despotiški artimiausias tris dienas.

Jaunas advokatas, pirklys, inžinierius gali pradėti gyvenimą be jokio išsilavinimo. Jie jį įgyja kasdien užsiimdami savo amatu. Tačiau kaip gali gerbtinas ir būtinas savybes įsigyti jų žmonos? Paskendusios ūkio darbų vienatvėje, jos ir neatsiverčia didžiosios gyvenimo ir vargo knygos. Jos neišvengiamai gyvena vis tuo pačiu: tikrina sąskaitas ir ginčijasi su virėja dėl trijų luidorų, kuriuos vyras joms duoda kiekvieną pirmadienį.

Despotų žiniai pasakysiu: didžiausias netikėlis iš vyrų tas, kuris turi dvidešimt metų ir kurio skruostai gražiai rausvi, nes jis pavojingas nemokytai moteriai, pasikliaujančiai tik instinktu. Protingai moteriai jis padarys tik gražaus tarno įspūdį.

Juokingoji šiuolaikinio auklėjimo pusė ta, kad jaunos merginos mokomos tokių dalykų, kuriuos jos pamirš vos tik ištekėjusios. Reikia šešerius metus po keturias valandas kasdien mokytis skambinti arfa. Pusės šio laiko prireiktų išmokti gerai piešti miniatiūras ar lieti akvareles. Daugumą jaunų merginų nepasiekia net pakenčiamo vidutiniškumo. Teisingai sakoma: mėgėjas — tai nemokša*.

Įsivaizduokime talentingą jauną merginą praėjus trejiems metams po vestuvių: nei karto per mėnesį ji nepaims į rankas arfos ar teptuko. Šie dalykai, į kuriuos buvo įdėta tiek darbo, dabar jai nuobodūs. Jeigu likimas nedavė jai menininko sielos, o tai atsitinka gana retai, truputis talento gali paversti moterį netinkama namų ūkyje.

Taigi prisidengiant tuščia padorumo dingstimi, jaunos merginos nemokomos to, kas joms praverstų kasdieniame gyvenime. Negana to, būsimos galimybės nuo jų slepiamos, neigiamos tuo jas dar labiau sutvirtinant: pirma — nusistebima, antra — nustojama pasitikėjimo auklėjimu apskritai, nes jis pasirodo esąs apgaulingas**. Pritariu, kad su gerai išauklėtomis merginomis privalu kalbėti apie mei-

*Italijoje teisingiau būtų sakyti atvirkščiai: ten patys gražiausi balsai aptinkami tarp tolimų teatrui mėgėjų.

**Auklėjimas, tekęs ponios d'Epinė daliai. Žr. jos „Memuarus" (I t.).

lę. Kas drįs tvirtinti mušdamasis į krūtinę, kad mūsų laikais šešiolikmetės nežino, kas yra meilė? Iš kur jos apie tai sužino, kai taip sunku apie tai teisingai aiškinti? Prisiminkite Žiuli d'Étanž skundžiantis žiniomis, kurias gavo iš savo kambarinės Šaljo. Reikia būti dėkingiems Ruso, veidmainiškos elgsenos laikais išdrįsusiam nutapyti tikrovę.

Dabartinis moterų lavinimas, atrodo, būsiąs pats juokingiausias absurdas šiuolaikinėje Europoje. Atvirai sakant, kuo mažiau išsilavinusios, tuo vertesnės*. Galbūt dėl to Italijoje, Ispanijoje jos daug aukščiau už vyrus, net, sakyčiau, ir už kitų šalių moteris.

Penkiasdešimt šeštas skyrius

Tęsinys

Mūsų supratimas apie moteris Prancūzijoje atėjęs iš pigaus katekizmo. Įdomiausia tai, kad daugelis žmonių, kurie šios knygos nelaikytų autoritetinga, tvarkydami menkus reikalus ja vadovaujasi paraidžiui ir be kalbų paklūsta jai tuose dalykuose, kurie tuščiagarbių XIX amžiaus papročių fone galbūt nulems jų laimę.

Skyrybų neturėtų būti, nes santuoka — tai *paslaptis*. Tačiau kokia paslaptis? Jėzaus Kristaus sąjungos su jo bažnyčia simbolis. Kaip atrodytų ši paslaptis, jei žodis *bažnyčia* būtų vyriškos giminės**?

Palikime nuošalyje senstančius prietarus*** ir stebėkime tik tokį keistą vaizdą: medžio šaknys pakirstos pajuo-

*Aš pritariu manierų ugdymui. Žaliojoje gatvėje į saloną įeinama mieliau negu Sen Marteno gatvėje.

** *Tu es Petrus, et super hanc petram Aedificabo Ecclesiam meam.* Tu esi Petras, ir ant šios uolos pastatysiu savo bažnyčią (*lot.*). Žr. *Histoire de l'Église* de Potter.

***Religija — tai kiekvieno žmogaus asmeninis reikalas santykyje su dievybe. Tačiau kokia teise jūs atsistojate tarp mano Dievo ir manęs? Patikėtiniui visuomenine sutartimi įgalioju tik tuos dalykus, kurių nesugebu padaryti pats.

kos kirviu, tačiau šakos toliau žydi. Iš faktų ir jų pasekmių išplaukia tokia išvada:

Žilos senatvės dalia abiem lytims priklauso nuo to, kaip buvo praleista jaunystė. Moterims tai atsiliepia anksčiau nei vyrams. Kaip visuomenėje žiūrima į keturiasdešimt penkerių metų moterį? Dažnai nepelnytai atšiauriai ir blogiau, nei ji to nusipelno. Kai joms dvidešimt — įtaikaujama, kai keturiasdešimt — metamos.

Keturiasdešimt penkerių metų moteris savo vertę jaučia tik per vaikus arba per meilužį.

Motina, linkusi į menus, be galo retai perduoda savo talentą sūnui, ir tik tuomet, kai sūnus iš prigimties paveldėjęs talentingą sielą. Išsilavinusi motina formuoja sūnui supratimą ne tik apie malonias, bet ir viešajame vyro gyvenime naudingas talento apraiškas. Jis jau galės pasirinkti. Turkų barbariškumas daugiausia priklauso nuo moralinio gražiųjų gruzinių bukumo. Paryžiuje gimę šešiolikmečiai turi būti dėkingi savo motinoms už tą neginčijamą pranašumą, kurį jie turi prieš savo amžiaus jaunuosius provincialus. Paprastai tarp šešiolikos ir dvidešimt penkerių metų sprendžiamas likimas.

Kiekvieną dieną žmonės, sugalvoję žaibolaidį, knygų spausdinimą, audimo meną, teikia mums laimę kaip Monteskjė, Rasinai, Lafontenai. Tačiau tautos genijų skaičius proporcingas pakankamą* kultūros lygį pasiekiančių žmonių skaičiui, ir tegu niekas man neįrodinėja, kad mano batsiu-

---

Kodėl gi prancūzas negalėtų apmokėti savo dvasininkui, kaip apmoka savo kepėjui? Jeigu Paryžiuje turime geros duonos, tai todėl, kad Valstybė dar nesugalvojo nemokamai tiekti duoną, o visus kepėjus priimti į valdišką darbą.

Jungtinėse Valstijose kiekvienas apmoka savo dvasininkui. Taigi šie ponai priversti stengtis, o mano kaimynas neturės laimės užkrauti man savo dvasininko (Berkbeko „Laiškai").

O jeigu aš, kaip būdavo mūsų tėvams, tvirtai įsitikinęs, kad mano dvasininkas yra slaptas mano žmonos sąjungininkas? Taigi jei 1850 metais nepasirodys naujas Liuteris, Prancūzijoje nebeliks katalikybės. Šią religiją 1820 metais galėjo išgelbėti tik ponas Greguaras. Tačiau kaip su juo buvo pasielgta?

*Prisiminkite 1795 metų generolus.

vys negali turėti tokios sielos, kokios reikia, kad galėtų rašyti kaip Kornelis. Jam trūksta išsilavinimo, kad galėtų ugdyti savo jausmus ir išmoktų juos perteikti publikai.

Dabartinės jaunų merginų lavinimo sistemos dėka visi genijai, gimstantys *moterimis*, publikai prarasti, ir laimės jie jai neteikia. Tačiau vos tik atsitiktinumas duoda jiems saviraiškos galimybę, jie pasiekia didžiausias aukštumas sunkiausiose srityse. Pažvelkite mūsų laikais į Jekateriną II, kuri neturėjo jokio kitokio išsilavinimo, kaip pavojai ir pasileidimas, į ponią Rolan, Aleksandrą Mari, kuri Arece apginkluoja pulką ir veda prieš prancūzus, į Neapolio karalienę Karoliną, kuriai pavyksta sustabdyti liberalizmo užkratą geriau negu mūsiškiams Kastlri ir P... Kalbant apie kliūtis, kurios iki šiol trukdė moterims pirmauti protiniame darbe, reikėtų peržvelgti skyriaus apie drovumą devintą straipsnį. Kur būtų nukrypusi mis Edžvort, jeigu jaunai anglų mis būdingas apdairumas nebūtų pačioje pradžioje vertęs jos sujungti romaną su bažnytiniu pamokslu*?

Koks vyras, mylėdamas ar susituokęs, turi laimę sakyti moteriai, su kuria gyvena, tai, ką galvoja? Jis randa gerą širdį, su ja dalijasi savo vargais, tačiau visuomet verčiamas savo mintis keisti į smulkias monetas, kad būtų suprastas. Būtų juokinga tikėtis, jog būtent tokios tvarkos reikalaujantis ir siekiantis savo tikslų protas duotų dar ir protingus patarimus. Šiuolaikinio auklėjimo požiūriu pati tobuliausia moteris palieka savo vienišą palydovą tarp gyvenimo pavojų ir rizikuoja greit jam nusibosti.

Kokį puikų patarėją rastų vyras savo žmonos asmenyje, jeigu ji sugebėtų galvoti! Rastų patarėją, kurio interesai galų gale, atmetus vieną vienintelį dalyką, aktualų tik gyvenimo rytmetį, tiksliai sutaptų su jo interesais.

---

*Menų atžvilgiu tai didelis protingo valdymo stygius ir kartu vienintelis protingas Liudviko XIV monarchijos pagyrimas. Pagalvokite apie literatūrinį Amerikos nevaisingumą. Nė vieno Roberto Bernso arba XIII amžiaus ispanų stiliaus romanso (žr. nuostabius šiuolaikinių graikų, XIII amžiaus ispanų ar danų romansus arba geriau — VII amžiaus arabų poeziją).

Pagarba žmogui senatvėje — vienas gražiausių proto pranašumų. Prisiminkite Voltero atvykimą į Paryžių, kai jo akivaizdoje nublanko net karališkoji didybė. Tačiau kalbant apie vargšes moteris, nuo to momento, kai jos praranda jaunystės spindesį, jų vienintelė ir liūdna laimė telieka sugebėjimas kurti iliuzijas dėl savo vaidmens pasaulyje.

Jaunystės talentų likučiai tiesiog atrodo juokingi, ir šiuolaikinių moterų laimė būtų numirti sulaukus penkiasdešimt metų. Kalbant apie tikrąją dorovę, tenka konstatuoti, kad tas, kas turi daugiau proto, aiškiau mato, jog teisingumas yra vienintelis kelias į laimę. Genijus — didelė galia ir, be to, žibintas, nušviečiantis didįjį meną būti laimingam.

Daugumos vyrų gyvenime būna tarpsnių, kai jie gali nuveikti didelius darbus, kai, atrodo, nieko nepasiekiamo jiems nėra. Moterų neišmanymas leidžia žmonių giminei prarasti šį nuostabų šansą. Mūsų laikais daugiausia, ką gali meilė, tai tik paakinti vyrą gerai įšokti į balną ar sėkmingai pasirinkti siuvėją.

Aš čia neturiu laiko ginti savo pozicijas nuo kritikos, tačiau jeigu mano valioje būtų nustatyti papročius, mergaites lavinčiau kiek įmanoma vienodai su berniukais. Kadangi neketinu rašyti knygos ir apie ratus, ir apie batus, todėl tikiuosi, jog iš manęs nebus pareikalauta, kad čia išdėstyčiau, kuo būtent šiuolaikinis vyrų lavinimas absurdiškas (jiems nedėstomi du patys svarbiausi mokslai — logika ir dorovė). Kalbėdamas apie šį lavinimą, koks yra, pasakyčiau, jog geriau jau taip lavinti mergaites negu jas mokyti vien muzikos, akvarelės ir siuvinėjimo.

Taigi reikėtų išmokyti mergaites skaityti, rašyti ir aritmetikos centrinėse mokyklose-vienuolynuose, kur, išskyrus mokytojus, joks vyras negalėtų įkelti kojos ir už tai būtų griežtai baudžiama. Mišrus vaikų mokymas tuo pranašesnis, kad nors kokie riboti būtų mokytojai, vaikai iš savo mažųjų draugų išmoksta meno gyventi pasaulyje ir paisyti kitų interesų. Protingas mokytojas turėtų padėti vaikams spręsti jų mažus nesutarimus, padėti megztis draugiškiems

ryšiams ir nuo to pradėti dorovės kursą vietoje „Aukso veršio“ istorijos*.

Be abejo, po kelerių metų bus mokomasi visų dalykų siejant vieną su kitu, tačiau dabartinėje padėtyje aš norėčiau, kad mergaitės mokytųsi lotynų kalbos lygiai su berniukais. Lotynų kalba gera tuo, kad pripratina nuobodžiauti. Šalia lotynų kalbos reikėtų mokytis istorijos, matematikos, maistinių ar vaistinių augalų pažinimo, paskui logikos ir dorovės mokslų ir t.t. Šokių, muzikos ir piešimo turėtų būti mokoma nuo penkerių metų.

Šešiolikmetė mergina turi galvoti apie tai, kaip gyvens su vyru, ir išklausti savo motiną, kaip teisingai mąstyti apie meilę, vedybas ir nepakankamą vyrų dorumą**.

Penkiasdešimt šeštas b skyrius

Apie santuoką

Moters ištikimybė santuokoje be meilės — tikriausiai prigimčiai prieštaraujantis dalykas***.

---

*Mano mielas mokiny, ponas jūsų tėvas jus švelniai myli ir būtent todėl man moka keturiasdešimt frankų per mėnesį, kad jus išmokyčiau matematikos, piešimo, žodžiu, viso to, iš ko būtų galima užsidirbti pragyvenimui. Jeigu jums būtų šalta dėl to, kad jūsų paltukas jūsų nešildo, ponas jūsų tėvas kentėtų. Jis kentėtų todėl, kad jums jaučia švelnumą ir t.t., ir t.t. Tačiau kai jums sukaks aštuoniolika metų, jums pačiam teks užsidirbti pinigų, kad galėtumėte nusipirkti paltuką. Ponas jūsų tėvas gauna dvidešimt penkis tūkstančius livrų rentos, bet jis turi keturis vaikus, todėl jums teks atprasti nuo pono jūsų tėvo ekipažo, kuriuo važinėjate, ir t.t., ir t.t.

**Vakar vakare girdėjau, kaip dvi nuostabios keturmetės mergytės dainavo ganėtinai nekuklias meilės daineles sėdėdamos sūpynėse, kurias aš supau. Šių dainelių jas išmoko kambarinės, o motina joms sako, kad žodžiai *meilė* ir *meilužis* nieko nereiškia.

***Aišku, ne. Kai myli, nori gerti tik iš mylimo šaltinio trykštantį vandenį. Ištikimybė tokiu atveju — natūralus dalykas. Santuokoje be meilės už poros mėnesių šaltinio vanduo apkarsta. Tačiau troškulys žmogui — įgimtas dalykas. Kartais įprotis nugali prigimtį, tačiau tik tada, kai ją galima nugalėti vienu im-

Šito dalyko, prieštaraujančio prigimčiai, buvo siekiama gąsdinant pragaru ir žadinant religinius jausmus. Ispanijos ir Italijos pavyzdys rodo, kiek mažai buvo pasiekta.

Prancūzijoje šito buvo siekiama viešąja nuomone. Tai buvo vienintelė gebanti atsilaikyti užtvara, tačiau ir ji buvo blogai pastatyta. Absurdiška sakyti jaunai merginai: „Jūs būsite ištikima savo išrinktajam", — o paskui jėga ją apvesdinti su nuobodžiu seniu*.

Tačiau jaunos merginos mielai teka. — Tai paaiškinama tuo, kad dėl priverstinės šiuolaikinio auklėjimo sistemos motinos namų vergija joms nepakeliamai nuobodi. Be to, jos nepakankamai apsišvietusios, ir pagaliau tai gamtos šauksmas. Tėra tik viena priemonė, padedanti išsaugoti santuokinę moterų ištikimybę, — tai duoti laisvę jaunoms merginoms, o sutuoktiniams — teisę į skyrybas.

Moteris pirmojoje santuokoje visada praranda pačias gražiausias jaunystės dienas, o savo skyrybomis ji duoda kvailiams progą plakti ją liežuviais.

Daug meilužių turinčioms jaunoms moterims skyrybos nereikalingos. Tam tikro amžiaus moterys, turėjusios daug meilužių, stengiasi atstatyti savo reputaciją, ir Prancūzijoje tai joms visada pavyksta demonstruojant kraštutinį nepakantumą klaidoms, kuriose pačios kadaise skendėjo. Taigi skyrybų reikalaus tik kokia vargšė dora jauna moteris, iš meilės pametusi galvą ir gėdinama pusšimtį vyrų turėjusių moterų.

---

pulsu. Pavyzdžiui, induso našlė, susideginusi (1821 metų spalio 21 d.) po seno, neapkenčiamo vyro mirties, arba europietė mergina, barbariškai nugalabijanti gležną, vos pagimdytą kūdikį. Jei nebūtų aukštų vienuolyno sienų, visos vienuolės išsibėgiotų.

*Mūsų moterų lavinimas iki smulkmenų komiškas. Pavyzdžiui, 1820 metais, valdant tiems patiems aristokratams, kurie uždraudė skyrybas, ministerija siunčia į Lano miestą Gabrielės d'Estrė biustą ir statulą. Statula bus pastatyta miesto aikštėje, matyt, siekiant žadinti jaunų merginų meilę Burbonų dinastijai, nestoti prieš mielus karalius ir leisti į pasaulį šios puikios šeimos atžalas.

Tačiau tuo pat metu ši ministerija neleidžia Lano mieste statyti ne dabitos, o narsaus žmogaus, savo karjerą pradėjusio kareiviu, maršalo Seriurjė biusto. (Generolo Fua kalba, 1820 metų birželio 17 d. *Courrier*, Diuloro straipsnis įdomioje „Paryžiaus istorijoje", skyrius „Henriko IV meilės istorijos".)

Apie tai, ką vadiname dorybe

Asmeniškai aš dorybe vadinu įprotį elgtis kitų naudai, kad ir kaip sunku būtų tai daryti.

Šventasis Simonas Stulpininkas, dvidešimt dvejus metus praleidęs ant kolonos save plakdamas, mano supratimu nėra dorybingas. Tai, aišku, šiam esė suteikia lengvoką toną.

Ne labiau gerbiu ir kartūziečių vienuolį, kuris nieko daugiau nevalgo, išskyrus žuvį, ir leidžia sau kalbėti tik ketvirtadieniais. Prisipažįstu, man mielesnis generolas Karno, kuris nebejauname amžiuje pasirinko geriau tremties vargus mažame šiaurės miestelyje negu niekšybę.

Esu beveik tikras, kad po tokio ganėtinai šiurkštaus pareiškimo skaitytojas šio skyriaus toliau nebeskaitys.

Šįryt, Pezaro šventės dieną (1819 metų gegužės 7 d.), man teko išklausyti Mišias. Paprašiau paduoti man maldyną, kuriame radau šiuos žodžius:

Joana, Portugalijos karaliaus Alfonso V duktė, nuo pat vaikystės buvo tokia atsidavusi dieviškajai meilei, kad, nekreipdama dėmesio į kūniškus dalykus, gyveno vien troškimu keliauti dangaus karalystėn.

Jaudinanti dorybė, kurią tokiais gražiais posakiais skelbia *Krikščionybės dvasia*, gali būti nusakoma nenoru valgyti triufelius iš baimės, kad paleis vidurius. Tai labai pagrįstas išskaičiavimas, jeigu tikima pragaru, tačiau siekiama paties asmeniškiausio ir paties proziškiausio tikslo. *Filosofinė* dorybė, taip gerai paaiškinanti Regulo grįžimą į Kartaginą ir išugdžiusi panašius į mūsų revoliucijos* bruožus, atvirkščiai — byloja apie dvasios dorybę.

Vien tik dėl to, kad aname pasaulyje netektų degti didžiuliame verdančios alyvos katile, ponia de Turvel prie-

*Ponios de Rolan memuarai. Ponas Granženevas, aštuntą valandą vakaro einantis pasivaikščioti į tokią gatvę, kur jį galėtų nušauti kapucinas Šabo. Buvo manoma, kad ši mirtis bus naudinga laisvės reikalui.

šinasi Valmonui. Nesuprantu, kaip mintis, kad jis verdančios alyvos katilo varžovas, neatstumia Valmono.

Argi Žiuli d'Etanž, menanti savo priesaikas ir branginanti pono de Volmaro laimę, ne jaudinanti?

Tai, ką pasakoju apie ponią de Turvel, man atrodo tinka ir misis Hatšinson. Kokios sielos per puritoniškumą neteko meilė!

Viena juokingiausių keistybių pasaulyje — tai vyrų tikėjimas, kad jie visada viską žino, ką jiems reikia žinoti. Paklausykite, kaip jie samprotauja apie politiką, šį tokį sudėtingą mokslą, paklausykite, kaip jie samprotauja apie santuoką ir papročius.

Penkiasdešimt aštuntas skyrius

Požiūris į santuoką Europoje

Iki šiol santuokos klausimą nagrinėjome teoriškai*. Dabar bus faktų kalba.

Kokioje pasaulio šalyje daugiausia laimingų santuokų? Be abejonės — protestantiškoje Vokietijoje.

Pateikiu ištrauką iš kapitono Salviačio dienoraščio, nekeisdamas nė vieno žodžio:

„Halberštatas, 1807 metų birželio 23 d. ... Nors kaip žiūrėsi — ponas Biulovas visai atvirai ir nuoširdžiai įsimylėjęs panelę Feltheim. Jis visur ir visada ją lydi, be paliovos su ja kalbasi ir labai dažnai ją sulaiko per dešimt žingsnių nuo mūsų. Toks atviras garbinimas šokiruoja visuomenę, ją atstumia, ir Senos pakrantėse toks elgesys atrodytų visai nepadorus. Vokiečiai kur kas mažiau dėmesio kreipia į tai, kas atstumia visuomenę, o nepadorumas čia — tik susitarimo dalykas. Štai jau penkeri metai po-

*Autorius perskaitė Trasi „Ideologijos" itališkojo vertimo skyrių, pavadintą „Apie meilę". Skaitytojas šiame skyriuje ras nepalyginamai filosofiškesnes negu čia mintis.

nas Biulovas šitaip rodo dėmesį Minai, kurią vesti jam sutrukdė karas. Visos vietinės panelės turi savo mylimuosius, kuriuos visi pažįsta, užtat mano draugo pono Mermano pažįstami vokiečiai visi aliai vieno vedę tik iš meilės, o būtent: Mermanas, jo brolis Žoržas, ponas Vuagtas, ponas Lasengas ir t.t., ir t.t. Jis man ką tik išvardijo visą tuziną.

Visi šie įsimylėjėliai atvirai ir aistringai rodo dėmesį savo mylimosioms. Prancūzijoje tai būtų nepadorumo, juokingumo ir nemandagumo viršūnė.

Mermanas, šį vakarą grįžęs iš „Žaliojo medžiotojo", man pasakojo, kad visoje gausioje jo šeimoje neatsirastų nė vienos moters, kuri būtų apgaudinėjusi savo vyrą. Sakykime, tai pusė teisybės, bet vis tiek keista šalis.

Jo svainė ponia Miunichova, kurios palikuonių vyrų neturinti giminė pasmerkta išnykti, o didžiuliai dvarai — atitekti valdančiajam kunigaikščiui, į keblų jo siūlymą šaltai atšovė: „Niekada daugiau man apie tai nekalbėkite".

Kažką apie tai jis atvirai užsiminė dangiškajai Filipinai (kuri ką tik gavo sutikimą skyryboms su savo vyru, tiesiog nusprendusiu ją parduoti suverenui). Ji išreiškė nuoširdų apgailestavimą anaiptol neišpūstais žodžiais: „Argi jūs visiškai nustojote gerbti mūsų lytį? Jūsų garbei norėčiau manyti, kad jūs juokaujate".

Kelionėje į Brokeną ši išties puiki moteris užsnūdo ant jo peties, o gal dėjosi mieganti. Krestelėjus karietai, ji krito į jo glėbį, jis ją apkabino per liemenį, ji bloškėsi į kitą karietos šoną. Jis nemano, kad ji nepasiekiama, tačiau yra tikras, kad ji nusižudytų kitą rytą po savo nuopuolio. Be abejonės, jis ją karštai mylėjo, ji jį taip pat. Jie susitikinėjo be galo dažnai, tačiau ji išlikdavo be priekaištų. Bet Halberštate labai blanki saulė ir labai smulkmeniška vyriausybė, o abu šie asmenys gan šalti. Pačiuose meiliausiuose jų pasimatymuose vienumoje visada dalyvaudavo Kantas ir Klopštokas.

Mermanas man pasakojo, kad vedęs vyras, sulaužęs santuokinę ištikimybę, gali būti Braunšveigo tribunolo nuteis-

tas dešimčiai metų kalėjimo. Šis įstatymas nebegalioja, tačiau jo įtaka dar jaučiama. Mergišiaus, nuotykių ieškotojo, reputacija nekokia, o Prancūzijoje vedusiam vyrui priekaištaudami už panašią reputaciją rizikuojame jį įžeisti.

Jei kas mano pulkininkui arba Š... prasitartų, kad po vedybų jie neturėjo daugiau moterų, nebūtų suprasti.

Prieš kelerius metus viena vietinė moteris, pabudus sąžinei, pasisakė savo vyrui, Braunšveigo rūmų dvariškiui, apgaudinėjusi jį šešerius metus iš eilės. Vyras, toks pat kvailas kaip ir jo žmona, nuėjo ir pranešė kunigaikščiui. Mergininkas buvo priverstas išeiti į atsargą ir per dvidešimt keturias valandas palikti šalį, nes kunigaikštis pagrasino paduoti jį į teismą".

„Halberštatas, 1807 m. liepos 7 d.

Čia vyrai neapgaudinėjami. Tai tiesa. Tačiau kokios čia moterys, o didis Dieve! Statulos, liulančios masės. Iki vedybų jos labai malonios, greitos kaip gazelės, žvitrių ir švelnių akių, svaidančių užuominas apie meilę. Taip jos medžioja vyrą. Susiradusios vyrą, jos tampa tik vaikų gimdytojomis ir nepaliaudamos garbina jų gamintoją. Šeimoje, kur keturi ar penki vaikai, vienas būtinai ligonis, nes pusė vaikų miršta, nesulaukę septynerių metų, o šiame krašte, vaikui susirgus, motina niekur nebesirodo. Man regis, vaikų glamonės joms teikia nepaaiškinamą malonumą. Pamažu jos praranda visas savo idėjas. Tai panašu į Filadelfiją. Nekaltos ir be galo linksmos jaunos merginos greičiau nei per metus virsta nuobodžiomis žmonomis. Baigdamas kalbėti apie vokiečių santuoką, dar pridursiu, kad žmonų kraitis mažai tepagausina šeimos turtus. Panelė Disdorf, kurios tėvas turi keturiasdešimt tūkstančių metinės rentos, gaus kraičio gal du tūkstančius ekiu (septyni su puse tūkstančio frankų).

Ponios Merman kraitis — keturi tūkstančiai ekiu.

Dvaro rūmų garbė — kraičio priedas. Mermanas man pasakojo, kad tarp buržua galima rasti sužadėtinių, kurių kraitis — šimtas ar pusantro šimto tūkstančių

ekiu (šeši šimtai tūkstančių frankų vietoje penkiolikos tūkstančių). Tačiau tada prarandama galimybė pasirodyti rūmuose, vadinasi, pasitraukiama iš visuomenės, kuri telkiasi apie princą ar princesę. *„Tai baisu!“* — jo žodžiai ir jo širdies šauksmas.

Vokietė, turinti Fi*** sielą, jos protą, iškilnios ir jausmingos išvaizdos, deganti kaip aštuoniolikmetė (dabar jai dvidešimt septyneri), garbinga, prisilaikanti šios šalies papročių ir dėl tos pačios priežasties religinga tiek, kiek reikia, be abejonės, galėtų savo vyrą padaryti laimingą. Tačiau ar galima tikėtis pastovumo šalia tokios nuobodžios šeimos motinos?

„Bet jis buvo vedęs“, — atsakė ji man šį rytą, kai smerkiau Korinos meilužio, lordo Osvaldo, ketverių metų tylą. Skaitydama „Koriną“, ji nemiegojo iki trečios valandos ryto. Šis romanas ją smarkiai sujaudino, ir ji man pasakė stulbinamai paprastai: *„Bet jis buvo vedęs“*.

Fi*** tokia natūrali ir naiviai jausminga, kad net natūralumo tėvynėje niekinamų sielų niekingiems protams atrodo nepasiekiama. Jų pajuokavimai ją pykina, ir ji šito nė kiek neslepia.

Geroje kompanijoje ji pašėlusiai kvatoja iš pačių sąmojingiausių dalykų. Tai ji man papasakojo tą garsiąją šešiolikmetės princesės istoriją, — princesė dažnai budintį prie jos durų karininką priversdavo užkopti į jos apartamentus“.

Šveicarija

Mažai pažinojau šeimų, laimingesnių už gyvenančias *Oberlande*, Šveicarijoje prie Berno. Ten visiems žinoma, kad (1816) jaunos merginos naktį iš šeštadienio į sekmadienį praleidžią su savo mylimaisiais.

Kvailiai, kurie tariasi pažįstą pasaulį, nes yra keliavę iš Paryžiaus į Sen Klu, aišku, paprieštaraus. Laimė, vienas šveicarų rašytojas patvirtina tai, ką* man teko stebėti keturis mėnesius.

**Principes philosophiques du colonel Weiss.* — 7 leid., II t.

„Vienas šaunus valstietis man skundėsi, kad jo daržas vis nusiaubiamas. Paklausiau, kodėl jis nelaiko šuns. „Mano dukros niekada neištekėtų". Jo atsakymo nesupratau. Jis pridūrė, kad turėjęs tokį piktą šunį, jog nė vienas vaikinas nedrįsęs lįsti pro langą.

Kitas valstietis, kaimo seniūnas, norėdamas pagirti savo žmoną, man pasakojo, kad mergystės laikais ji turėjusi daugiausia *budėtojų* (pas ją naktimis lankydavosi daugiausia vaikinų).

Visų gerbiamas pulkininkas, keliaudamas į kalnus, buvo priverstas nakvoti viename iš gražiausių, atokiausių šalies slėnių. Jis apsistojo pas vietos merą, turtingą ir gerbiamą žmogų. Įeidamas pastebėjo be galo grakščią šešiolikmetę, skaistutę naivuolę. Tai buvo šeimininko duktė. Tą vakarą vyko vakarėlis po atviru dangumi. Svetimšalis ėmė rodyti dėmesį šiai išties stulbinančio grožio merginai. Pagaliau įsidrąsinęs jis paklausė, ar negalėtų *pabudėti* pas ją. „Ne, — atsakė mergina, — aš miegu kartu su savo pussesere, tačiau aš pati ateisiu pas jus". Galima įsivaizduoti, kokį jaudulį sukėlė toks atsakymas. Po vakarienės svetimšalis pakyla, jaunoji mergina ima žvakidę ir lydi jį į jo kambarį. Jis tariasi, kad laimė jo rankose. „Ne, — sako ji patikliai, — pirmiausia reikia atsiklausti mamos". Jeigu būtų trenkęs griaustinis, svečias nebūtų taip apstulbęs. Ji išeina, jis, sukaupęs visą drąsą, priglunda prie medžiu apmuštų gerųjų žmonių salono durų ir girdi, kaip duktė švelniai prašo motiną sutikimo. Pagaliau ji gauna tai, ko trokšta. „Ar tu ne prieš, seni, — sako motina jau atsigulusiam į lovą tėvui, — kad Trineli praleistų naktį su ponu pulkininku?" — „Mielai, — atsako tėvas, — man atrodo, tokiam žmogui aš skolinčiau net žmoną". — „Gerai! Eik, — sako motina dukrai, — tačiau būk protinga, nenusisek sijono..." Auštant Trineli, svetimšalio pagerbta, atsikėlė nepaliesta: ji paklojo lovą, išpureno pagalves, paruošė kavą su grietinėle savo budėtojui, o paskui, prisėdusi ant lovos, papusryčiavo kartu su juo ir, nukirpusi gabalėlį

savo *broustpletz* (krūtinę dengiantys nėriniai), padavė jam. „Imk, — tarė ji, — pasilik šios laimingos nakties atminimui. Aš jos niekada nepamiršiu. Kodėl tu pulkininkas?“ Atsisveikindama ji pabučiavo ir pabėgo. Jam jos daugiau nebeteko matyti“*.

Štai priešingas prancūzų papročiams kraštutinumas, ir aš tam anaiptol nepritariu.

Jei aš būčiau įstatymų leidėjas, pasistengčiau Vokietijos pavyzdžiu įvesti Prancūzijoje privalomus šokių vakarus. Jaunos merginos tris kartus per savaitę kartu su savo motinomis eitų į puotas, kurios prasidėtų septintą valandą vakaro ir baigtųsi vidurnaktį. Išlaidų reikėtų tik smuikui ir kelioms stiklinėms vandens. Gretimame kambaryje motinos, gal kiek pavydėdamos dukterų daliai tekusio gero auklėjimo, loštų bostoną. Trečiajame kambaryje tėvai skaitytų laikraščius ir šnekėtųsi apie politiką. Tarp vidurnakčio ir pirmos valandos nakties kiekviena šeima vėl sueitų draugėn ir grįžtų po savo stogu. Šitaip jaunos merginos išmoktų pažinti jaunuolius. Pasipūtimas ir iš jo kylantis nekuklumas greitai joms pasidarytų nepakenčiami. Pagaliau *jos išsirinktų vyrą.* Keletas merginų čia išgyventų nelaimingą meilę, tačiau apgautų vyrų ir nelaimingų santuokų gerokai sumažėtų. Taigi būtų ne taip absurdiška neištikimas žmonas pasmerkti visuomenės paniekai. Įstatymas jaunoms moterims teigtų: „Išsirinkote vyrą — būkite jam ištikima“. Tokiu atveju leisčiau persekioti ir teisti tai, ką anglai vadina *nusikalstamais santykiais.* Kalėjimų ir ligoninių naudai teismai galėtų išieškoti iš suvedžiotojo dviejų trečdalių turto dydžio baudas ir dar priteisti jam kelerius metus kalėjimo.

Svetimaujančios žmonos turėtų stoti prieš prisiekusiųjų teismą. Tačiau prisiekusieji turėtų iš anksto įsitikinti, kad vyro elgesys buvo be priekaištų.

---

*Esu laimingas galėdamas ne savo žodžiais patvirtinti nepaprastus faktus, kuriuos man pasitaikė proga stebėti. Aišku, jei ne pulkininkas Veisas, nebūčiau papasakojęs apie tokį paprotį. Nutylėjau apie tokius pat dalykus Valensijoje ir Vienoje.

Žmoną, kurios nusikaltimas būtų įrodytas, galima būtų nuteisti kalėti iki gyvos galvos. Jeigu vyro namie nebuvo daugiau nei dvejus metus, žmonai bausmę galima būtų sutrumpinti iki kelerių metų. Visuomenės papročiai greitai prisitaikytų prie šių įstatymų ir juos tobulintų*.

Taigi kilmingieji ir dvasininkai, labai gailėdami padoriųjų ponios de Montespan ir ponios Diu Bari laikų, buvo priversti įteisinti skyrybas**.

Kokiame nors kaimelyje netoli Paryžiaus galėtų būti įrengtas Eliziejus — prieglobstis nelaimingoms moterims, kur bijodamas, kad nebūtų išsiųstas į galeras, kojos nekeltų joks vyras, išskyrus gydytoją ir pamokslininką. Skyrybų siekianti moteris pradžioje turėtų tapti šio Eliziejaus kaline ir porą metų niekur iš ten neišeiti. Ji galėtų rašyti laiškus, tačiau negautų atsakymų.

Prancūzijos perų ir keleto gerbiamų teisėjų taryba moters vardu tvarkytų skyrybų reikalus ir iš vyro kišenės išreikalautų atitinkamas sumas įstaigai. Moteriai, kurios bylą

---

*Anglų laikraštis *Examiner* ataskaitoje apie karalienės teismo procesą (1820 metų rugsėjo 3 d., Nr. 662) priduria: „Mūsų krašte vyraujanti lytinės moralės sistema tūkstančius moterų paverčia prostitutėmis, kurias padorios moterys niekina, o tuo tarpu dori vyrai naudojasi privilegija pas jas lankytis, ir niekas čia neįžiūri kažko daugiau kaip atleidžiamą nuodėmę":

„Veidmainystės šalyje iš tiesų reikalinga kilni drąsa, kad šiuo klausimu išdrįstum pasakyti tiesą, nors ji būtų akivaizdi ir visiems žinoma. Vargšo laikraščio nuopelnas tuo didesnis, kad jis gali tikėtis pasisekimo, jei tik bus perkamas turtingų žmonių, kuriems vyskupai ir Biblija — tai vienintelė gražių livrėjų apsauga".

**Ponia de Sevinjė 1671 metų gruodžio 23 d. savo dukrai rašė: „Nežinau, ar jums žinoma, kad Vilarso, kalbėdamas su karaliumi apie savo sūnaus tarnybą, sumaniai pasinaudojo proga ir jam užsiminė, jog yra žmonių, kurie pasistengė pasakyti jo dukterėčiai (panelei Ruksel), kad Jo Didenybė jos atžvilgiu turi kai kurių ketinimų, ir jeigu taip, tai jis meldžia karalių pasinaudoti jo paslaugomis, nes jo rankomis šie reikalai bus gerai ir iki galo sutvarkyti. Karalius prapliupo juoktis ir pasakė: *„Vilarso, jūs ir aš esame per daug seni, kad užkariautume penkiolikmetes paneles"*. Ir kaip kilnus žmogus pasijuokė iš jo ir papasakojo šį pokalbį damoms. (II t.)

Lozeno, Bezenvalio, ponios d'Epinė ir kt. memuarai. Prašau manęs visiškai nepasmerkti, neperskaičius šių memuarų.

teismas atmestų, likusį gyvenimą tektų praleisti Eliziejuje. Vyriausybė Eliziejaus administracijai mokėtų po du tūkstančius frankų už kiekvieną apgyvendintą moterį. Kad būtų priimta į Eliziejų, moteriai reikėtų turėti ne mažiau kaip dvidešimt tūkstančių frankų kraičio. Tai būtų neparasto griežtumo moralinis režimas.

Po dvejų metų visiško atribojimo nuo pasaulio išsiskyrusi žmona gautų teisę vėl tekėti.

Tam pritarę, rūmai, siekdami sveikos konkurencijos tarp merginų, galėtų panagrinėti, ar nevertėtų sūnums skirti dvigubai didesnę nei dukterims tėvų palikimo dalį. Netekėjusios merginos gautų tiek pat kaip vaikinai. Kartu galima pastebėti, kad ši sistema pamažu sugriautų mūsų įprotį nelygias vedybas laikyti deramomis. Dėl galimų skyrybų rečiau pasitaikytų niekšiškų poelgių.

Įvairiose Prancūzijos vietose, neturtinguose kaimuose reikėtų įkurti trisdešimt abatijų senmergėms. Vyriausybė stengtųsi į šias įstaigas žiūrėti pagarbiai, truputį apmalšindama vargšių gyvenimo saulėlydžio liūdesį. Reikėtų joms įteikti jų orumą patvirtinančių ženklų.

Tačiau duokime šioms chimeroms ramybę.

Penkiasdešimt devintas skyrius

Verteris ir Don Žuanas

Jaunų žmonių draugėje, kai iki soties pasijuokiama iš kokio nors nelaimingo įsimylėjėlio ir jis išeina iš salono, pokalbis paprastai baigiasi svarstymu: ar geriau moterį paimti pagal Mocarto Don Žuaną, ar pagal Verterį. Kontrastas būtų ryškesnis, jei būčiau paminėjęs Sen Prė, tačiau tai toks lėkštas personažas, kad, jį pasirinkdamas, nusikalsčiau švelnioms sieloms.

Don Žuano charakteris turi daug pasaulyje vertinamų savybių, kaip, sakysim, stulbinanti drąsa, išradingumas, gyvumas, šaltakraujiškumas, linksmumas ir t.t.

Donžuanai be galo nusialina, ir jų senatvė labai liūdna, tačiau dauguma vyrų senatvės nesulaukia.

Įsimylėjėliai vakarais salone atrodo gana apgailėtinai, nes šalia moterų jie stiprūs ir talentingi tik tiek, kiek jiems rūpi, kaip jas užkariauti, o ne kaip pavyks biliardo partija. Kadangi visuomenė žino, jog įsimylėjėliai labai džiaugiasi gyvenimu, jie visada pajuokos objektai, nors kokie protingi būtų. Tačiau rytais pabudę, užuot tysoję rūškani, kol kas nors pikantiško ar pikto juos išjudins, jie svajoja apie tą, kurią myli, ir stato oro pilis, kur gyvena laimė.

Meilė pagal Verterį atlapoja sielą visiems menams, visiems švelniems ir romantiškiems įspūdžiams, mėnesienai, miškų, peizažų grožiui, žodžiu, *grožio* pajautimui ir žavesiui, kad ir kokia forma jis būtų išreikštas, net jei įvilktas į šiurkštų vienuolio apdarą. Tokia meilė suranda laimę be turtų*. Užuot kentėjusios dėl persisotinimo kaip Meljanas, Bezenvalis ir t.t., šios moterys kraustosi iš proto dėl pernelyg didelio jausmingumo kaip Ruso. Pakilios sielos moterys po pirmosios jaunystės sugeba atskirti, kur meilė ir kokia ji. Jos paprastai nepatenka į nagus donžuanams, kurie gali pašigirti daugiau pergalių kiekybe, o ne kokybe. Stebėkite, ir taip tegu jie būna pažeminti švelnių sielų akivaizdoje. Donžuanų triumfas trokšta reklamos, o verteriai, atvirkščiai, savo paslapčių negarsina. Dauguma vyrų, kurių pagrindinis užsiėmimas — sukti moterims galvas, gimę labai turtingo-

*Pirmasis „Naujosios Eloizos" tomas ir visi kiti jos tomai, jeigu Sen Prė būtų turėjęs nors šešėlį tvirto būdo. Tačiau tai buvo tikras poetas, neryžtingas plepys, pasidrąsinantis postringavimais, apskritai labai lėkštas. Tokie žmonės turi daug pranašumų, nes niekada nežeidžia moteriško išdidumo ir niekada *nepribloškia* savo draugės. Šį žodį reikia pasverti. Galbūt čia slypi lėkštų vyrų pasisekimas tarp nepaprastų moterų. Tačiau meilė virsta aistra tik tada, kai pamirštama savimeilė. Bet moterys, kurios kaip Leonora iš meilės reikalauja puikybės patenkinimo, nepatiria tikrosios meilės. To nė neįtardamos, jos atsiduria viename lygyje su prozišku vyru, savo neapykantos objektu, kuris meilėje ieško meilės ir tuštybės patenkinimo. Šios moterys trokšta meilės ir puikybės, tačiau meilė nuraudusi pasitraukia. Tai išdidžiausia despotė: ji nori būti viskuo arba niekuo.

je aplinkoje, kitaip sakant, dėl gauto išsilavinimo ir jaunystės aplinkos mėgdžiojimo jie tampa šalti egoistai*.

Tikri donžuanai nusirita iki to, kad į moterį žiūri kaip į priešo partiją ir džiaugiasi visomis jų negandomis.

Atvirkščiai, Miunchene kunigaikštis del Pinjatelas mums demonstravo tikrą meną, kaip būti laimingam iš geidulingumo, net be aistringos meilės. „Aš suvokiu, kad moteris man patinka, — pasakė jis man vieną vakarą, — kai jos akivaizdoje sutrinku ir nežinau, ką jai sakyti". Visai nesigėdydamas sumišimo akimirkos ir nesistengdamas atsikeršyti už tai iš savimeilės, jis skrupulingai puoselėja meilę kaip laimės šaltinį. Šis mielas jaunuolis, mylėdamas iš susižavėjimo, išvengdavo tuščiagarbiškumo, kuris ėda kaip rūdys. Tai buvo grynos, be priemaišų, tikros meilės atmaina. Jaunuolis gerbė visas moteris kaip nuostabias būtybes, kurioms mes labai neteisingi (1820 metų vasario 20 d.).

Kadangi ne pats išsirenki temperamentą, kitaip sakant, sielą, negali skirti sau svarbiausio vaidmens. Nors kaip būtų stengęsis Žanas Žakas Ruso arba kunigaikštis Rišeljė, jie nebūtų galėję, tegu ir protu, pakeisti savo likimo moterų atžvilgiu. Aš linkęs manyti, kad kunigaikštis niekada neišgyveno tokių valandėlių, kokias Ruso išgyveno Ševretės parke šalia ponios Udeto, Venecijoje klausydamasis *Scuole*** muzikos arba Turine, prie ponios Bazil kojų. Už tai jam niekada neteko raudonuoti ir gėdytis tos juokingos padėties, į kurią Ruso pateko šalia ponios Larnaž ir, kurią atsimindamas, graužėsi visą savo likusį gyvenimą.

Sen Prė vaidmuo saldesnis ir užpildo kiekvieną egzistencijos minutę. Tačiau reikia prisipažinti, kad Don Žuano vaidmuo labiau vykęs. Sen Prė gyvenimo pusiaukelėje pakeis savo skonį, bet vis viena vienišas ir užsisklendęs svajotojas pasaulio scenoje užims paskutinę vietą, tuo tar-

*Skaitykite Andrė Šenjė Raštų 370-ąjį puslapį arba, tai bus dar sunkiau, pamėginkite blaiviai pažiūrėti į pasaulį. „Paprastai tie, kuriuos mes vadiname patricijais, daug labiau nutolę nuo meilės negu kiti žmonės", — sako imperatorius Markas Aurelijus („Mintys").

**Mokykla.

pu Don Žuanas naudojasi puikia reputacija vyrų akyse ir galbūt dar sugebės patikti švelniai moteriai, nuoširdžiai paaukodamas jai savo palaidus polinkius.

Po visų išvedžiojimų klausimas vis dėlto lieka neišspręstas. Don Žuanas meilę paverčia paprastu užsiėmimu, ir aš linkęs manyti, kad Verteris laimingesnis. Užuot Verterio pavyzdžiu formavęs tikrovę pagal savo norus, Don Žuanas patiria, kaip jo troškimus sužlugdo šalta realybė: tai ištinka ambicijas, šykštumą ir kitas aistras. Užuot pasimetęs stebuklingose kristalizacijos svajonėse, jis kaip generolas galvoja apie savo manevrų* sėkmę, žodžiu, pražudo šią meilę, kad galėtų mėgautis kita, — panašiai galvoja prasčiokas.

Tai, kas buvo pasakyta, man rodos, neginčijama. Kita prielaida, bent jau taip atrodanti mano akyse, nors dėl apvaizdos rūstybės žmonės jos nepripažįsta, tegu būna jiems už tai atlyginta, yra įprastas teisingumas, išskyrus kai kuriuos ypatingus atvejus, pačiu tikriausiu keliu atvedantis į laimę, o verteriai nėra piktadariai**.

Kad jaustumeisi laimingas padaręs nusikaltimą, turėtum nejausti sąžinės priekaištų. Nežinau, ar gali egzistuoti toks padaras***. Aš tokio nesu sutikęs ir galėčiau ginčytis, kad atsitikimas su ponia Mišelen naktimis neduodavo ramybės kunigaikščiui Rišeljė.

Taip jau išeitų, kad neįmanoma nesugebėti jausti sim-

---

*Palyginkite Lovelasą su Tomu Džonsu.

**Paskaitykite „Asmeninį kunigaikščio Rišeljė gyvenimą", 3 tomai. Kodėl žudikas, užmušęs žmogų, tą pačią akimirką nekrinta negyvas prie savo aukos kojų? Kodėl tarpsta ligos? Ir jeigu jau jos tarpsta, tai kodėl kas nors iš Truastajonų nemiršta nuo kolikos? Kodėl Henrikas IV karaliauja dvidešimt vienus metus, o Liudvikas XV penkiasdešimt devynerius? Kodėl gyvenimo trukmė nėra tiksliai proporcinga kiekvieno žmogaus dorybėms? Ir kiti *šlykštūs* klausimai, kaip pasakytų anglų filosofai. Šių klausimų apskritai nėra ko kelti, ne čia jų nuopelnas, kad juos keltum, nes į juos nėra kaip kitaip atsakyti, kaip keiksmažodžiu ar *cant* (dvasine veidmainyste).

***Pažiūrėkite, ką Siuetonas pasakoja apie motiną nužudžiusį Neroną. Tarp kitko, kokiomis pagyromis jis buvo apipiltas!

patijos arba turėti tiek galios, kad pasmerktum mirčiai visą žmoniją*.

Tik iš romanų meilę pažįstantys žmonės natūraliai bodėsis skaitydami šias frazes apie meilės dorybes, nes, priklausomai nuo romano reikalavimų, dorybingos meilės vaizdas pernelyg liūdnas ir neįdomus. Iš toli atrodo, kad dorybingumo jausmas nustelbia meilę, o posakis *dorybinga meilė* yra silpnos meilės sinonimas. Tačiau visa tai tik meno *nesugebėjimas* pavaizduoti aistrą tokią, kokia ji egzistuoja gamtoje**.

Leiskite dabar nutapyti paties artimiausio savo draugo portretą.

Don Žuanas išsižada visų pareigų žmonėms. Didžiajame gyvenimo turguje — tai nesąžiningas pirkėjas, kuris visada ima ir niekada nemoka. Lygybės idėja jį varo į pasiutimą; taip jaučiasi hidrofobija sergantis žmogus, pamatęs vandenį. Štai kodėl didžiavimasis senomis giminės šaknimis taip dera Don Žuano charakteriui. Kartu su teisių lygybės idėja išnyksta teisingumas arba, kitaip tariant, jeigu Don Žuano gyslomis teka mėlynas kraujas, šios paprastos mintys jam ir į galvą neateina. Aš linkęs manyti, kad žmogus, kurio vardas istorinis, virdamasis kiaušinį gali sukelti gaisrą***.

---

*Žiaurumas — tai tik kenčianti simpatija. *Valdžia* pirmoji laimė po meilės, nes ji tariasi galinti *valdyti simpatiją*.

**Jeigu skaitytojo akyse nutapysime dorybės jausmą šalia meilės, vadinasi, pavaizduosime pusiau perskeltą širdį, padalytą į du jausmus. Romanuose dorybingumas reikalingas tik tam, kad būtų aukojamas. Žiuli d'Etanž.

***Paskaitykite Sen Simono apsakymą apie Burgundijos kunigaikštienės persileidimą arba ten pat randamą ponios Motvil istoriją. Prisiminkite princesę, kuri stebėjosi, kad ir kitos moterys turi po penkis rankų pirštus kaip ir ji. O štai Orleano kunigaikštis Gastonas, Liudviko XIII brolis, tikėjo, kad jo favoritai eina į ešafotą norėdami jam įsiteikti. Pagalvokite, kaip 1820 metais šie ponai siekė tokio rinkimų įstatymo, kuris galėtų vėl prisišaukti Prancūzijoje Robespjerą ir t.t., ir t.t. Pažvelkite taip pat į 1799 metų Neapolį. (Aš palieku šią 1820 metais rašytą pastabą. Generolas Laklo 1778 metais buvo sudaręs žymių žmonių sąrašą su pastabomis apie jų moralumą. Šitą trijų šimtų puslapių skandalingo turinio rankraštį mačiau pas markizą Berio Neapolyje.)

Reikia jam atleisti, nes jis taip įsimylėjęs save, kad prarado supratimą apie blogį, kurio priežastis jis pats, ir be savęs nebemato pasauly nieko daugiau, kas galėtų džiaugtis ar kentėti. Pačiame jaunystės įkarštyje, kai visos aistros leidžia pajusti savo širdies gyvastį ir pasitikėti kitų širdimis, kupinas jausmų ir tariamos laimės Don Žuanas patenkintas tuo, kad apie nieką daugiau, be savęs, negalvoja, kai tuo tarpu kiti žmonės atsideda pareigai. Jis tariasi perpratęs didįjį gyvenimo meną. Tačiau savo triumfo viršūnėje, vos sulaukęs trisdešimt metų, nustemba, kad gyvenime nieko gero, kad jis vis labiau bodisi tuo, kuo anksčiau mėgavosi. Kartą Torne blogai nusiteikęs Don Žuanas man pasakė: „Nebus nė dvidešimties skirtingų tipų moterų, kurias užvaldęs porą trejetą kartų persisotini". Aš atsakiau: „Tik vaizduotė negali persisotinti. Kiekviena moteris savaip patraukli. Negana to, tą pačią moterį, nelygu ar jūs ją sutiksite savo gyvenime dvejais trejais metais anksčiau ar vėliau ir atsitiktinai įsimylėsite, — mylėsite visiškai skirtingai. Tačiau švelni moteris, net būdama jus įsimylėjusi, savo pretenzijomis dėl lygybės tik suerzins jūsų išdidumą. Jūsų maniera užvaldyti moteris nuslopina visus kitus gyvenimo džiaugsmus. Verterio maniera šimtąsyk juos padidina".

Artėja liūdnos dramos atomazga. Senstantis Don Žuanas dėl savo persisotinimo kaltina aplinkybes, tik ne patį save. Matome jį kenčiantį nuo graužiančių nuodų, besiblaškantį į visas puses ir nuolat keičiantį objektą. Tačiau nors koks būtų išorės blizgesys, viskas baigiasi vienos kančios pasikeitimu kita. Ramų nuobodulį jis maino į triukšmingą — tai vienintelis jam likęs pasirinkimas.

Galų gale jis pastebi šią fatališką tiesą ir prisipažįsta sau. Nuo šiol vienintelis jo nusiraminimas — jausti savo galią ir atvirai skleisti blogį dėl blogio. Sykiu tai paskutinė žmogiškosios nelaimės pakopa. Joks poetas nėra išdrįsęs sukurti tikrojo jos paveikslo. Tikroviškas vaizdas įvarytų siaubą.

Tačiau galima tikėtis, kad pranašus žmogus pasuks iš to kelio, nes Don Žuano charakteris iš esmės prieštarin-

gas. Maniau, jis labai protingas, o protas geba atskleisti dorybę kelyje, vedančiame į šlovę*.

Larošfuko, gana gerai nusimanęs apie savimeilę ir realiame gyvenime buvęs išmintingas literatas**, sako: „Meilės malonumas — mylėti, nes mes esame laimingi dėl patirtos aistros, o ne dėl tos aistros, kurią įkvepiame".

Don Žuano laimė pagrįsta tuščiagarbiškumu, nors jai pasiekti reikia daug proto ir veiklos, tačiau jis turi jausti, kad pats kukliausias mūšį laimėjęs generolas, pats kukliausias departamentą sutvarkęs prefektas patiria daugiau laimės negu jis. Tuo tarpu Nemūro kunigaikščio laimė, kai ponia de Klev prisipažįsta jį mylinti, manau, didesnė už Napoleono laimę prie Marengo.

Meilė pagal Don Žuaną — medžioklę primenantis jausmas. Tai veiklos troškimas, kurį sužadinę dalykai nuolat verčia abejoti jūsų talentu.

Meilė pagal Verterį primena tragediją kuriančio moksleivio jausmus, tačiau šimtus kartų stipresnius. Tai naujas tikslas gyvenime, kuriam atiduodama viskas ir kuris viską pakeičia. Aistringa meilė žmogaus akyse taurina prigimtį, atsiveriančią visai naujais aspektais. Nustembama suvokus, kad anksčiau nieko panašaus nebūta sieloje. Viskas nauja, viskas gyva, viskas prisodrinta aistros***. Įsimylėjėlis regi mylimą moterį visų atsiveriančių peizažų horizonte, kai skuba už šimto mylių pažvelgti į ją bent akimirką. Kiekvienas medis, kiekviena uola jam atskleidžia kažką nauja. Vietoje šio neapsakomai magiško vaizdo Don Žuanui reikia, kad visi aplinkos objektai, kuriuos jis vertina tik tiek, kiek jam naudingi, žadėtų jam naują intrigą.

Meilė pagal Verterį teikia savotišką malonumą. Po metų ar dvejų, kai įsimylėjėlių sielos susilieja į vieną, ir, nuo-

---

*Jauno 1820 metų privilegijuoto sluoksnio atstovo charakterį gana teisingai atskleidė šaunusis Botvelas iš *Old Mortality*.

**Žr. *Les Mémoires de Retz;* nemalonumą per jį išgyveno padėjėjas, atsidūręs tarp dviejų Aukščiausiojo teismo durų.

***Voltera. 1819 m. Sausmedžiai šlaite.

stabus dalykas, nepriklausomai nuo to, ar meilėje pasiseks, net mylimajai esant nepalenkiamai, jis visada, nors ką darytų, nors kur žvelgtų, visada klausia savęs: „O ką pasakytų ji, jei būtų šalia? Ką pasakyčiau jai aš, gėrėdamasis Kaza Lekjo vaizdu?“ Jis su ja kalbasi, išklauso jos atsakymus, juokauja kartu. Už šimto mylių nuo jos, atstumtas, jis susigriebia galvojąs: „Leonora šį vakarą buvo labai linksma“. Ūmai jis prasiblaivo. „Dieve mano, — atsidūsta, — ir Bedlamo bepročiai protingesni už mane“.

„Jūs mane erzinate, — pareiškia man vienas draugas, kuriam skaitau šią pastraipą. — Jūs visą laiką Don Žuano charakterį supriešinate su jausmingu žmogum, bet esmė ne čia. Jūs būtumėte teisus, jei aistra priklausytų nuo mūsų valios. Bet ką daryti, jei tu abejingas?“ Žavėtis nustūmus visus siaubus. Siaubas kyla smulkmeniškoje sieloje, trokštančioje garantijų.

Tęskime. Donžuanams labai sunku pripažinti, kad tai, ką aš dabar kalbėjau apie dvasios būseną, yra tiesa. Kita vertus, jie šios būsenos negali suvokti nė jausti, ir tai žeidžia jų tuščiagarbiškumą. Jie klysta manydami, kad per dvi savaites gali užkariauti tai, ką įsimylėjėlis didžiausiomis kančiomis vos ne vos pasiekia per pusmetį. Jie remiasi patyrimu tų vargšų, kurie neturi švelniai moteriai galinčios patikti naivios ir atviros sielos bei Don Žuano vaidmeniui reikalingo proto. Jie nori matyti, kad tai, ką gauna, nėra tolygu net tada, kai šito siekiama iš tos pačios moters.

Protingas žmogus nepasitiki,
Nes tiek daug apsimetėlių meilėje.
Damos, kurių maldaujama,
Ilgai verčia dūsauti savo tarnus,
Kurie niekad gyvenime neapsimetinėjo.
Tačiau kainą brangenybės,
Kurią jos dovanoti ryžtasi,
Supras tik ta širdis,
Kuri moka ja džiaugtis.
Kuo brangiau kainavusi,

Tuo ji dieviškesnė.
Meilės džiaugsmo kaina tokia,
Kokia ir pačios meilės.*

Don Žuano požiūriu aistringa meilė atrodytų kaip sunkiai pravažiuojamas, pilnas nuokalnių, nepatogus ir sunkus kelias, kuris, tiesa, prasideda žaviose giraitėse, tačiau greitai pradingsta tarp smailių uolų, kurių vaizdas nepatraukia vulgaraus žvilgsnio. Pamažu kelias veda į aukštus kalnus, skendinčius niūriuose miškuose, kur didžiuliai medžiai lapotomis viršūnėmis, šaunančiomis iki pat dangaus, temdo šviesą ir žadina siaubą pavojaus nepažinusioms sieloms.

Po kankinančių klajonių begaliniais labirintais, kurių dažni posūkiai žeidžia savimeilę, už vieno posūkio staiga atsiduriama naujame pasaulyje, nuostabiame Kašmyro slėnyje, kokį vaizduoja *Lalla Rookh.*

Ar gali donžuanai, kurie galbūt nė kelių žingsnių nėjo šituo keliu, spręsti apie nuostabius vaizdus, atsiveriančius kelio gale? .....

.....

Jūs matote, kad nepastovumas geras dalykas:
„Noriu naujumo, kokio dar nebuvo".

Gerai. Jūs tyčiojatės iš teisingūmo priesaikų. Tad ko žmonės ieško nepastovume? Aišku, malonumo.

Tačiau malonumas, patiriamas gražios moters glėbyje, kurios geidėte porą savaičių ir kurią turėjote tris mėnesius, *skiriasi* nuo malonumo, patiriamo mylimosios glėbyje, kurios geidėte trejus metus ir turėjote dešimt metų.

Jeigu aš čia nevartoju žodžio *visada*, tai tik todėl, kad senatvė, kaip esame tikinami, pakeičia mūsų fizinį kūną, kuris tampa nebetinkamas meilei, nors aš tuo anaiptol netikiu. Jūsų mylimoji, tapusi jūsų intymia drauge, jums teikia kitus malonumus, senatvės malonumus. Ši gėlė, kuri

*Nivernois. *Le Troubadour Guillaume de La Tour,* III t. (Pažod. vert.)

pavasario rytą pražysta rože, nuostabiu vaisiumi pavirsta į vakarą, kai jau gėlės būna nužydėjusios*.

Mylimoji, kurios geidėme trejus metus, tikrąja šio žodžio prasme mylimoji. Jai prisiartinus, mes suvirpame. Turiu pasakyti donžuanams, kad virpantis žmogus nenuobodžiauja. Meilės malonumai visuomet proporcingi būgštavimams.

Nepastovumo nelaimė — nuobodulys. Aistringos meilės nelaimė — neviltis ir mirtis. Meilės nevilti pastebi kiti ir iš to sukuria anekdotą. Niekas nekreipia dėmesio į nuobodulio kamuojamą, persisotinusį ištvirkėlį, kurių knibžda Paryžiuje.

„Daug daugiau žmonių paleidžia sau kulką į kaktą iš meilės, o ne iš nuobodulio". Mielai tuo tikiu, nes nuobodulys atima viską, net drąsą nusižudyti.

Esama tokių charakterių, kuriuos patenkina tik įvairovė. Tačiau žmogus, iki debesų keliantis šampaną, užuot lenkęs Bordo vyną, daugiau ar mažiau iškalbingai sako viena: „Aš renkuosi šampaną".

Kiekvienas šių vynų turi savo šalininkų, kurie savaip teisūs, jeigu tik gerai pažįsta patys save ir vaikosi tokios laimės, kuri labiau tinka jo fiziniam kūnui ir įpročiams. Nepastovumo šalininkams kenkia tai, kad iš bailumo prie jų prisijungia visi kvailiai.

Pagaliau kiekvienas žmogus, jeigu stengiasi pažinti save, turi savo *grožio idealą*. Man atrodo, noras pakeisti kaimyno tikėjimą visada truputį juokingas.

*Perskaitykite Kolė „Memuaruose" apie jo žmoną.

Taip pavadinau viską, ką norėjau pateikti kukliai, laisvai pasirinkęs iš trijų ar keturių šimtų lošimo kortų, ant kurių radau pieštuku užrašytas eilutes. Reikia pasakyti, kad tai buvo originalus rankraštis, be pavadinimo, pieštuku prirašytos įvairaus dydžio popieriaus skiautės, kurias Lizijas, nenorėdamas perrašinėti, klijavo vašku. Kartą jis man pasakė, kad iš viso to, ką pasižymėjo, po valandos niekas neatrodė verta perrašymo. Aš leidausi į šias detales tikėdamasis, kad jos man padės atsiprašant už pasikartojimus.

1.

Vienatvėje galima įgyti viską, išskyrus charakterį.

2.

Neapykanta, meilė ir šykštumas — trys dažniausiai pasitaikančios aistros, kurios kartu su lošimu 1821 metais buvo beveik vienintelės Romoje.

Iš pirmo žvilgsnio romiečiai atrodo *pikto būdo.* Bet kaltas čia tik begalinis nepasitikėjimas, kuris įsiliepsnoja nuo mažiausio vaizduotės impulso.

Jei pykstama *be priežasties*, vadinasi, šį žmogų kankina baimė ir jis pasitikrina savo šautuvą.

3.

Jeigu pasakyčiau, ką galvoju apie gerumą: kad tai skiriamasis paryžiečių bruožas, — labai bijočiau juos įžeisti.

„Aš nenoriu būti geras".

4.

Meilės požymis atsiranda tada, kai visi malonumai ir visos negandos, kurias gali sukelti kitos aistros ir kiti žmogaus poreikiai, nustoja jį jaudinę.

5.

Perdėtas drovumas — tai šykštumo atmaina, pati blogiausia iš visų aistrų.

6.

Turėti tvirtą būdą — tai turėti didelę nusivylimų ir nelaimių patirtį. Taigi jo trokštama visą laiką arba visai netrokštama.

7.

Meilė aukštuomenėje — kovų ir lošimo meilė.

8.

Niekas taip nepakenkia meilei iš susižavėjimo kaip partnerio aistringos meilės priepuoliai.

Grafienė L., Forlis, 1819 m.

9.

Didžioji moterų yda labiausiai šokiruoja vyrus, nors truputį vertus šio vardo. Publika jausmingumu nepakyla virš žemų minčių. Moterys iškelia publiką aukščiausiu savo gyvenimo teisėju, sakyčiau, net pačios garbingiausios moterys, kurios neabejodamos tuo tiki, nors kalba atvirkščiai.

Breša, 1819 m.

10.

Prozoškas — tai naujas žodis, kuris kadaise man atrodė juokingas, nes nieko nėra šaltesnio už mūsų poeziją. Jei buvo kas nors šilto Prancūzijoje per penkiasdešimt metų, tai galėjo būti tik prozoje.

Pagaliau grafienė Leonora vartoja žodį *prozoškas*, ir man patinka jį rašyti.

Tuo žodžiu apibrėžiamas Don Kichotas ir Visiškas kontrastas tarp šeimininko ir tarno. Šeimininkas aukštas ir išblyškęs, storas ir raudonskruostis. Pirmasis įkūnija heroizmą ir mandagumą, antrasis — egoizmą ir pataikavimą. Pirmasis visuomet kupinas jaudinančių ir romantiškų vizijų, antrasis — elgesio formulių ir protingų patarlių rinkinys. Pirmasis savo sielą maitina kokiu nors rizikingu ir herojišku stebėjimu, antrasis gromuliuoja gana sudėtingą planą, į kurį nepamiršta skrupulingai įrašyti pačius egoistiškiausius ir gėdingiausius žmogaus širdies potroškius.

Pirmajam *nesėkmė* parodė, kad vakarykštės vizijos buvo klaidingos, tačiau šiandien jis vėl stato oro pilis.

Reikia turėti prozišką vyrą ir romantišką meilužį.

Marlboru siela buvo *proziška.* Henrikas IV, būdamas penkiasdešimt penkerių metų ir įsimylėjęs savo amžiaus nepamirštančią jauną princesę, turėjo romantišką širdį*.

Kilmingos sielos proziškos būna rečiau negu trečiojo luomo sielos.

Proziškos sielos — tai komercinio pasaulio yda.

11.

Nieko nėra įdomesnio už aistrą. Viskas čia netikėta. Iniciatorius čia auka. Nieko nėra lėkštesnio už meilę iš susižavėjimo, kai viskas apskaičiuojama kaip visuose proziškuose gyvenimo reikaluose.

12.

Vizito pabaigoje su įsimylėjėliu elgiamasi geriau, negu buvo norėta.

L. 1818 m. lapkričio 2 d.

---

*Dulaure. Histoire de Paris. — Nebyli scena karalienės apartamentuose princesės de Kondė pabėgimo vakarą. Prie sienų prisiploję tylūs ministrai. Karalius vaikštinėja dideliais žingsniais.

13.

Prasimušęs genijus neišvengia rango įtakos. Štai Ruso įsimyli visas sutiktas *damas* ir verkia iš susižavėjimo, kai Liuksemburgo kunigaikštis, vienas pačių lėkščiausių epochos kurtizanų, lydėdamas poną Kuandė, Ruso draugą, teikiasi laikytis daugiau iš dešinės negu iš kairės.

L. 1820 m. gegužės 3 d.

14.

Ravena, 1820 m. sausio 23 d.

Moterys čia išsilavinusios tik visuomeniniuose reikaluose. Motina nesigėdi dvylikmečių-penkiolikmečių dukterų akivaizdoje džiūgauti iš meilės ar pulti į nevilt̨. Atsiminkite, kad šiose laimingose platumose daug moterų, dažniausiai ištekančių aštuoniolikos, puikiai atrodo iki keturiasdešimt penkerių metų.

La Valčiuza vakar, atsiliepdama apie Lampiunjanį, sakė: „Ak! Jis buvo man sukurtas, kaip jis mokėjo mylėti", — ir t.t., ir t.t. Šis pokalbis su drauge truko gana ilgai. Ir visa tai vyko girdint be galo gyvai keturiolikmetei penkiolikmetei mergaitei, kurią motina vedžiodavosi ir į sentimentalius pasivaikščiojimus su šiuo meilužiu.

Kartais jaunos merginos įgunda gauti nuostabių gero tono patarimų. Pavyzdžiui, ponia Guarnači, pirmą kartą matydama savo dukras su dviem vyrais, visą pusvalandį pamokslauja, nurodydama pavyzdžius (Serkarą Vengrijoje) iš tų laikų, kai buvo baudžiami už neištikimybę nepadorūs meilužiai.

15.

Sangvinikas, tikras prancūzas (pulkininkas Mati), užuot kankinęsis dėl perdėto sentimentalumo, kaip darytų Ruso, viską įsivaizduoja rausvomis spalvomis iki lemtingojo momento, pavyzdžiui, iki rytdienos pasimatymo, paskirto va-

kare septintą valandą. Tokie žmonės nesugeba aistringai mylėti. Tai drumstų jų didžią ramybę. Net, sakyčiau, jiems tai būtų nelaimė, kuklumas juos žemintų.

16.

Dauguma vyrų iš tuščiagarbiškumo, nepasitikėjimo, nesėkmės baimės leidžia sau mylėti moterį tik po suartėjimo.

17.

Itin švelnioms sieloms reikia lengviau pasiekiamos, kristalizaciją padrąsinančios moters.

18.

Moteris viešąją nuomonę girdi pirmo sutikto kvailio ar klastingos draugės žodžiuose, juo labiau kad ši draugė skelbiasi esanti ištikima tarpininkė tarp jos ir publikos.

19.

Kokį subtilų malonumą tenka pajusti spaudžiant savo glėbyje daug blogio jums pridariusią moterį, kuri ilgai buvo žiauri jūsų priešė ir pasiryžusi tokia likti. Štai kokia prancūzų karininkų laimė Ispanijoje 1812 metais.

20.

Reikia pabūti vienišam, kad susigaudytum savo širdyje ir kad mylėtum, tačiau reikia būti garsiam, kad tau sektųsi.

21.

Visi prancūzų pastebėjimai apie meilę gerai parašyti, tikslūs, neperdėti, tačiau tai tik lengvas švelnumas, pasakytų mielasis kardinolas Lantė.

22.

Visi *aistros virpesiai* Goldonio komedijoje „Įsimylėjėliai" yra tobuli, tačiau stiliaus ir idėjos požiūriu ten bjauriai elgiamasi. Tai — prancūzų komedijos kontrastas.

23.

1822 metų jaunimas. Rimti polinkiai, aktyvi pozicija, dabarties aukojimas ateičiai. Niekas taip neišaukština sielos kaip gebėjimas ir įprotis taip pasiaukoti. Aš įžiūriu didesnių aistrų tikimybę 1832 metais, nei buvo 1772-aisiais.

24.

Tulžingas, ne per daug atstumiantis temperamentas — galbūt kaip tik tai, ko reikia moterų vaizduotei sužadinti ir maitinti. Jeigu tulžingas charakteris netarpsta palankiomis aplinkybėmis kaip Sen Simono Lozenas*, sunku prie jo priprasti. Tačiau jei kartą moteris šį charakterį perprato, jis turi ją žavėti. Taip, net laukinis ir fanatiškas Balfūras**. Čia jos mato proziško charakterio priešingybę.

25.

Meilėje dažnai abejojama tuo, kuo labiausiai tikima. Kitos aistros neverčia abejoti tuo, kas vieną kartą įrodyta.

26.

Eiliuota forma buvo sugalvota talkinant atminčiai. Vėliau eilės didino malonumą matant nugalimus sunkumus. Šiandien jas palikti dramoje — barbariškumas. Pavyzdys: pono de Bonė sueiliuotas kavalerijos įsakas.

**Mémoires*, V t.

***Old Mortality.*

27.

Tuo tarpu, kai pavydus tarnas mėgaujasi nuoboduliu, šykštumu, neapykanta ir nuodingomis bei šaltomis aistromis, aš kiaurą naktį laimingas svajoju apie tą, kuri mane atstumia iš nepasitikėjimo.

28.

Tik didi siela drįsta būti paprasta. Štai kodėl Ruso „Naujoji Eloiza" tokia pilna retorikos, kad iki trisdešimties metų jos neįmanoma skaityti.

29.

„Labiausiai sau priekaištauti turėtume dėl to, kad leidžiame pranykti kaip sapno vizijai garbės ir teisingumo idėjoms, kurios tarpais kyla mūsų širdyse".

Jenos laiškas, 1819 m. kovas

30.

Garbinga kaimo moteris valandą praleidžia šiltnamyje kartu su savo sodininku. Jos priešininkai apkaltina ją įsitaisius meilužį sodininką.

Ką į tai atsakyti? Nieko, dalykas įmanomas. Ji galėtų atsikirsti: „Mano charakteris kalba už mane, kaip ir viso mano gyvenimo įpročiai", — tačiau tai nieko nereiškia tiek pasiutėliams, kurie nenori nieko matyti, tiek kvailiams, kurie negali nieko matyti.

Salviatis. Roma, 1819 m. liepos 23 d.

31.

Žmogus iš šalies pamatė, kad jo varžovas mylimas, o pastarasis per savo aistrą to nepastebėjo.

32.

Kuo labiau žmogus įsimylėjęs, tuo sunkiau išdrįsta paimti mylimą moterį už rankos, nes bijo ją supykinti.

33.

Iškalbingumas juokingas, tačiau, skirtingai nuo Ruso retorikos, įkvėptas tikros aistros: pono de Mobrejo memuarai, Sand laiškas.

34.

Charakteris

Mačiau ar tariausi šį vakarą matąs jaunos asmenybės *charakterio* triumfą, tikrai, man regis, stipraus charakterio triumfą. Ji dievina vieną savo pusbrolį. Tai pastebima iš šono. Ji pati irgi turėtų susivokti savo jausmuose. Pusbrolis ją myli, tačiau ji pernelyg rimta su juo. Jam atrodo, kad jis jai nepatinka, todėl leidžiasi apgaubiamas dėmesiu, kurį jam rodo Klara, jauna našlė, Melani draugė. Manau, jis ją ves. Tai matydama, Melani kenčia, kaip gali kentėti išdidi širdis, prieš valią pritvinusi nesuvaldomos aistros. Reikėtų tik truputį pakeisti savo elgesį, tačiau jai atrodo žema nors akimirką pasielgti ne taip, kaip reikalauja jos *charakteris*, ir paskui to gailėtis visą gyvenimą.

35.

Sapfo meilėje mato tik aistrų šėlsmą ar kristalizacijos išaukštintą fizinį malonumą. Anakreontas čia ieškojo linksmybės jausmams ir protui. Antikos laikai nebuvo tokie ramūs, kad laisvalaikį būtų buvę galima skirti aistringai meilei.

36.

Mane ima juokas iš to, kas ką tik buvo pasakyta, ir iš žmonių, kuriems atrodo, jog Homeras aukščiau už Tasą.

Aistringa meilė egzistavo nuo Homero laikų ir visai netoli Graikijos.

37.

Švelni moterie, kuri stengiatės išsiaiškinti, ar jūsų dievinamas vyras jus karštai myli, panagrinėkite ankstyvąją savo mylimojo jaunystę. Kiekvieno puikaus vyro pirmieji gyvenimo žingsniai buvo nelaimingi ar kupini juokingo entuziazmo. Linksmas, švelnus, laime spinduliuojantis vyras negali mylėti taip aistringai, kaip trokšta jūsų širdis.

Aistra aš vadinu tokią aistrą, kurios kelyje pilna negandų, kokių vengia romanai ir kokių jie *negali* aprašyti.

38.

Galutinis sprendimas baisią negandą čia pat paverčia įmanoma būsena. Po pralaimėto mūšio visiškai nuvarytu arkliu kiek įkabindamas joja vyras. Už nugaros jis aiškiai girdi šuoliuojant persekiotojų būrį. Staiga jis sustoja, nušoka nuo arklio, užsitaiso karabiną bei pistoletus ir nusprendžia gintis. Akimirksniu vietoje akistatos su mirtimi jis mato Garbės legiono kryžių.

39.

Anglų papročių esmė. Apie 1730 metus, kai mes jau turėjome Volterą ir Fontanelį, Anglijoje buvo išrasta vėtyklė grūdams nuo pelų atskirti. Sukant ratą oro srovė išpūsdavo pelus. Tačiau šioje *biblinėje* šalyje valstiečiai manė, kad bedieviška eiti prieš dieviškąją Apvaizdos valią ir šitaip kelti vėją, užuot išprašius jį iš dangaus karštomis maldomis ir Izraelio Dievo skirtu laiku išvėčius kviečius. Palyginkite, ką tokiu atveju darytų prancūzų valstietis*.

*Apie dabartinius anglų papročius skaitykite „Pono Beati gyvenime", kurį parašė jo artimas draugas. Ten aprašytas didelis pono Beati nusižeminimas, kai paėmė dešimt ginėjų iš senos markizės, kad apšmeižtų Hiumą. Drebanti aristokratija remiasi vyskupais, gaunančiais du šimtus tūkstančių

40.

Be abejonės, tai ne kvailystė, kai vyras pasiduoda aistringai meilei. Tačiau kartais šis vaistas veikia per daug stipriai. Jauni amerikiečiai persiėmę nuosaikiu tikėjimu, kad meilė, ši gyvenimo gėlė, apleido jaunystę. Bostone galima be baimės palikti jauną merginą vieną su gražiu svetimšalius ir tikėtis, kad ji daugiau apie nieką negalvoja, kaip tik apie būsimą kraitį.

41.

Prancūzijoje žmonų netekę vyrai liūdni, našlės, atvirkščiai, — linksmos ir laimingos. Visiems žinomas priežodis, išreiškiantis šią palaimingą moterų būseną. Taigi nėra lygybės tos sąjungos sutartyje.

42.

Meilėje laimingų žmonių išvaizdą ženklina jautrus dėmesingumas, apie prancūzą reikėtų pasakyti — gilus liūdesys.

Drezdenas, 1818 m.

43.

Kuo labiau patinkama visapusiškai, tuo labiau patinkama paviršutiniškai.

44.

Pirmosiomis vedybinio gyvenimo dienomis mes imituojame savo tėvų aistras, net jei šios aistros nuodija mūsų gyvenimą (Leonoros išdidumas).

---

livrų rentos, ir moka pinigais ar *pretenduojančių į liberalus* rašytojų išvedžiojimais, prakeikiančiais Šenjė.

Pats šlykščiausias *veidmainiškumas* prasiskverbia visur. Čia aprašomi tik beatodairiški ir drąsūs poelgiai, o visa kita nutylima. Neįmanoma parašyti anglų kalba nė vieno linksmo puslapio.

45.

Labiausiai pagarbos vertas *moteriško išdidumo* šaltinis — tai baimė būti pažemintai mylimojo akyse kokiu nors skubotu poelgiu ar veiksmu, kuris jam atrodytų nelabai moteriškas.

46.

Tikrai mylint dažnai galvojama apie mirtį, laisvai, be baimės, kaip apie paprastą, vertingą dalyką.

47.

Kiek sykių aš išdrįsau sušukti: „Jei kartais kas nors man iš pistoleto paleistų šūvį į galvą, aš jam padėkočiau, jei suspėčiau, prieš išleisdamas paskutinį atodūsį!“ Tiktai kada mažiau myli, gali būti drąsesnis akivaizdoje to, kurį myli.

S. 1820 m. vasaris

48.

Nemokėčiau mylėti, sakydavo man viena jauna moteris. Mirabo ir laiškai Sofijai mane atgrasė nuo didžių sielų. Šie fatališki laiškai man sužadino asmeninės patirties įspūdį. Ieškokite to, ko nerandama romanuose: dveji metai pastovumo iki suartėjimo. Taip jūs patikrinate mylimojo širdį.

49.

Juokingumas atbaido meilę. Italijoje neįmanoma būti juokingam. Tai, kas vadinama geru tonu Venecijoje, — keista Neapolyje. Taigi nėra nieko keisto, vadinasi, visa, kas teikia malonumą, nepeiktina. Štai kas pribaigia kvailą garbę ir sugadina pusę komedijos.

50.

Vaikai valdo ašaromis, o kai jų neklausoma, jie tyčia padaro ką nors bloga. Jaunų moterų savimeilė *užgauli.*

51.

Tai bendri apmąstymai. Tačiau šia dingstimi užmirštama, kad diena iš dienos jautrios sielos darosi vis retesnės, o išlavinti protai — dažnesni.

52.

Moteriškas išdidumas

Bolonija, balandžio 18 d., antra valanda ryto

Ką tiktai mačiau sukrečiantį pavyzdį, bet apskritai, norint atpasakoti jo esmę, reikėtų penkiolikos puslapių, ir jeigu aš išdrįsčiau, geriau suminėčiau visas pasekmes to, ką mačiau ir kuo neabejoju. Asmeninės patirties nereikėtų atskleisti. Per daug įvairiausių aplinkybių. Išdidumas — tai prancūzų tuščiagarbiškumo priešingybė. Kiek prisimenu, vienintelis kūrinys, kuriame apie tai užsimenama, — ponios Rolan „Memuarų" dalis, kur ji kloja savo mergautinius samprotavimus.

53.

Prancūzijoje dauguma moterų visai nevertina jauno pagyrūno. Šituo nesididžiuojama.

Diuklo

54.

Modena, 1820 m.

Pas mieląją Marčeziną R. vidurnaktį Zilietis man tarė: „Aš rytoj neisiu su jumis pietauti į San Mišelio smuklę. Vakar prišnekėjau gražių žodžių, smagiai pajuokavome su Kl.***, tuo turėjau kristi į akį".

Nepagalvokite, kad Zilietis kvailas ar drovus. Tai protingas ir labai turtingas šios laimingos šalies vyras.

55.

Amerikoje reikia gėrėtis valdžia, o ne visuomene. Kitur valdžia kuria blogį. Bostone pasikeista vaidmenimis. Valdžia veidmainiauja, kad nešokiruotų visuomenės.

56.

Jaunos italės, jeigu myli, visiškai atsiduoda prigimties šauksmui. Daugių daugiausia jos pasinaudoja tik keletu itin tikslių aforizmų, išmoktų klausantis už durų.

Viskas čia stengiasi išsaugoti *natūralumą*, lyg taip būtų nulemta. Jos neskaito romanų vien dėl tos priežasties, kad jų čia nėra. Ženevoje ir Prancūzijoje — atvirkščiai, jau šešiolikos metų mylima, kad būtų sukurtas romanas. Po kiekvieno poelgio ir beveik po kiekvienos ašaros klausiame savęs: „Ar aš ne tokia pat puiki kaip Žiuli d'Etanž?"

57.

Jauna moteris, nenorom leidžianti savo gerbėjui bučiuoti jai ranką, iš vyro sulaukia tik primityvaus fizinio malonumo. Gerbėjas čia rastų didžiausius žemėje egzistuojančios laimės džiaugsmus ir malonumus.

58.

Vaizduotės dėsniai dar labai mažai pažįstami, todėl šis pastebėjimas gali būti klaidingas. Manyčiau, kad galima išskirti dvi vaizduotės rūšis:

1. Ugninga, veržli, impulsyvi vaizduotė, paveikiama pirmojo postūmio, besikankinanti ir ilgesinga, jei nors dienai išsiskiriama, tokia kaip Fabijo vaizduotė. Nekantrumas — pirmasis jos bruožas. Ją pvldo tai, ko ji negali

gauti. Ji mato visus išorinius dalykus, kurie ją uždega. Ji juos įtraukia į save ir pakreipia savo aistros naudai.

2. Palengva įsiliepsnojanti vaizduotė, kuri ilgainiui nustoja žvalgytis į išorinius dalykus, o rūpinasi ir minta tik savo aistra. Ši vaizduotė labai gerai prisitaiko net prie retų ir lėtų minčių. Ji skatina pastovumą. Tokią vaizduotę turi dauguma vargšių jaunų vokietaičių, mirštančių nuo meilės ir plaučių džiovos. Šio liūdno vaizdo, tokio dažno anapus Reino, niekada nepamatysi Italijoje.

59.

Vaizduotės įpročiai. Prancūzą *iš tiesų* šokiruoja aštuonis kartus keičiamos dekoracijos per tragedijos veiksmą. Šis žmogus, žiūrėdamas „Makbetą", nepatiria jokio malonumo. Jis nusiramina *pasmerkdamas* Šekspyrą.

60.

Prancūzijos provincija moterų reikalais atsilieka nuo Paryžiaus keturiasdešimčia metų. Korbejyje viena ištekėjusi moteris man pasakė, kad ji sau leido skaityti tik kai kurias Lozeno „Memuarų" ištraukas. Ši kvailystė mane šiurpina. Man trūksta žodžių jai apsakyti. Tai iš tiesų knyga, kurią reikia padėti.

Natūralumo stoka — didelis provincialių trūkumas. Juk jos taip grakščiai gestikuliuoja. Provincijos miestelių primadonos blogesnės už kitas.

61.

Gėtė ar kuris kitas vokiečių genijus linkęs turėti pinigų tiek, kiek reikia. Galvojama apie turtą iki šešių tūkstančių frankų rentos, o toliau apie jį nebegalvojama. Kvailys savo ruožtu nesupranta Gėtės pranašumo: visą savo gyvenimą jis mato tik per pinigus ir galvoja tik apie pinigus. Atrodo, dėl šio dvigubo pasirinkimo proziškos širdys nugali taurias širdis.

62.

Europoje geismą įžiebia draudimas, Amerikoje jis atbunka nuo laisvės.

63.

Neaiški meilės neigimo manija apsėdusi jaunimą. Nagrinėjant, ar Napoleonas davė naudos Prancūzijai, prabėga meilės amžius. Netgi tie, kurie nori būti jauni rūpindamiesi įmantriai parišamu kaklaraiščiu, pentinais, karinga išvaizda, pamiršta pažvelgti į praeinančią paprastutę mergaitę, kuri dėl neturto tik kartą per savaitę išeina pasivaikščioti.

64.

Praleidau skyrių „Šventuolė", taip pat keletą kitų. Esu laimingas radęs Horacijo Volpolio „Memuaruose" dviejų Elžbietų, civilizuotos tautos suverenės ir barbariškos tautos valdovės, palyginimą antrosios Elžbietos naudai:

The two Elizabeths. *Let us compare the daughters of two ferocious men, and see which was sovereign of a civilised nation, which of a barbarous one. Both were Elizabeths. The daughter of Peter (of Russia) was absolute yet spared a competitor and a rival; and thought the person of an empress had sufficient allurements for as many of her subjects as she chose to honour with the communication. Elizabeth of England could neither forgive the claim of Mary Stuart nor her charms, but ungenerously emprisoned her (as George IV Napoleon), when imploring protection and, without the sanction of either despotism or law, sacrificed many to her great and little jealousy. Yet this Elizabeth, piqued herself on chastity; and while she practised every ridiculous art of coquetry to be admired at an unseemly age, kept off lovers whom she encouraged, and neither gratified her own desires nor their ambition. Who can help*

preferring the honest, openhearted barbarian empress? (Lord Orford's. *Memoirs.)**

65.

Kraštutinis familiarumas gali sugriauti *kristalizaciją*. Žavi šešiolikmetė įsimyli tokio paties amžiaus jaunuolį, kuris kas vakarą sutemus vaikščioja po jos langais. Motina pakviečia jį savaitei į kaimą. Sutinku, vaistas buvo originalus, tačiau jaunos merginos siela buvo romantiška, o gražusis jaunuolis buvo kiek banalokas: jai meilė praėjo jau po trijų dienų.

66.

Bolonija, 1817 m. balandžio 17 d.

Ave Marija (vakaro maldos varpai) Italijoje melancholijos, sielos džiaugsmo ir švelnumo valanda: jausmą stiprina nuostabus varpų skambesys.

Malonios valandos, kai pasineriama į prisiminimus.

67.

Pradedančio rodytis visuomenėje jaunuolio pirmoji meilė paprastai ambicinga. Jis retai pasisako mylįs švel-

---

*Dvi Elžbietos. Palyginkime dviejų žiaurių vyrų dukteris ir pažiūrėkime, katra yra civilizuotos tautos, o katra — barbarų tautos valdovė. Abi buvo Elžbietos. Petro (iš Rusijos) duktė buvo absoliuti valdovė, tačiau gailėjo konkurentų ir varžovų, be to, buvo tos nuomonės, kad ji, kaip imperatorė, turi daug žavesio, kurį geba parodyti visais atvejais. kai teikiasi su kuo nors bendrauti.

Anglijos Elžbieta negalėjo pamiršti nei Marijos Stiuart pretenzijų, nei jos žavesio, be to, dar negailestingai ją įkalino (kaip buvo įkalintas Jurgis IV Napoleonas) maldaudama atlaidumo ir, nusižengdama despotizmui ir įstatymui, daug paaukojo dideliam ir niekingam jos pavydui. Tačiau šioji Elžbieta didžiavosi savo santūrumu; tobulindama juokingą koketavimo meną siekti sau dėmesio neprideramame amžiuje, ji atstumdavo savo pačios padrąsintus meilužius ir nepatenkindavo nei savo troškimų, nei jų ambicijų.

Kas galėtų neteikti pirmenybės garbingai ir atviraširdei barbarų valdovei?

Lordas Orfordas. „Memuarai". (*Angl.*)

nią, mielą, tyrą merginą. Kaip virpėti, garbinti, jaustis dievybės akivaizdoje? Paauglys jaučia poreikį mylėti būtybę, kurios savybės jį išaukština jo paties akyse. Tik gyvenimo saulėlydžiu liūdnai mylime paprastumą ir nekaltumą, beviltiškai trokšdami kilnumo. Tarp šių kraštutinumų tarpsta tikroji meilė, kuri negalvoja apie nieką kitą, kaip tik apie save.

68.

Didžios sielos neįtarinėjamos. Jos pasislėpusios. Paprastai joms trūksta originalumo. Didžių sielų yra daugiau negu manoma.

69.

Kokia nuostabi akimirka — pirmasis mylimos moters rankos paspaudimas! Vienintelė su tuo palyginama laimė — tai žavi valdžios turėjimo laimė, kurios nekenčią dedasi ministrai ir karaliai. Ši laimė taip pat turi savo *kristalizaciją*, kuriai reikia šaltesnės ir racionalesnės vaizduotės. Pažvelkite į žmogų, kurį prieš ketvirtį valandos Napoleonas paskyrė ministru.

70.

Gamta davė jėgą šiaurei, o protą — pietums, sakydavo man garsusis Žanas de Miuleris Kaselyje 1808 metais.

71.

Nieko nėra klaidingesnio už posakį: „Savo tarnui tu ne herojus“. *Monarchistiniu* požiūriu tai bus labai teisinga: herojus dirbtinas kaip Ipolitas „Fedroje“. Dezeksas, pavyzdžiui, buvo herojus net savo tarnui (tai bus tiesa tuo atveju, jeigu jis apskritai turėjo tarną), ir didesnis herojus savo tarnui negu kam nors kitam. Nebūtų reikė-

ję nei gero tono, nei komiškumo, kad Tiurenas ir Fenelonas būtų buvę Dezeksai.

72.

Štai kaip burnojama: „Aš, olandas, drįstu tvirtinti, kad prancūzams neteikia tikro malonumo nei pašnekesys, nei teatras. Jiems tai ne poilsis ir atsipalaidavimas, o darbas. Praeitą žiemą girdėjau pašnekesį priskiriant prie tų nuovargio rūšių, kurios paspartino ponios de Stal mirtį*.

73.

Klausos nervo įtampa stengiantis išskirti kiekvieną natą labai gerai parodo muzikos teikiamą fizinį malonumą.

74.

Laisvo elgesio moteris nusmukdo jų mintys, kad jos blogai elgiasi.

75.

Traukiantis armijai, italų kareivis, perspėtas apie pavojų, vos nepuola dėkoti ir stengiasi jo išvengti. Jei tokį patį žmogiškumą parodysite prancūzų kareiviui, jis manys, kad jūs jį įtariate bailumu, įsižeis ir tuoj pat puls stačia galva į pavojų. Jeigu išdrįstų, jis iš jūsų tyčiotųsi.

Gia, 1812 m.

76.

Prancūzijoje bus atmetama net pati naudingiausia mintis, jei ji nebus išdėstyta labai trumpai ir paprastai. Prancūzai nepalankiai žiūri į savitarpio *pagalbą mokantis.* Italijoje yra atvirkščiai.

---

*Marmontelio memuarai, pokalbis su Monteskjė.

77.

Nors kiek mažai aistros jaustumėte moteriai arba jūsų vaizduotė būtų išsekusi, tačiau jeigu jai pritrūktų takto ir ji vieną vakarą švelniai ir suokalbiškai pasakytų: „Na, gerai! Ateikite rytoj vidurdienį, kai nieko nebus“, — jūs nebegalėtumėte užmigti, nebegalėtumėte daugiau apie nieką galvoti, kankintumėtės iki pat ryto. Pagaliau išmuštų valanda, o kiekvienas laikrodžio dūžis jums atsilieptų diafragmoje.

78.

Kai meilėje *dalijamasi* pinigais, meilė stiprėja. Kai pinigai *duodami*, meilė *žūsta*.

Dabar stengiamasi atitolinti nelaimę ir nustumti ateičiai nepakenčiamą netekties baimę arba sukuriama buvimo dviese *politika* ir atmosfera, sugriaunanti simpatiją.

79.

(Mišios Tiuilri, 1811 m.)

Rūmų ceremonijos, kai damos nelyginant karininkai uniformas išstato apnuogintas krūtines, kad tokios grožybės sustiprintų įspūdį, nejučiomis primena Areteno scenas.

Matome, kaip dėl *piniginių interesų* stengiamasi patikti vyrui ir visa visuomenė čia nepaiso nei moralės, nei aistros. Kartu su dekoltuotomis piktaveidėmis moterimis, sardonišku jų juoku iš visko, kas neasmeniška ir neatlyginama dideliais džiaugsmais, visa tai primena Banjo scenas ir atmeta dorą bei vidinį sielos pasitenkinimą.

Šioje aplinkoje man teko matyti, kaip vienišumo jausmas švelnias širdis nuteikia meilei.

80.

Jeigu siela buvo įstumta į gėdingus dalykus ir juos įveikė, ji negali džiaugtis. Malonumas — tai prabanga. Norint jį jausti, reikia vengti bet kokios rizikos.

81.

Meilė iš apskaičiavimo neturi meilės požymių. Apsimesti nesugebama. O ar daug tikro džiaugsmo duoda susitaikymas? O galbūt galvojama apie naudą?

82.

Vargšai *Trapos* stoties gyventojai, neišdrįsę nusižudyti. Man visada patinka viršininkai, kurie džiaugiasi jais esą.

83.

Nelaimingi pažinusieji itališką grožį, nes tampa bejausmiai. Už Italijos sienų labiau mėgstamas vyrų pokalbis.

84.

Italai savo atsargumu stengiasi išsaugoti gyvenimą tokį, koks yra. Tai skatina vaizduotę. (Prisiminkite garsaus komiko Pertikos mirties versiją 1821 metų gruodžio dvidešimt ketvirtą dieną.) Anglų atsargumas — pinigų kaupimas bandant padengti išlaidas — atvirkščiai, išugdo skrupulingai tikslius kasdienius įpročius, kurie paralyžiuoja vaizduotę. Čia pirmiausia — *pareiga.*

85.

Begalinė pagarba pinigui — pirmutinė ir didžioji anglų ir italų yda, ne taip jaučiama Prancūzijoje ir beveik nepastebima Vokietijoje.

86.

Prancūzės, niekada nepatyrusios *tikrų* aistrų laimės, turi savo šeimos laimės ir gyvenimo *kasdienybės* problemų.

Kompjenas

87.

„Jūs man kalbate apie lūkesčius kaip apie būdą nuoboduliui išblaškyti — sakė Kamenskis, — kai aš kas vakarą nušuoliuoju dvi mylias į Kolišą, kad pamatyčiau kunigaikštienę, turiu bendrauti su despotu, kurį gerbiu, nuo kurio priklausau ir kurio rankose visų įmanomų mano troškimų išsipildymas.

Vilnius, 1812 m.

88.

Begalinis taktas, tobuli tualetai, beribis gerumas, neįvertintas genialumas atkreipiant dėmesį į šimtą mažmožių per dieną, nesugebėjimas rūpintis vienu dalyku ilgiau kaip tris dienas — visa tai gražus kontrastas puritoniškam griežtumui, bibliniam žiaurumui, nepalenkiamam sąžiningumui, droviai ir kenčiančiai savimeilei, universaliai *dvasinei veidmainystei.* Štai dvi tautos, į kurias lygiuojasi pasaulis!

89.

Jeigu kunigaikštienėms atstovauja imperatorė Jekaterina II, tai kodėl gi buržuazijai negalėtų atstovauti Samuelio Bernaro ar Lagranžo žmona?

90.

Alviza teigia, kad išdrįsti rašyti meilės laišką dievinamai moteriai, kuri, švelniai į jus pažvelgusi, pažada niekados jūsų nemylėti, yra nedovanotinas netaktas.

91.

Didiesiems filosofams, kokie buvo prancūzai, neteko gyventi kaip atsiskyrėliams Alpių vienatvėje ir iš ten siųsti savo knygų į Paryžių, patiems ten niekada nenuvykstant.

Žiūrėdami į Helvecijų, tokį paprastą ir garbingą žmogų, kvepalais ir dirbtinumu dvelkiantys žmonės, tokie kaip Siuaras, Marmontelis, Didro, nebūtų galėję pagalvoti, kad jis didis filosofas. Jie nepasitikėjo Helvecijum, neapkęsdami jo už gilų protą. Tiesiog tai buvo nedovanotina nuodėmė Prancūzijoje, be to, silpnybė žemino žmogų, o ne knygą. Buvo be galo svarbu turėti tai, kas Prancūzijoje vadinama garbe, būti madingam tarp amžininkų kaip Balzakas, Vuatiuras, Fontanelis.

Ruso buvo pernelyg jausmingas ir pernelyg neracionalus, Biufonas per daug veidmainiavo savo botanikos sode, Volteras buvo per didelis vėjavaikis, kad galėtų įvertinti Helvecijaus principą.

Šis filosofas pasielgė truputį netaktiškai pavadindamas savo principą *suinteresuotumu*, užuot davęs gražų vardą *malonumas*. Tad ką gi sakyti apie visą literatūrą, kuri leidžiasi painiojama tokios mažos klaidos?

Paprasto proto žmogus, pavyzdžiui, Savojos princas Eugenijus, Regulo vietoje būtų ramiai pasilikęs Romoje, kur net būtų pasityčiojęs iš Kartaginos senato kvailystės. Regulas ten grįžta. Princas Eugenijus būtų veikęs pagal savo *suinteresuotumo* principą, kaip Regulas elgėsi pagal savąjį.

Beveik visais gyvenimo atvejais kilniadvasė siela mato galimybę veikti, o paprasta siela to neįžiūri. Tuo metu, kai kilniadvasė siela suvokia tokią galimybę, veiklos pradžia priklauso nuo *suinteresuotumo*. Jeigu ji nepadarytų to, kas nuo jos priklauso, imtų savęs nekęsti ir būtų nelaiminga. Mūsų priedermės priklauso nuo dvasios iškilumo. Helvecijaus principas tinka net pačioms didžiausioms meilės egzaltacijoms, net savižudybei. Žmogus prieštarautų savo prigimčiai, jeigu kiekvienu momentu darytų ne tai, kas jam teikia malonumą.

92.

Turėti tvirtą charakterį — vadinasi, būti patyrusiam kitų poveikį. Taigi negalima apsieiti be kitų.

93.

Antikos meilė

Niekas nespausdino romėnių pomirtinių meilės laiškų. Petronijus parašė nuostabią knygą, tačiau nieko daugiau nepavaizdavo, tik nesaikingumą.

Apie *meilę* Romoje po Didonės* ir antrosios Vergilijaus eklogos mes neturime daugiau nieko tikslesnio kaip trijų didžiųjų poetų — Ovidijaus, Tibulo ir Propercijaus — raštus.

Taigi Parni elegijos ar Eloizos laiškas Abeliarui, kai kas iš Kolardo — tai toli gražu netobuli ir neaiškūs paveikslai, jeigu juos palygintume su kai kuriais Naujosios Eloizos, vienuolės portugalės, panelės de Lespinas, Sofijos de Mirabo, Verterio ir kitų laiškais.

Poezija su savo palyginimais, mitologija, kuria netiki pats poetas, oriu Liudviko XIV stiliumi ir visais kitais, vadinamaisiais poetiškais, puošybiniais priedais toli gražu nepranoksta prozos, kai tenka tiksliai ir aiškiai nusakyti, ką jaučia mūsų širdis. Taigi šiuo požiūriu gelbsti tik aiškumas.

Tibulas, Ovidijus ir Propercijus turėjo geresnį skonį negu mūsų poetai. Jie pavaizdavo tokią meilę, kokia galėjo mylėti tik išdidūs Romos piliečiai. Jie gyveno valdant Augustui, kuris, uždaręs Januso šventyklą, stengėsi pažeminti piliečius iki neutralumo monarchijai.

Šių trijų didžių poetų mylimosios buvo koketiškos, neištikimos ir puperkamos. Jos teikė tik fizinius malonumus, ir man regis, joms niekada į galvą neateidavo mintis apie kilnius jausmus**, kurie po trylikos šimtmečių suvirpintų švelniosios Eloizos krūtinę.

Tolesnį skirsnį skolinuosi iš puikaus literato, kuris daug geriau už mane pažinojo lotynų poetus.

---

*Pažvelkite į Didonės *žvilgsnį* puikiame Gereno eskize Liuksemburge.

**Visa, kas pasaulyje yra gražaus, — tai dalis jūsų mylimosios grožio, ir jūs jaučiate galįs padaryti viską, kas yra gražaus pasaulyje.

„Nuostabusis Ovidijaus* genijus, turtinga Propercijaus vaizduotė, jautri Tibulo siela, be abejo, jiems įkvėpė skirtingas eiles, tačiau jie panašiai mylėjo beveik panašias moteris. Jie geidžia, jie triumfuoja, jie turi laimingus varžovus, jie pavydūs, jie kivirčijasi ir taikosi. Savo ruožtu jie taip pat neištikimi, jiems atleidžiama, jie susigrąžina laimę, kuri vėl trikdoma tų pačių atsitiktinumų, nes ji tokia permainingа.

Korina ištekėjusi. Pirmiausia, ko ją išmoko Ovidijus, — kaip apgaudinėti savo vyrą, kaip bendrauti vyro ir žmonių akivaizdoje, kad suprastų vienas kitą ir nebūtų suprasti kitų. Malonumas taip arti, bet čia pat kivirčai, keiksmai ir net smūgiai, ko neįmanoma buvo tikėtis iš tokio galantiško vyro kaip Ovidijus. Toliau — atsiprašinėjimai, ašaros, atleidimas. Kartais jis kreipiasi į pavaldinius, į tarnus, į savo draugės durininką, kad jam atidarytų duris nakčia, į bjaurią senę, kuri ją paperka ir pamoko atsiduoti už aukso kainą, į ją saugantį seną eunuchą, į jauną vergę, kad ji jai perduotų užrašų lenteles, kuriose jis prašo pasimatymo. Pasimatyti atsisakoma. Jis prakeikia nelaimingas lenteles. Pagaliau viena jų atneša laimę. Jis meldžia Aušrinę, kad ji nepatekėtų ir nesudrumstų jo laimės.

Veikiai jis prisipažįsta daugsyk buvęs neištikimas, linkęs mylėti visas moteris. Netrukus Korina taip pat sulaužo jam ištikimybę. Jis gailisi išmokęs ją to, ką ji dabar sau leido su kitu. Korina taip pat pavyduliauja. Ji užsiplieskia veikiau kaip pikta, o ne kaip švelni moteris. Apkaltina jį įsimylėjus jauną vergę. Jis jai prisiekinėja, kad taip nėra, tačiau parašo tai vergei. Taip viskas, dėl ko pyko Korina, išsipildo. Kaip ji galėjo tai žinoti? Kokie ženklai juos išdavė? Jis kviečia jaunąją vergę į naują pasimatymą. Jeigu ji atsisakytų, jis grasina viską papasakoti Korinai. Jis juokauja su savo draugu, kad šios dvi meilės ir vargas, ir malonumas. Vėliau jis domisi tik Korina. Ji visa priklauso

*Ginguenė. *Histoire littéraire de l'Italie,* II t.

jam. Jis triumfuoja, lyg tai būtų jo pirmoji pergalė. Po kelių atsitikimų, kurių tam tikrais sumetimais ir dėl ištęstumo neminėsiu, tegu jie lieka Ovidijaus raštuose, Korinos vyrą dabar buvo labai lengva apgaudinėti. Jis nebepavyduliavo. Tai nepatiko įsimylėjėliui, kuris jam pagrasino mesti jo žmoną, jei jis vėl neims pavyduliauti. Vyras jo pageidavimą įvykdė geriau nei buvo tikėtasi. Jis pradėjo taip saugoti Koriną, kad Ovidijus nebegalėjo prie jos prisiartinti. Ovidijus dejuoja dėl tokio skrupulingumo, kurį pats išprovokavo, bet neilgai trukus suranda išeitį. Tačiau paaiškėja, kad ne jis vienas ieškojo išeities. Korina vis neištikimesnė, jos intrigos iškyla į viešumą. Ovidijus ją maldauja neapgaudinėti jo ir ne taip aiškiai rodytis, kokia yra iš tiesų. Toks buvo Ovidijaus ir jo meilužės elgesys, tokia jų meilė.

Cintija — pirmoji Propercijaus meilė. Ir paskutinė. Kai laimingas — jis pavyduliauja. Cintija itin mėgsta puoštis. Jis ją prašo vengti prabangos ir pamėgti paprastumą. Tačiau jis pats neturi saiko. Cintija jo laukia nesulaukia. Jis grįžta paryčiais uliojęs ir gėręs. Randa ją miegančią ir ilgai neįstengia prižadinti nei žodžiais, nei glamonėmis. Kai pagaliau ji atmerkia akis, apipila jį pelnytais priekaištais. Draugas mėgina jį atkalbėti nuo Cintijos. Atsakydamas draugui, jis liaupsina jos grožį ir talentus. Iškyla pavojus ją prarasti: ji pabėga su vienu kariškiu, keliauja su juo po stovyklas, patiria aibę pavojų. Propercijus nebepyksta. Jis verkia ir linki jai laimės. Jis neapleis jos paliktų namų, klausinės svetimšalius, ar nebuvo sutikę Cintijos. Ji sujaudinta tokios meilės. Palieka kareivį ir grįžta pas poetą. O jis, apsvaigęs iš laimės, dėkoja Apolonui ir mūzoms. Tačiau šią laimę vėl sudrumsčia nauji pavydo priepuoliai. Ir vėl išsiskyrimas. Toli nuo Cintijos jis vėl rūpinasi ja. Buvusi neištikimybė jį verčia bijoti naujos. Mirtis jo negąsdina. Jis tik bijo prarasti Cintiją. Jei jis būtų tikras, kad ji jam bus ištikima, be dvejonių atgultų į kapą.

Po naujų išdavysčių jis manėsi ištrūkęs iš meilės gniaužtų, tačiau greitai vėl užsidėjo meilės grandines. Jis piešia žavų savo meilužės portretą, liaupsina jos grožį, apdarų eleganciją, polinkį dainai, poezijai ir šokiui ir pateisina savo meilę. Tačiau Cintija, tokia pat ištvirkusi kaip miela, savo nuotykiais taip išgarsėja visame mieste, kad Propercijus nebegali daugiau jos mylėti nesigėdydamas. Jis rausta iš gėdos, tačiau negali atsiplėšti nuo jos. Jis bus jos meilužis, jos vyras ir niekada nemylės kitos, tik Cintiją. Jie tolydžio išsiskiria ir vėl sueina draugėn. Cintija pavydi. Jis ją nuramina. Niekada jis nemylės jokios kitos moters. O iš tiesų jis myli ne vieną moterį, o visas. Niekada negauna pakankamai to, ko geidžia, ir nepasisotina malonumais. Galbūt jis atsikvošės, jei Cintija jį dar kartą pames. Jo dejonės tokios graudžios, lyg jis pats niekada nebūtų sulaužęs ištikimybės. Jis nori pabėgti, bando prasiblaškyti lėbaudamas. Nusigeria visiškai. Jam dingojasi, kad visos sutiktos meilės jį atvedė prie Cintijos kojų. Po susitaikymo užeina naujos audros. Per vieną vakarienę Cintija, įšilusi nuo vyno kaip ir jis, apverčia stalą, trenkia jam per galvą. Jam tai atrodo nuostabu. Naujos apgaulės pagaliau nutraukia jo grandinę. Jis nori išvykti, iškeliauti į Graikiją. Jau susiplanuoja kelionę, tačiau tų planų atsisako, kad galėtų pasimatyti su naujų apgaulių kaltininke. Cintija nebesivaržydama jį išduoda, padaro varžovų pajuokos objektu, tačiau pasiligoja ir miršta. Prieš mirtį ji jam priekaištauja, kad buvo neištikimas, aikštingas, metė ją paskutiniu laiku, ir prisiekinėja, kad, nepaisant nieko, visada buvusi jam ištikima. Toks Propercijaus ir jo meilužės dorovingumas ir nutikimai, toks trumpas jų meilės istorijos aprašymas. Štai moteris, kurią tokiai sielai kaip Propercijaus buvo lemta mylėti.

Ovidijus ir Propercijus dažnai būdavo neištikimi, tačiau niekada nebuvo nepastovūs. Jų abiejų elgesys gana laisvas, jie amžini prisiekinėtojai, niekaip negalintys nutrūkti nuo tos pačios grandinės. Visos moterys — Korinos

ir Cintijos varžovės, tačiau išskirtinės varžovės jos neturi jokios. Mūza, ne kaip meilė, ištikima abiem poetams. Jų eilėse nerasime kitų vardų, kaip tik Korinos ir Cintijos. Tibulas, švelniausias meilužis ir poetas, neturėjo tokių ryškių potraukių kaip pirmieji du poetai, buvo ne toks pastovus. Tris savo meiles vieną po kitos jis apdainavo poezijoje. Delija — pirmoji, garsiausia ir mylimiausia. Tibulas prarado savo turtus, tačiau jam liko kaimas ir Delija, priklausanti jam laukų ramybėje, kur jis išleidžia paskutinį kvapą spausdamas Delijos ranką savojoje, kur ji verkdama seka paskui jo karstą ir nebetrokšta nieko kito. Deliją pavydus vyras buvo atskyręs nuo pasaulio. Poetui, nepaisant sargybinių ir trigubų užraktų, pavyko prasiskverbti į jos kalėjimą. Jos glėbyje jis pamiršo visas savo negandas, o kai susirgo, vienintelė Delija juo rūpinosi. Jis ją skatino būti visada dora, *niekinti auksą* ir savo malones skirti tik jam. Tačiau Delija neklausė šio patarimo. Jis manė galėsiąs pakęsti jos neištikimybę. Bet šito nepajėgia. Deliją ir Venerą jis meldžia pasigailėjimo. Ieško išsigelbėjimo vyne, bet neranda. Jis nepajėgia nei sušvelninti savų kančių, nei pasveikti nuo meilės. Kreipiasi į Delijos vyrą, taip pat apgaudinėjamą kaip ir jis, atskleidžia jam visas jos gudrybes, kuriomis ji stengiasi pritraukti meilužius ir pasimatyti su jais. Jis prašo vyrą patikėti jam saugoti ją — žinosiąs, kaip jiedviem abiem išsivaduoti iš jos patyčių. Apsiraminęs jis grįžta pas ją, prisimena jų meilei pritarusią Delijos motiną. Šios geros moters prisiminimas atveria jo širdį naujam švelnumui, ir visos Delijos piktadarybės pamirštamos. Tačiau neilgai trukus ji iškrečia dar didesnių. Dovanomis ir auksu ne vienas ją palenkia sau. Tibulas pagaliau nutraukia gėdingą ryšį ir palieka ją visam laikui.

Jis patenka į Nemezidės rankas ir nebesijaučia laimingas. Ji myli tik auksą ir mažai rūpinasi eilėmis ir talentu. Nemezidė įkūnija moterį, atsiduodančią tam, kas daugiau moka. Jis prakeikia jos šykštumą, tačiau nepaliauja jos mylėjęs ir negali gyventi nemylimas. Jis stengiasi ją pa-

veikti jaudinančiais priminimais. Ji neteko savo jaunylės sesers. Jis verkia ant jos kapo, patikėdamas savo sielvartą nebyliems palaikams. Nemezidės sesers vėlę aplaisto ašaromis, kad tik neužsitrauktų jos rūstybės. Naktį jai prisisapnuoja liūdnas sesers paveikslas. Nuo liūdnų prisiminimų Nemezidė plūsta ašaromis. Jis nebenori tokios laimės. Trečiąja jo meiluže tampa Nera. Ši meilė trunka ilgai. Jis prašo dievų leisti gyventi ir mirti šalia jos, tačiau ji išvyksta. Jis jos pasigenda, galvoja tik apie ją, prašo dievų ją grąžinti. Sapne jam pasirodo Apolonas ir praneša, kad Nera jį metė. Negali tuo patikėti, regis, neišgyventų šios nelaimės, tačiau, pasirodo, tai teisybė. Nera neištikima. Jis vėl pamestas. Toks buvo Tibulo charakteris ir likimas, toks jo liūdnas trigubas meilės romanas.

Šio poeto eilėse kaip tik dominuoja švelni melancholija, kuri net malonumui suteikia svajingą ir liūdną atspalvį. Čia jo eilių žavesys. Tibulas — vienas tų senųjų poetų, kurio apdainuota meilė — pamokoma. Tačiau taip subtiliai išreiškiamu jausmu niuansai *glūdi jame pačiame.* Jis jų neieško ir nesistengia sužadinti savo mylimosioms labiau nei anie du pirmieji poetai. Jį uždega jų prielankumas ir grožis. Jų malonės, kurių jis geidžia ir dėl kurių apgailestauja, jų klasta, jų parsidavėliškumas, jų silpnavališkumas jį kankina. Iš trijų moterų, kurias išgarsino trijų didžių poetų eilės, Cintija atrodo mieliausia. Patrauklūs jos talentai: dainos, poezija. Tačiau ji nėra vertesnė už tokius pat talentus turinčias kurtizanes: malonumai, auksas, vynas ją ne mažiau valdo, o ir Propercijų, kuris tik kartą kitą pagiria jos polinkį menui, prie jos traukia visai kitos galios".

Šie didieji poetai, matyt, priklausė švelniausioms ir subtiliausioms savo amžiaus sieloms, ir štai matome, ką ir kaip jie mylėjo. Čia reikėtų atmesti bet kokį literatūrinį nagrinėjimą. Tai paminklas jų amžiui, o po dviejų šimtmečių Diukrė–Diuminilio romanas bus paminklas mūsų papročiams.

93 b

Man labai gaila, kad negalėjau pamatyti 1760 metų Venecijos*. Laimingų atsitiktinumų virtinė, matyt, sutelkė šioje ankštoje erdvėje žmogaus laimei palankias politines institucijas ir nuomones. Švelnus geidulingumas visiems teikė lengvą laimę. Čia nebuvo vidaus kovų ir nusikaltimų. Veidai švietė giedra, niekas nesistengė atrodyti turtingesnis, veidmainystė nieko nereiškė. Įsivaizduoju, kad tai turėjo būti 1822 metų Londono kontrastas.

94.

Jeigu pakeisite asmens nesaugumą tokia pat pinigų stygiaus baime, pamatysite, kad Jungtinės Amerikos Valstijos savo aistra, kurią stengiamės aprašyti, labai panašios į antiką.

Kalbėdamas apie daugiau ar mažiau netobulus aistringos meilės bruožus, kuriuos mums paliko senieji, aš apsižiūrėjau, kad esu pamiršęs *Medėjos meilę* „Argonautuose". Vergilijus ją nukopijavo savo Didonėje. Visa tai palyginkite su modernaus romano meile, pavyzdžiui, Dajano de Kilereno.

95.

Gamtos ir menų grožį romėnas jaučia stipriai, giliai, stulbinamai teisingai, tačiau jei jis su ta pačia energija ima samprotauti apie tai, ką jaučia, — tai tik kelia pasigailėjimą.

Taip yra galbūt todėl, kad jausmas jam įgimtas, o logika — valdžios primesta.

Aiškiai matome, kodėl už Italijos ribų dailė tėra tik menki juokai, apie ją atsiliepiama gerai, tačiau publika jos nejaučia.

---

*Prezidento Broso kelionė į Italiją. Estaso, Šarpo, Smoleto kelionė.

96.

Londonas, 1821 m. lapkričio 20 d.

Vienas labai protingas žmogus, vakar atvykęs iš Madraso, man dvi valandas pasakojo apie tai, ką nusakysiu dvidešimčia eilučių.

Tas *niūrumas*, kuris kažkodėl slegia anglų būdą ir taip giliai prasismelkia į jų širdis, kad pasaulio krašte Madrase anglas, galėdamas gauti keletą dienų atostogų, kuo greičiau sprunka iš šios žydinčios ir turtingos vietos į mažą Prancūzijos Pondišeri miestelį, kur nėra nei turtų, nei prekybos, ir vis dėlto jis klesti vien dėl tėviško pono Diupiuji valdymo. Madrase burgundiško vyno butelis kainuoja trisdešimt šešis frankus. Pondišeri miestelio prancūzų neturtą parodo net tai, kad rinktinėse kompanijose vietoje gaivinančių gėrimų stiklinėmis geriamas vanduo. Tačiau iš to tik juokiamasi.

Šiuo metu daugiau laisvės yra Anglijoje negu Prancūzijoje. Klimatas toks pat kaip Kionigsberge, Berlyne, Varšuvoje, kurie toli gražu ne liūdni miestai. Darbininkų klasė ten ne tokia saugi, geria mažiau vyno negu Anglijoje ir dėvi prastesnius drabužius.

Venecijos ir Vienos aristokratija nėra liūdna.

Linksmose šalyse matau tik tokį skirtumą, kad čia daugiau koketuojama ir mažiau skaitoma Biblija. Atsiprašau, kad dažnai nagrinėju tai, kuo abejoju. Praleidžiu dvidešimt faktų iš to, kas pasakyta.

97.

Puikioje pilyje netoli Paryžiaus mačiau labai gražų, be galo dvasingą ir gana turtingą nė dvidešimties metų neturintį jaunuolį. Likimas jam lėmė ilgą laiką būti beveik vienam kartu su be galo gražia aštuoniolikmete mergina, taip pat labai turtinga, reto proto ir talentinga. Ko gi trūksta, kad įsiliepsnotų aistra? Tik ne viso šito. Abi jaunos būtybės buvo kupinos dirbtinumo ir galvojo tik apie save ir apie savo keliamą įspūdį.

98.

Pripažįstu, kad jau kitą dieną po didžiulio mūšio beribis išdidumas įstūmė šią tautą į visokias klaidas ir kvailystes. Štai kas trukdo man atšaukti kadaise šiai viduramžių atstovei išsakytas pagyras.

Gražiausia Narbonos moteris, vos dvidešimt metų sulaukusi ispanė, gyvena atsiskyrusi nuo savo vyro, dimisijos karininko, taip pat ispano. Šis karininkas prieš kurį laiką buvo priverstas duoti antausį vienam pagyrūnui. Kitą dieną pagyrūnas regi jaunąją ispanę atvykstant į mūšio lauką. Naujas išpūstų patyčių protrūkis: „Iš tiesų, tai baisu, kaip jūs galėjote tai pasakyti savo žmonai? Ponia atvyko mums trukdyti kautis?“ — *„Aš atvykau jūsų laidoti“*, — atsakė jaunoji ispanė.

Laimingas vyras, kuris gali viską papasakoti savo žmonai. Rezultatas nepaneigia išdidžių ketinimų. Anglijoje tai ne itin padoru. Dirbtinis padorumas mažina laimę.

99.

Mielasis Donezanas vakar man kalbėjo: „Mano jaunystėje, o ir vėlesniais mano karjeros laikais, nes aštuoniasdešimt devintais metais man buvo penkiasdešimt, moterys pudravosi plaukus. Prisipažinsiu, kad nepudruota moteris man atrodo atstumianti. Pirmasis įspūdis — lyg regėtum kambarinę, kuri savo tualetui neturėjo laiko“.

Štai vienintelis argumentas prieš Šekspyrą ir karinių junginių naudai.

Jaunimas skaito tik Arfą. Pudruoti kuodai, kokius nešiojo velionė Marija Antuanetė, dar gali būti madingi kelerius metus. Pažinojau žmonių, kurie nekentė Koredžo ir Mikelandželo, o ponas Donezanas, aišku, buvo be galo protingas žmogus.

100.

Šaltas, šaunus, apskaičiuojantis, nepatiklus, diskutuojantis, bijantis patekti įtakon tų, kurie vėliau iš jo tyčiotųsi, be jokio entuziazmo, pavydintis žmonėms, kurie regėjo didžiuosius Napoleono laikų įvykius, — toks buvo labiau gerbiamas negu mielas šiuolaikinis jaunimas. Jis spyrė valdžią nuvertinti kairįjį centrą. Tokių bruožų turėjo ir į kariuomenę šaukiami naujokai, kurių kiekvienas trošk o kuo greičiau atitarnauti.

Skubotai ar atsitiktinai žmonės išauklėjami tam tikram gyvenimo laikotarpiui. Liudviko XV epochoje auklėjimas iki dvidešimt penkerių metų buvo pats gražiausias mokinių* laikas.

Iš šių jaunuolių ko nors tikėtis bus galima tik tada, kai jie sulauks keturiasdešimt. Jie bus praradę nepasitikėjimą ir pretenzingumą ir tapę laisvi ir linksmi.

101.

Diskusija tarp labai pasitikinčio žmogaus ir akademiko.

„Šioje diskusijoje akademikas visada griebdavosi datų datelių ir kitų panašių abejotinų dalykų, neigdamas natūralų priežastinį ryšį ir vertinimą, pavyzdžiui, kad Neronas buvo žiaurus imperatorius arba Karolis II — priesaikos laužytojas. Taigi kaip įrodyti tokius dalykus arba juos įrodinėjant nenutraukti diskusijos ir nenukrypti nuo esmės?

Taip diskutuodavo žmonės, kurių vienas ieškodavo tik tiesos ir tik jos vienos, o kitas trokšdavo žinovo reputacijos ar naudos ir gero įvertinimo garbės. Aš maniau, kad labai pasitikintis žmogus smarkiai apsigauna ir gaišta laiką diskutuodamas su akademikais".

Gi Alaro de Vuarono „Žaismingi kūriniai"

*Ponas Frakejis, kai būdavo pernelyg prisipudravęs. Ponios d'Epinė „Memuarai".

102.

Tik labai mažą meno būti laimingam dalį galima pavadinti tiksliuoju mokslu, tam tikra amžiaus pakopa, be to, priklausančia nuo valdymo (tai tik teorija, nes aš matau, kad 1770 metų venecijiečiai buvo laimingesni negu šiandieniniai Filadelfijos gyventojai). Beje, menas būti laimingam — tai nelyginant poezija. Prieš du tūkstančius septynis šimtus metų Homerui sekėsi geriau negu lordui Bajronui.

Įdėmiai skaitydamas Plutarchą, regis, pastebėjau, kad Diono laikais Sicilijoje žmonės buvo laimingesni, nors tada dar nebuvo nei spaustuvės, nei punšo su ledais, be kurių negalime apsieiti šiandieną.

Geriau būčiau penktojo šimtmečio arabas negu devynioliktojo prancūzas.

103.

Ne iliuzijos, kuri gimsta ir dūžta kas akimirką, einame ieškoti į teatrą, bet progos įrodyti kaimynui ar bent sau pačiam, jei kaimyno nėra, kad esi skaitęs Arfą ir esi madingas. Tai seno pedanto malonumas jaunintis.

104.

Moteris teisėtai priklauso vyrui, kuris ją myli ir kurį ji myli *labiau už gyvenimą.*

105.

Kristalizacijos negali sužadinti kito žmogaus mėgdžiojimas, ir pavojingiausi varžovai — labai skirtingi.

106.

Pažangioje visuomenėje *aistringa meilė* tokia pat natūrali kaip laukinių fizinė meilė.

Metilda

107.

Neįmanoma siekti dievinamos moters nepatiriant keblumų, ir be šito tai nebūtų laimė.

Leonora, spalio 7 d.

108.

Iš kur toks stoikų netolerantiškumas? Iš to paties šaltinio kaip ir apsimetėlių šventeivų. Jie pikti, nes kovoja prieš prigimtį, kurios atsisako ir dėl to kenčia. Jeigu jie atvirai prisipažintų, pamatytume, kaip jie nekenčia ne tokios griežtos moralės žmonių, slaptai jiems pavydėdami užgintos laimės ir *netikėdami*, kad jiems bus atlyginta už pasiaukojimą.

Didro

109.

Pykčio pilnos moterys galėtų susimąstyti, ar *tikrai* jos *tiki*, kad jų elgesys — kelias į laimę. Ar tai nėra tik drąsos stoka kartu su žemu kerštu troškimu šventeiviškos širdies gilumoje? Pastarųjų dienų pavyzdys — bloga ponios Dezuljer nuotaika.

Pono Lemontejo pastaba

110.

Didžiausio atleidimo nusipelno tikėjimo dorybė, nes tai didžiausia laimė, tačiau net pačiai misis Hatšinson trūksta atlaidumo.

111.

Po šios laimės iš karto eina jaunos, gražios, sukalbamos, be sąžinės priekaištų moters laimė. Mesinoje buvo blogai atsiliepiama apie kunigaikštienę Vičenzelą. „Ko gi jūs norite, — sakė ji, — aš esu jauna, laisva, turtinga ir galbūt ne-

bjauri. To paties linkiu visoms Mesinos moterims". Ši žavi moteris, kurios valia mus siejo tik draugiški ryšiai, mane supažindino su švelnia abato Melio poezija, parašyta sicilietiška tarme ir truputį apgadinta mitologijos.

Delfantė

112.

Paryžiaus publikos dėmesį galima išlaikyti ne ilgiau kaip tris dienas, vėliau ji nereaguos nei į Napoleono mirtį, nei į Beranžė nuteisimą dviem mėnesiams kalėti. Tokia pati reakcija arba tokia pati takto stoka, jeigu kam apie tai užsimenama ketvirtą dieną. Ar taip esama visose didelėse sostinėse, ar tai tik paryžietiško gerumo ir lengvabūdiškumo apraiška? Dėl aristokratiško išdidumo ir skausmingo kuklumo Londoną galima pavadinti gausia atsiskyrėlių kolekcija. Tai ne sostinė. Tai dviejų šimtų šeimų oligarchija, kurią aptarnauja pusantro šimto tūkstančių amatininkų ir tarnų. Tai ne sostinė. Yra tik dvi sostinės — Neapolis ir Paryžius.

Ištrauka iš „Birkbeko kelionių"

113.

Pagal prasčiokiškas teorijas, kurios eiliniam žmogui atrodo pagrįstos, turėtų būti toks laikas, kai ir kalėjimas būtų pakenčiamas. Po daugelio ten praleistų metų iki išėjimo laisvėn vargšui kaliniui lieka mėnuo ar du. Tačiau *kristalizacija* viską apverčia. Paskutinį mėnesį sunkiau išlaukti nei trejus paskutiniuosius metus. Otelianas Meliuno kalėjime matė daug seniai nuteistų kalinių, *mirštančių* iš nekantrumo, kai jiems tebūdavo likę sėdėti vos keletas mėnesių.

114.

Sunku susilaikyti nuo malonumo perrašinėti prasta anglų kalba jaunos vokietės rašytą laišką. Taigi įrodyta, kad egzistuoja pastovi meilė, o genialūs žmonės negali būti

Mirabo. Didysis poetas Klopštokas garsėja Hamburge kaip mielas žmogus, tačiau jo jaunos žmonos laiške draugei tai atsispindi kitaip:

„After having seen him two hours, I was obliged to pass the evening in a company, which never had been so wearisome to me. I could not speak, I could non play; I though I saw nothing but Klopstock; I saw him the next day, and the following and we were very seriously friends. But the fourth day he departed. It was a strong hour the hour of his departure! He wrote soon after and from that time our correspondence began to be a very diligent one. I sincerely believed my love to be friendship. I spoke with my friends of nothing but Klopstock, and showed his letters. They railed at me and said I was in love. I railliede them again, and said that they must have a very friendshipless heart, if they had no idea of friendship to a man as well as to a woman. Thus it continued eight months, in which time my friends found as much love in Klopstock's letters as in me. I perceived it likewise, but I would not believe it. At the last Klopstock said plainly that he loved; and I started as for a wrong thing; I answered that is was no love, but friendship, as it was what I felt for him; we had not seen one another enough to love (as if love must have more time than friendship). This was sincerely my meaning, and I had this meaning till Klopstock came again to Hambourg. This he did a year after we had seen one another the first time. We saw, we were friends, we loved; and a short time after, I could even tell Klopstock that I loved. But we were obliged to part again, and wait two years for our wedding. My mother would not let marry me a stranger. I could marry then without her consentement, as by the death of my father my fortune depended not on her; but this was a horrible idea for me; and thank heaven that I have prevailed by prayers! At this time knowing Klopstock, she loves him as her lifely son, and thanks god that she has not persisted. We married and I am the happiest wife in the

world. In some few months it will be four years that I am so happy...“ Corespondence of Richardson volume III.*

115.

Nėra teisėtesnių sąjungų kaip tos, į kurias atvedė tikra aistra.

Metilda

116.

Kad būtum laiminga esant laisviems papročiams, reikia tokio charakterio paprastumo kaip Vokietijoje, Italijoje, bet tik ne Prancūzijoje.

Kunigaikštienė de K...

---

*Pabuvusi su juo dvi valandas, aš turėjau praleisti vakarą vienoje kompanijoje, kuri mane vargino kaip niekada. Negalėjau kalbėti, negalėjau žaisti. Man atrodė, kad nematau nieko, tiktai Klopštoką. Mes susitikome kitą dieną ir tapome rimtais draugais. Tačiau ketvirtą dieną jis išvyko. Tai buvo sunki valanda, išsiskyrimo valanda. Greitai jis man parašė, ir nuo to laiko mūsų susirašinėjimas buvo labai reguliarus. Nuoširdžiai tikėjau, kad mano meilė — tai draugystė. Su savo draugais kalbėjausi tik apie Klopštoką, rodžiau jiems jo laiškus. Jie burnojo ir sakė, kad aš įsimylėjusi. Ironizavau juos, kad labai nedraugiški, jeigu nesupranta, jog draugystė vyrui gali būti tokia pat kaip moteriai. Taip tęsėsi aštuonis mėnesius, ir per tą laiką mano draugai Klopštoko laiškuose rado tiek pat meilės, kiek ir manyje. Tai nujaučiau ir aš, bet nenorėjau tuo patikėti. Pagaliau Klopštokas prisipažino, kad myli, o aš ėmiau aiškinti, jog tai ne meilė, o draugystė, nes draugystės jausmas glūdįs mano širdyje. Mes per mažai pažįstami, kad mylėtume (tarsi meilei reikėtų daugiau laiko nei draugystei). Tokia buvo nuoširdi mano nuomonė, ir aš jos laikiausi, iki Klopštokas vėl atvažiavo į Hamburgą. O tai įvyko praėjus metams po pirmo mūsų susitikimo. Mes matėmės, mes buvome draugai, mes mylėjome. Netrukus net galėjau Klopštokui pasakyti, kad aš myliu. Tačiau mes ir vėl turėjome išsiskirti ir dar dvejus metus laukti mūsų sužadėtuvių. Mano mama neleido man tekėti už kitataučio. Galėjau tekėti ir be jos sutikimo, nes, mirus mano tėvui, mano palikimas nuo jos nepriklausė; tačiau ta mintis man buvo nepakenčiama, ir ačiū Dievui, kad jis išklausė mano maldas! Ir dabar ji, pažindama Klopštoką, myli jį kaip savo sūnų, ir dėkoju Dievui, kad ji įveikė savo užsispyrimą. Mes susituokėme, ir aš esu laimingiausia žmona pasaulyje. Po keleto mėnesių jau bus ketveri metai, kai aš tokia laiminga.. (*Angl.*)

Ričardsono susirašinėjimas, III t.

117.

Per išdidumą turkai atima iš savo moterų viską, kas galėtų duoti peno kristalizacijai. Jau trys mėnesiai stebiu, kaip per išdidumą tituluoti žmonės susikuria tokią būseną.

Nekaltybe žmonės vadina aristokratijos suniekinto išdidumo reikalavimus. Kaip išdrįsti prarasti *nekaltybę*? Proto žmonės kaip Atėnuose linkę glaustis pas kurtizanes, moteris, kurioms baisi klaida atėmė *nekaltybę*.

„Fokso gyvenimas“

118.

Teko matyti, kad švelnių charakterių meilės kristalizacijos nesulaikė net per daug greita pergalė. Ji kalbėjo juokdamasi: „Ne, aš tavęs nemyliu“.

119.

Šiuolaikinis moterų auklėjimas, šis keistas pamaldumo ir dvasinės veidmainystės mišinys — tai geriausias būdas laimei atitolinti. Toks auklėjimas stumia į baisų nenuoseklumą. Ponia R., kuri bijojo numirti, mirė, nes bijojo išmesti vaistus pro langą. Šios moterėlės net nuoširdžiai džiaugtis nemoka, nes jų džiaugsmas dažnai būna apgalvotas. Tai panašu į vokietį, kuris, iššokęs pro langą, sugebėjo likti gyvas.

120.

Vulgarumas gniuždo vaizduotę ir kelia baisų nuobodulį, bent jau man. Nuostabiosios grafienės K... meilužių laiškai, kuriuos ji man davė paskaityti šį vakarą, man pasirodė nemandagūs.

Forlis, kovo 17 d. Anri

Vaizduotė nebuvo užgesusi, tik suklaidinta ir iš pasibjaurėjimo nebesistengė atgaivinti šių bukų meilužių šiurkštumo.

121.

Metafiziniai pamąstymai

Belžiratas 1816 m. spalio 26 d.

Retai kada tikra aistra nebūna patenkinta. Iš tiesų ji atneša daugiau nelaimių negu laimės. Tai galbūt netaikytina švelniai sielai, tačiau didžiajai daliai žmonių, ypač šaltai filosofuojančių apie aistras ir gyvenančių jomis tik iš smalsumo ir savimeilės, ši tiesa akivaizdi.

Vakar vakare aš apie tai pasakojau grafienei Fulvijai vaikščiojant Izola Belos terasos rytinėje pusėje, prie didžiosios pušies. Ji man atsakė: „Nelaimė žmogaus egzistenciją veikia stipriau negu malonumas.

Dalykai, kurie mums teikia malonumą, pirmiausia stipriai sujaudina.

Ar negalima būtų pasakyti, kad pats gyvenimas susideda vien iš jutiminių įspūdžių, o universalus vertinimo jausmas, būdingas visoms gyvoms būtybėms, jas įspėja, kad jos gyvena pačiais stipriausiais jutimais. Šiauriečiai ne itin gyvybingi; pažiūrėkite, kokie lėti jų judesiai. *Saldus* italų *neveiklumas* — tai malonumas džiaugtis savo sielos emocijomis vangiai tysant ant sofos. Šis malonumas pasidaro neįmanomas, jei praleidi visą dieną balne ar vežimaityje kaip anglas ar rusas. Ant sofos šie žmonės numirtų iš nuobodulio. Ir nieko neįžiūrėsime jų sielose.

Meilė sužadina stipriausius jausmus. Tai patvirtina *užsidegimo* momentai, kaip juos vadintų fiziologai. Širdyje kyla tokia *jausmų sumaištis*, kuri atrodo absurdiška filosofams Helvecijui, Biufonui ir kitiems. Kaip žinote, Liuzina kitą dieną įkrito į ežerą, nusekusi akimis lauro lapą, nuplėštą nuo kažkokio Izola Madrės (Boromė salos) medžio. Vargšė moteris man prisipažino, kad kartą, su ja kalbėdamas, mylimasis plėšė nuo lauramedžio šakelės lapelius ir mėtė į ežerą sakydamas: „Jūsų žiaurumas ir jūsų draugės šmeižtas man trukdo gyventi ir siekti garbės".

Siela, kuriai buvo lemta pažinti didelę aistrą, ambicijas, azartą, pavydą, karą ir t.t., patirti nerimą ir begali-

nes nelaimes, dėl savo nesuprantamos keistybės *niekina* ramaus gyvenimo laimę, kur viskas taip atrodo, kad ir būti geriau negali: puiki pilis su vaizdingu gamtovaizdžiu, pasiturimas gyvenimas, gera žmona, trejetas gražių vaikų ir būrelis mielų draugų, — tai tik keletas bruožų viso to, ką turi mūsų šeimininkas, generolas K., tačiau jūs girdėjote jį pasakojant mėginus užimti Neapolį. Aistroms sukurta siela pačioje pradžioje pajunta, kad toks laimingas gyvenimas kelia *nuobodulį* ir nežadina didžių idėjų. „Geriau būčiau nepažinęs didžiųjų aistrų įkarščio, — sakydavo K..., — ir išpirkos už tariamą laimę, dėl kurios kasdien susilaukiu tiek kvailų komplimentų, ir į juos, o siaube, esu priverstas maloniai atsakinėti". Aš, kaip filosofas, priduriu: „Gal norėtumėte, kad nors menka dalelyte įrodyčiau, jog mes ne iš gėrio sukurti, nes *malonumas* mums nesužadina tokio įspūdžio kaip *skausmas**". Grafienė mane nutraukia: „Gyvenime mažai moralinį skausmą sukeliančių dalykų, kurie nepasidarytų brangūs dėl jų sužadinamų *emocijų*. Jeigu sieloje yra bent truputėlis kilniadvasiškumo, šis malonumas padidėja šimteriopai. 1815 metais nuteistas mirti ir atsitiktinai išsigelbėjęs žmogus (pavyzdžiui, ponas Levaletas) turėtų tai prisiminti dešimt kartų per mėnesį, jeigu drąsiai ėjo pasitikti mirties. Jeigu bailys, kuris mirė ašarose ir baisiausiuose šauksmuose (muitininkas Morisas), paskandintas ežere („Rob Rojus"), būtų atsitiktinai išsigelbėjęs, jokiu būdu neprisimintų su malonumu savo *išsigelbėjimo* akimirkos, nes čia nebūtų atsiskleidę jokie kilniadvasiškumo lobiai, dėl kurių ateityje nekiltų būgštavimų".

AŠ: „Švelniai sielai, kuriai *įsivaizduojami dalykai atrodo realūs*, net nelaiminga meilė sukelia malonumo pojūtį: puikios laimės ir grožio vizijos apgaubia mus pačius ir tuos, kuriuos mylime. Kiek kartų Salviačiui atrodydavo, jog Leonora nelyginant panelė Mars iš „Netikrų Pa-

*Paskaitykite *asketinio principo* analizę. Bentham. *Traités de législation*, I t. — Nuolankiai būtybei *malonumas* kyla iš kančios.

slapčių“ padrąsinamai šypsodama jam taria: „O taip, aš jus myliu!“ Štai tos iliuzijos, kurių nepažįsta blaivus protas“.

FULVIJA, žvelgdama į aukštybes: „Taip jums ir man net nelaiminga meilė, be galo žavintis meilės objektu, teikia didžiausią laimę“.

(Fulvijai dvidešimt treji. Ji garsėja grožiu. Taip kalbėdama ji žvelgė į gražų Boromė salų vidurnakčio dangų, ir atrodė, kad žvaigždės jai pritaria. Aš nuleidau akis, nebesurasdamas jokių filosofinių kontraargumentų. Ji kalbėjo toliau): „Tai, ką pasaulis vadina laime, neatsveria jos sukeliamų kančių. Man regis, vienintelė neapykanta gali išgydyti nuo šios aistros. Ne, ne begalinė neapykanta, suteikianti moralinę kančią, o, pavyzdžiui, būsena išvydus, kaip jūsų dievinamas meilės objektas myli vulgarų ir prozišką vyrą, arba išgirdus ją pasakojant apie savo draugės nepaprastą subtilumą ir gerumą.

122.

Norėti — tai išdrįsti atsidurti pavojaus akivaizdoje. Išdrįsti — tai išmėginti likimą, lošti. Yra kariškių, kurie negali gyventi be šio lošimo. Dėl to jie pasidaro nepakenčiami šeimos gyvenime.

123.

Generolas Teljė šį vakarą man pasakojo supratęs, kodėl salone, kur moterys apsimetinėdavo, pasidarydavo šaltas ir menkas. Jis jausdavo baisią gėdą, jei tokių būtybių akivaizdoje parodydavo malonius jausmus. (Tačiau nepasikalbėjęs su savo siela lyg Polišinelis jis neturėdavo ko pasakyti. Buvo matyti, kad apie nieką jis negalėdavo pasakyti tinkamos gero tono frazės. Dėl to iš tiesų buvo juokingas ir keistas apsimetinėjančių moterų akyse. Dievas jo nesukūrė elegantiško.)

124.

Rūmuose būti netikinčiam — blogas tonas, nes tai prieštarauja princų interesams. Būti netikinčiam jaunų merginų akyse taip pat blogas tonas — tai joms trukdytų susirasti vyrą. Reikia sutikti, kad jei Dievas yra, jam turėtų būti labai malonu būti garbinamam tokiais sumetimais.

125.

Didžio dailininko ar didžio poeto sieloje meilė dieviška, nes ji šimteriopai išplečia meno sritį ir jo teikiamus džiaugsmus, o meno grožybės juk maitina sielą. Kiek didžių menininkų, kurie neabejoja nei savo siela, nei savo genijumi! Tačiau jie savo talento nebejaučia atsidūrę prieš tuos dalykus, kuriuos dievina, nes jie nesutinka nei su haremo eunuchais, nei su Arfos pasekėjais ir t.t.: tokiems žmonėms net nelaiminga meilė yra laimė.

126.

Kodėl pirmosios meilės paveikslas labiausiai jaudinantis? Matyt, todėl, kad visų rangų, visų charakterių visose šalyse jis beveik vienodas. Tačiau pirmoji meilė nėra pati aistringiausia.

127.

Būk protingas, būk protingas! Štai ką visada girdi vargšas įsimylėjėlis. 1760 metais, pačiame Septynerių metų karo įkarštyje, Grimas rašė: „... Neabejotina, kad Prūsijos karalius būtų užkirtęs kelią šiam karui, jei būtų užleidęs Sileziją. Tai būtų buvę protinga. Kiek nelaimių būtų išvengta! Tačiau koks ryšys tarp provincijos ir karaliaus laimės? O argi tas, kuris rinkosi, nebūtų buvęs labai laimingas ir labiau gerbiamas valdovas neturėdamas Silezijos? Štai kaip būtų turėjęs pasielgti karalius, jei būtų klausęs sveiko proto, ir aš nežinau, ką būtų reikėję padaryti, kad

užsitrauktum viso pasaulio neapykantą. Tuo tarpu Fridrichas viską atidavė *būtinybei* išsaugoti Sileziją ir apsigaubė nemirtinga šlove.

Kromvelio sūnus pasielgė protingai, kaip tik gali protingai pasielgti žmogus: jis pasirinko ramybę ir verčiau liko nežinomas, nei ėmėsi valdyti tamsią, nesuvaldomą ir išdidžią tautą. Šio išmintingojo nekentė to meto ir vėlesnės kartos, o jo tėvas tautų sąmonėje išliko didis žmogus.

„Gražioji Nusidėjėlė" — tai didingiausias ispanų teatro siužetas*, sugadintas Otvėjui ir Kolardo verčiant į anglų ir prancūzų kalbas.

Kalistą išprievartavo vyriškis, kurį ji dievina, tačiau dėl savo išdidaus būdo ir neapkenčia, nors negali atsilaikyti prieš jo talentą, protą, figūros grožį. Lotarijas būtų buvęs labai mielas, jei būtų galėjęs susivaldyti. Be to, iš kartos į kartą deganti žiauri neapykanta skiria jų šeimas. Abi šios šeimos vadovauja vieną Ispanijos miestą pasidalinusioms grupuotėms, dar nuo viduramžių keliančioms siaubą. Kalistos tėvas Scioltas vadovauja tuo metu galingesnei grupuotei. Jis žino, kad Lotarijui pakako įžūlumo geisti jo dukters. Silpna Kalista nepakelia savo gėdos ir aistros kančių. Jos tėvui pavyko paskirti priešą vadovauti jūrų armijai, išvykstančiai į tolimą ir pavojingą ekspediciją, kur tikriausiai Lotarijo laukia mirtis. Kolardo tragedijoje jis praneša šią naujieną savo dukteriai. Kalistos aistra prasiveržia šiais žodžiais:

„O Dieve!

Jis išvyksta... jūs jam įsakote!.. ar jis galėjo pasirinkti?"

Kokia pavojinga situacija! Dar vienas žodis, ir Scioltas pastebės savo dukters aistrą Lotarijui. Sutrikęs tėvas sušunka:

„Ką aš girdžiu? Ar aš suklydau? Ko tu nori?"

Kalista atsipeikėjusi į tai atsako:

„Aš ne jo tremties, aš jo mirties trokštu: tepražūna!

*Žr. XIII a. ispanų ir danų romanus. Prancūzo skoniui jie lėkšti ir šiurkštūs.

bės. Pagaliau pakeista pavarde jai bus suteiktas prieglobstis tolimame mieste, be galo skirtingame nuo to, kuriame ji pasidavė nevilčiai. Tačiau kas gali atsidėti raminti tokią nelaimingą būtybę, iš kurios net draugystės negalima tikėtis?

Varšuva, 1808 m.

130

Mokslininkai tautos papročius įžiūri jos kalboje: Italija — tai tokia pasaulio šalis, kur žodis *meilė* rečiausiai tariamas. Kalbama tik apie draugystę ir sėkmingą meilinimąsi.

131.

Muzikinio žodyno nėra, niekas jo dar nepradėjo rengti. Tik atsitiktinai atskleidžiami frazių *aš pykstu* arba *aš jus myliu* niuansai. *Maestro* apsižiūri, kad šios frazės jo širdyje suskamba tik padiktuotos aistros arba jos prisiminimo. Žmonės, kurie per patį jaunystės karštį atsideda studijoms, užuot pasinėrę į jausmus, negali būti menininkai. Nieko nėra paprastesnio už šį mechanizmą.

132.

Prancūzijoje moterų imperija daug didesnė, o moters imperija daug mažesnė.

133.

Didžiausias pamaloninimas, kokį tik gali sugalvoti labiausiai egzaltuota vaizduotė naujai mūsų kartai, užvaldančiai gyvenimą, viešąją nuomonę ir valdžią, — tai aiškesnės nei diena tiesos atskleidimas. Ši karta nieko *netęs*, ji viską *sukurs*. Didžiausias Napoleono nuopelnas buvo visų tarnautojų pakeitimas — *namų išvalymas*.

134.

Norėčiau kai ką pasakyti apie *paguodą*. Ji visada nepakankama.

Esmė ta, kad reikia mėginti išprovokuoti *kristalizaciją* motyvui, kuris visai priešingas skausmą sukėlusiajam.

Tenka išdrįsti griebtis anatomijos norint atskleisti dar nežinomą principą.

Jei panagrinėsime Vilermė veikalo apie kalėjimus (Paryžius, 1820 m.) vienuoliktąjį skyrių, pamatysime, koks gali būti kalinių *prieraišumas* ir *kokios jo pasekmės*. Moterys *si maritano anche fra di loro**, ir šiose sąjungose ištikimybė labai daug reiškia, ko negalima pasakyti apie vyrus. Tai sietina su pačia nekaltybės esme.

„Sen Lazare, — sako ponas Vilermė devyniasdešimt šeštajame puslapyje, — Sen Lazare 1818 metais spalio mėnesį moteris, matydama, kad pirmenybė atiduodama atvykėlei, keletą kartų smeigė sau peiliu.

Paprastai jaunesnė yra prieraišesnė".

135

*Vivacità, leggereza, soggetissima a prendere puntiglio, occupazione di ogni momento delle apparenze della propria esistenza agli occhi altrui: ecco i tre gran caratteri di questa pianta che risveglia Europa nel 1808***.

Tikrieji italai dar turi kraujyje truputį laukinių potraukių: tai Romanijos, Kalabrijos ir labiau civilizuoti Brešos, Pjemonto, Korsikos gyventojai.

Florencijos buržua — ramesnis žmogelis negu Paryžiaus buržua.

Leopoldo šnipinėjimas jį nuvertino visam laikui***.

---

*Susituokia ir tarpusavyje (*it.*).

** Gyvumas, lengvumas, galintis virsti užsispyrimu, nuolatinė savosios egzistencijos raiška stengiantis pasirodyti kitiems: štai tos trys pagrindinės Europą žadinančio 1808 metais augalo savybės. (Vertė *B. Strimaitienė*)

***Žr. pono Kurjė laišką apie bibliotekininką Furiją ir rūmininką Pučinį.

šio vakaro prisipažinimai, kuriuos išgirdau iš visą savo istoriją pasipasakojusio išauklėto žudiko lūpų.)

Faenca, 1817 m.

139.

Visa Europa kartu negalėtų atrinkti nė vieno tokio gero tomo iš prancūziškųjų kaip, pavyzdžiui, „Persų laiškai".

140.

Malonumu aš vadinu tokią sielos būseną, kurią geriau patirti negu nepatirti*.

Kančia vadinu tokią sielos būseną, kurios geriau nepatirti negu patirti.

Jei noriu geriau miegoti negu patirti tai, ką jaučiu, be abejonės, tai *kančia*. Taigi meilės malonumai nėra kančios, nes įsimylėjėlis palieka mielą draugiją, kad galėtų nevaržomas svajoti.

Ilgainiui kūniški malonumai mažėja, o kančios didėja. Sielos malonumai didėja arba mažėja priklausomai ne nuo laiko tėkmės, o nuo aistros. Pavyzdžiui, po pusmetį trukusių astronomijos studijų astronomija patinka labiau, o po metų šykštavimo — labiau patinka pinigai.

Laikas gydo sielos kančias. „Kiek tikrai sielvartaujančių našlių nuramina laikas? Horacijo Volpolio miledi Voldgreiv.

Vienas žmogus, apimtas abejingumo, patiria malonumą. Kitam, prislėgtam begalinio skausmo, tas skausmas staiga atlėgsta. Ar tai tos pačios prigimties malonumas kaip pirmuoju atveju? Ponas Veri sako *taip*, o man atrodo — *ne*.

Ne visi malonumai ateina nurimus skausmui.

Ilgai gyvendamas iš šešių tūkstančių livrų rentos, žmogus netikėtai išlošia loterijoje pusę milijono. Šis žmogus atpratęs norėti tik turtingiems prieinamų dalykų.

*Mopertiuji.

(Probėgšmais pasakysiu, kad viena iš Paryžiaus kebeknių — greitas šio įpročio praradimas.)

Išrastas plunksnų drožtukas. Šįryt aš jį nusipirkau. Tai man didelis malonumas, nes prarandu kantrybę smailindamas plunksnas, tačiau, be abejonės, vakar nesijaučiau nelaimingas juo nesinaudodamas. Ar Petrarka jautėsi nelaimingas negerdamas kavos?

Neverta ieškoti laimės apibrėžimų, visi ją pažįsta. Pavyzdžiui, pirmoji dvylikamečio sumedžiota kurapka, pirmasis mūšis, iš kurio septyniolikmetis grįžo gyvas ir sveikas.

Malonumas, vos nurimus kančiai, greitai praeina, o po kelerių metų jo prisiminimas nebėra toks malonus. Vieną mano draugą mūšyje prie Maskvos sužeidė artilerijos sviedinys. Praėjus kelioms dienoms iškilo gangrenos grėsmė. Per kelias valandas pavyko sukviesti ponus Beklarą, Larė ir dar keletą gerų chirurgų. Po konsultacijos jie mano draugui pranešė, kad gangrena negresia. Mačiau, koks laimingas jis buvo, tačiau kažko trūko. Jo siela slapčiomis nerimavo, ne visai pasitikėdama chirurgais. Jis vis dar bijojo gangrenos. Šiandien, po aštuonerių metų, užsiminus apie šią konsultaciją, jis patiria tokį skausmą, kai žmogų užgriūva netikėtos nelaimės.

Kančios baigtis — tai malonumas:

1. Nugalėti visą virtinę prieštaravimų.
2. Vėl regėti tai, ko galėjai netekti.

Malonumas išlošus pusę milijono frankų — tai nuojauta naujų, nepaprastų malonumų, kuriuos dėl to teks patirti.

Pasitaiko keistų išimčių, kai žmogus per daug trokšta arba visai netrokšta didelių turtų. Jei jis visiškai to nenori ir yra siauro proto, tai dvi tris dienas jaus didelį sunkumą. Jei jis dažnai to trokšta, savo džiaugsmą iššvaistys per dažnai jį vaizduodamasis.

Tokių negandų nepatiria aistringa meilė.

Meile užsidegusi siela nežiūri į ateitį, ji gyvena artimiausiu laiku. Pavyzdžiui, iš neprielankios jums mylimosios tikitės tik rankos paspaudimo. Natūralu, kad vaizduotė neperžengia šios ribos; jei taip ir atsitinka, ji tuoj pat išsigandusi atsitraukia, bijodama pažeminti tai, ką dievina.

Aišku, kai malonumo apogėjus jau praeityje, mus apima abejingumas, tačiau tai ne ankstesnis abejingumas. Dabartinė būsena nuo anos skiriasi tuo, kad mes jau negalėsime patirti tos palaimos, kurią ką tiktai jautėme.

Mūsų kūnas, kaip malonumo tarpininkas, pavargęs, vaizduotė vangi, geismas patenkintas. Tačiau jei malonumas sutrukdomas, jo vieton ateina skausmas.

141.

Lyčių polinkis į fizinę meilę ir į fizinius malonumus skirtingas. Atvirkščiai negu vyrai, beveik visos moterys turi polinkį į kokią nors meilės atmainą. Po pirmojo slapčiomis perskaityto romano nuo penkiolikos metų laukiama aistringos meilės. Didelė aistra atrodo kaip moters vertės įrodymas. Apie dvidešimtuosius metus, atsikvošėjus nuo pirmųjų gyvenimo sunkumų, aistringos meilės laukiama dar labiau. Tuo tarpu vos suėjus trisdešimčiai vyrai mano, kad meilė nebeįmanoma ar juokinga.

142.

Nuo šešerių metų įprantame ieškoti laimės eidami tuo pačiu keliu, kuriuo ėjo ir mūsų tėvai. Mielosios kunigaikštienės Nelos nesėkmių pradžia — jos motinos išdidumas, o jos pačios begalinis išdidumas jas dar labiau komplikuoja.

Venecija, 1819 m.

143.

Apie romantinį stilių

Gaunu laiškų iš Paryžiaus (1822 metų paroda) apie tūkstančius matytų paveikslų Šventojo Rašto temomis,

kuriuos nutapė dailininkai, ne itin tikintys. Netikintieji juos žiūrėjo ir vertino, pagaliau netikintieji už juos mokėjo pinigus.

Paskui klausinėjama, iš kur meno dekadansas.

Netikėdamas tuo, ką pats sako, menininkas visada bijo atrodyti juokingas ir pervertintas. Kaipgi jis pasieks *aukštumas*, jei nėra kas jį ten iškelia.

Laiškai iš Romos, 1822 birželis

144.

Manau, vienas didžiųjų mūsų laikų poetų yra Robertas Bernsas, skurde miręs škotų valstietis. Jis gaudavo septyniasdešimt luidorų muitininko atlyginimą sau, žmonai ir keturiems vaikams. Reikia sutikti, kad tironiškasis Napoleonas elgėsi kilniau, pavyzdžiui, su savo priešu Šenjė. Bernsas nebuvo anglų šventeiva. Tai romėniškasis genijus be riterio vardo ir be garbės. Nebeturiu kur papasakoti apie jo meilę Mari Kempbel ir liūdną jos atomazgą. Aš tik pastebiu, kad Edinburgas yra toje platumoje kaip Maskva, ir tai galėtų truputį pakeisti mano klimatinę sistemą.

*„One of Burn's remarks, when he first came to Edinburgh, was that between the men of rustic life and the polite world he observed little difference, that in the former, though unpolished by fashion and unenlightened by science, he had found much observation and much intelligence; but a refined and accomplished woman was a being almost new to him, and of which he had formed but a very inadequate idea".**

*Bernsas, pirmą kartą atvykęs į Edinburgą, pastebėjo, kad nemato didelio skirtumo tarp šiurkštoko kaimietiško tipo žmonių ir elitinio pasaulio, nes pirmieji, nors netašyti ir bemoksliai, bet turi įžvalgumo dovaną ir supratingumo jausmą, o rafinuota ir išsilavinusi moteris jam buvo atradimas, apie kurį susidarė visai neteisingą supratimą. (*Angl.*). Londonas, 1821 m. lapkričio 1 d., V t.

145.

Meilė — vienintelė aistra, kuri apmokama jos pačios moneta.

146.

Mažoms trejų metų mergaitėms sakomi komplimentai ugdo jų pačią pražūtingiausią tuštybę. Būti gražiai — pirmoji ir didžiausia pasaulyje vertybė. Turėti gražią suknelę — vadinasi, būti gražiai.

Šiuos kvailus komplimentus mėgsta tik buržuazija. Laimė, per daug paviršutiniški, aukštuomenėje jie reiškia blogą toną.

147.

Loretas, 1811 m. rugsėjo 11 d.

Ką tik mačiau puikų vietinį batalioną. Tai likutis tų keturių tūkstančių vyrų, žygiavusių į Vieną 1809 metais. Su pulkininku vaikštinėjome tarp gretų ir klausėmės kareivių istorijų. Tai viduramžių respublikų vertybė, kurią kiek apgadino ispanai*, vadų apsaugos kohortos ir du žiaurių ir kvailų vyriausybių valdymo šimtmečiai**, paeiliui kenkę šaliai.

Spindinti riterių *garbė* kilni ir nepagrįsta — tai egzotiškas, vos prieš kelerius metus iš svetur pargabentas augalas.

1740 metais jos pėdsakų dar neaptinkama. Pažiūrėkime į de Brosą. Montenoto ir Rivoli karininkai turėjo pa-

---

*Apie 1580 metus ispanai už savo šalies ribų buvo tik energingi despotai arba gitaristai po gražiųjų italių langais. Tuo metu ispanai atvykdavo į Italiją, kaip šiuo metu atvykstama į Paryžių, beje, jų išdidumas tarnavo tik *jų karaliaus* triumfui. Jie prarado Italiją, nieko gero jai neatnešę. 1626 metais didysis poetas Kalderonas tarnavo karininku Milane.

**Žr. *„Šventojo Karolio Boromiečio gyvenimą"*, kuriame matome, kaip buvo nusmukdytas Milanas. Jis ginklą iškeitė į rožinį. Stebuklai pražudė Kastiljonę, 1533 m.

kankamai progų parodyti savo kaimynams tikrą dorybę, stengdamiesi *imituoti* jiems gana keistą laimę, menkai pažįstamą tose lūšnelėse, kurias 1796 metais paliko kareivis.

1796 metais vyrai buvo vertinami ne už Garbės legioną ar entuziazmą, o už didelį paprastumą ir dorybes a la Dezeks. *Garbę* Italijon importavo per daug blaiviai galvojantys ir per daug dorybingi žmonės, kad galėtų siekti šlovės. Tai toli gražu ne devyniasdešimt šeštųjų kareiviai, per metus laimintys dvidešimt mūšių ir dažnai neturintys nei batų, nei apsiaustų puikiuose Fontenua pulkuose, o nukeltomis kepurėmis mandagiai sakantys anglams: *„Ponai, šaukite pirmieji"*.

148.

Atrodytų, apie santvarkos tinkamumą galima spręsti pagal jos atstovą. Pavyzdžiui, Ričardas Liūtaširdis sėdo į sostą kaip herojiškumo ir riteriškos garbės įsikūnijimas, tačiau tapo juokingu karaliumi.

149.

Viešoji nuomonė 1822 metais. Trisdešimtmetis suvilioja penkiolikmetę, jaunai merginai nuplėšiama garbė.

150.

Po dešimties metų sutikęs grafienę Otaviją matau, kaip ji, mane išvydusi, pravirksta. Aš jai primenu Oginskį. Į jos žodžius: „Aš nebegaliu daugiau mylėti", — atsakau poeto žodžiais: *„How changed, how saddened, yet how elevated was her character!"**.

151.

Anglų papročiai formavosi nuo 1688 iki 1730 metų, o prancūzų — nuo 1815 iki 1880 metų. Nieko nebus gražes-

*Kokia pasikeitusi, kokia nuliūdusi, tačiau kokia pakili ji buvo! (*Angl.*)

nio, teisingesnio, laimingesnio kaip dvasingoji Prancūzija apie 1900 metus. Dabar toli gražu ne tas. Tai, kas Bel Šaso gatvėje negarbė, Monblano gatvėje herojiškumas. Ir iš tikrųjų, nuo neapykantos žmonės gelbėjasi perbėgdami iš gatvės į gatvę. Mes turėjome šaltinį, laikraščių laisvę, išsakyti savo nuomonei, kuri, tapusi viešąja, įsitvirtindavo. Šis vaistas atimamas iš mūsų, ir tai stabdys dorovės kilimą.

152.

Abatas Ruso buvo vargšas jaunuolis (1784), priverstas bėgioti nuo ryto iki vakaro po miesto kvartalus, mokydamas istorijos ir geografijos. Įsimylėjęs vieną savo mokinę kaip Eloizą Abeliaras, kaip Žiuli Sen Prė, be abejo, ne toks laimingas, tačiau beveik toks, bent jau toks pat aistringas, tačiau garbingesnės, subtilesnės ir ypač drąsesnės sielos jis, atrodo, aukojasi aistros objekui. Štai ką jis parašė prieš paleisdamas sau kulką į kaktą, po pietų vienam Karalių rūmų restorane, neparodydamas jokių kančios ar blaškymosi žymių — iš policijos komisaro ir karininkų iškeltos bylos paimta laiško kopija verta saugoti: „Baisus kontrastas tarp mano kilnių minčių ir žemos prigimties, audringa meilė dievinamai merginai*, kurios negalėjau nugalėti, baimė nuplėšti jai garbę, būtinybė pasirinkti tarp nusikaltimo ir mirties — visa tai privertė mane pasitraukti iš gyvenimo. Aš buvau gimęs dorai, bet galėjau tapti nusikaltėliu. Aš pasirinkau mirtį".

Grimas, II t., trečia dalis

Štai nuostabi savižudybė, kuri 1880 metų papročių fone atrodytų absurdiška.

153.

Taip jau yra, kad prancūzas mene niekada neprasilenks su *grožiu.*

*Atrodo, kalbama apie panelę Gromer, Romos rūmų raštvedžio pono Gromerio dukterį.

Komiškumas, kuris *pakelia* publikos *dvasią* ir *uždega* aktorių, ir subtilūs Palombos šmaikštavimai, kuriuos suvaidina Kazačia Neapolyje, neįmanomi Paryžiuje; grožis, vien tik grožis, teisybė, kartais pakylėtas.

Juk matyti, kad apskritai aš nespekuliuoju tautos garbe.

154.

„Mums labai patinka gražus paveikslas", — buvo pasakyta prancūzų. Jie sakė teisybę, tačiau kaip pagrindinės grožio sąlygos mes reikalaujame, kad paveikslą dailininkas būtų tapęs visąlaik stovėdamas tik ant vienos kojos. Tas pat su eiliuotomis dramomis.

155.

Amerikoje daug mažiau *pavydo* negu Prancūzijoje ir daug mažiau dvasingumo.

156.

Pilypo II laikus primenanti tironija, taip nuskurdinusi sielas, nuo 1530 metų taip prislėgė pasaulio sodą, kad vargšai italų autoriai vis dar neišdrįsta *išrasti* romano savo šalyje. Vadovaujantis paprasčiausia *natūralumo* taisykle, reikia išdrįsti atvirai kopijuoti tai, kas pasaulyje krinta į akis. Štai kardinolas Konsalvis, 1822 metais tris valandas kruopščiai ieškojęs klaidų bufonadinės operos librete, nerimastingai kreipėsi į maestro: „Bet jūs dažnai vartojate šį žodį *cozzar, cozzar*".

157.

Eloiza jums kalba apie savo meilę, pagyrūnas apie savo. Ar jūs jaučiate, kad šie dalykai beveik neturi nieko bendra, jei ne pavadinimas? Tai tas pat kaip mėgti koncertus ir mėgti muziką. Tuštybės patenkinimas aukštuomenėje — tai, ką jums žada jūsų arfa, ar nugrimzdimas į švelnios, vienišos, drovios meilės svajas.

158.

Kai einama į pasimatymą su mylima moterimi, bet kokia kita, į akiratį pakliuvusi moteris gadina vaizdą, sukelia fizinį akių skausmą, ir aš žinau kodėl.

159.

Atsakymas į prieštaravimą.
Visiškas natūralumas ir artimumas galimi tik aistringoje meilėje, nes visais kitais atvejais bijoma pasirodyti menkesniam.

160.

Kai nusprendęs atsisveikinti su šiuo pasauliu žmogus geria nuodus, jo dvasinė esybė jau mirusi. Nustebintas to, ką padarė ir ką jam teks patirti, jis į nieką nebekreipia dėmesio. Galbūt galėtų būti tik keletas retų išimčių.

161.

Vienas senas laivo kapitonas, autoriaus dėdė, kuriam iš pagarbos buvo dovanotas šis rankraštis, nemato nieko juokingesnio už tai, kokia svarba šešiuose šimtuose puslapių teikiama tokiam tuščiam dalykui kaip meilė. Tačiau šis lengvabūdiškas dalykas yra vienintelis ginklas, sudrebinantis stiprias sielas.
Kas gi sutrukdė 1814 metais ponui de Mobrejui nužudyti Napoleoną Fontenblo miške? Pilnas neapykantos įeinančios į Ben Šinua gražios moters žvilgsnis*. Kiek daug likimų pasaulyje būtų pasikeitę, jeigu Napoelonas ir jo sūnus būtų buvę nužudyti 1814 metais!

162.

Tolimesnes eilutes perrašau iš prancūziško laiško, kurį gavau iš Znaimo, manydamas, kad visoje provincijoje

*_Memoires_ de Maubreuil.

neatsiras žmogaus, galinčio suprasti man rašiusią protingą moterį.

„... Taip dažnai būna meilėje. Daugiau nei metus neskaičius angliškai, pirmas po ranka pakliuvęs romanas man atrodo subtilus. Dėl įpročio mylėti prozišką sielą, tai yra lėtą ir drovią viskam, kas delikatu, ir jaučiančią aistrą tik žemiems dalykams: meilei pinigams, didžiavimuisi puikiais arkliais, fiziniams geismams ir t.t., ir t.t., gali atrodyti, kad veržlaus, ugningo, nesutramdomos vaizduotės genijaus poelgiai žeidžia, nes čia, be meilės, nieko daugiau nejaučiama ir visa kita pamirštama ir veikiama be paliovos, netramdomai ten, kur kitas lauktų atsidavęs įvykių tėkmei. Įspūdis stebina ir gali užgauti moteriškąjį išdidumą, kaip pastaraisiais metais tat vadinome Zithau: argi tai prancūziška? Antrasis jausmas — nuostaba. Jo nebuvo lemta patirti su pirmuoju (o kadangi pirmasis žuvo kariuomenėje, netikėtai, jis liko tobulumo įsikūnijimas), jį iškili, intrigų neaplamdyta, drovi siela gali lengvai supainioti su užgauliais dalykais".

163.

Žofrua Rudelis iš Blė buvo kilmingas bajoras, Blė princas. Jis įsimylėjo Tripolio princesę, jos net nematęs, vien iš keliaujančių iš Antiošo maldininkų kalbų apie jos gerumą ir mandagų elgesį. Jis jai sukūrė daug gražių dainų su dailiomis melodijomis ir skurdžiais žodžiais. Norėdamas ją išvysti, jis išplaukė jūra. Taip jau atsitiko, kad laive sunkiai susirgo. Tie, kurie buvo šalia jo, manė, kad jis jau miręs, tačiau vis tiek nugabeno į Tripolį, jau kaip negyvėlį. Apie tai išgirdusi, grafienė atėjo prie jo lovos, apkabino. Jis pajuto, kad tai ji, išgirdęs ir išvydęs ją atsigavo ir padėkojo Dievui, kad palaikė jo gyvybę, kol ją pamatė. Jis ir mirė ant grafienės rankų. Ji jį garbingai palaidojo Tripolio šventykloje. Tą pačią dieną iš skausmo dėl jo mirties ji įsišventino į vienuoles*.

*Versta iš provansališkojo XIII amžiaus rankraščio.

164.

Kristalizacija vadinamo kvaitulio keistą įrodymą randame misis Hatšinson „Memuaruose“:

...„*He told to Mr. Hutchinson a very true story of a gentleman who not long before had come for some time to lodge in Richmond, and found all the people he came in company with, bewailing the death of a gentlewoman that had lived there. Hearing her so much deplored he made inquiry after her, and grew so in love with the description that no other discourse could at first please him, nor could he at last endure any other; he grew desperately melancholy, and would go to a mount where the print of her foot was cut, and lie there pining and kissing of it all the day long, till at length death in some months' space concluded his languishment. This story was very true*“.*

I tomas

165

Lizijas Viskontis buvo didelis knygų mėgėjas. Šalia to, ką jis galėjo pamatyti keliaudamas po pasaulį, šis esė pagrįstas penkiolikos—dvidešimties garsių asmenų memuarais. Jeigu atsitiktinai atsirastų skaitytojas, kuris į šiuos postringavimus atkreiptų dėmesį, štai knygos, iš kurių Lizijas sėmėsi mintis ir išvadas:

„Benvenuto Čelinio gyvenimas“, autorius jis pats.

---

*Jis papasakojo p. Hatšinsonui labai tikrovišką istoriją apie džentelmeną, kuris neseniai buvo atvykęs į Ričmondą paviešėti, ir visi, su kuriais jam tekdavo pabendrauti, be galo liūdėjo dėl vienos ten gyvenusios ledi mirties. Paveiktas tokio sielvarto, jis pasidomėjo šia asmenybe ir taip įsimylėjo susikurtą įvaizdį, kad jokie pašnekovai jam negalėjo įtikti, jis nebepakentė jokio bendravimo, pasidarė nepaprastai melancholiškas, lankėsi tik prie to kalno, kur buvo įsispaudusi jos pėda, kiauras dienas gulėjo prie jos prisiglaudęs ir ją bučiuodamas, kol pagaliau po kelių mėnesių mirtis išvadavo jį iš kančių. Tai buvo labai tikroviška istorija. (*Angl.*)

Servanteso ir Skarono „Novelės".
Abato Prevo „Manona Lesko" ir „Kilereno dekanas".
„Lotyniškieji Eloizos laiškai Abeliarui".
„Tomas Džonas".
„Portugalės vienuolės laiškai".
Du trys Ogiusto Lafonteno romanai.
Pinjočio „Toskanos istorija".
„Verteris".
Brantomas.
Karlo Gocio „Memuarai" (Venecija, 1760 m.); vien jo meilės istorijoms skirta aštuoniasdešimt puslapių.
Lozeno, Sen Simono, d'Epinė, de Stal, Marmontelio, Bezenvalio, Rolano, Diuklo, Horacijo Volpolio, Evelinos, Hatšinson memuarai.
Panelės de Lespinas „Laiškai".

166.

Viena didžiausių šio laiko asmenybių, vienas žymiausių Bažnyčios ir Valstybės veikėjų šį vakarą (1822 m. sausis) pas ponią M... mums papasakojo apie tikrus pavojus, kurių jis išvengė Teroro laikais.
„Turėjau nelaimę būti tarp žymių Asamblėjos narių. Tuo metu, slapstydamasis Paryžiuje, vyliausi pusėtinai susitvarkyti kai kuriuos svarbius reikalus. Tačiau iškilus pavojui ir nesulaukdamas iš užsieniečių pagalbos, nusprendžiau išvykti, žinoma, be paso. Kadangi visi keliavo per Koblencą, man šovė mintis išvykti per Kalė. Tačiau prieš aštuoniolika mėnesių mano atvaizdas buvo visur taip gerai platinamas, kad paskutiniame poste mane atpažino, bet vis dėlto leido važiuoti. Nusigavęs į Kalė, vienoje užeigoje, kaip galite įsivaizduoti, nė bluosto nesudėjau, bet tai man išėjo į naudą, nes apie ketvirtą valandą ryto labai aiškiai išgirdau tariant mano vardą. Atsikėlęs ir skubomis apsirengęs, tamsoje įžiūrėjau pro atvertus vartus įeinant į užeigos kiemą nacionalinės gvardijos kareivius su šautuvais. Laimė,

Sūnus, iš prigimties patrauklus ir protingas jaunuolis, nevėluoja į Karalių rūmus. Prie stalo pakviečiama septintą valandą. Sūnus pasodinamas prieš tėvą. Šalia kiekvieno svečio sodinama nuoga mergina. Patarnauja dvidešimt livrėjomis išpuoštų tarnų*.

168.

Londonas, 1817 m., rugpjūtis

Gyvenime niekada nebuvau toks sujaudintas ir suvaržytas nepaprasto grožio akivaizdoje kaip šį vakarą per ponios Pasta koncertą.

Dainuojant ją supo trys eilės tokių gražių jaunų moterų, kad iš pagarbos tyram ir dangiškam jų grožiui aš ir nepajutau, kaip nuleidau akis, užuot į jas žiūrėjęs ir palaimingai žavėjęsis. To man nėra buvę jokioje šalyje, net mano brangiojoje Italijoje.

169.

Prancūzijos mene dvasios pakilimas absoliučiai neįmanomas dalykas. Būtų juokinga stengiantis patraukti, *atrodyti per daug laimingam.* Prisiminkime, kaip venecijietis skaito Buračio satyras.

*Milanas, 1819 m. gruodžio 27 d. — 1820 m. birželio 4 d.

Turinys

Pratarmė

Pirma knyga 7

Pirmas skyrius.
Apie meilę 7

Antras skyrius.
Apie meilės gimimą 9

Trečias skyrius.
Apie viltį 13

Ketvirtas skyrius 15

Penktas skyrius 16

Šeštas skyrius.
Zalcburgo šakelė 17

Septintas skyrius.
Meilės gimimo abiejose lytyse skirtumai 18

Aštuntas skyrius 20

Devintas skyrius 23

Dešimtas skyrius 24

Vienuoliktas skyrius 26

Dvyliktas skyrius.
Kristalizacijos tąsa 27

Šiais žodžiais Kalista išsklaido bekylantį tėvo įtarimą. Ji nuoširdi, nes tai, ką jaučia ir sako, tikra. Žmogaus, kurį myli ir kuris ją taip žeidė, egzistencija apnuodytų jos gyvenimą, nors jis būtų ir kitame pasaulio krašte. Vien tik jo mirtis galėtų ją nuraminti, jeigu nelaimingiems įsimylėjėliams tai padėtų. Netrukus Lotarijas žūsta, o Kalista turi laimę numirti".

„Štai kiek ašarų ir dantų griežimo dėl nieko!" — pasakytų filosofais save laikantys šalti žmonės! Įžūlus prievartautojas naudojasi moters jam jaučiama silpnybe. Čia nėra dėl ko liūdėti arba rūpintis Kalistos sielvartu. Jai telieka nusiraminti, kad teko pergulėti su mylimuoju. Ir ji ne pirmoji, kuriai atsitiko tokia nelaimė*"

Ričardui Kromveliui, Prūsijos karaliui, Kalistai Dievo duotos sielos negalėjo kitaip nusiraminti ir jaustis laimingos. Dviejų pastarųjų elgesys ypač nepagrįstas, tačiau kaip tik jie gerbiami.

Saganas, 1813 m.

128.

Ar pastovumas lydės laimę, galima spręsti tik iš to, ar jis buvo prieš intymumą nepaisydamas žiaurių abejonių, pavyduliavimo ir baimės būti juokingas.

129.

Dėl savo mylimojo žūties kare į neviltį puolusią moterį, nusprendusią taip pat atsisveikinti su šiuo pasauliu, mėginti gelbėti galima tik pažadinant senąjį žmogiškosios būtybės *savisaugos instinktą*. Jei ši moteris turi priešą, galima ją įtikinti, kad priešas gavo slaptą laišką su įsakymu uždaryti ją į kalėjimą. Jeigu nuo šio grasinimo jai praeis noras žudytis, ji panorės pasislėpti ir šitaip išvengti kalėjimo. Ji slapstysis tris savaites, keliaudama iš vienos vietos į kitą, pagaliau bus suimta, o po trijų dienų išsigel-

*Grimas, III t.

Dvidešimt aštuntas skyrius.
Apie moterų išdidumą 61

Dvidešimt devintas skyrius.
Apie moterų tvirtybę 68

Trisdešimtas skyrius.
Keistas ir liūdnas spektaklis 72

Trisdešimt pirmas skyrius.
Salviačio dienoraščio ištrauka 73

Trisdešimt antras skyrius.
Apie artimumą 82

Trisdešimt trečias skyrius 86

Trisdešimt ketvirtas skyrius.
Paslapčių patikėjimas 87

Trisdešimt penktas skyrius.
Apie pavyduliavimą 90

Trisdešimt šeštas skyrius.
Apie pavyduliavimą (tęsinys) 95

Trisdešimt septintas skyrius.
Roksana 97

Trisdešimt aštuntas skyrius.
Apie kerštą dėl įžeistos savimeilės* 99

Trisdešimt devintas skyrius.
Apie meilę, grindžiamą ginčais 105

Trisdešimt devintas b skyrius.
Vaistai nuo meilės 110

Trisdešimt devintas c skyrius 112

Antra knyga 115

Keturiasdešimtas skyrius 115

Keturiasdešimt pirmas skyrius.
Nauji skirtumai meilės atžvilgiu.
Apie Prancūziją 117

Keturiasdešimt antras skyrius.
Apie Prancūziją (tęsinys) 120

Keturiasdešimt trečias skyrius.
Apie Italiją 123

Keturiasdešimt ketvirtas skyrius.
Roma 126

Keturiasdešimt penktas skyrius.
Apie Angliją 128

Keturiasdešimt šeštas skyrius.
Apie Angliją (tęsinys) 132

Keturiasdešimt septintas skyrius.
Apie Ispaniją 135

Keturiasdešimt aštuntas skyrius.
Apie vokiečių meilę 137

Keturiasdešimt devintas skyrius.
Viena diena Florencijoje 142

Penkiasdešimtas skyrius.
Meilė Jungtinėse Valstijose 148

Penkiasdešimt pirmas skyrius.
Apie meilę Provanse, kol Tulūzą 1228 metais *150*
užkariavo šiaurės barbarai

Penkiasdešimt antras skyrius.
Provansas XII amžiuje 155

Penkiasdešimt trečias skyrius.
Arabija 161

Penkiasdešimt ketvirtas skyrius.
Apie moterų lavinimą 169

Penkiasdešimt penktas skyrius.
Prieštaros prieš moterų lavinimą 173

Penkiasdešimt šeštas skyrius.
Tęsinys 180

Penkiasdešimt šeštas b skyrius.
Apie santuoką 184

Penkiasdešimt septintas skyrius.
Apie tai, ką vadiname dorybe 186

Penkiasdešimt aštuntas skyrius.
Požiūris į santuoką Europoje 187

Penkiasdešimt devintas skyrius.
Verteris ir Don Žuanas 194

Įvairūs fragmentai 204

Stendhal
St 155 Apie meilę / iš pranc. kalbos vertė Janina Brundzienė. — Vilnius: Alma littera, 1996. — 269 p.

ISBN 9986-02-279-7

Garsaus XIX a. prancūzų rašytojo Stendalio psichologinė studija, padedanti geriau suvokti jo romanų veikėjų charakterius.

UDK 840-4

Stendhal
APIE MEILĘ

Iš prancūzų kalbos vertė
Janina Brundzienė

Redaktorė *Dalia Lenkauskienė*
Dailininkė *Aida Janonytė*
Techninė redaktorė *Birutė Tolvaišienė*
Korektorė *Ona Malinauskienė*
Kompiuteriu maketavo *Andrius Baškatovas*

SL 412. 12,28 leidyb. aps. l. Tiražas 3000 egz. Užsakymas 1470
Išleido leidykla "Alma littera", Šermukšnių g. 3, 2600 Vilnius
Spaudė SPAB spaustuvė "Spindulys", Gedimino g. 10, 3000 Kaunas

XIX a. prancūzų rašytojo Stendalio (tikr. Anri Mari Beilis, 1783—1842) psichologinis traktatas „Apie meilę“ (1822) padeda geriau suvokti vėlesnių jo romanų ir novelių herojų psichologines problemas. Skaičiusiems „Raudona ir juoda“, „Parmos vienuolyną“, „Italų kronikas“ ar „Liusjeną Leveną“, jis atvers duris į rašytojo kūrybinę virtuvę, kur buvo šlifuojami jo gyvybingų, meilės aistra degančių herojų paveikslai. Šioje knygoje autorius bando atskleisti tokį sudėtingą reiškinį kaip meilė. Nemažai aliuzijų ir į jo paties nelaimingą meilę.

ISBN 9986-02-279-7